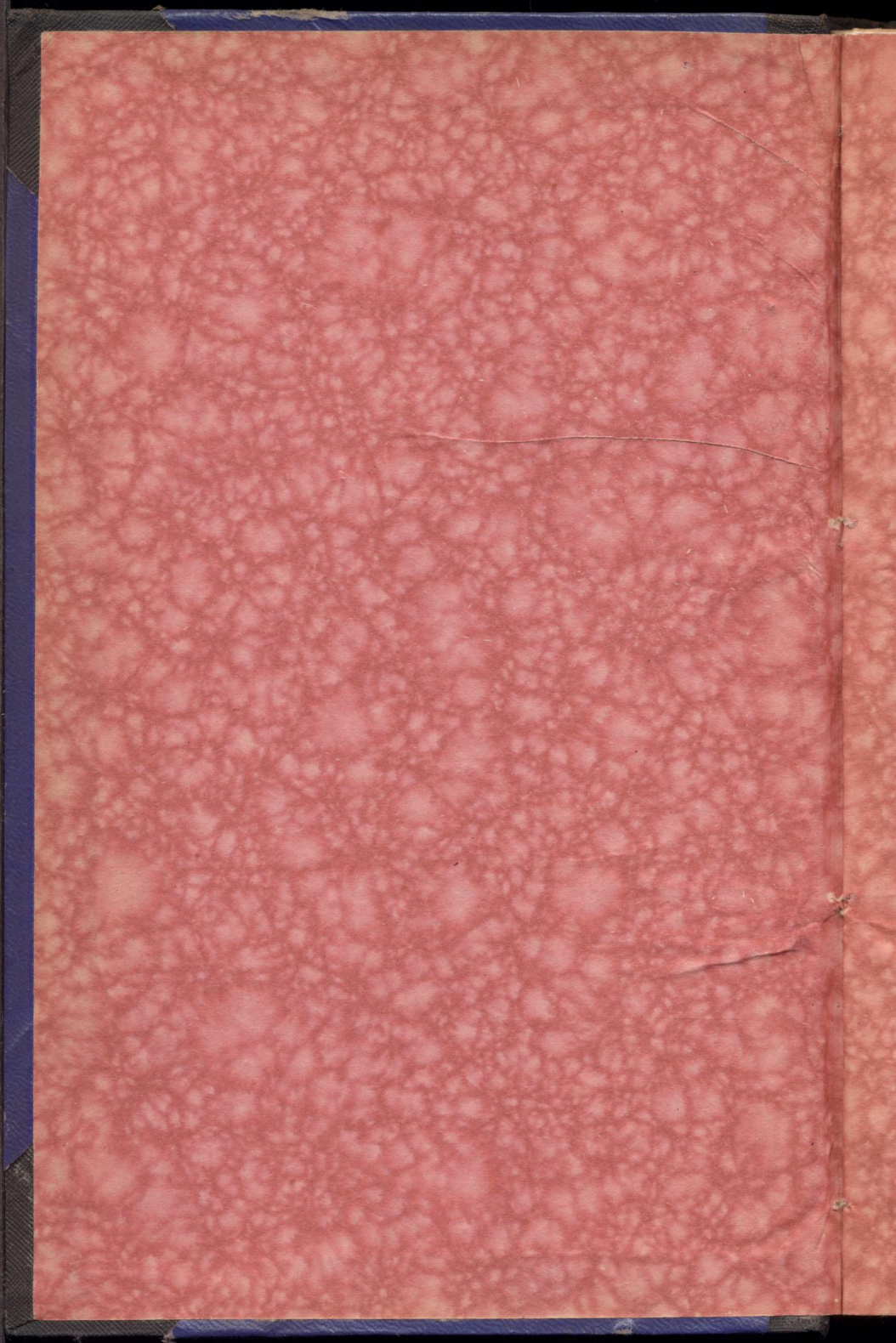

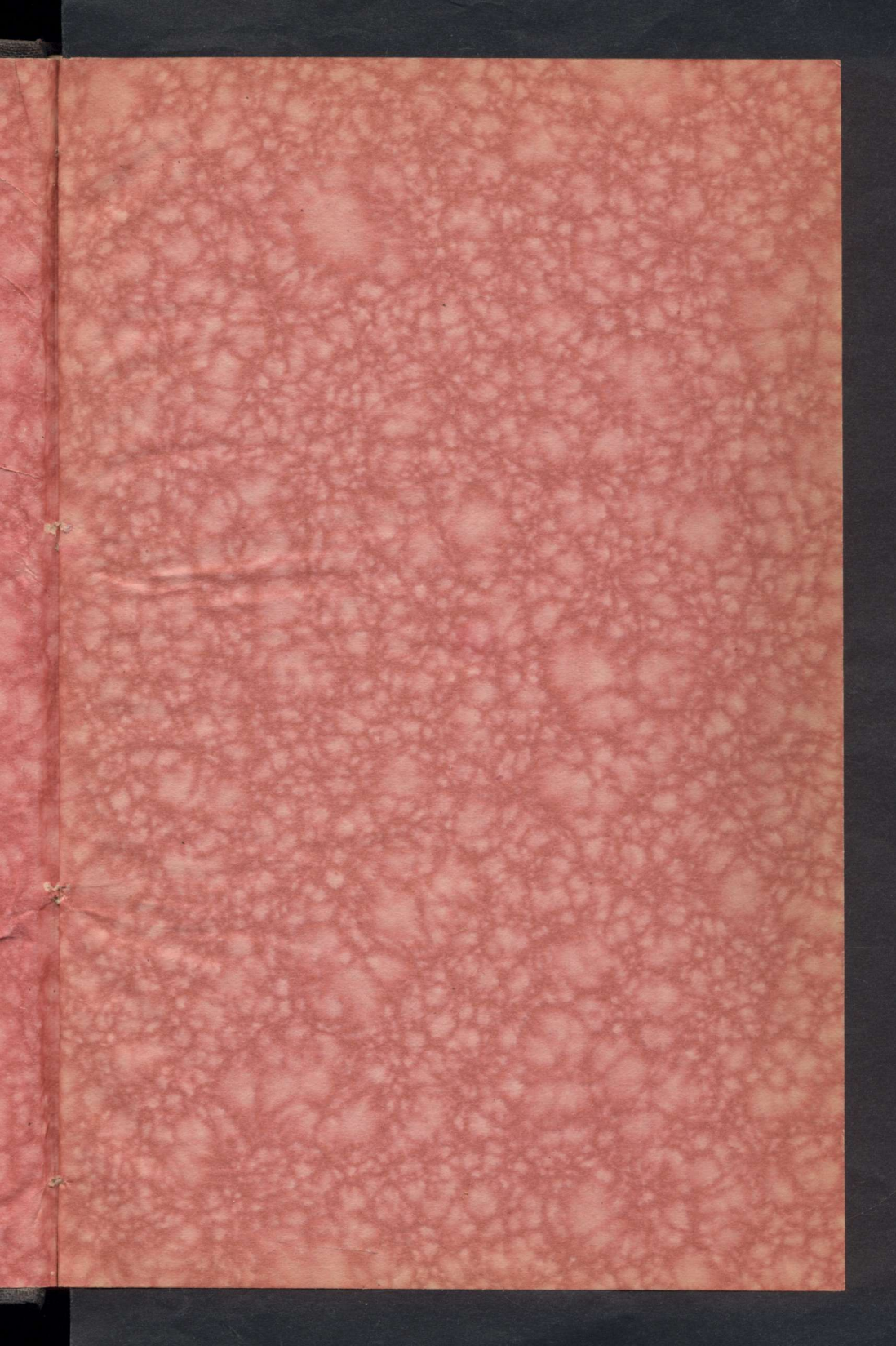
822.268

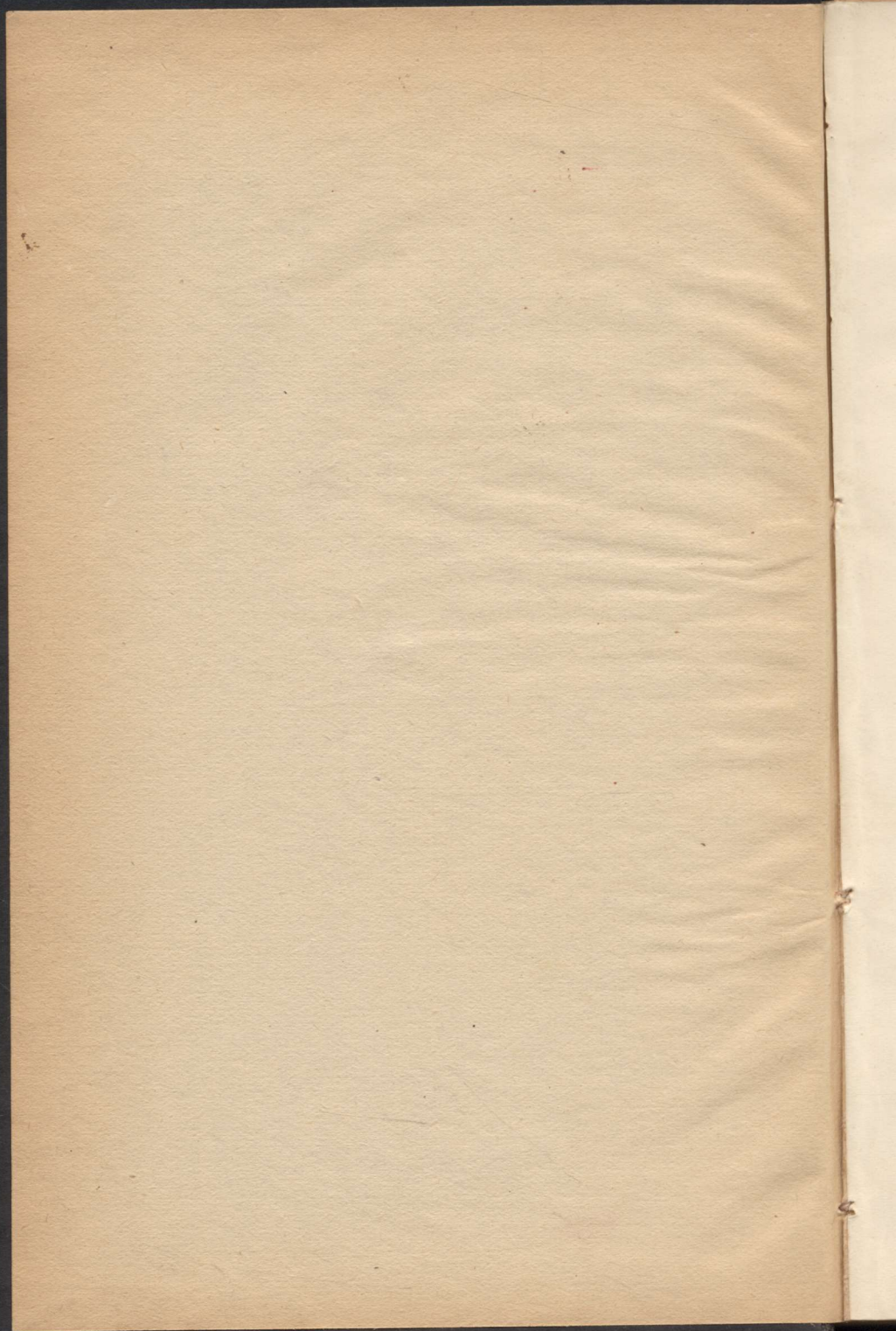
MAGYARÁZATOK
SALAMON PÉLDABESZÉDEIHEZ.

A VALLÁS-ERKÖLCSI ÉLET UTMOGATÓJA.

IRTA
DR. FLESCCH ÁRMIN
KONÁCSI PÜRBSSI

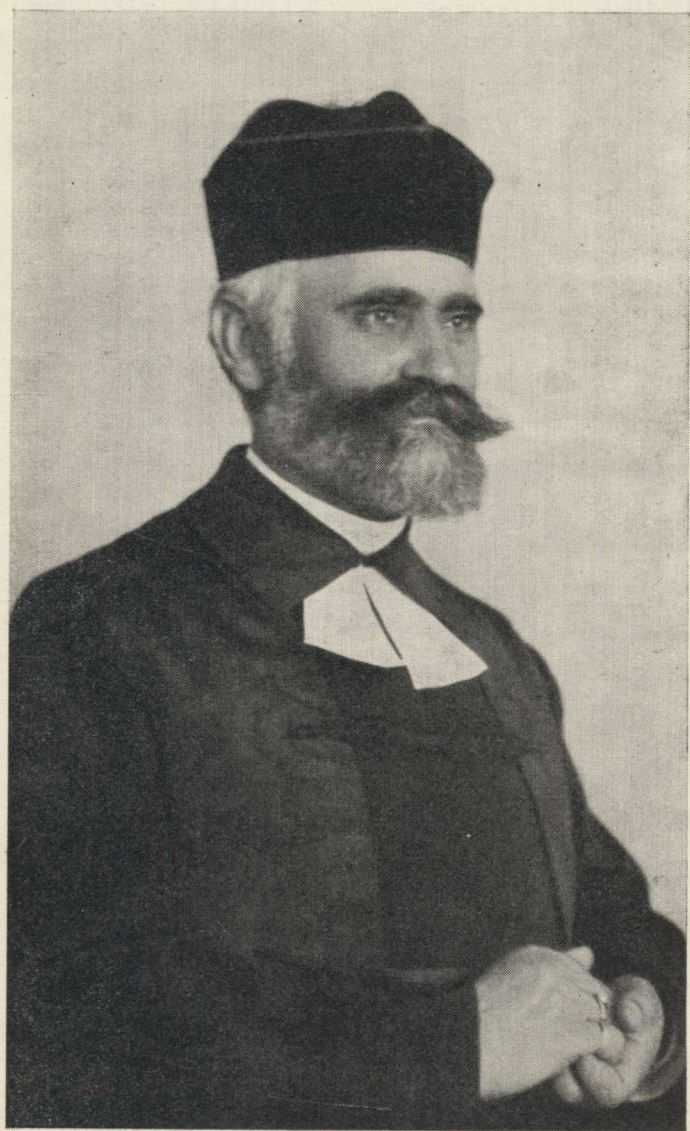

Telk.

S. Bernáth Lomai írták
hisztörésként és politikai
népszerűsítés
Marati hívtellett
"Vesső"

משלי

MAGYARÁZATOK SALAMON PÉLDABESZÉDEIHEZ.

— A VALLÁS-ERKÖLCSI ÉLET UTMUTATÓJA. —

IRTA

DR. FLESCH ÁRMIN
MOHÁCSI FŐRABBI.

MOHÁCSON,
ROSENTHAL MÁRK ÉS FIA KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL
1935.

822.268

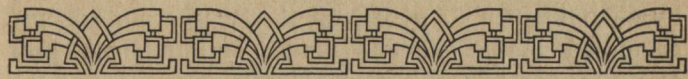
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR	
B 3348	1979
LELTÁRI SZÁM	

AJÁNLOM MUNKÁMAT SZERETETT

HITKÖZSÉGEMNEK

SZÜLETÉSEM 70-IK, PAPI MŰKÖDÉSEM 48-IK

ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL.

Szent áhitattal fogok hozzá, hogy magyarázattal lássam el azt a könyvet, mely a bibliának egy részét képezi, melynek minden lapjáról jámborságra serkentő tanítás áradoz. Ezzel már jelezve van a feladat fontossága, hogy hozzáférhetővé tegyem a legmagasztosabb eszméket a vallás erkölcsi életéhez vezető tanokat olyanok számára is, kik nem tudnak behatolni a legrégibb kulturtermékek kincstárába, hogy onnan felhozhassák amaz gyöngyöket, melyek még ma is örök értékük jellegét hordják magukon; mert kezdve az ókortól napjainkig hozzájárulnak az emberiség lelki tökéletesedésének fejlesztéséhez értelmi erejének szilárdításához, hirnevességéhez és erkölcsi akaratának fokozásához és amit az egész szentírás célul tűzött ki: az embert Istenhez közelebb hozni. Elsősorban a **בתובים** **ספרי אמת** könyvei szolgálják azon célt, hogy a szent gondolatokat példázatokkal, hasonlatokkal, bölcs mondásokkal, allegoriával, symbolicus beszédekkel, mesékkel, parabolákkal, költeményekkel, gunnyal, áldás-vigaszt és fenyítő beszédekkel adják elő, hogy a nép annál könnyebben fogja fel azokat, röviden, képletesen, hogy azok közhasználatuak legyenek, mint

forgalomban lévő pénzdarabok. **אמת** Első, középső és utolsó betűje a héber betűk sorrendjének. Jjob-Misle-Tehilim könyvek és kívülük csak a szintén bölcs Salamonnak tulajdonított Koheleth tartalmazza mintegy a tudományok quintessenciáját képező mondásokat, melyek a józan észnek és élettapasztalatnak szellemi gyümölcsei, az élet eseményeiből gyűjtve anyagát, mindazt kimerítve, ami a bölcsességből, illem- és erkölcs szabályaiból a vallásos élet számára üdvös befolyással lehet, az emberi társadalom törekvése jogi-politikai állapotát illetőleg a nép különböző rétegeiben. Ezen könyvek közepében van bölcs Salamon **משלי** Példabeszédek könyve, Salamon írta, kiről a Szentírás mondja: „okosabb volt minden embernél“ (I. kir. 5-11.) bölcsességével, igazságosságával uralkodott Izrael népe fölött 40 évig (1015—975-ig) messze földre terjedt hírnevével. Álmában könyörög Istenhez, nem hosszú életért, hatalmának, dicsőségének terjesztéseért, gazdagságért, nem az ellenség fölötti győzelemért, hanem, hogy népe fölött igazságosan tudjon biráskodni, ezért Isten azt megadta neki és azokat is, miket nem kért. A Talmud szerint: „akinek bölcsessége van, mindene van, ha az hiányzik, semmije sincs.“ A midrás ének. én. egy hasonlatot mond. A király kér valakit, hogy válasszon magának ami a legértékesebb — ő elég okosan a király egyetlen leányát kéri, mert ezzel együtt jár minden más érték, amivel az atya rendelkezik. Salamon három ezer másá-t mondott a fákról, kezdve a cédrustól az izopig, a leghatalmasabbtól a legigénytelenebbig, az állatokról, szárnyasokról, férgekéről, halakról, tehát a természet minden alkotását tanulmányozta, annak eredményét tárja fel. (I. kir. 5. 12—13.) Mint uralkodó ismerte az életet minden vonatkozásban, látta a kiválókat, feltárult előtte azok lelki világa előnyeikkel és hátrá-

nyaikkal, erényeikkel és bűneikkel. Volt alkalma beletekinthetni az elnyomottaknak, a jogaitól megfosztottaknak, a szegénynek, özvegynak, árvának lelkületébe, ismerte a bírókat és az ítéletre vágyódó néprétegeket. Élvezte mindazt, amit gazdagság, kiválóság társadalmi előny e földön juttathat; ismerte a vallás-erkölcsös érzés boldogító, lelket felemelő, a társadalmi együttlétet megszilárdító hatását, amint azok a szeretet és többi erények segítségével a földi boldogulás hajlékát felépítik; de ismerte a bálványimádás, erkölcsrontó, lelkeket ölő mérgét is, amint az behatolva a társadalom vérkeringésébe, azt megbomlaszthatja. Életereit elbénítja és előbb-utóbb a végpusztulás érvényébe süllyesztik. Ő a keleti déspota bármily okos és istenfélő is volt, nem mindig tudta értelmi erejével legyőzni az érzéki csábításokat, tehát elég lelkiismeretes, hogy óvja azokat, kik kevesebb értelmi erővel vannak felfegyverezve. Uralma alatt a béke aranykorszaka köszöntött be Izrael népre, „kiki szőlőtőkéje és fügefája alatt“ lakozott. Uralma alatt épült fel az ókor egyik legimpozánsabb épülete a jeruzsálemi szentély, melynek felavatási imájába örök classikus emlékét állította fel Izrael nép magasztos tanainak, melyekben az összemberiség testvériesség gondolatát hangoztatja, mint az istenimádás és Isten egységének legékesebb bizonyítékát, legfontosabb követelményét. Ő maga a szomszédos népekkel a legélénkebb kereskedelmi és társadalmi érintkezést tartotta fenn, tehát nem volt idegen előtte az ő gondolkozásmódjuk, szokásaik, erkölcsök és amiről felismerte, hogy Izrael népre veszélythozó lehet, attól óva intett. Szervezte az istentiszteletet hatalmas zenekarral, a papirend beosztásával. Épített fényes palotákat, kerteket, vízvezetékes parkokat, élvezte a földi élet minden gyönyörét és ezért, ha ő azok hiuságáról és mulandóságáról nyi-

latkozik, oly egyén véleményével állunk szemben, kinek szavai megdönthetetlen igazságok, mert élmények, tapasztalatok és nemcsak értelmi, elméleti állítások. Udvartartása fényes volt, rendelkezett nagy hadsereggel, tekintélyét annyira tudta megszilárdítani, hogy szomszédos fejedelmek, köztük Sába királynője, messze földről jöttek hallani bölcsességét és saját nyilatkozataik szerint még többet találtak, mintsem amennyiről hirneve beszélt.

Ami Dávid királyt, az ő atyját naggyá tette a megpróbáltatás és szenvedés, azt Salamon nem ismer-te, azért a pogány szokások és idegen erkölcsök beszívódtak az ő környezetébe, ami a talmud magyarázata szerint csak abban nyilvánult, hogy nem vetett gátat asszonyai bálványaik felépítésének s bár ő elég erősnek vélte, hogy a királyra vonatkozó tórai parancsoknak meg fog tudni felelni, hogy nem hagyja magát a sok asszonytól elcsábítani, mégsem volt elég ellentálló hatalma, tehát ez és egyéb politikai okok a népben nagy elégedetlenséget keltettek fel, ami halála után nyílt lázadásban tört ki és a birodalom kettéfelé szakításához vezetett.

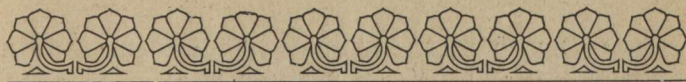
Oly fontosságot tulajdonítottak bölcs Salamon mondásainak, hogy a talmud szerint (Ber. 48 a): „Előtte a tóra korsóhoz hasonlított, mélynek nincs fogója, ő általa megkapta azt.“ Bölcsesége a néptudatba annyira átment, hogy egy talmudi mondás szerint: „aki Salamont álmában látja, remélhet bölcseséget.“ (Ber. 57b) Könyvének gondolat gazdagságát felismerjük, ha csak azon fogalmak címeit soroljuk fel, melyekről véleményt mond: Apa, anya, gyermek; áldás-átok; ajkak, nyelv; barát-ellenség; barom, állat, madár; bizalom; baj, ijedtség, félelem; beszéd és hallgatás; béke-civódás, háboru; bölcsesség, értelmesség; bűnbánat-engesztelés; büszkeség, szerénység; evés-

ivás; erő; édes-keserű; élet-halál; erkölcstelenség-bujaság; ezüst-arany; férj-feleség; fegyelem, istenfélelem; fiatal, öreg; gunyolódók; gondolat és tett; gazdagság és szegénység; gyógyulás és betegség; hűség és igazság; haladás és visszatartás; harag és jóakarat; háló csapda; jogosság, hazugság, hamisság; jó és rossz; jámbor és gonosz; jutalom és büntetés; kegy; király és nép; lélek, szellem; édenkertje, mennyország és alvilág; nappal-éjjel; okos, balga; örömbánat; öldöklés; szeretet, gyűlölet; irigység, rágalom; tisztelet és megvetés; tűz és víz; tanító és tanítvány; tóra-parancs; ur és szolga; világosság és sötétség; véték-bűn; vágyódás, véték. A fogalmak rövid mondatokban vannak kifejezve, melyek vagy párhuzamosan ismétlődnek fokozódva, vagy ellentétesen sorakoznak, hogy annál élesebben tűnjenek szemünk elé a hasonlatok, a másálok, a természetből vett képek, az élc, az epigramszerű ötletek az ékes szavak a rejtett gondolatokat tartalmazzák. A talmud mondja: „Sohase legyen a másál kisszerű a szemeidben, mert általa nyersz értelmes betekintést a törába.” Több szerző neve említettik, a legtöbb Salamon királynak tulajdonítatik, Agur Joke fia, Lemuell, Chiskija király uralma alatt élő tudósok hozzá adtak egyes tanításokat. E mű a vallás-erkölcsösélet utmutatója, benne minden feltalálható, amire az életben figyelniünk kell, ha földi hivatásunkat Isten szellemében akarjuk megvalósítani. Bár évezredek választanak el e mű megjelenésétől és azóta a világ külső alakjában óriási változásokat mutat, de az emberi lélek, a természeti törvény, a jó és rossz fogalma, a társadalmi erkölcs szilárd alapzata ugyanaz maradt, vallásunk tanai ma sem veszítettek boldogító hatásukból, az erény jutalma, a véték büntetése ma is fennáll. E mű tehát aktualitásából sohasem veszíthet. Iz-

rael népét nevelték a vallás, az erkölcs, a cultura szolgálatára. Keleten szombat délutánonként lelki csemegekép osztogatták az abban rejlő kincseket. Szentnek tartották azokat. מדרת משלי kezdő betűi jelentik מדרת שלמות לעם ישראל tökéletességre vezető tulajdonságok Izrael népének.

Boldog lennék azon tudatban, hogy fáradozásom jutalmat nyer azzal, hogy minél többeket tud vezérelni a vallásos élethez, a tökéletes emberhez.

DR. FLESCH ÁRMIN.

I. Fejezet.

A szerző neve, célja, szent feladatának eszközei, a rossztól való tartózkodás, az erkölcs szava, lelkesítő hatása, szinte rövid vázlata az egész könyvnek.

1. Salamon, Dávid fiának Izrael királyának példabeszédei.

A név is „שלם” tökélességet és „שלום” békét jelent. Az indulatok közötti békés egyensúly fentartása adhatja csak meg a tökéletesség felé való törekedés lehetőségét. Atyja mezőjén szántott tovább a fia, Dávidról tudjuk, hogy Isten kiválasztott jámbor embere volt, de sok szenvedésnek, megpróbáltatásnak volt kitéve, ismerte az élet alacsony és magas rétegeit, az örök értékű zsoltárokból a legmagasztosabb ihlettel rezegtette meg az emberi szív érzés hurjait, ily apának volt ő méltó gyermeke e hatalmas király, ki atyjánál még különb volt azáltal, hogy kezéhez nem tapadt vér, mert nem háboruskodott. A béke aranykoszoruba fonta fején Izrael államának koronáját. Ideális fejedelem volt, mikor trónra ült nem kért Istentől más kegyet csak azt, hogy igazságosan ítélkez-

hessék népe fölött és tudja megkülönböztetni a jót a rossztól, a károstól (I. kir. 3, 9) tehát szavai és ítéletei mindenkoron elég komoly sullyal bírnak, miután Isten e kívánságát teljesítette. A trónon ülve Mózes törvényeinek engedelmeskedve leirta a Tórát, tanulmányozta azt, nehogy a gőg, az önistenítés — az akkori ókori fejedelmek büne őt is eltérítse az Egyetlen Isten útjáról. Dacára ezen vallástól átítatott lelkületének mégis, mert a keleti érzékiség rajta is erőt vett, képtelen volt teljesen ellentállni az udvarába csődített sok pogány asszony csábításainak, tehát intelmei e téren is tapasztalatokon alapulnak és tanulságos igazságokat hirdetnek. Tanítást csak olyantól fogadunk el, kinek bölcsesége elismert, ő különben sem áhított semmiféle anyagi vagy erkölcsi előnyre, hisz elérte a legmagasabb polcot, amit e földön elérhet ember, király volt és ez itt azért említettik, mert nem ritkán fordul elő, hogy a király saját vagy dinastiája előnyét jobban hajhássza, mint a nép üdvösségét. A példabeszédeket szívesen hallgatták, különösen érdekesek, mert király ajkairól hangzottak el. Az érzéki világból veszi a képeket, hogy érthetőbbé tegye a műveletlen elemnek is az elvont fogalmakat.

2. Hogy megismerjük az okosságot és az erkölcsöt, hogy kikutassuk az értelmesség mondásait.

A példabeszédek célja, hogy belőlük kihámozzuk az okos gondolatokat, melyek az élet számára csak akkor jelentősek, ha az erkölcsös életmódot biztosítják, mert az elvont gondolat mit sem ér, annak teté kell válnia. Fel kell fogunk a dolgok között fennálló okszerű kapcsolatokat, tudnunk kell, hogy mi válik előnyünkre, mi felel meg magasabb lényünknek Isten

képmására alkotottságunknak, hogyan éljünk erkölcsös életet. Okosság gyakorlati-erkölcsös megvalósítás nélkül olyan, mint gyűrű értékes kő nélkül, mint fa gyökér nélkül, mely hamar kiszárad. Néha a vallás parancsolta erkölcs nincs teljes összhangban a gyakorlati okossággal, például a szombat megőrzését az értelem nem okvetlenül követeli, azért kell az okosságot az erkölccsel összekötni, hogy értsük meg, miszerint a testi életen kívül van lelki-öröm élet, hogy Isten az embert eltarthatja a mi terveink mellőzésével is. Négy kifejezés következik egymásután: **לדעת להבין לקחת לתת** megismerni, kikutatni, elfogadni és tovaadni — a megismerés mindenkire kötelező, a kikutatás magasabb fogalom, megérteni és következtetni egyik dolgot vagy gondolatot a másikból, ez nem elég, hanem mások tudásának eredményeit is át kell venni, azt értékesíteni — végre mint legfelsőbb feladat szerepel a továbbadás, hogy másokat is erre a magaslatra felemelhessünk.

Az értelmesség egyik főkélléke a fürkészés vajjon az egyes tünetek mennyiben hasonlítanak egymáshoz vagy különböznek egymástól, mik a hivatásuk a világrendben, következtessen, distingváljon, legyen az összekötő kapocs az élet reálításához, győzzön meg arról, hogy Isten szellemének megértése és parancsainak megvalósítása nekünk csak hasznunkra, üdvünkre válhat, természetesen nem a pillanatnyi, muló undort és bánatérzetet maga után hagyó élvezet az, hanem ami lelkünkre felemelőleg, állandóan boldogítón hat, példaadás a jövő nemzedékre tehát tökéletesíti az embert. Ez a tóra célja.

3. Hogy elfogadjuk a belátásra való oktatást, jogosságot, igazságot és becsületességet.

A megismert üdvös gondolatot az életbe át kell ültetni, sokan ismerik a jót, de a rosszat követik. Erre tanít e könyv. Mert a Thóra tanít ugyan minden isteni gondolat megismerésére, de nem adja meg a tanácsokat a részletes utasításokat a rossz hajlam יצר הרע legyőzésének módjára az óvintézkedések megtételére, hogy a korlátozás által a bűnös cselekedetektől távol maradhassunk, hallatja velünk az okosság szavát, melyet büntetés nélkül nem szeghetünk meg, mert az erkölcsi világrendben minden jótett jutalmat, rossz pedig büntetést kap. Oly törvényeket is mint a Thóra szent parancsait tartsák meg, melyet az ész maga is felismert volna mint a társadalmi fenmaradhatásának eszközét pl. ne lopj, ne ölj és több ilyen. — De az emberek felfogása nem egyöntetű, kiki saját előnyének szemszögéből ítélkezik az erkölcsi szentség fölött, míg csak a Thóra tanításai teszik közkinccsé a jog az igazság és becsület elveit. A kötelességszerű jogon, igazságon felül kell, hogy szerepeljen מישור méltányosság a belátás, a tapintat, az illem, a modor. A zsidóságban nem érvényesülhet a rideg jog, a betű szerinti igazság a »Summum ius summa iniuria«, hanem az igazság, mely szívvel, belátással a körülmények pontos latolgatásával hozatott. Az a viszony, mellyel az ember Istent szolgálja, hol a lelkiismeretnek van a legtágabb működési köre legyen irányelv az embernek egymással való érintkezésükben viszonyaik elintézésére. E kettő együttesen adja meg azt, hogy kegyet találjunk Isten és emberek szemében, aminek ittlétünk végcéljául kell szolgálnia.

4. Adni a nemgondolkodóknak megfontoló-képességet, az ifjunak tudást és elővigyázatot.

Az okosnak legfőbb hivatása felvilágosítani a lelki álmába merültet felébreszteni, ha önmaga arra képtelen, mert mi sem könnyebb mint félrevezetni a hiszékenyeket, azokat, kik „Credo quia absurdum“ mintha lehetlent is hajlandók elhinni, tehát elsősorban önmagát kell ellátni erkölcsös életmaximákkal, hogy másokat is ezen utra terelhesse. Thóránk mindenki számára csak egyféleképp adatott, azért mondja a zsoltáros: Isten Thórája tökéletes, okossá teszi a gyöngébb felfogásut még a gyermek is megértheti merithet belőle tudást. A nemgondolkodónak olyat kell nyújtani ami egyszerű szóvirág nélküli gondolat. A gyermekbe bele van oltva a természeti képesség a tudásvágy csakhogy még öntudatlanul fekszik lelkének talaján azt fel kell szántani, bele kell vetni a tudás magjait és törekvésének megfelelő irányt kell szabni, mert az értelmét rosszra is lehet fordítani, azért figyelmeztetni kell őt a következményekre, hisz ez ép az okosság ismertető jele, hogy előre lássa az okszerűen beálló eseményeket, óvatosságra figyelmezteti, nehogy öregkorában szégyenkeznie kellene fiatalsága miatt, ezért a Thóra tanaival ismertesse meg már fiatal korában.

5. Meghallgatja az okos és gyarapodni fog tudásában és az értelmes terveket gyűjt.

Bármennyire okos is valaki ily bölcs a természet-től és a tapasztalatból merített tanítások csak serkentőleg és buzdítólag hathatnak rá, a Thóra kimeríthetetlen forrás szüntelenül kell benne kutatni, forgasd bármely oldalára mint fényforrás új világításban fog

tündökölni mint a tenger oly mély, sohasem érsz a végére. A tudományban sohasem érhetünk a végére tovább kell kutatni, a meglevőből új alakulatokat kell teremteni, a természet példát ad a szünetlen termelésnek, megújulásnak, haladásnak. Aki ennek igazságáról már meggyőződött még buzgóbban fog kutatni. A tanulást nemcsak tudós mester segítségével lehet eszközölni, hanem, mint a talmud mondja „ Sokat tanul tam mestereimtől, többet társaimtól, de legtöbbet tanítványaimtól“ Jaj azon népnek, mely kulturtörekvésében nem halad előre, visszafelé süllyed napról-napra.

6. Hogy értsünk példázatot és ékes beszédek bölcsék szavait és rejtett gondolatait.

Sok törvény és erkölcsi gondolat ily alakban van ránk hagyva pl. a Szentírás ősapánk életfolyásának eseményeit tárja elénk, ezeket példakép állítja fel, ezek tanúságai sokkal mélyebben vésődnek lelkünkbe mint-ha az Istenhez vezető gondolatokat elvont fogalmakkal adta volna elő. Az ékes beszédek tanulás mellett esztetikailag is gyönyörködtetnek. (Kalosz Kagatosz.) Még halachikus élet szabványokat is találunk bennük. Az okos megérti, ha csak célzás történik valamire **לחכימא די שפienti sat.** Bölcsék szavai alatt a szóbeli hagyományt is érthetjük, mely hivatva van a röviden kifejezett isteni gondolatokat az élet ezernyi eseteire alkalmazni, mikép azt a talmud midrások és commentátorok meg is tették, ami nélkül sok parancs és tan érthetetlen maradna **חידות** alatt a tudósok köznapis beszélgetéseit is érthetjük, a talmud szerint. A tudósok közönséges beszélgetései is tudomány szám-ba vehetők, azokban is Isten szelleme tükröződik.“

7. Félelem Istentől kezdete minden tudásnak, balgák megvetnek okosságot és erkölcsi kioktatást.

Különösen, hol a balgák megvetik az erkölcsös életfelfogást, ott hirdessük az istenfélelem fontosságát, mert ezek megvetik az értelmességet és az erkölcsöt nem ismerik az istenfélelmet. Mi véges alkotások kell, hogy ismerjük el Istent, az alkotót, a fenntartót, hinnünk kell benne, ha korlátolt tudásunkkal nem is tudjuk őt teljesen felfogni, amint a szentírás azt tanítja. Aki könnyelmű rövidlátással egyszerűen a teljes negatio terére lép **אין אלהים כל מציאות**, nincs Isten, ez az ő egész programja“, — az ne akarja, hogy tudósnak tekintsék. Ezzel lehetetlenné tesz minden társadalmi együttélést. Gondolkozása ferde, egyoldalú, elfogult. Helyesen mondták bölcseink: „akinek istenfélelme megelőzi a bölcsességet, annál ez megmarad“ (Ab. III. 9.) ellenesetben nem. Aki kezd tanulni, kérjen segítséget Istentől, hogy világosítsa fel értelmét, a tizennyolc ima legelseje, hogy kérünk kegyelmet tudás megszerzéséhez. Izrael népe mindenkoron összetudta egyeztetni az istenfogalmat a tudás vívmányaival. Istentől való félelmet a bűntől való tartózkodásban mutassuk meg. Babonás, öntudatlan, gépies gyermekies félelem a Mindenható láthatatlannal szemben nem az a tisztelettel párosult hódolatteljes félelem, minőt bölcs Salamon el akar velünk éretni. Gonosz szívben emberek ellen galádul gyűlölködő lélekben nem is tanyázhat oly nemesérvzés, minő fenkölt gondolkodás és áláztatós önmegtagadás az igazi istenfélelemhez megköveteltetik. Mert megvetnek életboldogító lelki táplálékot — balgák, előnyt adnak oly élvezeteknek, melyek előbb-utóbb romlásba sodorják,

csak a pillanatot látják és nem gondolnak a jövőre. Helyes bölcsseink elve: „Senki sem vétkeznék, hacsak nem szállná meg az örület szelleme.“ Kérdés, meddig tartja magánál ezt a jövevényt, elüzi-e magától vagy pedig otthonossá lesz-e nála. „Kárán tanul a magyar“ ha figyelmeztetik a bajra, nem hallgat rá, amikor végig tapasztalta — jó meg az esze, sokszor már késő.

8. Fiam, figyelj atyád oktatásaira és ne hanyagold el anyád intelmeit.

Az apánál kötelező hangon szól, az anyánál inkább kérőleg figyelmezteti fiát. Az apa az öntökéletesítésre, az existencia megszerzésére az életben való elhelyezkedési lehetőségre tanít és a fontos vallásos parancsok megőrzésére. Önmaga Salamon is azt az intelmet kapta atyjától: „Ismerd meg atyád Istenét és szolgálj őt teljes sziveddel“. Az anya inkább az érzelmi tehetségek kifejtésére fordítja figyelmét, hogy ne legyen durva, nyers modorával embertársainak terhére, hogy a közösség kedvelt tagjává váljék, mert e nélkül nem élvezhetné a viszont szeretet boldogító hatását, Egyes dolognál legyen kemény, hajthatatlan, mint a cédrus, másnál hajlékony, engedékeny mint a nád. Apa alatt Isten, anya alatt Izrael gyülekezete értendő. Az atyánál מוסר kifejezés alatt a נמסר ami átadatott öneki a traditionalis vallásban is érthető, tehát annak szigorú betartását követeli. Az anyai szeretet gyermekkorban beleplántálódik amit a midrás így juttat kifejezésre: „az olaj és az a meleg szeretetlehellet, melyet anyánk gyermekkorunkban belénk oltott, éltünk utolsó pillanatáig is megőrzi szívünket puhító hatását.“ Némelyek atya és anya alatt az írott és szóbeli hagyományt értenek, e kettő együttesen nevel vallásos emberré.

9. Mert bájos ékszerek azok fejednek és pompás gyöngyök nyakadon.

Istenfélelem, tudományosság, okosság, erkölcsös életnek a fejnek azaz a fejben székelő agynak a legbiztosabb éltető táplálékai, életünket erényessé, széppé kelle-messé varázsolják, a földet édenkertté alakítja, melyet az apai intelmekkel szolgáljuk és megőrizzük. A nyakon keresztül tör elő a beszéd, a szívnek szentélyéből fakadozik a tan, megőrzése által válunk kedvelté, mint a gyöngy értékes, úgy adja meg nekünk a beszéd a mi értékünket. A talmud szerint: „A jámborok a földi életet követő életben ülnek fejükön erényeik szálaiból font koszorúval és élvezik Isten közelségének dicsfényét.” Midőn a gyöngyszemek egy egységes egészsze vannak összefűzve, úgy azon erények is csak akkor képviselnek megbecsülhetetlen értéket, ha együttessen vannak, külön-külön elenyésző értékűek.

10. Fiam, ha vétkesek csábitanak, ne engedj.

Senki sem lesz önmagától vétkes, hanem mások csábitják rá, pedig az erkölcsös életnek első feltétele, hogy ezt „a rossz hajlamot, ezt a kígyót, ezt a halál-angyalát ezt a sátánt” le tudjuk küzdeni, mert csak ezek után tudunk valami hasznosat, üdvöset létesíteni önmagunk és embertársaink javára. Az ellentálló erőt a neveléssel fejleszthetjük Dávid király is így szól: **סור מרע ועשי טוב** előbb távolodj a rossztól és csak azután alkothatsz jót. Az ajtónál fekszik lesekedik rád a bűn szól az isteni hang Kajinhoz, mielőtt fivérét Abelt megöli, karmaiba akarna csábitani, de te uralkodhatsz fölötte. Sokszor a barátság és szeretet köpenyét ölti

fel a vétekre csábító, báránybőrben lappang a farkas. Óvatosság, határozott elszántság kell annak legyőzésére, mert mihelyt ingadozunk, mert hatalmába ejt a mézes beszéd, a kecsegtető ígéret, különösen, ha a hajlam meg van az illetőben, tehát a szülők tanításainak megfogadása a legbiztosabb ellenóvszer. A bűnös cselekedeteit kicsinyítve értékeli, de az eredményt nagyítja. Értenek hozzá a szándék ügyes elpalástolásához.

11. Ha azt mondják: jer velünk, leselkedjünk vérre, védtelenekre ólálkodjunk veszély nélkül.

A csábítás módja olyan, hogy előbb valami jóval kecsegtet, leselkedni akarunk a vérszomjasokra, nehogy egy ártatlant hálójukba ejtsenek, álljunk ellent nekik, ingyen tesszük el, az ártatlanoktól semmit sem fogadunk el, ha mindjárt hívná rabláshoz, attól visszarettenne, azt a hatodik parancsból mindenki tudja, hogy ölni tilos, tehát erényes, jutalmat érdemlőtettet kell eléje tárni, mintha mondaná, töviseket akarunk kiirtani, káros gazt teszünk el láb alól, olyanokat, kik úgy is halálra vannak ítélve, tehát mint a főlső hatalom küldöttei szerepelünk, csak leselkedni akarunk, semmi egyebet.

12. Mint az alvilág akarjuk őket elevenen elnyelni teljes egészükben, mintha a verembe esnének,

Hisz Isten is elfogja őket egész lényükben pusztítani haláluk után, mi ezt már éltükben teszszük meg.

13. Sok becses drágaságot találunk, megtöltjük zsákmánnyal házainkat,

A csábítással szemben Isten botját, vagyis az isteni gondolatra való támaszkodást — vedd igénybe, mellyel csodákat lehet művelni, akkor az anyagi kincsek jogtalan bírása nem fog elvakítani, le tudod gyűrni a rossz hajlam incselkedéseit.

14. Sorsodat vesd miközénk, egy erszénye legyen mindannyiunknak.

Együtt, egy asztalnál étkezzünk közös sors legjellegzetesebb kifejezése, egyenlő részekben osztozkodjunk, egy-érzés vezéreljen mindannyiunkat. A biblia szerint egyenlő osztozkodásban részesült aki a háboruba vonult azzal, aki otthon maradt, hisz ezek készítették a háboru szükségleteit és ez a biztosított anyagi előny hatalmas csábító eszközt képezett.

15. Fiam, ne járj egy uton velük, kerüld az ő ösvényüket.

Nehogy eltanuld tetteiket, szokásaikat, mert ha egyszer megindultál velük, bajos a visszatérés. Horatius mondja: „Principiis obsta, sero medicina paratur.” Amíg a lyuk kicsiny, foltozd be, nehogy tovább szakadjon. Mindig csak a rossz társaság okozója romlásunknak, önmagunknak eszébe sem jutott volna a gonosz kezdeményezés. Már fönt mondta, hogy ne tarts velük, újra int, mert hamis szándékukat jószinben akarják feltüntetni, tehát még veszélyesebb, mint akik nyíltan csábítanak a rosszra. S ha már megindultál, még ideje korán fordulj vissza. ךך ez az

ut, melyen mindenki jár **נתיב** az egyesnek ösvénye. Óv a bálványimádástól is, még ha sokan is teszik, te ne essél ebbe a bűnbe.

16. Mert lábaik a gonosz felé futnak és sietnek vért ontani.

Már nem is tudják megindokolni tetteiket, mert aki a lejtőn elindul, az események könyörtelenül sodorják magukkal. A talmud szerint: „amerre az ember menni akar, arra lábai viszik őt.“ Vért ontani akár másét, sőt önmagáét is, a legnagyobb bűnök egyike „Testvéred kiontott vére bosszuért kiáltanak hozzám“ az övé és utódaié, ezért van többes számban. A gonoszok beszédei is rejtelmesek, mint a kigyó mérge, vér után leselkednek a ravaszság és hamisság földi őket, ne gondold tehát, hogy ha egyszer megindultál velük, hogy lelkedet megmentheted. Hisz vérontásnak nevezhető az is, aki a halálra ítéltnek vagy a haldoklónak életét megrövidíti, nincs jogod hozzá.

17. Hiába van kifeszítve a madárnak szeme előtt a háló.

Nem ismerik fel a csapdát, mely a néhány gabonaszem alatt rejlik, esetleg bizik gyorsan tovarepülni tudó szárnyaiban, hogy életét megmentse, természetesen öntudatlan lénynél nem csodálkozhatunk fölötte. Mig a gondolkozni tudó embernek kötelessége felismerni a veszélyt, mely körülötte óálkodik, hisz ezen tulajdonsága emeli őt az állat fölé. Azt is mondhatnád, hogy ha Isten nem akarná vagyis, ha végzete nem volna kiszabva, te akkor nem ölhetnéd meg, tehát neked nincs bűnöd, a folytatás kimondja,

hogy az ilyenek igenis önmaguk tolják fel magukat vért ontani anélkül, hogy felülről megbízatást kaptak volna rá, Istennek elég eszköz áll rendelkezésére, hogy akaratát végrehajtsa, te mindig szabad akaratból cselekszel, tehát felelős vagy tetteidért.

18. Pedig az ő vérükre leselkednek, az ő életükre törnek.

19. Így jár minden kincsvágyó rabló, rablása saját életébe kerül.

A vér az élet, vagy erre leselkednek vagy eleve nek akarják őket elfogni, csak azért, hogy kirabolhassák. A rabló, ha pénzre vágyódik, pénzt rabol, esetleg többszörösen kell megtérítenie, de ha mások életére tör, saját életével fog lakolni érette, bár biznak, hogy megmenekülhetnek, ami néha sikerült is. Bevállik a közmondás igazsága: „addig jár a korsó a kútra, míg eltörik“, a könnyen repülő szárny felmondhatja a szolgálatot. Ha ölni akarnak nem törődnek a pénzével, de talmudi elv szerint: ha valaki másnak bérét megvonja, ha nem segíti őt életveszélyes állapotában, ha megszégyeníti őt mások előtt, ha elvonja életfentartási lehetőségeit olyanba vétetik, mintha megölné. Ez a következménye az erőszakosságnak. Erkölcsileg is önmaga életét teszi kockára. Helyesen mondja a zsoltáros: a vétkesekkel nemcsak együtt tanácskozni tilos, hanem velük egy gyülekezetben állani, a gúnyolódók között tartózkodni sem szabad, mert a vétkeket üldözi a baj, egyik bűn magával sodorja a másikat. A társaságáról ismerik fel az embert, azért vedd meg a csábítót és ne közeledj hozzá.

20. A bölcsesség nyilvánosan szólal meg, az utakon emeli fel hangját.

A tóra bölcsessége a nyilvánosság számára adott, ne csak egyesek sajátítsák azt el, hanem közkincsévé váljék egész Izrael számára, az iskolák, melyek ben azt tanítják mindenki számára legyenek hozzáférhetők. A csábítás vonatkozhatik arra, hogy gyakorlati szempontból a tórával való foglalkozás nem jövedelmező, bár nem bűn a disciplinával való foglalkozás, de a tapasztalat arra tanít, hogy akik erre az utra lépnek, nem térnek többé vissza a tóra ösvényeire esetleg istentagadásra vezethet, tehát a lélek romlását eszközözi, míg aki a tórával foglalkozik annak lelki egyensúlya és öröme kifelé is megnyilvánul, az isteni tant megszeretve a nyilvános tereken, tehát az életnek bármely mezején sohasem megy négy rőfnyi területet tórával való foglalkozás nélkül. Az ily vallásos lelkületű tudóst mindenki magasztalja, ez visszatartja őt minden vétkes gondolatától és cselekedettől.

21. A tömegek élén szólal fel, a kapuk bejáratainál visszhangzik előadása.

Ahová az emberek összegyűlnek, életszükségleteik bevásárlására, különben is keleten a lakosság idejének legtöbb részét a nyilvános uccákon, tereken töltik, ott bonyolítják le üzleteiket. A világi tudományokkal foglalkozók csak a városokban, azokkal szeretnek együtt lenni, kik jólétnek örvendenek, akiktől hasznuk lehet, míg a tórát ingyen kell terjesztenünk amiképen mi is úgy kaptuk Mózesztől és a tradíciókban.

Ahol a vének, a város birái, ügyeinek vezetői tanácskoznak.

Ime az ellentét. A rosszra való csábítás titokban rejtett helyen történik, úgy az okos beszédnek nincs oka visszarettenni sőt keresnie kell a nyilvánosságot, nem fél az emberek ítéletétől, bátran higgadtan rettenthetlenül kell az igazságot hirdetni még akkor is ott is ahol nem szívesen hallgatják, esetleg még üldözik, hogy elnyomják érte. A vértanuk életükkel pecsételték meg gondolatainak és érzéseinek igazságát és őszinteségét.

22. Ti együgyűek, meddig szeretitek még a korlátoztságot, ti gúnyolódók, meddig akartok még tetszést találni a gúnyolódásban és ti balgák vetitek meg a tudást.

Az együgyű ép ellentéte az értelmesnek, a gúnyolódó ellentéte annak, aki a tényeket alaposan mérlegeli, figyelmezteti undokságaira a balga az okossal és egyenes lelkűvel áll szemben és gyűlöli azt, aki cselekedetei céltalanságaira figyelmezteti.

23. Forduljatok intelmeimhez szellememet árasztom rátok, tanításaimat közölni akarom veletek.

Sohasem késő, jobb mint megátalkodottan megmaradni a korlátoztság okozta hamis utakon. A talmud szerint: „nagy fontosságú a vélemény megváltoztatáson alapuló megtérés, felér az isteni trónusig.” És ha ti korlátozt felfogásokkal és fogyatékos erkölccsel azt hiszitek, hogy képtelen vagytok visszatérni a tóra utjaira: ám figyelmeztetek benneteket, hogy csak akarnotok kell és „aki tiszta érzéssel közeleg Isten felé, annak segítenek.”

**24. Mert én hivtalak és ti vonakodtatok, ki-
nyújtottam kezemet, de senki sem veszi figyelembe.**

Szóval az emberek nem szívesen hallgatják a figyelmeztetést, egyiknek nem elég bíráló a dorgáló személye, másoknak a módszere nem tetszetős, tehát az a szöveg hivatkozik mindkét eshetőségre. Sujtottalak büntetéssel, az sem használt. Nem akartátok észrevenni véletlennek tulajdonítottátok, pedig a talmud tanítja: Ha valakit csapás ér, kutasson tettében és javuljon meg, mert büntetésképp jött a csapás csak az igen jámboroknál lehet szó. „Szeretetteljes megpróbáltatásról“, hogy érdemeit még nagyobbítsa.

**25. Megvetettétek minden tanácsomat és fed-
déseimet nem akartátok elfogadni.**

Pedig én javatokat akartam, hogy benneteket hatalmassá, kiválókká Isten és ember szemeiben kedveltekké tegyelek.

**26. Tehát én is örvendek a ti bukástokon és
kigunyollak benneteket, ha borzadály száll rátok.**

Én a ti dacotokat hasonlóval fogom viszonzni, bár azelőtt míg Izráel népe Isten szellemében tehát a bölcsesség és erkölcsiség irányában haladt a próféta szerint szólt Isten: „Minden bajukat saját bajának tekinti“ tehát iparkodik orvosolni. De most elfogtok pusztulni a butaságtok, okozta csapások súlya alatt, és a betegség maga kinosabb a halálnál **7N** tulajdonképp ködöt homályt jelent baj, melyet felhő borít, nem tudjuk, hogyan lehet menekülni belőle, tehát hasonló hasonlóval viszonzoznak, sötétségben haladnak, nem látják a fényt az igaz utat. A veszély lehet közeli vagy

távoli, ezért a két kifejezés אַד és פֶּחַד épügy guny-mosoly a bekövetkezett baj miatt.

27. Ha mint vihar tombol a ti rettegéstek és bukástok, mint szélvész tör reátok, ha szorultság és nyomor ér titeket.

Nem rettegtettek Istentől ám ime a pillanatnyi jólét után beköszöntött szerencsétlenség okoz borzadályt, hirtelen váratlanul tör rátok hatalmas erővel nemcsak egyoldalról, hanem anyagi és erkölcsi hatásában egyszerre mint az ellenség szorongatása és nyomása. A büntetés igazolta őt, aki nem hallgat a szép szóra, arra a viharkép zudul a baj צרה oly baj, melyből van kigyógyulás, צוֹקָה melytől szíve mintegy megdermed, megkövesedik נִשְׁאָל arra az emberre jó, akit egész életében a baj megkimélt és az im bekövetkezett annál lesújtóbban hat rá.

28. Akkor hívtok majd engem, de én nem felelek, könyörögni fogtok hozzám, de hiába, nem találtok rám.

Ha már látja, hogy a baj nem távozik, sokáig tart, akkor hívják Isten segítségét, de a viharkép zuduló bajnál rögtön keresik az isteni oltalmat. Bár a megtérést mindig elfogadják, írva van: „térj meg egy órával haláloed előtt“ itt az már nem használ, az ítélet mint a cselekedet következménye megindult útjára, azt már visszatartani nem lehet, hisz a megtérés nem önkényes, nem az elkövetett életmód fölötti meggondoltság bánatos belátása, hanem a büntetés aluli kibuvás okozata.

29. Ez a büntetés, mert gyűlöltétek a tudást és az istenfélelemben nem találtatok tetszést.

A balgák a gunyolódók. Szól Isten: Keressétek Istent, mikor őt meg lehet találni, biztos vagyok lesz majd idő, mikor hívtak engem de nem fogok felelni, mert gyűlöltetétek az engem való megismerést. A tudatban egyáltalán nem lehet istenfélő tehát nem találhatja meg a hozzá vezető utat.

30. Tanácsomat nem akarták, figyelmeztető érveléseimet megvetették.

31. Ám élvezzék életpályájuk gyümölcsét és gyönyörködjenek önötanácsaikban..

Mint aki fát ültet élvezi termését, lelki értelemben veendő. Isten elvonja tőlük gondviselő tekintetét elrejtí arcát előlük saját szavuk és tettük hozza rémületbe a gonoszokat látják az önfonta hálózatot, melyből nincs kibuvójuk. Goethe mondja: „Das ist der Fluch der bösen That dass sie forzeugend stets Böses zur Folge hat.“ Saját ültetményeiket megeszik, megundorodnak tőle mint a tuljólakott. De nem találnak más orvosságot csak Istenhez való visszatérést. Ők azonnal szeretnék anyagiakban megkapni a jutalmukat ezen a földön.

32. Mert a balgák megátalkodottsága megöli őket és a buták meglegedettsége teszi őket tönkre.

Ezen a világon, mert gunyolódnak a tóra felett mondván, hogy csak a multban volt jelentősége, de a jelenben már nincs érvénye ez a megölőjük, másrészt látnak gonoszokat esetleges jólétben ez a nyugtalan-ság gondolkodásaiban megöli őket.

A jövő világ számára szintén el vannak veszve. Sokszor sikerülnek gonosz terveik, makacsul ragasz-

kodnak az életmódjukhoz, nem iparkodnak legyőzni rossz indulataikat, tehát előbb-utóbb utoléri őket fatumjuk. Nem törekszenek a tóra előirta küzdelemre, tehát azt a jutalmat: „jobbában hosszú élet, baljában gazdagság, tisztelet“ sem érik el. Az önelégedettség okozta nyugalom, az önfejlesztés körüli munkátlanság unalmassá, tartalom nélkülivé teszi az életüket, mint a malomkő, ha nincs gabona, önmagát őrli, koptatja el. A balga addig nem hisz Isten büntető hatalmában míg önmagán nem tapasztalta szomoruan.

33. De aki rám hallgat, biztonságban fog lakni, szabad lesz a rossz sejtelmektől.

ישׁוֹן jövő időben van, a jövőre vonatkozik az isteni büntetés és jutalmazás miképjét teljesen kézzelfogható argumentációval nem tudjuk bemutatni, de tóra szemlének megfelelően nem vethetjük el ezen gondolatot, ha nem akarjuk Isten igazságosságát kétségbe vonni. Mint a zsoltáros tanítja: „ki lakik hajlékaiban ki tanyászik szent hegyeden? a tisztekezű, ártatlanszívű, tartózkodik a büntől, a hamistól. Ez a világ hasonló a sátorhoz, az ember jövevény, rövid ideig tart zarándoklása.

A világ bajaitól mentes, mert viselkedése correct és a jövő világban való ítélkezéstől is melyben mi hiszünk. Mózes törvényei az e világi büntetésekről szólnak, - megszegjük Isten parancsait és jövő életről teljesen bizonytalanságban vagyunk, mert ami tudásunk korlátolt, mi csak a pillanatot ismerjük. A próféta szól Isten nevében: „Az én gondolataim nem a ti gondolataitok, az én utjaim nem a tietek. „A hit Istenben, a bizalom igazságában életünk sziklaerőssége.

II. Fejezet.

Akkép függ össze az előbbi fejezettel, hogy ott a tilalmaktól tart vissza itt a parancsolatok megtartására buzdít, ha már bünt elkövetetett, alig tud Isten utjain haladni, mert Isten neki kölcsönzött erejét rosszra fordítja.

1. Fiam, ha elfogadod tanításaimat és parancsaimat bensődben megőrzöd.

Azzal teszed magad érdemessé, hogy fiamnak tartsalak, igaz Schiller mondása: „Nicht das Fleisch u. Blut macht uns zu Vätern u. Kindern, sondern das Herz.“

Hogy el ne felejtse azokat. Itt az erkölcsi épület felállításának kellékeit részletezi. A biblia parancsa: „Nappal és éjjel foglalkozzál a tórával“ „tanaid bensődben legyenek“ mondja a zsoltáros, csakis ha egész valóját áthatja, őrzi meg a büntől és vezérel Isten utjaira.

2. Ha füledet a bölcsességre irányítod, szivedet az értelmességre fordítod.

A fül egyik kapuja azon érzéki szerv, mely a szívhez vezeti a gondolatot, itt érzik át, ami fönn vagy lenn történik, az értelmesség elsajátítása végcélja az embernek. A figyelés a tanulásnak legfontosabb követelménye, a tudás vezetheti az öntudatos erkölcsös cselekedethez. Tórát tanulni annyi, mint bölcsességben kutatni. A szívet veszi az értelmesség kutforrásának, ott egyesülnek a testi és lelki élet szálai, ott van az élet központja. להקשיב figyelés arra, mit mástól tanulhatsz, mérlegeld az, מהת, amit önmagad-

tól, mint forrásból merithetsz, synonym kifejezések, de ez utóbbi az élet minden esetére tudja alkalmazni az értelmes életmaximát.

3. Mindig az értelmességét hívod és annak követelménye szerint hallatod szavaidat.

אם bölcseink szerint אם-nek anyának olvasható vagyis, mint gyermek anyjához, ragaszkodjál az értelmesség követelményeihez, az élet minden körülményei közpette, gyakorlatilag kell azt megvalósítani בונה értelmességet felismerve sajátítsa el תבונה önerejével gyarapítsa azt תורה lassu חלה erős hang kifejtés.

4. Ha keresed azt, mint ezüstöt és rejtett kincsként kutatsz utána.

A tudás csak akkor értékes, ha sokat kellett utána törekednünk, amihez könnyen jutunk, annak becse nem oly kedves ugy anyagiakban, mint a lelkiekben és nem törekszünk azt annyira megőrizni. „Arcod verejtékével keresd meg kenyeredet, akkor lesz édes a falat. Bajlódás után jó a jutalom. Minél értékesebb a drága fém, annál mélyebben kell érte lemenünk a bányába, azt megtisztítani a rátapadó salaktól, olvasztani, stb. Mit nem tesz az ember anyagi kincsek megszerzéséért, pedig mikép hasonlítható ahhoz a boldogsághoz, amit a lelki kincsek nyújthatnak. A tóra csak annál marad meg, aki ממות עצמו egész életét neki szenteli szószerint „aki megöli magát érte.“ Nem aranyat említ, pedig az értékesebb az ezüstnél, de mert ez több tisztítást igényel: ugy a tórát is meg kell tisztítani a tagadó kételkedő szellemtől, hogy a benne rejlő igazságot, a magot csak a héjától meg tisztított állapotban találhatjuk fel. Azért ne hidd, ha

valaki mondja, „fáradtam és nem jutottam eredményhez.“ Másrészt az egyszer feltalált eredményt meg kell őrizni. A keresés szeretettel, a kutatás inkább fáradsággal történik; a tórát is szeretni kell, és gyakorlatilag megvalósítani, még fáradozás árán is.

5. Akkor fogod majd fel, hogy mi az istenfélelem és megtalálta Isten megismerését.

Akkor fogod igazán magadénak mondhatni fáradozásod eredményét, mert izzadtál érte. A tudást sem örökölni, sem ajándékba kapni, sem kölcsönözni nem lehet. El kell távolítani a lelken tapadó salakot, lustaságot, öntelt elbizakodottságot, akkor értjük meg az istenfélelem boldogító tulajdonságait, amint bennünket egy magasabb légkörbe egy eszményi világ-felfogásba emel fel, megértjük az Isten alkotta természet törvényeit, nemcsak a testies anyagi dolgokat, hanem a lelkiek transcendentális tüneteit. Istenfélelem akkor tökéletes, ha Istent oly közelállónak képzeljük, mintha körülöttünk élő emberekről volna szó, akik azonnal megtorolnak minden ellenük elkövetett jogtalanságot, amint az uralkodó hatalmasságoktól félünk. Az arannyal és ezüstrrel való összehasonlítással csak az anyagiakban a legkiválóbbat akarja hangsúlyozni a szerző, nem mintha a lelki boldogság arannyal felmérhető volna.

6. Mert az Örökkévaló ad bölcsességet, az ő szájából fakad tudomány és értelmesség.

Ha semmi egyébért, de mert Istentől ered, kellene utána áhitattal vágyódnod, fel kell tételezned, hogy amit ad, csak üdvünkre, boldogulásunkra, töké-

letesedésünk elérésére adatott, hogy az pajzs, védelem, biztosíték, a földi viszontagságok, emberek gonoszsága, ellenségeskedések ellen. „Isten üdvösségem kelyhe ujong lelkem az ő segítségében“ „ki rá épít sziklára támaszkodik“ ez az életfilozófia végső eredménye. Tanulással belénk sugallja az új gondolatokat mintha szájából hallanók azokat. Kutatnod kell a bölcsesség után, ne gondold, hogy anélkül is megillet téged, hogy utánad dobatik, nem, csak ha megkezdted a benne való kutatást, gyarapítja Isten ebbeli fáradozásaid eredményeit.

7 Az igazaknak üdvöt tár fel, pajzs ő az ártatlanságban járóknak.

A tévedésektől a legbiztosabb védő pajzs, csak is ezekkel a tanokkal és életelvekkel, jellemünkkel lehet védekezni a bűn csábításai ellen, ezek vezetnek a becsület mezejére, ezek szavuk erejével lerontják a gonoszság építette erősségeket. Elrejti az emberi szem elől a tóra boldogító hatását, nem tudjuk mindig a mi mérlegelésünk szerint helyeselni **הַתּוֹרָה נִכְרָאת** gyakran gyöngíti az ember erejét, de fel kell ismernünk, hogy a gáncstannak legbiztosabb védőpajzsa.

8. Hogy őrizték meg az igazság ősvényeit és jámborainak útját megóvjá ő.

Ezen lelki erőkkkel szilárdítjuk meg a földön, a jog, igazság, tisztesség, lelkiismeretesség útjait és ezek a jámborok világító fáklyái, melyek az ittlét rossz hajlamainak sötét terveit bevilágítják az erény sugaraival és Isten általuk küldi a földre. Ha valaki már jólétnek örvend, fölöslegesnek tartaná a jog megvédésével járó fájdalmat, vágy hogy őnmaga is jámbor alá-

zattal, töltse életét, megőrizni a vallások törvényeit, melyek talán az ő társadalmi állásával látszólag nem egyeztethetők össze, azért ez megőrzi jámborságát **חסיד** egyes számban van, jelezve, hogy az igazi **חסיד** nem fitogtatja jámborságát, hanem szerényen rejtegeti és nem dicsekedik vele.

9. Akkor fogod megérteni az igazságot, jogosságot egyenes lelküséget és minden jóra vezető irányt.

Vonatkozik fent mondott tételére, ha az értelmesség után törekszel. Igazság mérlege szerint itélkezni csak látszólag oly könnyű dolog, valójában nagy lelkiismeretesség kell hozzá „az igazság Istennél van” mondja a tóra, sok ítélőképesség, tudás óvatosság, főleg elfogulatlan pártatlanság, bátorság kell hozzá, mint a tóra feltárja, hogy bírának: „igazságos, bátor, megvesztegetést gyűlölő, Istentől félő embereket válasszanak.” Az igazság kezdete, irányítója minden erénynek, egyenes gondolkodásnak, jámborságnak, szóval az isteni tulajdonságoknak a földre való átültetésének, Isten neve megszentelésének, ami a legfőbb célja életünknek. **אין** a jövő életre vonatkozik, ahol megértjük Isten utjait, szellemét, az ellentétet a földön a jámbor szerencsétlensége és a gonosz látszólagos szerencséje között, bár ha mi nem is látunk hibákat a jámbornál, de tudjuk, hogy senki sem hibátlan. **מעגל** a tő **עגול** gömb, kör, a szerencse forgandóságát jelzi.

10. Ha szived befogadja a bölcsességet és a tudás lelkednek kellemes.

Eddig arról szól a szerző, hogy kutassunk a bölcsesség után, mert addig nem értetted meg a tu-

dás becsét, míg bizonyos foku okosság, bölcs belátás nem hatja át lényedet, csak akkor ismerheted fel boldogító hatását, most pedig óva int, nehogy a rossz felé irányítsuk értelmünket, mert a rossz hajlam annál jobban támad, mennél szélesebb az ismeret köre, a tudás nem elég óvszer a bünbeesés ellen. Példa rá Dávid király a zsoltárok szerzőjének esete Báth-Sevávával. Magadnak kell a bölcsesség után fáradoznod, mert ha תבנא az jó tehozzád, vagyis könnyű szerrel érted el, akkor

11. Akkor elővigyázat őrködik fölötted és értelmesség megvédelmez.

csak őrködik fölötted, csak a bünös cselekedettől tart vissza, de ez nem elég, hanem önön benső erkölcsi meggyőződésednek és nem külső észokoknak, — melyek gyakran hamisak, irányíthatók és megalkuvásra hajlandók, — kell lelkedet kormányozni. Csak a tóra őriz meg, ha te azt megőrzöd, az értelemre nem lehet teljesen elbizakodni. A tudás értékét azonban teljesen elismeri, mert a legjobb óvszer. A talmud is így fejezik ki: „Ha tudást szereztél, miben szenvedsz hiányt, ha azt nélkülözöd, mi a szerzeményed.

12. Megszabadít a veszedelmet okozó utól, embertől, ki ferdeségeket beszél.

Megóv hazug emberektől, kik erkölcsileg alacsony fokon állanak, mert szavuk mögött nem áll az ember teljes erkölcsi értékével, kik mindent el tudnak fordítani מדבר-piel alakban van, erősen, határozottan, hogy ne is merjünk kételkedik benne. Találóan hasonlítja össze a magyar példaszó a hazug embert a sánta kutyával, még annál is könnyebben lehet őt

megfogni saját szavával, „mendacem oportet esse memorem.“ A legundokabb, legocsmányabb tünete a lelki romlottságnak a hazug ember. A talmud jellemzően mondja a hazugság kifejezőjének minden betűje csak egy lábon áll, tehát ingadozik, bizonytalan. **תנן** két lábra támaszkodik, az igazság szilárd, megdönthetetlen.

13. Azoktól, kik elhagyják az egyenes ösvényeit, hogy a sötétség utjain járjanak.

Sötét, görbe, rejtett utakon járnak, félnek az emberekkel való találkozástól, mert mindenki külön rá-sütheti a csalás bélyegét homlokára, undorral fordul el tőle minden jobb érzésű ember, aki bátran nézhet az embertársa szemébe, akinek nincs oka bujkálni. Emberek, kiknek nincs egyenes, logikus gondolatmenetük, felismerhetők abból a körülményből is, hogy letértek a tóra előirta utakról.

14. Kik örülnek gonoszat cselekedni, minden ferdeségnek ujonganak.

Ép fordította a fent említett jog, igazság és becsületesség fogalmának, örülnek az elkövetett gonoszságnak bármennyi kárt is vont maga után, élvezettel tudatosan végzik a gonoszságot nemcsak egyszer hanem szinte megengedett dolognak tekintik minden haszon, vagy előny nélkül.

15. Kiknek életpályájuk fonákok és letérnek az igaz ösvényekről.

Örülnek, hogy a rosszat tüntethetik fel jónak, másokat is erre csábítanak, nem elégszenek meg gonosz

cselekedeteikkel elért eredménnyel, hogy ilyesmivel meddig büszkélkedhetnek, azzal nem törődnek.

16. Hogy megmentsen téged azon rád nézve tiltott asszonytól, az idegentől, kinek szavai hízolgók.

A legtöbb gonosz cselekedetnek oka a rossz asszonnyal való ismeretség, társalgás, a vele való érintkezés erkölcsi süllyedésbe vezet. Hatalmas mozgató erő végig tapos minden elébe háramló akadályon: tisztességen, erkölcsön, magántulajdonon és a történelem sok bonyodalmas eseményt tár elénk, melynek hátterében az asszony rejtőzködött. „Cherchez la femme” Bölcs Salamon is épen eleget foglalkozik ezen témával ismerve annak végzetes horderejét. Amikor a rossztól óv, első helyen az ilyen asszonyokról emlékezik meg, rövid néhány vonással, de elég jellemzőn. Első ismertető jele a hízolgas, mézédeseen folyik ajkairól a sima beszéd, szavai semmi összefüggésben nincsenek érzelmeivel, hisz őt csak az önző érzékiség vezérli, becsületről, jellemről, adott hűségi fogadalom beváltásáról szó sincsen, mint méh a virágról, úgy szürcsöli ki az ifjuság kelyhéből az édes nedvet, mitsem törődve az önmagának és a hátlójába került ifjunak okozott károknak. Visszatérés onnan az erkölcsiséghez épügy nincs, mint a sirbaszállott nem tud az élet mezejére visszakerülni. Az irodalom sok faja foglalkozik ezen szenvedély megnyilvánulásával és tárja fel élénk színekkel az általa okozott tragédiákat. Az okosság tartson vissza attól, hogy másnak feleségét, tehát rád nézve idegen asszonyt elcsábíts. A bálványimádás is hasonlítható a rossz asszonyhoz, akihez csak a pillanat öröme vonz,

míg Istened fennállásod óta és apáid révén is lelkeddel összeforrt. A rossz asszony szól, képzelheted, mily kiváló a szeretetem irántad, ha éretted elhagyom törvényes uramat. A rábeszélésben simák, hizelgők, szavai oly fegyver, mellyel legkönnyebben férközhetik a gyöngé ellentállóképességgel rendelkező egyénekhez.

17. Aki elhagyja ifjuságának bizalmasát, Istenének frigyét elfelejti.

Ifjukorabeli férjét, akihez első, leghevesebb, legtisztább szerelme fűzte, aki tehát ehhez lesz hűtlen, mennyivel inkább oly férjéhez, akihez önzőbb, aljasabb indulat kapcsolta. Az előbbi okból következik, hisz mindenki tudja, hogy zsidó szempontból a tiszta szerelem csakis a házasság kötelékén belül nyilvánulhat, ez pedig Isten frigyének tekinthető. A magas természeteket nevezi רפאים akik bizakodnak nagy erejükben, de hajlamaikon uralkodni nem tudnak, mélységbe vezetnek utjai. Jogos tehát az a feltevésünk, hogy bölcs Salamon itt képletesen „a rossz asszony“ alatt a bálványimádás cultuszát érzékíti meg, az is csábító élvezet nyújt, kedveskedik külső megnyilvánulásával, gyönyöreivel, hisz a Vénus ünnepélyeket Astarta és Bál tiszteletek parancskép irták elő, hogy évenként legalább egyszer fel kellett áldoznia minden asszonynak nőiességét bármely idegennek.

18. Valóban az ő háza a halottas mélységbe vezet és utjai az árnyakhoz.

Természetesen a romlottság egész örvénye következik utána, a parázna férfi ki van téve annak, hogy a férj megöli, esetleg párbajra hívja és így több személy élete forog itt kockán, azért áll többes szám-

ban „az ő utjai“ erkölcsi halál, Isten parancsának megtagadása, eltemetése az örök életnek. Ha azt hiszed, hogy előbb megakarsz győződni a bálványimádás hiábavalóságáról vagy hamisságáról, hogy ebből kifolyólag azután annál mélyebben vésődjék lelkedbe az Egyisten magasztos gondolatá, nem ajánlom, sőt tiltom, hogy ne menj, mert ebből az erkölcsi mocsárból nincs többé kivezető út, aki ennyire tisztátalan lesz, az nem jelenhet meg a világ királyának színe előtt.

19. Akik hozzá járnak nem térnek többé vissza és nem érnek többé az élet ösvényeihez.

20. Azért járj tehát a jóknak útján és az igazságosak ösvényeit tiszteld meg.

21. Mert az egyenesen gondolkodók fogják az országot lakni és a gáncstalanok fognak benne megmaradni.

A megszokottság hatalma nagy. „Expelles natu-ram cum furca, attamen reddit“- mondja Horatius. Amint a pogány világnézet tényleg elsüllyedt a pusztulás sirjába, míg a tóra tanításai annál fényesebben ragyognak a maguk tisztaságában, minél jobban oszlanak szét a műveletlenség, a tudatlanság és előítéletek fellegei az emberiség egéről.

A kultúra nemesíti az embereket, megtisztítja a közfelfogást, felvilágosít, javít, a jognak, igazságnak mély alapokat váj, széles rétegek részesülnek örök üdvös hatásban. **ישראל** azok, kik Istent szolgálják helyes értelmi felfogásuk szerint **תמימים** akik Istent szolgálják anélkül, hogy értelmük helyeslését is kikérnék, mert tudják, hogy az értelmi ítélet gyakran köf-

látolt és helytelen is lehet, tehát nem teszik ettől függővé Isten szolgálatát, hanem, amint apáiktól átörökölték úgy őrizik azt meg, az ő utódaik követik példájukat, míg az előbbieknél az nem bizonyos.

22. A gonoszok ki fognak irtatni az országból és a hűtlenek kiteszittatnak belőle.

Minden gonosz kormányzat, hamis jelszó alatt működő közösség előbb-utóbb elpusztul, nem állhat fenn, mert az igazság napját csak rövid ideig takarhatja el a hazugság és gonoszság fellege. רע שעה az entimológiája רשע szónak, rossz óra, rossz pillanat, mikoron a rossz hajlam diadalmaskodik fölötte, a talmud szerint: „senki sem vétezik, hacsak nem szállja meg az örület szelleme“ tehát esetleg utódaiban még lehetséges a javulás, de בוגד a hűtlen, aki már teljes lelki meggyőződéssel elpártolt Isten vallásától és a gonoszságot mások bosszantására nyilvánosan üzik, ha nincs is semmi hasznuk vagy élvezetünk belőle, az ilyen gyökerestül irtatik ki, nem marad utóda. Hűtlen vonatkozhatik az asszonyra való viszonyra. A tilos házasság a tóra szerint magtalan marad.

III. Fejezet.

Ez folytatása az előbbinek, míg ott a tudomány megszerzése, mint a gonoszságtól való óvszer, van feltüntetve, itt, mint a boldogság kelléke szerepel.

1. Fiam, tanításaimat ne felejtse el és parancsaimat őrizze meg szíved.

Mintha Isten szólana Isten népéhez, melyet úgy szeret, mint elsőszülött fiát, mely gondolat sokszor

jut kifejezésre a tórában, mert a tórát ő elfogadta, míg a többi pogány népek a benne levő erkölcsi eszmék miatt vonakodtak azt elfogadni, tehát neked meg kell a parancsolatokat őrizned, még pedig nem csak ajkaidon kell azokat hordoznod a szép elveivel, hanem szived legyen átmelegítve azok szeretetük tűzétől és tetteidben kell azoknak visszetükröződniök és mert bölcs Salamon a szívet teszi az élet középpontjává, tehát ha az nemes, akkor az egész életet olyanná alakítja. A tóra nem akarja a földi életet bilincsekbe verni, hanem oly életet kíván, mely elégedetté tesz, hogy élvezzed fáradozásod gyümölcsét, kedélyednek békés egyensulya legyen, mert aki csak önző vágyait követi attól mindenki távol tartja magát. תורה alatt itt a tórával való foglalkozást, מצוה alatt pedig a gyakorlati megvalósítást érti, e kettő egymással elválaszthatatlanul függ össze.

2. Mert a napok és az élet éveinek meghosszabbítását és a békét hozzák meg számodra.

Ha megszabadulsz a vétectől, az érzékiség bűneitől, melyek a testet, mikép a fában élősködő szú, lassan, de biztosan megemésztik, testedet megerősítet és azt megőrzik, az öregség számára az erőket gyűjtve ellentállóvá teszik, tehát földi életünket meghosszabbítják és mert a lélek indulatait is korlátozzák, lelkileg is az egyensulyt fenntartják. Bölcsseink tanítják: „az irigység, a gyűlölködés, a kapzsiság, kielégíthetetlen becsvágy elpusztítják az embert a világból“ vagy „a gonoszok lelke, mint a tenger örökké viharzik, nem tud nyugodni“, tehát a lélek egyensulyát, az önelégedettséget, a világ folyásával való kibékülést csak a tóra képes megadni. Érdemeket a hosszú életre — ha nem is ezen a földön, hanem annak folytatásában a jövőendő életben a tóra parancsainak megfigyelése és meg-

valósítása adhat. Nem kell félnünk, hogy a lelkiélet igényeivel foglalkozva, a test igényeinek kielégítését háttérbe szorítva, nem lesz mit ennünk, ime Mózes egy palackba mannát tétetett, hogy a nép vigye magával élete története folyamán jelezve, hogy aki a sivatagban tudott róla gondoskodni, megadta neki a élni való, az jövőjében sem fogja elhagyni, gondoskodni fog kedvelt népéről. Bár az egyesnek kell dolgoznia, de az anyagiakért folyó munka idejének és erejének csak kisebb részét, míg a lelkiek kiművelése a nagyobbik részt vegye igénybe. Példa rá a szentírásban Chiszkijohu, kinek 15 évet hosszabbítottak meg bűnbánása miatt. Még ha baj ér is Isten akaratának tekintve, nem zugóldódik ellene, ebben belenyugodva lelkének békéjét megőrzi.

3. Nemes gondolkodás és hűség ne hagyjanak el tégedet, kösd azokat nyakadra, ird azokat szived tábláira.

A másik két kifejezés csak fokozása azon gondolatnak, hogy elválaszthatatlanul legyen veled összekötve, képezze lényednek jellegzetes alkatrészét. A nyak a beszéd organuma, tehát őrizd meg szivedben, miután szavaidban hangoztatod 'a szeretetet, a hűséget, a háromszorosan átszótt fonál: gondolat, szó, tett, eltéphetetlenné teszik azt. Isten nem követel mást az embertől Micha próféta szerint: „Igazságosan cselekedni, szeretet műveket létesíteni és szerényen járni Istennel szemben“ azaz hálás szívvel fogadni a tőle kapott javakat, ez a hűség Istennel szemben, aki nekünk **אל מלך נאמן** hűséges királyunk. Az igazi szeretet állandó. Ha valaki kegyet talált Istennél igazsággal jutalmazta, de köszívé lett — ezáltal gyűlöltté vált. Vagy aki békés nyugalmat élvezett, de ki-

csapongóvá alakult, ez nem szeretetet tanusított. De igenis olyan, aki vagyonát jótékonyásra, Isten szellemében való működésre fordította — ez tanusít igazi szeretetet. Ez csak úgy érhető el, ha az összes parancsokat egyesítjük, mint a נְרִינָה gége egyes szá-lakkal van összetartva, a gégén át jó a hang, a beszéd, úgy a tudás is tettekben mutatkozzék, a vallás testünkkel és lelkünkkel legyen elválaszthatatlanul összekötve.

4. Akkor találsz majd kegyet és jóvéleményt Isten és az emberek szemében.

Akkor ismerik majd fel benned, hogy van belátásod és helyes ítéleted Istenhez és emberekhez való viszonyaidban. Isten könyörülni fog rajtad, áldást küld reád, már az életmód maga áldás, bizonyíték, hogy az nép, mely a tórát nem fogadta el, elpusztult, sőt Izrael államélete is azért bukott meg, mert eltért a tóra előírta életmódtól. שָׁל טוֹב jó ész szószerint, vagyis addig vagy okos és bölcs nép, amíg ezen szel-lemben élsz, mert ez nincsen ellentétben a józan ész szabályaival, ha megfigyeled azokat, szerencsés leszel, tehát az emberek is belátják a tórával való foglalkozás előnyeit. Ha Isten parancsait teljesíted, nem okvetlenül következik hogy az embereknek is tetszel, de úgy gyakorolni a מִצְוָה-t, hogy csak az embereknek tessék, az tiltva van, de ha tetteid Isten szellemében לֵשׁ שָׁמַיִם végeztetnek, akkor a szeretet és kegy magától jó, azért nem áll a második személyben, dacára, hogy a fiához beszél, hanem הַשְׁלִישִׁי harmadik személyben van.

5 Bizzál Istenben teljes sziveddel és ne bízodkál saját értelmedre.

Ne számíts sikerre bizonyos dolgokban, melyek emberi számítás szerint azzal kecsegtetnek, mert

mi gyarlók, rövidlátók vagyunk, terveink gyakran keresztesződnek, dugába dőlnek, tehát bizzál Istenben, a siker tőle függ. A bünöktől való tartózkodásnál sem lehetsz elég erős, hacsak nem félsz Istentől. „Nem a te dolgod egy megkezdett műnek a betetőzése“, mert külső okok kényszeríthetnek annak abbahagyására, „de azért nem vagy felmentve az alól, hogy kezdjél valamit“ tanítja a talmud. Ne becsüld nagyra az emberi bölcsességet, ne akard még össze sem hasonlítani az istenivel, hanem bizzál benne a fentemlített szeretettel és hű odaadással. Ne csak akkor nyilvánuljon a bizalom, ha már az emberi véges ész képtelen segíteni, vagy a természeti erők felmondják a szolgálatot, hanem ha eszeddel és természetes módon elintézheted, Ő tőle várd az eredményt, mint a szántó-vető is Istentől remélheti az esőt.

6. Minden ataidban figyelj Ő reá, Ő fogja egyengetni ösvényeidet.

7. Ne légy bölcs önszemedben, félj Istentől és tartózkodjál a rossztól.

Ezek kiegészítői az előbbeni versnek, tanácsot ad, hogy teljes szívvél bizzál Őbenne, mert emberi tudás törékeny nád, melyre nem lehet támaszkodni. Az ítélet is Istené, hogy mi a jó és a rossz, rászorulsz a vallás előírta korlátokra, hogy a bünhöz ne férhess hozzá. Ne csak gondolataid, hanem tetteid is legyenek לשם שמים, akkor majd Ő összes akadályokat simává teszi. Ha rossz irányban indultál el, még idejekorán ismerd meg és ne bizakodjál saját ítéletedben, mert a saját belátásod és ítéleted nem csálhatatlan, azért mondja „szemeidben, mert a szemek idegszálakkal vannak az agyhoz kötve, ahonnan a gondolatok kiindulnak.

8. Ez gyógyító erősség testednek, üde nedv csontjaidnak.

A parancsok óvszerek, mint a gyógyító növények a test számára. Néha talán kellemetlenek, vagy önmegtagadást követelnek, dehát a test betegségeit is sokszor fájdalmas beavatkozással, keserű gyógyszerekkel kell gyógyítani, miért ne lehetne a lélek számára is ugyanilykép eljárni. Törni, lemondani pillanatnyi élvezetekről és azért mégis boldog érzéssel tenni meg: ez a vallásos meggyőződés hatalma, ez erősít, mikép a csontot a velője, mert, ha ez kiszárad, elvész az erő. Vallásaink egyaránt gyógyítják a testet mint a lelket, az utódokra is kihatnak, a lélek egészséges tulajdonságai, egyáltalán az az elismert röpke szó: „mens sana in corpore sano“ vallásos szempontból is mindig érvényben találtatott. A talmud szerint: „ha fáj a fejed, foglalkozzál a tórával“, bár azt hinnők, hogy mint másféle munka gyöngíti a test erőit, kiszáritja velőt csontjainkból: nem, a tóra azáltal, hogy a lelket állandóan emelkedett hangulatban tartja, és mert a lélek hordja a testet, megerősíti azt a romlástól a természet korlátai között: לִשְׂרִיר a testileg hozzátartozókat—családtagokat ért alatta, az ember érdemei azokra is áthárulnak.

9. Tiszteld Istent vagyonodból és minden természeted első zsengejéből.

Amit Isten neked adott, abból juttass neki, mert övé a vagyon, az arany és ezüst, nekünk csak használatra adatott, melyről egykoron le kell számolnunk, hogy mire fordítottuk és olykép használtuk-e fel, amint azt ő kívánja. Adni kell tizedet a szentélynek az öregeknek, az árváknak és azon szent célokra, melye-

ket a tóra előir. Nem elég csak szóval dicsérni Istent, tettekkel kell őt tisztelni, követni kell az ő útjait. A talmudban olvassuk: Mózes kérdé, mikép követhetünk téged, hisz utjaid fellegeken keresztül tengerekem át haladnak? De Ő válaszolja: „útjaim a szeretet és az igazság“ tehát mi is gyakoroljunk szeretet műveket. A tóra kezdődik azzal, hogy Isten felöltözteti az első emberpárt és végződik Mózes eltemetésével. Tehát mi is gyakoroljunk betegápolást, vendégfogadást özvegyek és árvák támogatását és felnevelését, elhaltakat kíséjük ki, a gyászolókat vigasztaljuk és a fő szeretet a tóra tanainak minél szélesebb körben való terjesztése. Istent szeretni kell teljes szívvel és rossz hajlam legyőzésével teljes lélekkel lelkesedéssel és minden tehetségünkkel anyagi és lelki erővel egyaránt. Első zsengeből azért kell adni, mert Izráel első szülöttje Istennek, tehát az övé vagyunk és övé minden a természetben, azért neki szenteljük a tésztánk-ból az első adagot, az állat első fajzatát, a gyümölcs első termését, hisz amit adunk az övéből adjuk. Nem kéri Isten vagyonunk felét, harmadát, negyedét, neki nem az anyagi érték kell, hanem akár sokat, akár keveset ad valaki csak ha szíve van Istenhez irányítva az adománynál a tiszteletadást még a földi embertárs-sal szemben is megköveteli, nehogy megszegyenítsük az adományt elfogadót, mert ezzel elvesz minden érték. Nem kívánja az összes első zsenget, hanem zsengeidből adj egy kis részt és nem abból, amit esetleg mástól jogtalanul elvettél. Legyen szíved nem ne légy kapzsi, szűkkeblű és csak abból tisztelheted Istenedet, amit igazsággal becsülettel gyűjtöttél amivel gyönyört szereztél magadnak és Istenednek tetszését találtad fel, amiért kezded munkájával fáradoztál amivel Istened megáldott.

10. Akkor megtelnek magtáraid gabonával és musttal eláradnak présházaid.

Azzal, hogy szent célra adakoztál nem lett kevesebb a birtokod, mert áldás száll rád és Isten búsán kárpótolja, kár sem éri termésedet begyűjtheted maktáraidba a borodat pincéidbe. Lesz bőtermésed anyagiakban, bár sohasem szabad csak azért gyakorolnod a vallás parancsait, hogy joggal követelhess áldást, ez Isten megkisértése volna.

11. Az Örökkévaló figyelmeztetéseit, fiam, ne vesd meg és ne zugolódjál fenytéseit miatt.

Ha fájdalmak jönnek rád, szeretettel és ne durva macacssággal fogadd azokat, kutass tetteidben, iparkodjál megjavulni, visszatérni Istenhez, ezek Isten küldöttei figyelmeztetnek, ez a célja a büntetésnek meggátolni nagyobb bűnök elkövetésétől, melyeket nagyobb büntetések követnének; csak aki magát teljesen büntetlennek érzi, — ha ugyan van valaki, mert bölcseink szerint: „senki sem oly jámbor a földön, aki szünetlenül csak jót cselekszik és sohasem vétkezik“ „még angyalaiban is talál gáncsolni valót“ mondja Jób, — az tekintse szeretetből fakadó intelemnek. Mindenki rászorul embertársa figyelmeztetésére, mert az ember mindenki fogyatkozásait látja, csak az önmagáét nem és önmagára haragudjék és iparkodjék megjavulni.

12. Mert akit az Örökkévaló szeret, azt fenyíti mint apa fiát akarja javítani.

Tehát egy szerető apa kezét lássuk Isten büntető kezében és ne egy bosszuálló hatalmat sejtünk benne. A teljesen büntetlen jámbort Isten próbára te-

szi, melyet ha megállja nagyobb jutalmat kap. Minél közelebb áll hozzá akár jámborságánál, akár magas társadalmi állásánál fogva, annál jobban megkövetel tőle, mint Áhron főpaptól, **בְּקִרְבִּי אֶקְדֵּשׁ** hogy nevét megszentelje, mikor két fia hirtelen halállal mult ki az oltárnál. Jóbot is próbára tette Isten sok csapást küldve rá, de később mindent kétszeresen viszszaadott neki. A büntetés a nevelés egyik eszköze, hisz az apa fiának csak javát, boldogulását akarhatja és büntetésből is csak a szeretetnek és nem a bosszuszálló célzatnak szabad kicsillannia, azért van **יֵאָדָב** övő időben, ha fiu nem is érti meg annak fontosságát.

14. Boldog az ember, ki okosságot talált és az ember, ki terjeszt értelmességet.

Boldog az, ki annyi tudást szerzett, hogy másoknak is forráskép bugyogtatja, mi által az övé nem lesz kevesebb. Az ember kifejezés megismétlése jelenti hogy ilyenné lenni iparkodjék mindenki, aki az „ember“ kifejezésre magát érdemesíteni akarja. Napoleon mondá Goethere: „c'est l' homme“. Csak aki előbb önmagát tökéletesítette képes arra, hogy másokat is okosabbá tenni iparkodjék. A talmud szerint: „ha a kohen, — mint a nép tanítója — vezetője hasonló Isten angyalához, akkor fogadják el tőle a tanítást, ellenkező esetben nem. A következő versre vonatkozóan mondja, hogy ingyen kell azt terjesztenünk, mikép mi is a Sinai hegyén ingyen kaptuk, ne a pénzszerzés lebegjen szemünk előtt a tudomány megszerzésénél és terjesztésénél, mert az anyagiasság szolgáltatásban sohasem fejtünk ki olyan buzgalmat, mintha **לִשְׁמֵי שָׁמַיִם** kutatunk az isteni szellemben. Okosságot esetleg az állatnál is találhatunk róka, kutya, elefánt tanuskodhat erről, sőt mindegyik rendelkezik annyival,

amennyi az önfentartásához szükségeltetik, de az ember a tökéletesebb alkotás, beszédével azt másoknak is terjesztheti és a megvolt fogalmakról újakat tud alkotni. „Ha sokat tanultál, ne büszkélkedjél vele, hisz ezért alkottattál” — mondja a talmud, — „de kötelességed másokkal is közölnöd”.

14. Mert azt megszerezni jobb, mint az ezüst, a gyümölcse többet ér finom aranynál.

Azt megszerezni nem lehet mással folytatott csere vagy vásárlás, kölcsönzés, vagy öröklés útján, hanem kiki csak odaadó munkájával. Az egyik gondolat szüli a másikat, a következtetés mintegy gyümölcse, mert belőle fakad az alapgondolatnak, az ítéletnek. Az ezüsttel csak anyagiakat vásárolhatunk, de okossággal lelkeket idomíthatunk, életet javíthatunk, megtisztít minden salaktól, mikép a tiszta arany is megtisztít tőle, eltávolít bűnös gondolatot, mint a gabonát is rostálni kell, hogy táplálóvá váljék, a pelyvát róla el kell távolítani és így juttatja az igaz tanokat más lélekbe és fejlesztő hatását sem tévesztheti el. Gyakran látunk tudományos embereket szegénységben, esetleg még üldözésnek is kitéve, mikép mondhatók tehát boldogoknak. Ezért szinte válaszkép hangsúlyozza, hogy olyanok, kik tudományuk révén el is tartják magukat és nem szorulnak adakozásra, oly kereset ez, mely nem vezethet lealáztatáshoz, sem a hirtelen meggazdagodáshoz, mely őt esetleg a Tóra tanulmányaitól elvonná. Az ezüst elveszhet, a vagyon őt nyugtalaníthatja, míg a tudás békés nyugalmat biztosít neki, tehát boldoggá teszi őt.

15. Becesebb gyöngyöknél és mindaz, amit értékesnek tartasz, nem ér fel vele.

Az ember, gyarlóságánál fogva áhitozik a hiúságot szolgáló gyöngyök, anyagi értékek után, de meg sem közelítheti értékével a tudomány kincsét, mert ez el nem veszíthető, — hacsak elmebetegség folytán nem — sem el nem lopható. A talmudban olvassuk: „Egy tudós utazott kereskedőkkal, kik gunyolódtak fölötte, mert semmi csomagja nem volt, míg ők sok láda kincessel terheltlen voltak. Vihar kerekedett és a ládákat be kell vala dobniok a tengerbe, a veszély elhárítása céljából, a partra pusztán, üresen szállhattak ki, míg a tudós azonnal megkezdte tanításait“. A gyöngyök azért értékesebbek, mert ritkábban találhatók, ugy az okosság is sok utánjárással szerezhető meg és ép oly nélkülözhetetlen az anyagi élet fenntartásához, mint a lelki erők kifejtéséhez. A gyöngyök felhozása a mélységből veszéllyel jár, míg aki itt mélyen behatol, csak több tudást szerez, értékesebbé válik, szellemileg és erkölcsileg magasabb fokot érve el.

16. Jobbjában az élet meghosszabbítása van, baljában gazdagság, dicsőség.

Akik igazi hívő lélekkel foglalkoznak vele, életüket meghosszabbítják és anyagi előnyöket is szereznek általa, bár ezt azok is elérhetik, kik csak gyakorlati célból törekszenek utána. A jobb és a bal csak példázat, mint a jobbkez, mellyel a munkát végezzük, kiválóbb a balnál. A bölcsességnek előnyös ha anyagi jólét van kíséretében, jobban érvényesítheti hatalmát, mert az anyagiaknak nagy befolyásuk van a világ sorsának intézésére, sőt még a tudomány is gyarapítható általa. A hosszú élet a jövőre vonatkozhatik, ez a jobbkez, mely fontosabbat fejez ki; a balkez a gyöngébbet. ezen életet jelzi, ahol Isten a go-

nosznak azonnal megfizeti az itt gyakorolt jótetteket, mert valami jót mindenki cselekszik. Esetleg a hosszú élet jutalmához még a gazdagság és tisztelet is járul. A שמאלה kifejezésnél a ך felesleges, a vagyon csak rövid időre szólhat, tehát שמה אול — balgaság csak azért bajlódni, vagyis ez nem a valódi helyes út, hanem ballépés, nehogy az ember csak ezért, vagy ezzel foglalkozzék, megfélelkezzen a tóráról.

17. Utjai telvék kellemességgel és ahova vezetnek, ott béke honol.

Semmiféle üdvös intézménybe nem botolhat bele az, aki a tóra utjain halad. A hitetlenség és a gonoszság kigyója nem mardoshatja lelkét. Békésen él embertársaival. Élethivatásának becsületes megoldása, kötelességének lelkiismeretes teljesítése meghozza lelkének egyensúlyát, a békés önelégültséget. Sok üdvös, igazságos törvény biztosítja már e földön is a jólétet, a lelki megszentelést, az ideális gondolkodásmódot. De maga az ész csiszolása, a theoreticus elvek kutatása is boldogító foglalkozás, ha nem is azért tanul, hogy mesternek hívassék, vagy társadalmi előnyöket vivjon ki magának. Béke csak a jámbor lelkében honolhat. Ne járjon oly utakon, melyek más embernek ellenszenvesek lehetnek, ezzel békét terjeszt a földön, minden alkotásában tapintat, szeretet nyilvánuljon ך széles országot, melyen sokan megférnek, vagyis a tóra azt célozza, hogy életutunk másokéval párhuzamosan haladjon és ne ütközzék egyik a másik érdekkörébe.

18. Életfa az mindazoknak, kik megragadják és támogatói boldogok.

Akik támaszkodnak rá, megragadják azt, mint

életmaximát ismerik az értelmes elveket, miknek okát tudják adni, azaz semmit sem tesznek, akár érzésből indulatból, annál kevésbé magával ragadó szenvedélyből, amit később, mint oktan cselekedetet megbánának. Életfa, azaz általa az igaz emberhez méltó életet sajátítjuk el. Támogatni köteles mindenki mindenkít, aki ezen elveket akarja elsajátítani, megvalósítani, tanáccsal, korlátok felállításával és az a tudat, hogy közvetve is üdvöset létesítettünk, kell, hogy boldogítson bennünket. Az okosság mint életfa szülőoka az egészséges, izletes lelkigyümölcsöknek, melyek jellemünk és szívünk táplálékát, életvelejét kölcsönzik. A tórát életfához hasonlítja, mert örök fejlődés csirája van beléoltva, melyet örökké a tudomány és az okosság vize táplál, gyümölcsöket termel az emberiség számára. És aki hozzájárul ezen életfa egészséges fejlődéséhez, azaz aki egy tudóst eltart anyagiakkal, hogy ezzel őt a tudomány forrásához hozzájuttatja, hogy nem önmagának kell idejét és erejét fordítania a megélhetés küzdelmeivel, az Istennek is tetszetős művet létesít. Ezen és a tulvilágon élvezik annak az életfának gyümölcsét és nemcsak önmaguk, hanem mások is. Azért hasonlít fához, mert amint kis darab meggyujthat nagyot, úgy kis tudományok birtokosai serkenthetnek továbbfejlesztésre nagyokat. A talmud szerint R. Chanina mondá: „Sokat tanultam mestereimtől, társaimtól, de még többet tanítványaimtól“.

19. Az Örökkévaló bölcsességgel alapította a földet, megszilárdította az eget értelemmel.

Sehol több észszerűség, szabályosság, törvényesség megváltozhatatlan rendszer nem található, mint a természetben, az pedig Isten szellemének megnyil-

közelíteni a természet tökéletességét, mert utólni úgy sem tudja. Ezért veszi a tóra épügy, mint minden klötészet, gondolatainak feltárására a természetet példvánulása. Az ember feladata törekedni legalább megdaképill: „Esőkép csepegjenek szavaim, harmatként hulljanak beszédeim“ — zengi Mózes. Ezajás: „mint eső és hó az égből hullik a földre és azt megtermékenyíti, úgy hassanak szavaim is megtermékenyítőleg az emberi lelkekre“. Az embernek kötelessége kutatni az ő bölcs alkotásaiban, sajátítsák el a tudást, az értelmességet, mikép Isten az ő szellemét ráruházta a kiváló okos emberekre, hogy ezek is tudjanak hatalmasat létesíteni, hogy kutassanak a szellem birodalmában, hozzanak fel kincseket azok mélységeiből, melyek a tudatlanok előtt elrejték, ezzel termékenyítsék a létfenntartás talaját és teremtsenek üdvös intézményeket. „Az eső kulcsát Isten nem adta ki a kezéből“, emberek azt létrehozni képtelenek úgy az igazi bölcsesség is a kinyilatkoztatásban látja alapját, mikép a Szentírás kifejezi: „Nincs okosság, értelmesség, mely Isten ellen volna“. Emberi tudás gyarló, korlátozott, bármennyire is bizakodnak némelyek logikájuk csallhatatlanságában. Három faktort említ **חכמה** — mert a vétet is három faktor követi el: a szem látja, a sziv vágyódik utána, a végtagok végrehajtják, ezért kell tudni ezeket korlátok között fenntartani. **חכמה** okosságot azzal mutathatjuk meg, hogy ha a tóra egyszerű értelmét felfogjuk. **בנה** aki behatol a mélyebb gondolatokba, **דעת** ez a világ menetének titkaiban való fürkészés, mint Mózes, aki a tengert meghasította, vagy a többi próféták, akik a természet rendjének megváltoztatásához hozzá tudtak járulni. A tórára épült az egész mindenség a pusztaságban, ez a főkelléke Izrael fenmaradhatásának.

20. Tudtával hasadtak meg tengerek és a fellegek harmatot csepegtetnek.

21. Fiam, ne téveszd szemeid elől, őrizd az erényt és az elővigyázatot.

22. Lelked számára éltetőül szolgálnak, díszéül nyakadnak.

A test gyöngülése a lelki erőket is magával ragadja, ellenkezőleg, a tórával való foglalkozás a lélek hatalmát erősítve, a testi életet is szilárdítja. Fiamnak szólítja, hogy mint ifju foglalkozzék a tórával, nehogy azt gondolja, majd előbb végigélvezi a földi gyönyörök egész skáláját s csak azután kezdi meg a tóra előirta életmódot. Ez nem helyes, ifju-korban kell kezdeni, ilyenkor erőink még együttvan-nak, a tanulás még gyümölcsözik.

23. Akkor bizton fogsz járni utadon és lábad nem botlik.

A láb vezet a vétkes felé, a tóra a nyakból, a beszéd szervéből fakad, az ima megerősít lelki képes-ségeid gyarapításában. Ha nem távozik tőled ez a ki-sérőd, akkor a lábad nem vezérelne a bűn felé, a talmud ezt ilykép fejezi ki: „Amely uton az ember menni akar, vezetik őt felső erők“. „A jámborok lá-bait megőrzi Isten.“ Az üdvösség az erényre vonat-kozik s bár a tóra gyöngíti a fizikai erőt, de az éle-tet nem rövidíti meg, sőt ellenkezőleg, éltetője a lé-leknek, tehát az örök életet, a halhatatlanságot, a jövő tulvilági fennmaradást biztosítja, azonkívül a szép be-széd, mely a gégen tör keresztül, még kedvelté is tesz bennünket.

24. Ha lefekszel. nem rettegsz, ha lenyugdótl, édes az alvásod.

25. Nem kell félned hirtelen ijedelemtől, ha a gonoszok támadása bekövetkezik.

26. Mert az Örökkévaló lesz a bizodalmad, megóvja lábadat a kelepcétől.

Bizván Istenben, nem kell félned emberek terveitől. „Jobb bizni Istenben, mint emberben“, „Isten segítöm, mit tehet ember nekem.“ sokszor ismétlődik a Szentírásban, hisz emberi terv dugába dőlhet, eszközei törékenyek, hatalma korlátolt és Isten akarata ellen a legkisebb dolog sem történik. Aki csak azért tanul, hogy mesternek nevezzék, az még nem biztos, hogy célját eléri, de aki magában a tanulásban rejlő lelki élvezetért tanul, az nem fog megbotlani, mint az olyan, aki a csillagokat vizsgálja, de a földre nem néz és belebotlik a gödörbe, az akadályokba. Aki csak rosszat cselekszik, az est csendjében jobban hallja a lelkifurdalás szemrehányó szavát, az álmok borzalmait látja, míg ha a becsületesség egyenes útján jársz, nyugodtan fekhetsz, gondolataid nem ki-
noznak, felüdülten ébredsz fel, tested megerősödött, édes a pihenésed. A gonosz, ha éjjel fél is, nappal csakhamar elfelejti és visszatér gonoszságához, ha nagyon is elbizakodnak, Isten küld a népre Háman féle alakokat, kik árkép zudítják a bajokat. Isten a gonosznak sokáig elnézi bűncselekedeteit, várja, hátha megtér, de azután küldi csapásait, melyek miatt mások is szenvednek és csakis Isten szabadíthat ki belőlük.

כסל töve **כסל** — balga, — ugyanis a gonoszok balgának tartják gyakran a jámbort, mert visszavonul a világ muló élvezeteitől és Istennek szenteli életét

A pihenés, édes álom alatt a jövőendő élet is érthető, mert ítélet elé kerülünk. Erkölcsileg mély gondolat rejlik abban a talmudi felfogásban, hogy „a jámborok ajkai haláluk után is beszélnek“, azaz, ha a tudós szavait idézik halála után, mintha ő szólna meg és ez esetben kellemesen érinti őt lelkében.

27. Ne vond meg a szűkölködőtől, ha jót tehetsz, mikor Isten megadja a lehetőséget, hogy megteheted.

Hátha később nem lesz módod jót tehetni, hiszen a sors forgandó, vagyonunk, mikép életünk sem állandó, bizonytalan, rövid, olyan, mint a falevél, mely lehull, mint a felhő, mely tovavonul, mint a cserép, mely eltörik. Tehát a kínálkozó alkalmat ragadd meg. Miután arról beszélt, hogy a tóra bölcsességet ad, im a felebaráti szeretetre buzdít, nem elég, hogy rosszat nem cselekszel, tégy jót, „szeresd felebarátodat, mint önmagadat“, ez a tóra alapelve, e körül jegecesednek a többi humanisztikus parancsok

28. Ne mondd felebarátodnak ma: menj, térj vissza holnap, akkor fogom adni, holott van nálad.

A szegényt ne hajszold ide-oda, ha már adsz, ne bosszantsd, ne alázd meg, mert ezzel az adomány elveszíti erkölcsi jelentőségét. „Bis dat, qui cito dat“, az azonnali segítség kétszeresen számít. A tóra tilalomkép állítja oda „a napszámos bérét éjjelen át magánál tartani“, mert ha holnap kell eljönnie a bérért, sok időt mulaszt el.

29. Ne tervezz felebarátod ellen rossz gondolatokat, aki biztonságban lakozik nálad.

Aki benned megbizik, ez ellen még gondolatban

sem tervezzél rosszat, annál kevésbé cselekedetben. Ne légy más beszédedben, mint szívedben, esetleg tehetnéd magadat שִׁיקֶתְנֶה, tehát, ha felebarátodról hallasz valami rosszat, ne hallgasd el, hanem figyelmeztessd őt barátilag.

30. Ok nélkül ne civakodjál senkivel, ha nem tett rosszat neked.

Ime figyelmeztet a harmadik tulajdonságra, hogy békében élj minden emberrel, ne civakodjál senkivel, kivévn, ha neked rosszat tett, jószágodat ilykép viszonzva, akár önmaga. vagy más által követte el, azt szabad gyűlölnöd. Minden embert jobbik oldaláról ítélj meg.

31. Ne irigyeld az erőszakos férfit és ne válassz az ő utjaiból.

Negyedik tulajdonság, ne irigyelj senkit sem, ne utánozd tetteit, még ha pillanatnyi sikert is ért el, ha erőszakos, mégha erényei is vannak, melyek ellensúlyoznák hibáit, ne kövesd példáját.

32. Mert a hűtlen Istennek utálata, míg az egyeneslelkű bizalmasa

A jámborokkal Isten tudatja elhatározását. Ábráhámmal közölte Szodoma pusztulását, mikép a próféták előre kihirdették a gonoszok bűnhődését. Mert erőszakos, Isten utálja őt s nekünk is távol kell magunkat tartanunk az ilyentől. Tanulni ugy sem lehet az ilyentől, mert Isten szelleme csak a jámboron nyugodhatik.

33. Az Örökkévalónak átka van a gonosznak házában, míg a jámborok hajlékait megáldja.

Ötödik tulajdonság az, hogy házára ne irigy-

kedjünk. A ház állandó lakhely, a hajlék csak átmeneti; a gonosznál látható esetleg áldás, jólét, gazdagság, csakhamar átok lesz. Kezdeté a pusztulásnak mely nem marad el, ellenkezőleg a jámbor jutalmát veszi a szegényeken gyakorolt nemessége miatt, a gunyolódók guny tárgyává fognak válni, ha beköszönt Isten büntető napja, míg a jámborok, szerények tiszteletet aratnak, előbb-utóbb emlékük is ily szellemben őriztetik meg. A gonosz egyes számban van, ott kivételes a szerencse, a jámbor többes számban, itt mindenik boldogul.

34. A gunyolódókat a guny célpontjává teszi, de a szerényeknek kegyet oszt.

Ne gunyolódjunk, hatodik tulajdonság. De a gunyolódót igenis szabad kigunyolnunk, hadd ismerje meg ő is, ezzel talán megjavítjuk és elősegítjük a szegények helyzetét.

35. A bölcsek tiszteletet kapnak örököül, míg a balgák szégyent vesznek fel.

Ha tehát meglesznek mindeme tulajdonságok, akkor tisztelet lesz osztályrésze és ez példa lesz a kevésbé okosak számára, különösen ha tudatára ébrednek azon gyalázásnak, melynek a balgák részesei.

IV. Fejezet.

Megtanít, hogyan kell szívünket irányítanunk a tudás megszerzésére, de erkölcs nélkül mitsem ér.

1. Hallgassatok fiuk az Atya intésére és figyeljétek, hogy megismerjétek az értelmességet.

Atya alatt Isten is érthető, ki kedvenc fiainak,

Izrael népének törvényeket adott, melyek hivatvák e népet okossá, hatalmassá, örök életűvé tenni, hogy az összes népek, belátva a törvények bölcs szellemét szóljanak: „Valóban bölcs és értelmes ezen nagy nép“, természetesen ez nem számra nézve vonatkoztatható, hisz a tóra maga mondja: „Ti vagytok legkevesebbek az összes népek között“ — hanem erkölcsi tevékenykedésre. Ha már tudósok is vagytok, azért figyeljete az erkölcsi oktatásokra, mert a tudományos képzettség nem okvetlenül jár együtt az erkölcsi életmóddal, pedig minden apa kívánja fia boldogulását és az e nélkül lehetetlenség, **בִּינָה** hogy az egyik fogalomból a másikra következtes.

2. Mert jó oktatást adtam nektek, tanításaimat ne hagyjátok el.

A tórára figyeljete, melyet prófétáim által a Szinaion adtam, hogy azt tovább fejlesszétek a szóbeli tan alakjában, mely sohasem fejeződik be, hisz az élet mindig új és új eseteket termel és ezekre kell tudnotok alkalmazni az örök értékű tanításokat. A tanok elsajátítására nem kell alkalmasabb módszer, mintha az apa gyermekével szeretettel közli azokat, bizonyára mélyen szívébe vésődnek, mintha önön érzékével hallotta volna a Szinai hegyén. Ledönti azon állítást, mintha a tóra így volna, ellenkezőleg önmagában a vele való foglalkozás édes és kellemes. Nem szabad elhagyni, mert az élet gyógyszere az, azért tökéletesen kell elsajátítani azt, mint egy épület akkor szép, ha teljesen készen áll, — a törvényen melyek Isten és ember, továbbá ember és társa között fennállanak. Nem szabad elhagyni, mint feleséget, mivel örök hűség frigyét kötöttük meg.

3. Mert fia voltam atyámnak, gyöngéd egyetlenje anyámnak.

Ne gondoljátok, hogy talán ellensége vagyok az embereknek, tiltok nekik dolgokat, melyek után esetleg vágyódnak, távolról sem, hisz nekem szerető, gyöngéd, kiméletes apa tiltotta ezeket, aki tudta, hogy ezáltal csak javamat segíti elő. Különösen anyám, bizonyára nem szívesen figyelmeztett volna, ha nem tudta volna, hogy boldogulásomat célozza. Fia voltam atyámnak, hangoztatja, hogy lelki tulajdonságokban is hasonlítottam hozzá. Gyermekeknek nevezheti a tanító növendékét is, akit lelkileg nevel. Apjának, Dávidnak több fia is volt, de Basz-Séva anyjának egyetlen volt. Ne gondolja senki, hogy kegyetlen az apa, mert a tóra igáját rakja rá, ellenkezőleg, ezzel gyöngéd szeretetét fejezi ki és semmi egyébre nem figyelmeztették, csak a parancsok megőrzésére. לפני szó fölösleges, mert az apa nem mutatja a gyöngédséget, míg az anya nem tudja magát ebben is visszatartani, azért mondja anyjával szemben.

4. Ő tanított engem és mondá nekem : tartsa meg szived szavaimat és őrizd meg parancsaimat, hogy élj.

A vallás célja, hogy éljünk vele és általa. Semmi olyan intézkedést a vallás nevében hozni nem szabad, mely által a gyülekezet nagy része gátolva volna életfentartásában. Élet alatt pedig nem a bánatos, tengődéses, szomorú életet értjük, hanem a tevékeny életkedvvel kifejtett munkásságot, Isten által nekünk kölcsönzött szellemi és anyagi erőink felhasználását. A szivre fektet súlyt, mit használ az értelem, a tudás, ha a sziv üres, sívár, nem fogékony a vallás éltető, boldogító tanai iránt. Addig tanuljon az ember míg fiatal, fogékony az agya, azért mondja fönt „gyöngéd”.

5. Szerezz bölcsességet, szerezz értelmességet, ne felejtse el és ne fordulj el szájam mondásaitól

Iparkodjál, hogy a bölcsesség, mint saját gondolkodásod kutatásaid szorgalmas tanulásod eredménye legyen, tehát súlyt helyezel annak megőrzésére, nem pedig hogy elfelejtsd azt a tudást, amit ily módon egyszer megszerezteél. Lehet ugyan mástól tanult okosságot, vagy könyvből tanultakat is szerezní, esetleg saját elmélkedés után, a földolog, hogy az egyszer tanultat jól véssük emlékezetünkbe. ismételjük azokat, hogy mélyen bevéssődjenek lelkünkbe. „Repetitio est mater lectionum.“ A talmud szerint „ha egy nap elhagyod tanulmányaidat, elfelejtesz két napra való tananyagot“. **אמרי פי** alatt érthetők a mesterek szavainak pontos idézése, nehogy elfelejtsük azokat. Esetleg nem felejtet el, de ha dacára annak, rossz hajlamaid által magadat enged elcsábítani.

6. Ne hanyagold el és az megőriz téged, szeresd azt és megoltalmaz.

Vigyázz, a tórát ne hagyd el, akkor megőriz téged parancsai által, hogy legyőzheted rossz hajlamaidat és uralkodhatsz vágyaid felett. Szeretettel, meggyőződéssel ragaszkodjál tanaihoz, gondolataid és vágyódásaid minden megnyilvánulását körülveszi, lelked összeforrjon Istennel, akkor mindig uralkodhatsz vágyaid felett. Mig az anyagi kincset neked kell őrizned, addig a lelki kincsek téged oltalmaznak.

7. A bölcsesség kezdete : szerezz bölcsességet és minden szerzeményeddel szerezzél értelmességet.

A legnehezebb a bölcsesség megszerzésénél a kezdet, azért tanuljunk másoktól, jó mesterektől, „több iskola több okosság“, mindenütt más és más felfogás, vélemény, több oldalról árad felénk az ismeret, ezekből önmagunk leszűrjük az ismereteket, megkü-

lönböztetni a lényegest a lényegtelenről. magunk is elsajátítjuk a helyes gondolkodásmódot és tudunk új logikai gondolatokat alkotni. Ne csak azért foglalkozunk a tórával, mert a bűntől visszatart, hanem mert hitet, erkölcsöt hoz magával ami más tudománynál nem biztos. Tehát öncél.

8. Becsüld nagyra és felmagasztal téged, tiszteltté tesz, ha szeretettel ragadod meg.

Szeretettel karold fel, magában a kutatásban, törekvésben találj élvezetet, ne csak az elért eredményben, az eredmény „szépen kutatsz, szépen cselekszel“ ezzel teszel majd szert tekintélyre, elveid és tetteid összhangban vannak, ez fenti küzdelmünk legfőbb célja.

9. Ékes diszt tesz fejedre, dicsőség koszorújával övez körül.

A tiszteletnek külső jelei már a legrégibb világban megvoltak, a „baccalauratus“, a „doktori kalap“, a כתר תורה a tóra koronájával diszítésnek szimbólumai, a királyi hatalmát is a korona jelképezi, a koszorú mint védőeszköz elkülönít a külső behatásoktól, korlátot képez más benyomásokkal szemben. A koszorú a fejen jelképe, hogy az agyba hatol, ahol az értelem középpontja van és az agy irányítja a testet, mint a tóra életed kormányozza, — korona magadnak, disz másoktól.

10. Hallgass fiam, fogadd szavaimat, ezek megszorítják neked életéveidet.

Mint fent a szeretet hangján figyelmeztet arra, hogy Isten szavai a legalkalmasabb fegyverek az élet meghosszabbítására, hisz az apa iránti tisztelet

is a biblia szerint meghozza ezen jutalmat. A tanító is olybá vétetik, mint az apa, sőt az Isten tisztelését, közvetlenül követi a tanító tisztelése, így magyarázza a talmud a látszólag főösleges kifejezést **אֲתִידָא אֶלֶיךָ תִּירָא** az **אֵת**-t. Eddig az apa Dávid figyelmeztetéséről szólt, most ő maga inti fiát — a tudomány önértékét jelzi, ha megöregszik az ember, egpéb érzékei eltompulnak, fásulttá, örömtelenné tesz, míg a tudomány szeretett életét meghosszabbítja, mert élvezetet nyújt neki

11. Megmutattam neked a bölcsesség útját és vezettelek az egyenesség ösvényein.

A kifejezések ismétlése vonatkozik a tanításnál a teoriára és ami még fontosabb, a gyakorlásra. Bajos valamit cselekedni, aminek értelmét nem fogjuk fel, a tóránál biztos lehetsz, hogy csak az egyenesség, a becsületesség útjain akar vezérelni.

12. Midőn jársz, nem szorul meg lépted ha futsz, nem fogsz botlani.

Nem lesz szűk működésed köre tevékenykedésed kifejtésére, a bölcsesség mindenben vezérli utadat és korlátoz, nehogy ballépést kövess el, ne bízodjál el saját belátásodban, hanem az isteni tanítások legyenek, mint a sivatagban a tűzoszlop vagy felhőoszlop, mutatva az irányt, melyben haladnod kell. Ha szűknek látszik anyagi életed vívmánya által, hogy a tóra tilalma értelmében nem szabad kamatot szedned, a tóra gyarapíthatja e téren is sikereidet, számtalanok az ő eszközei, hogy azokat hozzád juttassa. Ha látják ingadozásunkat a tóra gyakorlásánál, bizonyára sokan lebeszélnek, míg biztosan, elszántan cselekszik, nem merészelik visszatartani.

13. Ragaszkodjál szilárdan az erkölcshez, ne hagyd el, őrizd meg. mert ez az életed.

A tóra szorosan legyen veled összeforrvá, elválaszthatatlanul a hagyományos felfogással, vigyázz rá, mint szemed fényére, semmi idegen anyagnak nem szabad belejutnia. így vallásos elveid is mentek maradnak oly filozófiai elvektől, melyek attól el akarnának tántorítani. Hited szilárd és rendíthetetlen legyen, akkor életed meg lesz kímélve amaz ingadozásoktól, melyekbe az ellentétes életfelfogások rántanak. A bölcsesség legyen ama szilárd kapocs, mely összes tulajdonságaidat egyesíti.

14. Ne járj a gonoszak ösvényén. ne haladj a rosszak útján.

15. Hagyd azt el, ne menj végig rajta, térj ki onnan és vonulj tovább.

E két vers az előbbinek kis részletezése. Sehol másutt nem találsz boldogulást, mint az egyenes, becsületes, vallás előírta életösvényen. Jót csak akkor tehetsz, ha előbb a rossztól elfordultál, e kettő egymással össze nem egyeztethető. De ne vidd magad a kísértésbe, ne bizakodjál erkölcsi hatalmadban, hogy majd le tudod igázni a **דָרֵעַ**-t, rossz hajlamot, hanem ne is lásd meg, térj ki utjából. A talmud példakép hozza fel, hogy egy főpap 80 éves korában pártolt el addigéle hirdetett helyes elveitől, tehát még a legmagasabb társadalmi, sőt erkölcsi alapon álló emberek sem mindig eléggé erősek a csábításoknak ellentállani. Dávid király vétke Bath-Sevával elég világosan igazolja ezt. A gonosz szerencséje ne csábítson el, ne társalogj velük, mert ha azok érnek el

sikert, kik megvetik Isten akaratját, mennyivel inkább azok, kik teljesítik azt, mert a gonosztól elfordul.

16. Nem alusznak előbb, míg gonoszat nem cselekesznek, megraboltatik álmuk, ha nem okoztak botrányt.

A gonoszság útja olyan vad legyen számodra, mintha vadállatok tanyásznának rajta, esetleg ismerd meg, hogy mások is lássák és óvakodjanak tőle. Nem tudnak előbb nyugodni, míg másoknak kárt nem okoznak, ellentétben azon jámborokkal, kik ha nem cselekedtek valami üdvöset, azt mondják „perdidi diem“ kárbaveszettegy napom. A gonosznak akár van haszna belőle, akár nincs, természetében rejlik ártani, bajt okozni másoknak.

17. Mert a gonoszság kenyerével táplálkoznak és az erőszakosság borát isszák.

A gonosz részletesebb jellemzése oly elmaradhatatlan életigénye, mint az evés és ivás. Természete megköveteli, de kenyér után nem lát, csak az erőszakkal elrabolt után áhitozik. Azt hinnénk, hogy kenyereből ad másoknak, de még azt sem teszi, csak maga eszi meg.

18. Az igazságosság ösvénye, mint fényesség ragyog, mely folyton világít, a napal delelőjének beköszöntéséig.

19. A gonoszok útja a sötétségben, nem tudják miben botlanak meg.

A gonoszok és a jámborok közötti különbség állandóan foglalkoztatja a szentírást. A gonoszok

esetleges sikerei, földi jóléte olyan, mint aki sötétségben botorkál, nem tudja melyik látszólagos szerencséje okozza majd pusztulását, míg a jámborok folyton erősödnek boldogságukban, mely látszólagos szerencsétlenségükből keletkezik, mint fény a sötétségből fokozódik, folyton gyarapodik, erősödik, míg a tökéletességet el nem érik, halálukig, sőt még továbbra is. A gonoszok, mint a szembajosok keresik a sötétséget, mely hirtelen rájuk tör, melybe belepusztulnak. Aki mindig bajban volt, nem érzi annyira a csapás erejét, mintha előbb volt világossága — jóléte és azután jó a sötétségbe — bajba.

20. Fiam, ügyelj szavaimra, beszédeimre irányítsd füledet.

A beszéd és szavaim közötti különbség, a gyöngédebb és a szigorubb, komolyabban tartott oktatásokat tünteti fel, egyaránt méltasd kellő figyelemre. A fülnek kell először meghallani az élő szót, a tóra tanait, hogy azok behatolhassanak a lélekbe. A hallás általi tanítás legkönnyebb, legmélyebben vésődik a lélekbe. Olvassuk a tórában, „halljátok, hogy éljen lelketek“. „Hallani, illetőleg megfigyelni, többet ér az áldozatnál.“

21. Hogy ne távolodjanak szemeid elől, őrizd azokat szived bensejében.

Utána következik a szem, melynek kapuján át a tárgy képe szintén az agyba hatol, ez már a gondolkodás közelebbi eszköze, „belátni“ több, mint csak meglátni, minden nyelv ily szellemben fogja fel a kifejezést. „A szem és szív két bűnre csábító eszköz“, ezek irányítják az összes tagokat. „Szivedben“ it

többször számban áll, jelezve a szívben rejlő két hajlamot, a jót és rosszat. Ki kell előbb úzni a rossz hajlamot, hogy a tóra szelleme ott gyökeret verhessen.

22. Mert életet jelentenek megtalálók számára és egész testükre gyógyulást.

Akik a tóra tanait felismerik, lelkükbe fogadják, mert kell, hogy az ember feltalálja azt, ami számára életet, egészséget, üdvösséget jelent. A tóra tanításai épügy hatnak gyógyítólag a testre, kielégítik annak igényeit, távoltartják a káros behatásokat, mikép a lélekre hasznot hozók. A tóra az életet a maga valóságában tárja elénk, tehát a test nem mellőzhető.

23. Minden megőrzendőnél jobban vigyázz szivedre, mert abból fakadnak az élet forrásai.

Vigyázz, őrizd meg szivedet, nehogy megvessen könnyűnek, vagy fontosnak látszó parancsot, mert gyakran jár a csekélyre látszóra is nagy jutalom. Pl. a madárfészekre vonatkozólag hosszú élet van megjelölve, mennyivel inkább várható nagy jutalom oly parancsból, melynek megőrzése önmegtagadásból, erkölcsi küzdelem diadalából fakadt. A szívet tartották a régiek, — mint manapság az agyat — az értelem székhelyének, az érzést ma is szívből eredőnek tekintjük, kérdés, mi a fontosabb az élet számára. A fizikai vérkeringés középpontja a szív, tehát onnan indulnak ki ittlétünk csatornái táplálva az összes tagokat. Onnan fakadnak a vágyódások, a gondolatok, melyek ezeket ébren tartják, ezért igaz a talmud szava: „A vétek gondolatai veszélyesebbek azok végrehajtásánál“, mert ezek szüntelenül csábítanak. Másrészt minden

nemes szeretetérzés is ott tanyázik, tehát méltó arra, hogy mint legértékesebb kincset, féltve őrizzük.

24. Tarts távol magadtól hangos beszédet és utasítsd el a hazug ajkuakat.

Ne tégy olyat, hogy az emberek ellened feltárhassák szájukat gúnyolódó beszédre, még ha ferditenek is valamit, de „nem zörög a haraszt, ha a szél nem mozgatja“, gyakran rejlik valami kis igazság a rágalmakban és rossz beszédekben is. Másrészt te sem gondolj vagy beszélj hamis dolgokat, sőt, még ha a szándék nem is rossz, ha nem is okozol vele kellemetlenséget embertársadnak: azért a nem egyenes, nem nyílt, nem őszinte beszédetől óvakodjál. Tartózkodjál a rossztól és tégy jót, — még ott is, ahol neked rosszat tesznek, ott is, azzal is te csak jót gyakorolj, annál inkább olyannal, aki neked jót tett. A szív után a száj a legtöbb jólétnek vagy esetleg a legtöbb bajnak okozója. „Élet és halál van a nyelvben.“ Hogy rosszat mindenkire lehet mondani, bizonyíték, hogy még „Mózes után is néztek“ azaz rágalmazták őt is.

25. Szemeid tekintete nyílt legyen és piláid egyenesen nézzenek magad elé.

Előretekintés alatt őseink példája érthető és hasonlitsuk össze velük a mi erkölcsi lényünket. Nézz előre, gondolj a következményekre, az okok és okozatok egyenes logikájára, nyíltan nézzél a jövő elébe. Bátran merészelj rágalmazóidnak, üldözőidnek szemébe nézni, mert a tapasztalatokból tudjuk, hogy aki nem mer szemünkbe nézni, az vagy már tett, vagy akar nekünk valami rosszat tenni.

26. Mérlegeld lábaid lépteit és összes utjaid határozottak lesznek.

28. Ne hajolj jobbra vagy balra, tartsd távol lábadat a bűntől.

A láb végrehajtja a fül, a szem, a szív benyomásait. Ahova vezetik, oda megy. Azért „mérlegelje a bűn jutalmát az erény vivmányaival szemben, ne térjen el ezen eredménytől, akkor biztosan halad szilárd alapokon és nem lesz kitéve pillanatnyi szeszély ingadozásainak. A „király útján haladj“, a vallásosak által kitaposott széles országuton, biztos egyenes irányban és ne a rejtett, kacsaringós utakon, hol akadályok gördülnek eléd.

V. fejezet.

Szeretett hitvesével az életet folytatni — ezalatt a tóra tanulmányozását is értheti — nyújtja a legnagyobb élvezetet, egyszersmint az erkölcs biztosítékát, ellentétben a rossz asszonnyal, aki a romlásba sodorja. Az idegen tudományokra is célozhat.

1. Fiam, figyelj bölcs tanításomra és értelmességemre irányítsd füledet.

2. Hogy megőrizd az eszméket és ajkaid a tudományt megóvják.

Dávid apa szólott fiához Salamonhoz. Ezen megszólítások a tanítások őszinte, bensőségteljes komolyságát jellemzik, mert az apa csak jót akarhat fiával. Gyakorlati átélt élményeket köt fiainak szívére, tehát fenyegető veszélytől akarja távoltartani. Ám

mérlegeld önmagad is szavaimat és ha helyeseknek találod azokat, őrizd meg lelkedben és ajkaid beszédei tanuskodjanak arról, hogy felfogtad és magadévá teszed. A rossz hajlam csábításait a rossz asszonyhoz hasonlítja, a pillanatnyi élvezetet hosszú, bánatos jajgatás követ. A rossz asszony is nyújt élvezetet, de e vége keserű szemrehányás, a férje elúzi, megvetés tárgyává lesz; úgy a lélek is szent forrásból ered, isteni szlkra az és ha az idegen tudományok felé irányul, elhagyva eredeti rendeltetését, pillanatnyi élvezet ugyan nyújt, anyagi jólétet is szerezhet, de a végén bajt okoz, azért fiának szólítja, mint a fiatal-ság is csak a szemnek tetszetős dolgok után áhitozik ezért az apa hivatkozik a **תבונה** és **חכמה**-ra, amit értelme és tapasztalataival átélt. Vannak dolgok, miket magunkban kell megőrizni, mert nem lehet mindent mindenkinek tudtára adni. A vallástudományt is csak úgy őrizzük meg, hogy vigyázunk, nehogy más idegenszerű anyag is jusson oda, mert a szent és szentségtelen nem férnek meg együtt.

2. Hogy megőrizd az eszméket és ajkaid a tudományt megóvják.

3. Mert színmézkép csepegnek az elvetemedett nő ajkai és inye simább az olajnál.

4. De a vége keserűbb az örömnél, éles, mint a kétélű kard.

5. Lábai a pusztuláshoz vezetnek, léptei az alvilágban szilárdulnak meg.

Az idegen szokások, a tévtanok, a bálvány-szer-tások külsőleg tetszetősek. érzékeinket csiklandozzák, a szem lát képeket, zászlókat, szobrokat, a fül hall zenét, az érzékiség kielégül, de a vége, amire vezet

ahova előbb-utóbb belesodor, az önmagunkkal való meghasonlás, a lélek tépelődése, a sivár kedélytelenség, mely nyomában jár, lelki életünk romlását vonja maga után. A hasonlatok elég világosak: méz, olaj, üröm, kétélű fegyver, feltűnnek azon jellegzetes tulajdonságokkal, melyekkel a romlást okozhatják. A lábak, mintha szorosan tartanák az alvilágot, nem választhatók el onnan. Alvilág: alatta végső pusztulás értendő, a szégyen, a megsemmisülés erkölcsi szempontból, ami beköszönt, ha már a bűntől nem magáért a bűnért nem tartjuk távol magunkat, ám gondoljunk az öntestünknek okozható károokra, az érzékiség tultengése okvetlenül bajt von maga után. Eleinte édes, mint a méz, később keserű, mint az üröm. A méz is tisztátlan anyagból kerül ki, ha valaki mondaná, hogy az idegen tudományok is tartalmaznak okos dolgokat, az igaz, de mily sokszor van isten-tagadás, a vallás, a tóra elveinek negatioja, nó meg erkölcsileg mily sokan válnak gőgössé, szerénytelenné változhatnak, míg a tóra vízhez hasonló, mely elhagyja a magas helyeket és lefelé folyik, vagyis szerénnyé változtat, olajhoz hasonlítja, mely mineen folyadék fölé emelkedik, olyan, mint a kétélű fegyver bármely oldalról is fogod, megsért.

6. Ha nem mérlegeled az élet utjait, nyomdokai ingadozók, észre sem veszed.

A vallás jutalmát nem mérlegelhetjük, különben elvesztené a parancsok teljesítése az erkölcsi értékét, úgy tünnék fel, mintha csak jutalomért tennők azt, de a rossz asszonytól okvetlenül tartózkodjunk, akár szószerint, akár átvitt értelemben a pogányságra vonatkoztatjuk, a végén bajt és nyomoruságot okoz. A mérlegen nem állhatja meg helyét, ami ingadozó és bizonytalan értékű.

7. Azért — fiuk — hallgassatok reám és ne távolodjatok szám tanításaitól.

8. Tartsd távol utadat tőle és ne közeledj háza ajtójához.

Még egyszer szívére köti fiainak a kellő figyelmet, óvintézkedéseket, Isten szól: „Miután Izraellel már kötöttem frigyet, adtam nekik törvényeket, ne távolodjatok tőle“. Ne is közeledj a pogány erkölcselenséghez, szenteld meg magadat, azaz tartózkodjál még abban is, amit megengedett, nehogy tovább süllyedjél a tiltottba is. Nem mindig vagyunk elég erősek az idejében való visszatérésre. Ne bizakodjunk önerőnkben, mert a rossz hajlam szívósabb, makacsabb, tolakodóbb, mint a jó hajlam és legtöbbször ez a vesztes fél. Éppen, mikor kezdünk kutatni az idegen tudományokban, áll fenn a szüksége annak, hogy — fiam — hallgass reám, a tórára, mert a társadalmi gyakorlati előny esetleg összeütközésbe juthat az ideális gondolkodással. Többes számban van fiuk, ne is közeledjünk hozzá, ne gondoljuk, hogy kevés bölcsélet az ellenkező irányból nem árt-hat, azért távolodjatok tőle.

9. Nehogy idegennek add oda ifjúságod diszét és éveidet a kegyetlennek.

**10. Nehogy illetéktelenek teljenek meg erőd-
del és szerzeményeddel az idegennek házában.**

Idegenre, azaz bálványimádóra ne fordítsd idődet, ne szenteld érzésedet, fáradozásod gyümölcsseit, minél több veszténivalód van, annál jobban tartózkodjál tőle. Az emberi tökéletesség a disze a lelki-erők fejlettsége, kellemes harmóniája a test fejlettségének, melyek finom idegzettel tartják össze a lelki

erőket. Amiért te nagyon bajlódtál, azt hiven, hogy örömet, boldogságot hoz, ime belesodort a pusztulásba, mintha magadnak kell látnod, hogy vagyondat nem husod és véred, hanem idegen veled semmiféle rokonságban nem lévő öröklí, tehát hiábavaló életed küzdelme, jajgatsz, mint a következő versek mondják, bűnbánásod nyilvánvaló mindenkinek, de nem tehető többé jóvá, a romlás bekövetkezett. Az igazi vallás-erkölcstanban mindig feltalálhatod a vigaszt, a megnyugvást.

**11. Jajgatni fogsz késő éveidben, ha felemész-
tődött husod és tested.**

**12. És mondani fogod: miért tudtam gyűlölni
az erkölcsoktatást és szívem megvetette a figyel-
meztetést.**

**13. És nem hallgattam vezetőim szavára és
nem irányítottam füleimet tanítóimra**

Tanító és vezető kifejezések állanak egymásmellett, vezető, aki tanít, de egyszersmint példájával az irányt mutatja, míg a tanító csak az elveket adja meg, de az egyénre bizza annak megvalósítását

**14. Majdnem belesülyedtem a bajba az egész
gyülekezet és közönség előtt.**

Eleinte a bűnöket titokban gyakorolta, később már egész nyíltan, mert a megszokott rossz tettet később már megengedettnek tekintjük.

**15. Igyál vizet saját kutadból és ami saját
forrásodból bugyog.**

Isten nyitotta meg számodra a tóra örökké üdén

bugyogó forrását, mely az ő soha el nem avuló tanaival az élet minden terére, minden bekövetkező eseményre nyújt felvilágosítást, oktatást, biztos irányító elvet, szétárad hatalmas folyóképp a világ minden tájékára; tényleg, ahol emberek laknak és társadalmat alkotnak, a kultúrában benne van Mózes tana tudatosan, vagy önkénytelenül nem bevallottan is követik azt. Az istenismeret, a munka utáni pihenés szociális gondolata, a személy és vagyon biztonság nélkül, a hálaérzet megvalósítása, az irigységtől való tartózkodás, a családi élet szentségének elismerése nélkül — ami a tiz igében foglaltatik — társadalmi élet fenn nem állhat. Eddig arról szólt, amit az ember mesterétől tanulhat, itt arról, amit önlékéből kell fakasztania. Vizhez hasonlítja a törát, forrás, melyben össze van gyűjtve a tudás. tehát az őstől örökölt tudomány, azután adjuk hozzá a mi lelkünkben felhalmozott tanokat, mint kutba jut a víz távoli erekből.

16. Ki fognak áradni folyócskáid a szabad terekre és tágas helyekre a vízforrások.

Terjednek a tanítványok által, a talmud és magyarázatok folytán széles e világ minden tájékára. A tudás terjesztése életcél képezzen mindenki számára.

17. Csak a tied legyenek azok, idegenek ne részesüljenek benne.

Csak Izrael tartja igazán szentnek az írás szavait ő köti össze létét életét minden erejét jólétét vele, ő szenvedie érette a mártíriumot, tehát féltett kincse, szerelmi tárgya, tehát életcélja minél szélesebb körökben terjesztetni. A vallástudomány isteni szent ihletet is tartalmaz, nemcsak száraz tételeket, azért

csak olyanokra lehet bízni, kik ezen szellemtől át vannak hatva, vallástalan kedély nem lehet zsidó tudományok hordozója.

18. Legyen forrásod áldott és találj örömet ifjúságod feleségében.

Ezáltal válik Izrael áldott, okos, erkölcsös néppé. A szentírás igen gyakran hangoztatja: „Előtted az áldás és az átok“, — ha megtartod a tórát, felismerik majd rajtad, hogy Istentől áldott nép vagy, de ha megveted a tórát és az akkor téged környező pogány népek szokásait veszed fel, átok, pusztulás, romlás lesz osztályrészed. Mint ifjúságod első szerelmével, oly tiszta, szent érzéssel öleld lelkedre a szentírás gondolat és érzéscsoportját, örömöd tiszta, hangulatod emelkedett lesz. Ifjúságodtól kezdve, — mihelyt tudsz beszélni, — foglalkozzál vele életed utolsó szívdobbanásáig.

19. Kedvesen, mint az őzike, bájosan, mint a zerge üditsen fel gyengédsége, mindenkoron gyönyörködjél szerelmében.

Az őzike, a zerge, az állatok között a legkecsebbek, üdék, vidámak, a szabadban ugrálnak, erősek. A szeretet a tórához annál igazibb, minél több élvezettel foglalkoznak vele, szinte játszadozva: „Ha a tórád nem lett volna játékszerem, elpusztultam volna nyomorúságomban“, mondja a zsoltárköltő. Egyuttal testileg is üdévé, vidámmá teszi a magasztos gondolatokkal való foglalkozás, ez a lelki varázsos légkör, melybe belevisz. Ábrahám ősapánk hegynek nevezte az isteni megismerés tudatát, ahol nem található az alacsony réteg pora, a légkör titka. A talmud említhöz hasonlítja a vallástudományt, melyből életelemet

szívnak, tehát erőt ad. gyönyört szerez, neveli az ifjúságot, egészséges életnedvvel telíti meg azt.

20 Miért szerelmeskedjél idegennel fiam és mámorosodnál idegennek keblén.

21. Mindig Isten szeme előtt vannak a férfiu utjai, mérlegeli minden léptét.

A kabbala előszeretettel hasonlítja össze — mikép Hosea próféta is — Isten viszonyát Izraelhez egy házassághoz, sőt néha Isten gyermekének nevezi Izrael népét, a sinai frigy volt a házasságkötés, a lélek mennyasszonya a szombat, — keleti képek, az életből vett hasonlatok. Idegen tehát a vallástól eltérő gondolatcsoport, a bálványimádás erkölcstelensége, ami a következő versekből nyíltan kiviláglik. „Isten szeme állandóan figyeiőleg van a földre irányítva“, a szentföld áldása attól függött, hogy a nép megfigyelte-e a vallásos parancsokat. De nemcsak az összességre, hanem minden egyesre letekint Isten, jutalmazva, v. büntetve Nem véletlen vezeti az emberek sorsát, ez vallásunk alaptétele. A gonosz inkább tűr csapást csapás után, de mégsem tér vissza, Istenben nem bizik, inkább a véletlent tekinti élete kormányzójának, tehát a hullámok dobálják ide-oda neki ez megnyugtatóbb, mint bizni egy igazságos irgalmas Istenben, Tévedéséből senki sem gyógyíthatja ki.

22. Saját bűne tartja lebilincselve a gonoszt, a vétkek kötelékei ragadják meg.

23. Meghal ő erkölcs híján és balgaságában támolyog.

VI. fejezet.

Ezen fejezet utbaigazít, ha idegenért keveredtünk bajba, mikép menekülhetünk az erőszak elől. A tóra intelme a rossz hajlam hálójába való kerülése ellen. Kötelesség, hogy a tórát megtartsuk és hogy mással is megtartassuk, mert egyik a másikért kezes.

1. Fiam, ha kezeskedtél felebarátodért és lekötötted kezedet az idegenért.

2. Hálóba kerültél szád mondásaival, tőrbe ejtve önbeszédedd.

A kezeskedés nemcsak szóval, hanem kézzel tenyerünk egymásbacsapásával is történik, jelezve azt, hogy dolgozni is akarunk felebarátunkért, hogy őt kisegítsük. Tehát az adott szó szentségén kívül még egy aktus köt ígéretünk beváltásához, aki ez alól magát kivonja, elveszti emberi jellemébe, igazságérzetébe vetett hitét. De óva int attól, hogy meggondolatlanul adósává tegyük magunkat embertársainknak, mert kiszámíthatatlan az emberi érzés és akitől joggal várhatunk hálát — mikép Isten minden embertől — csakhamar ellenségévé válik, esetleg letiporja őt rabszolgájává alacsonyítja le. „Az ember szíve rossz, ifjúságától kezdve“, olvasható a teremtés történetében. A sinai hegyen kötöttük a kezességi frigyét, mert elfogadtuk azon tételeket, ahol Isten kijelenti, nemcsak azokkal, kik itt vannak, hanem azokkal is, kik nincsenek itt. A hálóbaesésre két kifejezése van, az első a könnyebb, melyből még talán van menekülés, az adott szó alól talán lehet felmentés, de ha lelkeddel kezeskedtél, vagyis egész erkölcsi erődet tetted zálogba, az alól nincs menekvés.

3. Tedd tehát fiam azt, hogy menekülj, mert felebarátod hatalmába kerültél, menj tehát, vedd magad lábai elé és ismerd el fensőbbiségét.

A vétek hatalmáról is lehet szó, melybe az ember belejut, tehát lehetőleg ne adj neki hatalmat föled, hanem igázd le. Tégy bűnbánatot, mert ha gyökerét nem téped ki, újra föled kerekedik, azért taposd össze. A kezesség úgy értelmezendő, hogy egész Izráel egy testet képez, egyik tag összefügg a másikkal és ha az egyiknek valami baja van, azt a másik is érzi, ha lehet, egyik gyógyítja a másikat, de ha kell, levágjuk az egyiket, hogy a többit megmenthessük, így vagyunk egy-egy gonosz embertársal is, el kell távolítani nehogy megrontsa a többit.

4. Ne juttass álmod szemeidnek, sem szunnyadást pilláidnak.

A vétkek között nem a legkisebb a lustaság, időnknek és erőnknek az elfecsérlése. Bölcs Salamon sokszor ostromozza az emberek ezen gyöngéjét, mely annyi erkölcsi erőnek és értéknek romlását okozza.³ Nemcsak egyesek, hanem egész népek mentek tönkre, mert kerülték a munkát, tétlenül tengették életüket, a természet nyújtotta előnyöket nem aknázták ki, elpuhultak, elpusztultak. Hogyha javítani akarod társadat, ébernek kell lenned, fel kell találnod az alkalmas időpontot.

5. Menekülj, mint szarvas azonnal s madár a hálózattól.

A szarvas és a madár, ha észreveszik az eléjük kifeszített csapdát, gyors futásukkal, illetve repüléssel

menekülnek, így kellene a lustának is idejekorán azt a veszedelmet elűzni, mely lustasága által fenyegeti. Oly gyorsan menekülj a gonoszoktól és fuss a derék barát közelébe, ezáltal menekülsz.

6. Menj a hangyához lusta, nézd utjait és okulj.

7. Nincs neki vezetője, felügyelője és parancsolója.

8. Mégis aratáskor gyűjti táplálékát, ős-szeszedi nyáron eleségét.

A hangya szorgalma közmondásos, tömegekben nyüzsögnek, saját módjuk szerint tevékenykednek végzi a maga dolgát anélkül, hogy beleütköznék a másiknak érdekkörébe, nem kell bíráskodás közöttük, ami annyi embernél már bizonyára szükséges volna. Megtalálja a kellő időt, hogy jövőjéről gondoskodik, hogy szükségletét beszerezze. Az ifjúságnak példa, hogy amíg fiatal, üde az ereje, addig kell puha agyába gyűjteni a benyomásokat, azokat beraktározni későbbre, amikor ereje, érzéki felfogása gyöngül, legyen miből lelkileg táplálkoznia. A talmud szerint, aki fiatal korában tanul, hasonló az oly íráshoz, mely tiszta papirosra vetődik, aki vén korában tanul, mintha elmosódott papírra írta, tehát alig olvasható, elmosódott.

9. Te lusta, meddig akarsz még feküdni mikor kelsz fel az alvásból.

Az alvás az éjszaka kezdetén a legmélyebb, később már szendergés, reggel felé már lustálkodás ásitózás.

10. Valóban kevés alvás, kevés szendergés, kevés összerakott kéz a pihenésre.

Karjaink összekapcsolása következik, ekkor már a nemlusta munkához fog,

11. Mert váratlanul megjő szegénységed és szükölködésed mint egy felfegyverzett férfi.

míg a lustaság lassanként természetünkkel válik, nehezen írható ki, hatalmassá lesz mint egy felfegyverzett ellenség. Jónás prófétához szól a hajó kormányosa, miért szunnyadozol, kelj fel, hívd Istenedet, hátha megsegít. Nekünk — Izrael népének — fáradoznunk kell a tudomány megszerzéséért, tóránkban kell „éjjel és nappal kutatnunk“, hogy Isten képmására alkotott méltó egyéneknek tekintessünk, azért vagyunk Isten kiválasztott népe. Az intelem annak is szól, aki az erényes, munkás életmód megkezdését addigra akarja halasztani, míg megöregszik, amikor már lehetetlenné válik. A megszokottság hatalma, a tagoknak teljes munkátlansága okozza a szundikálást. Vallásunk szívünkre köti: „Légy erős, mint oroszlán, gyors, mint szarvas, könnyed, mint sas, ha Isten parancsát kell teljesítened“ és korán reggel kell hozzáfognod Isten dicsőítéséhez, „ébredj dicsőségem, a hajnalt akarom köszönteni“, zengi a jámbor lelkű zsoltáros. A talmud szerint: „a tóra csak azoknak adatott, akik a mannát eszik“, azaz ezeknek korán kell vala felkelniök, hogy szedhessék a mannát, mert ha a nap felsütött, elolvadt. Tehát a tórát elsajátítani akarónak is korán kell hozzálátnia.

12. Aljas ember, gonosz férfi hamis beszéddel jár-ke.

A lustaság, a tóra meg nem szerzése oly embereket teremt, kik másnak hibájából szeretnék saját előnyüket megszerezni. **בליעל-בלי-על** akik lerázzák a tóra erkölcsöt teremtő igáját.

13. Hunyorit szemeivel, kaparász lábai-val, mutogat ujjai-val.

A test minden részével, természetellenes mozdulatokkal akarja gonosz terveit elősegíteni, a rágalom segédforrásai. A gonoszság kezdete a hazug, hamis beszéd, ha nem folytathatja nyíltan, akkor suttymban jelekhez folyamodik.

14. Mindig hamisság van szívében, tervezget gonoszságot, viszálykodást idéz elő.

Óvakodni kell tehát ilyen társaságtól, szívünk és nyelvünk két különböző beszédet folytat és ha egyszer a szív romlott és mert ebből ered az egész élet kormányzata, tehát minden erkölcsi érzést megmételyez és csak olyat tesz, ami a társadalom kárára, szegényére, embereknek egymástól való elkülönítésére vezet.

15. Azért hirtelen köszönt be szerencsétlensége, gyorsan összeroppan, nincs gyógyítója.

Miután a szív romlott, csakhamar összezsugorodik, elrothad, hirtelen halállal mul ki. Ugyanazon viszony áll erkölcsi téren, a gonoszság nem maradhat büntetlenül.

16. Hat dolgot gyűlöl az Örökkévaló és hét, ami lelkének utálata.

A hetedik a legutálatosabb, tehát a leggyűlöle-

tesebb, testvérek között viszálykodást szítani, mert lehetetlenné teszi a testvériességi érzetet, a szeretetet, mint a vallás legfontosabb követelményét. Igaz, hogy Isten mindazokat gyűlöli, kik tilalmait megszegik, de itt csak a szem és szív okozta bűnöket sorolja fel, melyek különösen csábítanak a vételre. A civódás, rágalom miatt Isten megbüntette Mirjamot, Mózes testvérét bélpoklossággal. Ezen vétkek felsorolása folytatását képezik a következő soroknak.

17. Büszkén tekintő szemek, hazudozó nyelv és ártatlan vért ontó kezek.

Tekint ránézve tiltott dolgokra, pl. a házasságkötésnél nem törődik a vallásos akadályokkal, ez maga után vonja, hogy célját elérje, esetleg vérontástól sem riad vissza. Sokszor látjuk az életben, mikép teszi el láb alól a titkos szerető a férjét, csak hogy tiltott vágyát kielégítse.

18. Gonosz terveket koholó szív és lábak, melyek futva sietnek a rossz elé.

Büntetés várhat rá Isten részéről már a gonosz terv miatt is, ha nem is jutott kivitelre, mert ha tőle függ, bizonyára nem lusták a lábai, a szív terveinek végrehajtására.

19. Hazugságot terjesztő hamis tanu és aki civódást idéz fel testvérek között.

A hazugság vonja maga után a mások elleni hazug hírek, tanuskodások terjesztését, amivel a legtöbb kárt lehet okozni, mint a biblia elmondja Izébel királyné esetét, ki Nábotot hamis tanuk vallomása

alapján ártatlanul halálra ítélte, tehát a legveszélyesebb cselekedet, örökösen bajt okoz.

20. Óvd meg fiam atyád parancsait és ne hagyd el anyád tanításait.

Az apa parancsol, tanácsokat ad, hogy fia az eddigi tapasztalatokat értékesítve, tökéletesítse magát, anya tanítja inkább példájával s szíve szeretetével.

21. Kösd azokat állandóan szivedre és diszitsd azokkal nyakadat.

Többször használt kép a beszédszerv foglalatja, tehát sziveddel érezd a tanításokat és szád ejtse ki azokat, hogy el ne feledd, kösd le a gondolatokat azáltal, hogy sokszor hangoztatod őket.

22. Ha mégysz, az kísér téged,

A földi életben zarándokutadon nem ismered az irányt, melyet követned kell, de hogy el ne tévedj ferde, görbe utakra, a vallás irányítja lépteidet. Az ember felfelé halad és lefelé süllyed, első esetben nem ismeri fel Isten jótékony adományát, másik esetben tagadja jóságát. De a halálakor nem kísérik az embert semmiféle kincsek, hanem tudománya és jó tettei.

ha lefekszel örködik fölötted,

A sirban emlékedet megőrzik az oly tettek, melyek a vallás szellemében gyakoroltattak; ébredés — a halál utáni fenmaradásra, a holtak feltámadására vonatkozik, amikor ítélnék felettünk.

és ha felébredsz. az képezze gondolatodat.

Ébredéskor, mint jó barát ad tanácsokat életed számára, mint anya gyermekének, kinek minden gondolatát ismeri. A vallás ad megnyugtató választ arra nézve, hogy ha látjuk a gonoszok útjait pillanatban sikerülni, azért példájuk ne ragadtasson el.

23. Mert világosság a tan, fény a parancs, az erkölcsök tana az élet útja.

Itt a szülők iránti tisztelettel összefüggően hasonlítja össze világossághoz, fényhez a vallásnak erre vonatkozó rendelkezéseit, később mondja is: (20 fej.) „Aki káromolja atyját vagy anyját, aludjék ki fénye“. Tehát, mint a fény betölti az eddigi sötét helyeket, úgy szüleink tanításai lelkünk sötétségét, zordságát elűzik, öröm, világosság, kedélymelegség az számunkra, azok intelmei megőrzik az utat, mely vezet az élethez, elűznek onnan minden gátoló, korlátozó, csábító akadályt, vétet, szenvedélyt. Talmudi felfogás szerint minden jócselekedetünkkel egy angyalt veszünk magunknak, aki védelmez, szószólónk Isten trónusánál.

24. Hogy óvakodjál a bűnös asszonytól, a hűtlenek hizelgő beszédeitől.

A leggyakrabban elkövetett bűn a szemérem ellen történik, azért kezdi ezzel. Már fönt említettett, hogy a bálványimádás ezzel hozatik hasonlatosságba. Ez mindennél a legsúlyosabb bűn és az előkelőség, a szellemi és társadalmi egyaránt nem oltalmaz meg ezen bűnbeesés ellen. Az összes regényekben és drámákban ezen gondolat jut művészi feldolgozásra. Csak a tóra tanulmányozása és megfigyelése menthet

meg ezen bűnbeesés ellen, A hízegő idegenszerű, mert ép az életben ritka, tehát megejtésére a legal-kalmasabb eszköz. Emberi gyöngénk, hogy szeretjük hallani a dicséretet és ezzel hálójukba fonnak ben-nünket.

25. Ne fakadjon vágyakozás szivedben az ő szépsége iránt és ne tegyen rabjává szemöldökeivel.

Szemöldökeinek biztató hunyorgatása ne vegye el eszedet, ne uralkodjék józanul bírálgatni tudó értelmeden, hogy a pillanat élvezete maga után vonjon hosszantartó szemrehányó érzést. Fontos és okos a talmud tanítása: „Mérlegeld meg cselekedeted hasznát azzal a kárral szemben, amit okoz“. A szívet és szemet említi, mint a vétekre csábító két szervet. És ha már szépsége után nem vágyódtál, akkor sem hízegő beszéde, sem szeme hunyorítása nem fog elcsábítani, — csakis önmagának meghódítása.

26. Mert egy parázna asszonytól egy falat kenyérig jutsz,

Az élet nem egy példát tár elénk, hogy asszonyokra vagyonokat prédáltak el és teljesen a nyomor karjaiba jutottak ezáltal, hogy még kenyérért is kellett koldulniok. Kenyérrel beszél, egy egész כֶּסֶף-gömb alakuról, melyet lehet ide-oda forgatni: úgy forgatja a rossz asszony a férje jó tulajdonságait, ahogyan ő akarja, csak az érzéki élvezet képezi egyetlen életcélját.

de egy férjezett asszony egy nemes lélek után vadász.

Minél nagyobb a tilalom, annál erősebb a vágy

annak megszegése iránt, mert egy férjezett asszonynak bizonyára nagyobb bűn a parázñaság, azért mégis kifizeti hálóját még előkelő emberekre is.

27. Kaparhat-e valaki tüzet az ölében, hogy ruháit meg ne égesse?

Ölében, azaz ruhájában, amely az ölet elfödi. Nem fogja öntestét hagyni elégni, hogy ruháját megmentse. A fentivel való összefüggés az, hogy egy kiváló lélek, bizván önerkölcsei erejében, elég erősnek hiszi magát térjtéssel szemben, hisz ha a csábítás erős, akkor is szememet vetem az erszényemre és csak nem fogom magam koldussá tenni miatta, én, aki előkelő egyéniség vagyok, visszatart a lelkiismeretem, valláserkölcsei hatalmam az undok cselekedettől, erre nézve a hasonlat íme: kaparász paraszt — lehetetlen magát meg nem égetni, úgy aki már megérinti felebarátja feleségét vágyódó szándékkal, képtelen a végső konzekvenciától visszatartani magát. A tűz mindent megéget, amit megérint; úgy a szenvedély tüze is lobog, lángol, terjed, lehetetlen meggátlása és ha pénzére nem is ügyel, testére bizony igen, melyre puhtólólag hat a kicsapongó életmód.

28. Járhatunk-e tüzes parázon, hogy lábaink meg ne perzselődjenek.

29. Így aki felebarátja feleségéhez jó, nem marad büntetlenül, aki hozzá érint.

Gyújtó anyagokhoz hasonlítja az író a férfi és nő érintkezését, ha szenvedéllyé fajul. A ruhák a testre azok, mik a tulajdonságok a lélekre, ha nem ébresztik fel a vágyat, önmagától nem gyullad szenvedélyre. Ellenben, akinek a szívében jó tulajdonságok lakoznak, akiben az erkölcsi öntudat mélyen gyökeredzik,

ott a szem és a szív vágyódása nem okozhat kárt mert elég erős az ellenállásra, olyanhoz hasonló, aki lépked parázson, de lábait nem égeti meg. Óvakodni, kell az érintkezéstől, nehogy az erkölcstelenség kövesse. Vonatkozhatik bálványimádás elveinek ismertetére, a tévtanokra, bár nem követi azokat, de a káros hatás nem marad el.

30. Nem vetik meg a tolvajt, ha azért lop, mert éhezve lelkét akarja kielégíteni.

31. Mégis, ha rajtakapják, hétszeresen fizet házának egész vagyonát adja oda.

Összehasonlítást tesz a tolvaj és az erkölcstelen nő között. Előbbinél van enyhítő ok, jóváteheti a megfizetés által, amint a törában meg van írva. Őt a körülmények kényszerítették, a megtérítés is csak anyagi, de a lelkét érintetlenül hagyja, azért fizet, hogy a nyilvános szégyen elől meneküljön, ami sikerülhet s neki.

32. De a házasságtörő oktalan, aki azt cselekszi, önlelkét rontja meg.

Nem úgy a rossz asszony, annak nincs szégyenérzete és a lelkét rontja meg a testtel egyetemben és oktalan, mert semmi külső kényszer sem okozza azt, hogy önromlását eszközölje.

33. Bajt és szégyent talál és gyalázata nem töröltetik le.

Bajt Istentől, szégyent az emberektől, nem felejtik el tettét, különösen a férj haragja és bosszút vágya kioltathatatlan. Már a féltékenység is egyike a legnagyobb szenvedéseknek, annál inkább az a tuda-

hogy a hitves áldozatává esett gonosz csábításoknak haragra gyujthatja a megcsalatott férjet. Ez a szégyenletes vágy a csábító részéről sem lohad, mert a szenvedélyek hullámai folyton nagyobbodnak. A hűtlen feleség az idegen tanok, a zsidóság eszmevilágával ellentétes életelvek jelképezői, mert azok más népeknek adattak ki és nem a zsidóságnak, mely nép Istennel kötött házasságot a tóra átvétele által, amint azt Hósea próféta kifejezi: „Eljegyeztelek örökre, igazsággal, hűséggel, vallásos hittel, hogy ismerd meg Istenedet“.

34. Mert a féltékenység a férj hangja és nem ismer kiméletet a bosszu napján.

35. Nincs tekintettel semmi váltságdíjra, nem enged, bárhogy sokasítod az ajándékot.

VII. fejezet.

Szívünkre köti a bölcsességben való szorgalmas kutatást, a lustaságtól való eltávolodást, mert az a test és lélek romlása, viszi az embert a romlott erkölcsök tanyájába, a pusztulás örvényébe. Eddig a tóráról általában, most részletesen sorolja fel a bűnöket, a romlott asszonnyal való érintkezést korholja.

1. Fiam, figyeld meg mondásaimat és parancsaimat rejtsd magadba.

Többször intézi figyelmeztetéseit fiához. Senki sem szólhat őszintébben, jobbakarólag és több komolysággal, mint szülő gyermekéhez és kívánja, hogy fia véssé mélyen szívébe az apa intelmeit, ne csak kényszerből hallgassa végig, hanem zárja lelke mé-

lyébe, mint mikor a legértékesebb kincset rejtegetjük. A tórával ne csak fölületesen foglalkozzál, hanem az legyen a fő életcélod, minden más csak másodrangú.

2. Figyeld meg parancsaimat és élni fogsz és tanításaimat, mint szemed világát.

Érette élj, az legyen tötekvéseid végcélja, mint szemed bogarára, melyből a fény, mint lencse gyúponyjából kisugárzik. Csak az az igazi élet, mely a vallás eszmekörében folyhat el, a gondolatok és érzések uralmában. Azért hasonlítja a szemhez, mert az embernek legértékesebb, legdrágább kincse, anélkül az élet irtózat, tényleg a talmud szerint: „a vak olyan, mint a halott”. Tehát vigyázzunk rá, a természet példát ad, óvja azt a szemöldök, szempilla és a szempödörbe van illesztve. Vallásunk is életet kíván, nem a halál kultusza Izrael vallásának eszköze, hanem, hogy az életet a maga emberi tökéletességében élje végig. Mikép a szembe nem hatolhat be idegen anyag anélkül, hogy kárt okozna benne, úgy nem keveredhetik tóránk sem más tanokkal, elvekkal. Ha megőrizzük tóránknak étkezési törvényeit, — még ha csupán higiénikus szempontból tekintenők azokat, — vérünk tisztaságát óvjuk meg. Az erkölcsi tartózkodó törvények erőink megtartását célozzák, általában vallásunk nem az önsanyargatást követeli, hanem az egészséges, testileg és lelkileg tiszta és üde életmódot nevezi életnek.

3. Kösöd azokat ujjaidra és ird azokat szived táblájára.

A kézre való kötés a cselekedetre figyelmeztetés, látható jelkép, a szivben a gondolatok és érzések forrásánál se hiányozzék soha. Az ujjak rendszerezett

ten állanak, ilyen legyen a tudomány is. Nincs az életben olyan cselekedet, melynél a tóra szabályai nem lépnének előtérbe, mert azok az egész életet szabályozzák.

4. Szólj a bölcsességhez: testvérem vagy és az értelmességet nevezd rokonodnak.

Testvér, azaz hozzám legközelebb álló, velem összeforrt gondolatcsoport, tehát szeretned kell a vele való folytonos együttlétet, mint akit előnyös oldaláról ismersz. S mint a testvérnél is csak ideális szeretet állhat fenn, úgy a bölcsesség, ha nem is hoz anyagi előnyt, magáért is tiszteletreméltó. Az értelmesség is hassa át egész lényedet, tehát ismerősöd legyen elválaszthatatlanul maradjon veled, az élet minden viszonya közepette.

5. Hogy megőrizzelek az elvetemedett asszonytól, attól az idegentől, aki simává tette beszédeit.

A kuruzslás, babonaság idegen a zsidóságtól, aki vele foglalkozik, hűtlen lett azon esküjéhez, melyet a Sinai-on fogadott és azon házassághoz, mellyel lelke Istennek magát örökre lekötölte. Undok cselekedet végez, ismertető jele ennek a képmutatónak a sima beszéd.

6. Mert kínéztem házam ablakából a korláton keresztül.

7. És megláttam a balgákat, az ifjak között felismertem egy értelmetlen fiut.

A hasonlat keresztül van vive továbbiakban. Az értelem szemüvegén át — ez az ablak, korlát kisebb látószöget jelent — néztem az emberek ügyes-bajos dolgaikat, láttam balga embereket, kiknek még nincs

élettapasztalatuk, nem tudják, mi éri az embert, aki a tórát nem tartja meg. Az ablak üvegből van, emlékeztet, hogy aki egy darabkához hozzáér, megvágja a kezét, a rossz asszonyhoz való érintkezés már veszélyessé válhat, az ily asszony mindenkivel szóbaáll, még balgákkal is, fejletlen gyermekekkel.

8. Járkálgat az uccán, annak sarkánál és lépetget háza tájánál

A tétlenség minden rosszra vezet, hiábavaló mulandó örömök után hajszoznak, rágalmak után lesekednek és előbb-utóbb a rossz asszony, mint a romlottság megtestesítőjének karjaiba kerül. Ott bizonyára nem találkozik rendes emberekkel, a legljassabbal is szóba ereszkedik, gonosz szándékának keresztülvitele céljából.

9. Esti szürkületkor, a nap lenyugvásakor, az éj sötétségében.

A sötétségben elrejtőznek az emberek előtt, az ábrándozásra alkalmas időpont, szürkületben összeolvadnak a színek és alakok. Az Istenben hívő — ha szíve tökéletes is — azért vágyakozik a bálványimádás megismerésére is és akkor szíve felhevül és esetleg elkövet tiltott dolgot. Miután felismeri, hogy járkálgat, közelében lépdegél és találkozik vele, elzárkózik az ész szívé, mint egy várlak. Vonzza magához az embereket, zajos viselkedésével, az érzékiség csábító eszközeivel hatni akar. Jól ismerjük a bálványimádók külsősége, az érzékekre hatni tudni és akaró törekvéseit, melyek nem törődve a kedély sivárságával, az erkölcs romlottságával, a nyomában járó pusztulással: hanem a pillanatnyi élvezet kultuszába merülnek el és ezzel eleget tettek hivatásuknak. A jövő számára

építeni, az számára dolgozni, nem a pogány világnézet feladatai közé tartozik. Üritsd ki az élvek serlegét, — utána jó a romlás. Ime, ősapjuk Ézsauról mondja a biblia: „Evett, ivott és megvetette az elsőszülöttséget, — vagyis a vele járó erkölcsi kötelezettséget. Két feleséghez hasonlítja a szivben levő hajlamot, a törvényeshez, ez a jó hajlam, a törvénytelenhez, ez a rossz hajlam. Egyiket szereti, társa neki, a tóra, mellyel foglalkozni kell, a másik a tisztátlan, a hűtlen, ettől óvakodni kell, bármily vonzalmat is éreznél iránta, idegen marad az hozzád. A bálványimádás sem jó egyszerre, kezdődik az érzéki öröмок élvezetével, a vallás parancsainak mellőzésével, a hiúság szolgálatába való szegődéssel, balgának tartanád magadat, ha minden élvezetről lemondanál, következik az élvek folytatása, a nemi gyönyörök sorozata, lépésről-lépésre a tűzzel való játék; ha nem is égette meg magát teljesen, ha a hűtlenség bűnébe nem is esett bele egészen, de a rossz hajlam nem ismer határt, tovább-tovább fejlődik és végre leigázva benűnket, bilincsekbe verve, akaratunkat urrá teszi fölöttünk. Asszonyhoz hasonlítja a rossz hajlamot, ki csábító eszközeit, összes hamisságait, ravasz fondorlatait igénybe veszi. Az elvetemedett asszony képében tárja elénk a rossz hajlam fejlődési fokozatait. Lelki állapotának leírása vonatkozhatik az értelem eltévelyedésének irányára, hamis tiltott utakon vezetnek a tévtanok, elcsábítanak a tórától, mindinkább közelebb hoznak az enyészet ösvényéhez. Ha a tóra utjai anyagiakban való nélkülözést, lemondást hirdetnek; én örömmáldozattal, kényelmes lakhellyel kínálak meg. A tórának elsajátítására a bölcsek szerint: „Kenyeret sóval egyél, a földön feküdj“, — tehát szilárdítsd meg testedet — míg az elpuhulást ajánl. Nincs itthon a férjem — vonatkozhatik arra tévtanra, hogy Isten

nem tölti be az egész világot, nem tekint az egyes ember tetteire, sok az emberek rossz tettei a földön. Az ember szíve megtelik a halált okozó gondolatokkal és sokan belepusztulnak már a szívből lévő ezen halottas kamrák miatt.

Az ilyenkor járkáló asszony nem szokott tisztességes lenni, leírja annak természetrajzát — ide-oda bolyong és ha a férfi nem közeledik hozzá, ő ragadja meg és kijelenti neki, hogy a békét férjével ez nem szakítja meg, tehát sem neked, sem nekem bajom nem lesz, sőt én fogadalmat tettem Istennek, vagyis a tőrában nem tiltott dolgokat is magamra vállaltam, tehát Isten elleni vétekről szó sem lehet — szól a gonosz asszony — hisz Isten sikeressé tette utamat, mihelyt kerestelek megtaláltalak, oly fűszerekkel láttam el lakóhelyemet, melyek a füstölő szerhez használtak a Szentélyben. A csábítás nagyobbitásához tartozik, hogy úgy tünteti fel, mintha nem vétkeznék, de mert a férj esetleg féltékeny lehetne — ezért mondja — távol van.

10. És ime vele szemben egy asszony, feslett női ruházatban és romlott szívvvel.

11. Zajongó ő és zabolátlan, házában sohasem nyugosznak lábai.

12. Egyszer az uccán, majd a nyilvános tereken, minden uccai szegleten ólálkodik.

13. Megragadja őt, csókjával illeti őt és szemérmetlen arccal mondja neki:

14. Örömmünnepe van ma, fogadalmait teljesitem.

15. Azért jöttem elébed, hogy meghívjalak és ime, találkoztunk.

16. Szőnyeggel vontam be nyughelyemet, egyiptomi tarka szövettel.

17. Behintettem fekvőhelyemet myrrhával, áloeval és fahéjjal.

18. Jójj, ujongjunk, szerelemben reggelig kéjelegjünk.

19. Mert a férfi nincs itthon, elment messze utra.

20. Kezébe vette a pénzeserszényt, ünnepnapra ér csak haza.

21. Megingatja őt, vagy rábeszélésével ajkai simaságával eltántorítja őt.

22. Megfontolatlanul követi őt, mint az ökör, mikor a vágóhídra megy, mint a balga, az ostorcsapások fenyítéséhez.

23. Mint a madár siet a törhöz, míg a nyíl át nem fúrja máját, nem veszi észre, hogy életébe kerül.

24. Ime, tehát fiaim, hallgassatok reám és ügyeljetek ajkaim mondásaira.

25. Szived ne forduljon utjaira és ne tévelyegj ösvényeire.

26. Mert sok megölt van, kiket ő hullatott és tömegesek a meggyilkoltjai.

27. Háza az alvilághoz vezető utak, levisznek a halál kamaráihoz.

VIII. fejezet.

Miután a rossz asszony a hamis életfelfogás utjait jelezte, annak veszélyeit tárta fel: most az okos nő a bölcsesség tanításait adja elő. Áldást, melyek békét teremtenek.

1. Ime, az okosság szól és az értelmesség hallatja a hangját.

Ép ellentétben a paráznasággal, mely az est homályában bukkan fel, áll szemben a bölcsesség a maga nyilvánosságával. Ez legékebben szól amellett, hogy bölcs Salamon a rossz asszony képében a pogányság bálványimádását akarja bemutatni. A téves gondolatokat, a romlott erkölcsi világnézetet, az értelemnek és szívnek gyöngeségét, mellyel csak a pillanatot nyújtotta előnyöket akarja felfogni. Tényleg a bálványimádás a maga szép külső megjelenésével csábító, tetszetős, megnyerő. Egyiptom Ápisimádása bizonyára ünnepies formák között folyt le, a görög istenek részére nagy mulatozások rendezettek, körmenetek fényes pompakifejtések, a zene és művészet minden ágazata köréből, de az erkölcsi alappal senki sem törődött. Rómában a szobrok biboröltözetben de kicsoda törődött a misera plebs contribuens ezer meg ezer tagjával, ha azok télvíz idején mezitláb járkáltak, vagy akár éhenhaltak. Ez egy vonás a pogányság életelveiből, telvék gonosz indulattal, hazug külsőséggel, kegyetlen intézményekkel, szívtelen gonoszossággal. Nó meg a Vénusz tiszteletére rendezett ünnepségek sem csekélységek! Minden nő köteles volt nőiességét odadobni, bármely odavetődött idegennek, ilyesmit a zsidó erkölcs, mint legmegvetendőbb undokságot tiltott, ez ellen hangosan emelte

fel szavát, Izráel vallása az okosság, a józan értelmi gondolatok összefüggő kapcsolata nyíltan beszél, hiszen Isten szellemének megnyilvánulásaként szerepel. A férfihoz, a komoly gondolkozóhoz szól, aki kutat a természet tüneténeinek okaiban. Valóban, sehol sem található fel jobban a bölcsesség, a rendszer, a szabályosság, az okszerűség, az összhang, a szépség tökélye, mint a természetben. Azért az egész fejezet erről szól, az értelmességet mint világot alkotó, fenntartó kormányzó hatalmat tünteti fel, mellyel Isten a világot alkotta, a természetbe örök, megváltozhatatlan szabályait beleoltotta, az állatokba az önfenntartási ösztönt, az emberekbe a tökéletesség utáni vágyat lehelte be. Ezen szabályok egyenesek, őszinték, nyíltak, bennük nincs ferdeség és az az életbölcsesség, ha a mi gondolatainkba és érzéseinkbe is csak nyílt, őszinte becsületesség folytatódik. Az értelmesség annyira önmagán hordja kiválóságának bélyegét, mintha hangosan hirdetné azt mindenki számára.

2. Minden magaslat tetején, az országuton, az ősvények közepén ott áll.

A magas, mindenki által látható, felismerhető, hozzáférhető helyen tartózkodik, ellentétben a rossz asszonyhoz, a hamis, furfangos cselszövésehez, kinek nincs nyugalma egy helyen, egyszer az uton, majd itt-ott tűnik fel, folyton változik, azaz változtatja életelveit, szavait, életmódját, ígérését. Ott, ahol sok ember megfordul, emeli fel szavait a bölcsesség. Tényleg, a tudomány, vagy az okos életfelfogás nem veszít értékéből, ha minél szélesebb körökben terjed el, sőt annál jobban megszilárdulnak azok. A magaslat tetején — az országuton — a talmud szerint mindenki tanuljon, ha eleinte olyan célzattal is, hogy

társadalmi magas pozíciót vívjon ki, később már magáért a tudományért fog tanulni.

3. A kapuk oldalán, a város elején, az ajtók bejáratánál megszólal.

Amint az idegen asszonyok az ucca sarkain, úgy a bölcsesség is az utak fordulatainál, a Szentföldön a város különböző oldalain lévő kapuknál, a piacokon tartózkodik a nép, ott szól az, aki nyilvánosan akar beszélni, mint Rómában a fórumon.

4. Hozzátok, ti férfiak beszélek és hangommal a többi emberhez is.

אֲנִישִׁים-אִישִׁים az előkelőbb férfiak, ellentétben a tömeg — ugynevezett tucat emberekkel — **בְּנֵי אָדָם**, tehát előbb azokat kell a gondolatnak megnyerni, hogy azután a tömeg magáévá tegye.

5. Ti meggondolatlanok, értsétek az okosságot és balgák tanulatok érezni.

6. Figyeljete, mert kitűnő dolgokat beszélek és ajkaim helyes ügyekről szólanak.

7. Csak igazat hangoztat szám, mert undok a gonoszság ajkaimnak.

7. Igazsággal teltek ajkaim mondásai, nincs bennük ferdeség és igazságtalanság.

9. Minden mondás alapos az értelmesnek és helyesek a tudomány kutatóinak.

Mi a tórát ilyennek tartjuk, ellentétben az idegen tanokkal, abban van tudomány, erkölcs, érzés, minden a legtökéletesebb alakban kifejezve. Összes parancsai igazságosak, méltányosak, ott lehetetlen az

olyan elv: „Summum ius, summa iniuria“ — mégha első pillanatra terhesnek látszanak, akkor az azért van, mert nem fogtuk fel valódi értelmüket.

10. Fogadjatok erkölcsanaimat inkább, mint az ezüstöt, mert a tudás többet ér szinarany nál.

11. Jobb a bölcsesség a gyöngyöknél és semmiféle értéktárgy nem ér fel vele.

Az ezüst és arany csak anyagi előny, a tudás lelki kincs, mi ennek adjuk és kell is, hogy megadjuk az elsőbbséget. Ilyen az ellentét a gonosz asszony — vagyis a hamis tételek — és a tóra között, mikép az csak arra törekszik, hogy paráznadíjat kapjon, vagyis csak anyagi előnyökért küzd, míg a tóra nem az ezüstöt értékeli, hanem az erkölcsi, benső értéket.

12. Én a bölcsesség együttlakom az okossággal és a tudás segélyével felkeresem a rejtett terveket.

Mihelyt valaki foglalkozik a tórával, elsajátítja az okosságot, ez azonban rossz utra terelve, ravaszság. A tóra csak olyannál marad, akit gazdagsága nem terel a világ élvezetei felé, mert ha ő még foglalkozik vele, utódai már hűtlenek hozzá, azért hangoztatja a szerző, hogy a tóra önmagában hordja értékét, nem szorul külső segédeszközök szépítésére, mintha valami csunya dolog volna, a tóra maga az okosság, teljesen önálló érték.

13. Az istenfélelem a gonosz meggyűlölése.

Ha a tudomány esetleg oly észkokokat hozna létre, mely a vallásos erkölcsökkal ellentétbe kerülne, akkor tudd meg: Istentől félni elsősorban abban áll, hogy a rosszat megvessük, ez a végcél. „Haladj előttem és légy tökéletes“, — szólott az isteni pa-

rancs az első emberhez, aki az Egyisten hit magaslatára emelkedett.

Büszkeség, dőlyfösség, alattomoság, hazug ajkak gyűlöletem tárgyai.

Még akkor is undok, ha általa vallásosságot lehet elérni.

14. Nálam van tanácsadás és üdvösség, én vagyok az értelem, enyém a hatalom.

A tóra nem szorul ferde észcsavarásokra, hamis következtetésekre, erőszakosan felállított tételekre: övé a tökéletes, egyenes logika, ez okozója az üdvösségnek, mert meggyőz a valóságról, benne minden erő egyesül.

15. Velem uralkodnak a királyok, törvényhozók, igazságot vésnek a törvénytáblákba.

Istenfélelemre, vallásra, bölcsességre királyoknak épp úgy van szükségük, mint a legegyszerűbb embereknek.

17. Velem kormányoznak vezérek, előkelők, a föld összes birái.

17. Barátaimat szeretem és akik engem keresnek meg fognak találni.

18. Nálam van gazdagság és dicsőség, tartós kincs és boldogság.

A bölcsesség életelem az emberek számára, úgy

mint vagyont képez anyagiakban és lelkiekben a tisztelet.

19. Többet ér a gyümölcsöm, mint szín-arany és drága kincs és ami belőlem fakad ezüsthöz értékeesebb.

A gyümölcsben, ha továbbfejlődéshez nincs mag — kipusztul, vagyis a tanulás csak önmaga számára nem elegendő, másokat is kell továbbfejleszteni, a jótettek másokat is serkentenek hasonló tettekre.

20. Én az igazságosság ösvényén haladok, mindig a jogosság pályáján.

21. Hogy barátaimnak juttassak valódi értéket és kincstáraikat megtöltssem.

Isten áldást küld azoknak, kik a vallás parancsait megfigyelik. ❧ kifejezés a hagyományos felfogásnak élénk fantáziára ad alkalmat. ❧ számértéke 310 — isten a jámboroknak ennyi világot juttat majd. Ha csak anyagi kincset hagyományozunk utódainknak, nem tudjuk, hogy azok megmaradnak, vagy boldogulnak-e általa, míg ha a tóra szellemét kapják örökségbe, akkor lelki kincstárunk megtelik.

22. Az Örökkévaló velem alapozta utjainak kezdetét, előképe voltam alkotásának ősidőktől.

Nem mintha Isten rászorúlna valami segítő eszmére, hanem, hogy az ember vegye ezt a gondolatot tetteinek megalkotásánál tanácsadóul. Ellentét mély-

ségek-magaslatok, hegyek-völgyek; amint az ember nem hatolhat fel a szellemi tudás magaslataira, úgy nem hatolhat be a gondolatok mélységeibe.

23. Világteremtésétől fogva avattattam fel, kezdettől, még a föld keletkezése előtt.

24. Még mielőtt a mélységek voltak, már születtem, még a vízforrások bugyogása előtt.

25. Mielőtt lebocsájtattak, a halmok előtt már léteztem.

26. Még nem alkotott földet és térséget, a világ ősporát.

27. Mikor megszilárdította az eget,

אֵשׁ וּמַיִם יְמִינִי, Tűz és víz, ebből áll az ég, két ellentétes elem, de Isten egyesítette őket.

Ott voltam, mikor megszabta a kört a mélység felszínén

A kör a földgömb gömbölyűségére céloz, mely a föld bármely pontjából olyannak látszik.

28. Mikor közepén megerősítette a fellegeket felül, mikor a mélység forrásait bugyogtatta.

A fellegeket a közepén a szél tartja, nincs alapzatuk.

29. A tengernek megadta a határát, hogy a vizek meg ne szegjék parancsaimat, mikor megalapította a földnek alapzatait.

A fővényt odatette a tenger partjára határául

Mindezek Isten erejének hirdetői, a természet a maga magasztos félelmetességében.

30. Bizalmasa voltam neki, mindenkoron kedvence, vigadozva előtte minden időben.

Minden nap újra teremti Isten a természet csodás erőt, minden időre, a jövőben éppugy, mint a múltban.

31. Játszadozva földjének világában és gyönyörűségem telt az emberek fiaival.

32. Azért tehát fiuk hallgassatok reám, mert boldogok, kik utjaimra ügyelnek.

Miután Isten feltárta az ő hatalmát, bölcsességet, mikép a természetben, úgy a tórába is beleírta azt: tehát az észszerűség megköveteli, hogy figyeljünk rá és tanításaira.

33. Figyeljete az erkölcsstanra és legyetek bölcssek és ne tépjétek el kötelékeit.

34. Boldog az az ember, aki reám hallgat, napról-napra szorgalmasan járdogál ajtóimnál, megfigyelvén bejárataim küszöbeit.

Más nem áll az embernek hatalmában, mintha el akarja érni a bölcsességet, keresse fel Istent, de hol, hogyan, miképen található fel? Ott a tórájában, az ő házában, ahol őt a legmegfelelőbb módon imádják, szorgalmasan kutasson benne, szolgálja őt szívvvel, lélekkel, figyeljen számra, azaz bölcsseinkre, kiknek ajkain keresztül nyilatkozik meg az isteni szellem. Élet rejlik benne, tökéletesség felé vezető ut van ott, tanulni, tanítani az éden, a gyönyör utjaira. Ellenkezői a pusztulás utjaira kerülnek.

35. Mert aki engem megtalál, az életet talált és kegy fakadoz Isténtől.

36. Aki ellenem vétkez, önlelkét bántja meg, az összes gyűlölőim a halált szeretik.

IX. fejezet.

Folytatja a tóra a bölcsesség jelentőségének leírását, mint a családi élet alapját mutatja be, mely egyszersmint a szentély szolgálata, értelmességgel. Mint gyermekek segédkeznek az anyának: úgy a bölcs mondások, az értelmi beszédek a bölcs életfelfogás segédeszközei. Az ellenkezője ledönti a családi életet.

1. A bölcsesség felépítette házát, kivájta hét oszlopát.

Mint a házépítésnél a vakolat tartja össze a téglákat, úgy a tóra az összes tudományokat, különben a **הכמה** Isten tulajdonsága, mellyel világát felépítette. A világ bölcsességgel épült fel, a görögöknél az ókorban hét tudomány faj- és művészetágazat volt általánosan elfogadva. Különben a hét kerek számnak tekintetik a hébereknél, 7 a világteremtés napja, 7 a gyertyatartó lángjainak száma, melyek a tóra terjesztette felvilágosodottságot jelképezik. Hét bölcsesség közül minden egyes felépítette a maga tudományos épületét. Az alany többszámban van, az állítmány egyben, vagyis minden egyes ágában a bölcsességnek oszlopot, azaz alapgondolatot vájt ki: okosság, tudás, értelmesség, erkölcs, igazság, jogosság, méltányosság, ezek a ház kellékei is, ezek nélkül nem állhat fenn az erkölcsi világrendben elv vagy rendszer, míg ezek

magukban már nem szorulnak többé más segédeszközökre.

2. Lakomája elkészítve, bora betöltve, asztala elrendezve.

A rendezés érzékelhető képei. Ad táplálékot a lelkeknek. A többi tudományok is csak akkor jönnek sorra, ha már a tóra megvan, a terítésnek csak akkor van értelme, ha van ennivaló, a tóra az ő erkölcsi tanaival az ember életeleme, a többi tudomány terítette az asztalt emberek számára, csak jöjjenek, hatoljanak bele és szedjék ki a kincseket.

3. Szétküldi leányait, kikiáltja a város magaslatain.

Isten leányai alatt az angyalokat, az ő akarátának végrehajtóit értjük, melyeket, ha nem is érzékeltetnünk képzelünk, de mindenesetre létező gondolatok. A magaslatok alatt az érzékeltető világ feletti transcendentális világ érthető. A kiváló szellemek is magaslatok, melyeken át Isten szelleme megszólal. Különben is ezek a magyarázatok találmányok, melyekben az emberi szellem feltárja a benne lévő isteni gondolatot, hogy a világeszméket az életbe átültette és a földi lények jólétéhez hozzájáruljanak. Az ily emberek az emberiség magaslatain állnak. Azokhoz hasonlítja az embereket, kik nem a tórával, hanem más tudománnyal foglalkoznak, akik a terítéssel, még nem is az étkekkel nem méltók, hogy nála legyenek, mert csak felfelé akarnak emelkedni, magas állást betölteni, míg a tóra vízhez hasonló, lefelé folyik, vagyis azok kik alázatosak, szerények sajátítják el tudományát, tehát szól a tóra:

„Küldd el tőlem azokat, kik csak az asztalt — az érzékiség jelképét — akarják megteríteni.

4. Aki meggondolatlan, térjen be ide, aki tapasztalatlan, ahhoz szól.

Aki nem látja a világrend szellemét, az isteni vezető gondolatot a tünetek okszerű összefüggésében az jöjjön a tórához, mint a bölcsesség összefoglalójához és okosodjék belőle.

5. Jertek, élvezzetek lakomámból és igyatok a borból, melyet betöltöttem.

A tóra hasonlít kenyérhez, borhoz, olajhoz, tejhez. A kenyér mindenkinek táplálék: úgy a tórát senki sem nélkülözheti; bor megörvendeztetí az ember szívét, vígaszt, megnyugvást ad, a tóra is a kedélyt felvidítja, nyugalmat lelkünkben helyreállítja; az olaj nem keveredik más folyadékkal: a tóra is arra tanít, hogy ne társalogjunk olyanokkal, kik a tórát megvetik; mint a tej, melynek forrása a vérből ered: úgy a tóra is megköveteli vérünket, ha érette kellene áldozni. Egyetek tehát a tóra kenyéréből, vagyis élvezzetek Isten alkotásából. A tóra felvilágosítja a szemeket, tehát aki tanulni akar, jöjjön szívjon tudományt magába, én felvilágosítom, hogy kiismerje magát az egyszerű értelemről és emberi magyarázatból.

6. Hagyjátok el a balgaságot, hogy élhessetek, az értelmesség útján lettetek boldogok.

Tehát hagyjátok el az eddigi gondolatnélküli életeteket és jöjjetek hozzám, a megfontoló értelmes-

séghez, mintha a gonosz elhagyja gonoszságát és megtér a jobb utra.

7. Aki csúfolódót oktat, gúnyolódásban részesül; aki gonoszt figyelmeztet, önönhibája.

Akik bálványimádásra csábítanak, azokkal még ily figyelmeztető beszélgetést sem szabad folytatni, mert gúnyolja őt, haragot tart ellene, magához hasonlónak mondja őt, gorombaságot szór reá.

8. Ne dorgáld a csúfolódót, mert gyűlölni fog, figyelmeztess az okost és szeretni fog.

9. Tanítsd a bölcset és még bölcsebb lesz, vezérelj az igaz embert és gyarapodni fog tudása.

Az okos szereti magát tökéletesíteni tudásban és erkölcsiségben, míg a buta önmagát már tökéletesnek véli, tehát gyűlöli azt, aki őt zavarja életmódjában, míg az okos szereti, ha olyat mondanak, ami őt vizsgatartja az esetleges bűnös gondolatoktól vagy tettektől és hálás lesz érte. Mint a természetben a nap-sugár vagy esőcseppek egyaránt érintenek minden növényt, de attól függ, hogy a gyökér milyen s attól édesebb, keserűbb vagy fanyarabb lesz, ugy alaptermészetünk gyarapodása is attól függ, milyen érzés volt beléültetve, okosság, tökéletességi vágy, önhiittségi balgaság, rosszaság vagy más érzés.

10. Minden bölcsesség kezdete az istenfélelem és a szentnek megismerése értelmesség.

Istenfélelem vezet az okosságra. Önszentelés, tartózkodás minden rossztól, sőt az esetleg megenyedettől is le kell mondani gyakran. Ez az alap, melyre építeni lehet.

11. Mert általam sokasodnak napjaid és meggyarapodnak életed évei.

Gazdagság életfentartás évei várnak reád ezen és a jövő világban, ha akaratomat teljesíted. De ha vétkezel, ne a tórának, csak önmagadnak tégy szemrehányást, hisz az téged okosságra akart tanítani. Ha az embereket gunyoltad, magad viseled következményeit a terheket, az okosság előnyöket nyujt számodra.

12. Ha okos lettél, magadnak vagy okos, de ha csúfolódóvá lettél, egyedül tied a büntetés.

13. Egy balga asszony zajong, butaságágában nem tudja, mit akar.

Természete rendezetlen gondolatokat tartalmaz, de kiáltani azért akar, innen a zűrzavarosság lelkében és ami belőle fakadoz.

14. Űl a háza ajtajában, székre helyezkedik a város magaslátain.

15. Hogy behívja az uton járókelőket, kik egyenes utakon haladnak.

Akik a vétkezésben örömet találnak és oda néha-néha visszatérnek, a vétek az ajtónk körül ólál-

codik felénk, integet, be akar hálózni bennünket, keres és talál alkalmat rá, csábitgat éspedig ellentétben az okos asszonnyal, aki benn ül háza tájékában és ott terjeszti értelmességével műveit.

16. Aki meggondolatlan. térjen be ide; aki tapasztalatlan, ahhoz szól.

Mire csábit — hogy a tiltott gyümölcs jobb izletesebb, az erkölcsitelenség több élvezetet nyújt annál, amit rendes uton elérhetünk. Mikép a víznek természetében nem rejlik az édesség, hanem csak szomjcsittítása, de a tiltott vizek édességet szolgáltatnak a vágy kielégítése kellemesebb, mint ugyanazon élvezet megengedett eszközökkel hajtva végre.

17. Lopott víz édes és a titkosság kenyerere kellemes.

Bár az erkölcsi romlás nyomában lép fel, a szenvedély elvakít, nem látjuk a következményeket.

18. És nem veszi észre, hogy árnyvilág van ott és akiket meghivott, az alvilág mélységeibe jutnak.

X. fejezet.

A példabeszédeknek második csoportja. Következik az ifjuságnak adott tanácsok után a férfikorban kifejtendő kenyérkeresethez szükséges erély kifejtése, nehogy munkája gyarló és eredménytelen legyen. A tétlenség a bűnök egyik legnagyobbja, minden rossznak kutforrása. Az értelmes és a balga közötti ellentét tárja fel.

1. Salamon példabeszédei. Okos fiu megörvendezteti ayját, egy balga fiu anyjának bánata.

Eddig a tóráról beszélt, mintha az szólott volna most kezdi ő mondásait, ezért olyan mintha új könyv kezdődnék. Az okos fiu egyaránt öröme az anyának és a balga bánata. De a balga fiu, mert anyjával többet van együtt, több bánatot okoz neki, jobban érzi a butaság következményeit. Műveltető alakban van, örvendezteti atyját tetteivel, az a valódi okos fiu, — ha tetteivel okoz bánatot az anyjának, neveztetik balgának. Okos fiunak akkor nevezhető, ha az apa, ki szigorubban ítéli meg élelfelfogásait és erényeit örvend okosságának, míg az anya gyöngédebb, elnézőbb és ha már ő is balgának tartja, bizonyára sok oka van a bánatra. בן — fiuval fordítjuk בנה — felépíteni többől is származtatik, vagyis aki felépíti az az apa megkezdette házat és ezáltal örömet szerez neki. Talmudi felfogás szerint a fiu az anya fivéreihez hasonlít, tehát, ha buta, az anya öncsaládja miatt is aggódik.

2. Gonoszsággal szerzett kincsek nem használnak, de az igazság megment a haláltól.

A gonosz bizodalját vagyonába helyezi, nem fél Isten büntetésétől, mert a földi jólétet biztosított-nak véli. Az igazságos, ha vagyonát jótékony célokra pazarolja is, Isten megmenti őt az éhhaláltól. mind-azok segítik, akikkel jót cselekedett, fordítottja áll a gonosznál. Halál alatt egyaránt érthető a fizikai, mint a lelki vagy az erkölcsi. Ne irigyeljük a gonoszt, ha látjuk anyagilag felvirulni, mert nem tudhatjuk, mily

bajnak az előkészítője az, mert csak az erény ment meg a romlástól.

3. Az Örökkévaló nem hagyja éhezni az igazságosnak személyét, de a gonosznak szerzeményét eltünteti.

Isten, ki gondoskodik a természet összes alkotásairól, bizonyára nyújt elég élelmet annak számára, ki legjobban tükrözteti vissza az ő szellemét, — a gonosz tettek maguk büntetik őket, a jámbor iparkodik azt elpusztítani, mint edényt, melyben nem találja élvezetét. Ha nem is dűskálnak a jámborok bőségben, de gondoskodik róluk, inkább hosszú élet szűk viszonyok között, mint rövid élet bőségben, és gonoszáguk miatt taszítatnak ki a világból.

4. Lusta kéz szegénységet okoz, míg a szorgalmasok karja gazdagságot szerez.

Az embereknek egymáshoz való viszonylatában a legelső a becsületesség, a csa faság mértékben pogánnyá tesz, a szorgalom gazdagit, nem pedig a hamis uton szerzett vagyon. **שן** annyit is tesz, mint fej, azaz csalárd uton esetleg főnökké is felferheti magát, de igen csekély körülmény okozhatja, hogy újra szegény lesz.

5. Nyáron gyűjt az értelmes fiu, a ha-nyag átalussza az aratási időt.

A második tulajdonság, hogy ne legyünk lusták, ne gondoljuk, hogy munka nélkül hull az áldás, mert az ember fáradságos munkára van teremtvé. A butaság abban nyilvánul, ha azt hiszi, hogy a munka

szégyen. Az értelmes ember mindent idejében végez és akin minden gyalázatosság tapad, az semmit sem akkor végez, mikor kellene, mert aki önmaga számára rendes, az másnak is ilykép végez mindent. A nyár az emberi élet közepének tekinthető, amikor takarékoskodni kell azon idő számára, mikorra az öregség beköszönt, melyben nincs örömrünk. A lélek számára is kell kincseket gyűjteni, addig kell megtérnünk, míg erőnk teljében vagyunk, „üdv a férfinak, aki istenfélő“, tehát amíg férfi, erőteljes, nem pedig mikor már meggörnyedt, közel van a sirhoz, bár sohasem tudjuk, hogy mikor érünk oda. Boldog az, ki nek ifjusága nem hoz szégyent öregségére.

6. Áldások szállanak a jámbor fejére, de a zsarnokok fejét erőszak fedi.

Mindenki áldólag említi nevét, míg cselekedetei Istennek és embernek tetszetősek, azért lehet csak צדיק. A következő tulajdonsága beszédben nyilvánul, óvakodni kell a rossz nyelvektől, mindent áldólag kell említeni, a gonosz fordítva jár el, mindent átkoz, nem tudja végighallgatni, hogy a jámbort dicsérik, a gonoszt saját gonoszsága tartja vissza az áldástól, mert azt mondják neki, miért nem követitek ti is példájukat, ami által áldólag említik a jámbort.

7. Az igazságosnak neve áldásthozó, a gonoszok neve elenyészik.

Aki a jámbort említi, egyuttal áldja is őt, a gonoszt senki sem akarja említeni, mert undok dolgot nem szeretünk feltárni, ezért feledésbe megy.

8. Az okosszivü elfogadja a parancsokat, míg a balga ajkaival fonja be magát.

Most a viszonyt jelzi Isten és ember között. Az okos akkor is vallástörvényekkel foglalkozik, mikor mások anyagi ügyekkel, míg a balga szájjal imát végez, sokat ígér, semmit sem tesz, azért az okos tettei halála után is fennmaradnak, míg a balga saját ígéreteibe botlik bele, mert nem tartja meg azokat.

9. Aki az ártatlanságban halad, az biztonságban jár, de aki görbe utakon jár, később ébred ön tudatra.

Ez az okosság lényege, a cselekedet, ahol ez hiányzik, ott az okosság is elenyészik. Aki az őseitől átvett vallást gyakorolja, ha nem is érti teljesen értelmével, de a gáncstalanság útján halad, az biztos ösvényen jár, de aki csak akkor fogerkölcsösen cselekedni, amíg mindent érteni fog, ép ellenkező célt szolgál.

10. Szemeivel integet, fájdalmat okoz és a balga ajkaival fonja be magát.

Rosszra buzdít szeme jeleivel, bajt okoz másnak, nem nyugszik, míg megkezdett művét be nem fejezi, kimondja, ami szívében fekszik. A becsületes ember bátran szemünkbe néz, a gonosz ferde fogásaival bajt okoz, szavai hálóba ejtenek.

11. Életforrás az igazságosnak szája, de a gonosznak szája erőszakot takar.

A szájával is igazolja a jámbor erkölcsi hatalmát, mert amit ígér, azt meg is tartja. A két erő: szem és száj szerepel itt, mert a tórát is a szem látja,

ajkak hirdetik, ezáltal bugyog a lélek hatalma, a gonoszok szája tárja fel a szívben lévő gonosztságot.

12. Gyűlölet civódást ébreszt fel, de minden sérelmet eltakar a szeretet.

Ujra meg újra felkaparja a már feledésbe ment gyűlölködést, civódást, még csekély dolgok miatt is, ellentétben a szeretettel, mely fontos dolgokat is megbocsájt és az emberek között a testvériességet terjeszti. Felszólít, hogy szeressük a jámbort és ne gyűlöljük őt, még ha észrevesz a tudóson valami nem tökéletes dolgot, akkor is a szeretet takarjon el minden fogyatkozást.

13. Az értelmesnek ajkain bölcsesség található, de bot szükséges a balga hátára.

Már azért is szeretni kell a tudóst, mert ezáltal csatlakozik hozzá és elsajátítja tetteit. Ha feddik az okosat, bevallja bűnét és javulást fogad, mint Dávid király Bath-Séva eseténél, míg a balga csak akkor hallja meg, ha már verés van a hátán, vagy általában csapás érte, mint Pharaot. Vagy pedig: az okosnak beszéde, mint verés hat a balgára, az okos beszéd oly hatást ér el az okosnál, mint verés a balgánál.

14. A bölcsék tudományt rejtegetnek, az esztelenek közeli rettegést.

A szívükbe vésik a tudást, hogy el ne felejsék „Repetitio est mater lectionum.” Vigyázni kell, hogy az egyszer megtanulatat el ne felejtsük. Másrészt elrejtik olyanok előtt, kik méltatlanok arra, hogy tanulják. A gonosz ereje csakis szájának nyersességében áll,

mert sem ereje, sem okossága, sem erkölcsi alapja nem támogatja és kimond mindent, nem törődve a veszedelemmel, mely esetleg nyomában jár, közel van.

15. A gazdagnak vagyona hatalmának vára, a szegények ijedelme az ő szegénységük.

A tórában való gazdagság valóságos erősség, mint a vár a lakosságra nézve. A tudásban szegények örökös rettegésben élnek. Előbbi nem fél, mert vagyona: a lelki erő támaszául szolgál, ellenkezőleg félelme a szegénysége és lelkének sivársága. Így mondja a talmud: „Tudást szereztél, mi hiányzik, tudás hiányzik, mit szereztél?“. Egyáltalán bölcs Salamon a tudóst gazdagnak, a tudatlant szegénynek nevezi. A tudóst az is jellemzi, hogy nem anyagi haszon után leselkedik és nem riad a szegénységtől.

16. Az igazságosnak munkabére élethez vezet, a gonoszok jövedelme vétekre visz.

A jámbor alkotása minő pl. Salamoné — ki egy szentélyt építtetett — életfenntartó, a gonosz, aki bálványimádást a maga erkölcstelen intézményeivel egyetemben honosít meg, vétket hoz létre. Az, élet meghosszabbító, ez, élet megrövidítő. A jámbor, amit tesz, másnak is javára válik, a gonosz, amit tesz, csak kárt okoz, mert minden törekvése ilyen irányzatú. Az értint a Szentírás: „Minden utadban ismerd meg Istent“, minden tetteadből tükröződjék vissza az isteni szellem.

17. Aki megőriz oktatást, életutján halad, de aki figyelmeztetést mellőzi, tévelyeg.

Aki megőrzi az erkölcsiséget, az jár az élet utján, aki letér onnan, félrevezeti önmagát és másokat. A

tudás csak úgy igazán érthető, ha erkölcsi cselekedettel van összekapcsolva.

18. Aki elrejti a gyűlöletet hamisajku, ki rágalmat terjeszt, az balga.

Óva int bölcs Salamon azoktól, kik kétszínűek másképp a szív, mint az ajak; ez Isten ellen is véték, azt hiszi, hogy Isten nem lát bensőjébe és aki még el sem rejti, pláne oktalan.

19. Sok beszédnél nem maradhat el a hiba és okos, ki ajkait korlátozza.

A bölcsesség korláta a hallgatnitudás, nagy művészet az is. Lehetetlen, hogy aki sokat beszél, hacsak nem igen sokoldalú tudós, ami legritkább esetben található fel, ne hangoztasson hamis véleményeket, ez mindenképpen fölösleges, azért ne beszéljünk sokat. Aki tulsokat moralizál, az is célt téveszt, aki kellő határok között teszi azt, okosan jár el.

20. Az igazságosnak nyelve válogatott ezüst, a gonosznak szíve vajmi keveset ér.

A jámbor szívével mérlegeli mondanivalóját, mint a tiszta ezüsből már el van távolítva a salak, míg a gonosz ezt nem teszi, hanem összebeszél mindenfélét. A jámbor nyelve el tudja találni a helyes hangot, mire az adott körülmények között szükség van, kevésbé a gonosz. A jámbor nem a sok, hanem az értékes szókkal hat, azzal a gonoszok szívét is mássá tudják változtatni, meri ezeknél a meggyőződés nem olyan mély. Helyesen mondja a talmud: „A jámboroknak szívük az ő hatalmukban van, a gonoszok pedig szívük hatalmában vannak“.

21. Az igazságosnak ajkai sokakat tartanak fenn, de az oktanok ész hiányában pusztulnak el.

Sokan élveznek az ő érdemében, sokan tanulnak ajkaiból, míg a balgák nem hallgatnak rájuk, nem vizsgálják szavaikat, a tudásban nem egyformák az emberek, mégis a jámbor szavát szeretik hallani. de a balgának nincs érzéke az okos szó meghallgatására és szívük üressége és sivársága előli életkedvüket.

22. Isten áldása gazdagit és nem hord magában fájdalmat.

Arra tanít, hogy mindenért, amit élvezünk, hálát adjunk, ez gazdagit, azaz lelkünket megnyugtatja, de különben is, aki Istent áldja, azt Isten is megáldja. Ha valamivel fáradozunk, az áldás hozza meg a gyümölcsét, ez teszi elégedetté, nem aggódik, hogy honnan szerez többet Isten áldása fáradozás nélkül is gazdaggá tehet, bár ez a vagyon gyarapítja gondjainkat annak megőrzését illetőleg, de ha Isten áldása van rajta, akkor ilyfajta aggodalmunk sem mutatkozik.

23. Mulatsága a balgának bűnt elkövetni, míg az okos ember számára az értelmesség

Semmibe sem veszi, ha erkölcstelenséget követ el, nem tulajdonít jelentőséget neki, épp oly hamar végzi azt, mint az okos ember egy okos dolgot. Szokássá, természetévé válik mindegyiknek a maga tulajdonsága.

24. A gonosz aggodalma bekövetkezik, az igaznak kívánságát megadja.

Amitől a gonosz fél, az bekövetkezik, és akinek tehetségében áll egy jámbornak valamit adni, az meg

is adja, éppugy Isten is nyujt neki mindent. A jámbor, mikor felismeri a gonosz bukását, ezzel saját életének elismerését látja be.

25. A vihar tovavonulásával eltűnik a gonosz, de az igazságos a világ oszlopa.

A vihar kifejezője annak, hogy mily hirtelen tűnik el a gonosz az ő elveivel, mint pelyvát a szél sodorja magával az igazság mindent átható ereje, hirtelen jó a bukása, míg az igazság a világ fundamentuma a római elv szerint is: „Iustitia est fundamentum regnorum“. Az igazság emléke örök, nem lehet kiirtani.

26. Mint ecet a fognak, füst a szemeknek, olyan a lusta küldőnek.

Mint ecet árt a fognak, de esetleg a szemnek használ, úgy a lusta árt a küldőnek, ő bízik benne, pedig az nem teljesít semmit; a lusta a jóra mondja hogy rossz s megfordítva. Csak bajt okoz. S ha talán az ecet a belső tagoknak használhatna is, amíg odaér, megtompítja a fogakat, tehát előbb kárt okoz, úgy s füst is csak kártékony, míg a tűzből a melegség keletkezik.

27. Istenfélelem gyarapítja a napokat, de a gonoszok évei megrövidülnek.

Az istenfélő éli a napokat, mert hasznosat alkot, míg a gonosz, aki csak érzéki életet él, semmit sem visz át a másnapra, a napok nyom nélkül tűnnek el. Isten hosszú életet ígér a vallásos élet megőrzőjének míg a gonosznak előre meghatározott évei is megrövidítettnek, mert a kicsapongó életmód csak gyön-

giti az életerőt, míg az erényes nyugodt lelkülete csak erősíti.

28. Az igazságosak várakozása örömet hoz, míg a gonoszok reménysége elenyészik.

Azért is öröm a jámbor reménykedése, mert joggal várhatja jutalmát, a gonosz nem is hisz a jövő jutalmazásban, annál kevésbé bizhatik benne. A hosszas reménykedés szívfájdalmat okoz ép bizonytalansága miatt, de aki Istenbe helyezte bizalmát, ott a biztonsági érzet erőssé tesz.

29. Menedék a gáncstalannak Isten utja, de rettegés a gonosztevőknek.

A gonosz azért fél Isten utjaitól, mert gyöngye ahhoz, hogy azokban haladhasson, míg a jámbort ép az teszi erőssé, a tóra érdeme rászáll.

30. Az igazságos soha sem inoghat meg, de a gonoszok nem lakhatnak maradandóan az országban.

Ha pillanatra meg is inog, de állandóan nem tántorog meg jámborságának elveiben, mert felülke-rekedik benne a nemes gondolat. A gonosznak csak pillanatnyi sikerei lehetnek, de mély gyökeret nem verhetnek a földön.

31. Az igazságos ajka állandóan fakasztja az okosságot, míg a hamisak nyelve kiirtatik.

Összefüggésben a fentivel, ha pillanatra el is tér, de okossága újra az egyenes útra tereli, de a gonosz beszédmodora sem számíthat állandóságra, mert a tóra szavait szeretné vallástalanságra ferdíteni. A jámbor beszéde mindenkoron tetszetős, a gonoszé.

még akkor sem, ha esetleg megfelelő gondolatot is terjeszt.

32. Az igazságos ajkai ismerik a jóakat, míg a gonosz szája csak a hamisságot.

Meg tudják békíteni alkotójukat, megkedveltetik magukat embertársaik előtt, békés összhangot teremtenek, ellentétben a gonoszok csak bajt okoznak civódást szítanak.

XI. fejezet.

Olyan vétkekről van szó, melyeket „ha az ember állandóan követi el, megengedetteknek tart;“ a gonoszság cselfogásait Isten önfejükre zuditja, míg kik Isten útjain haladnak, sikereket érnek, Isten szentsége általuk terjed, boldog az ember, ki tudást szerez.

1. Hamis mérleg Isten utálata, de a teljes mérték tetszik neki.

Minden alkalomkor megcsalja embertársát, aki tehát helyesen mérlegel amellett, hogy embertársai bizalmát megnyeri, Istennek is tetszik, békét teremt az emberek között. Lelkiekben is, aki másképp érez és másképp beszél, az hamisságot terjeszti ellentétben azzal, akinél az igazság a lélek mérlege.

2. Pajzánság mutatkozott, követte a szégyen, a szerényeknél okosság van.

Mig eleinte titokban végzi, később nyíltan és az emberek megvetik. Az erőszakos férfi magával hordozza a szégyenletességet, azonnal feltárja oly

tulajdonságát, mely csak szégyent von maga után, mert nem törődik az emberekkel, okosság az, amit egy szemérmes ember tesz, aki restelne olyat tenni ami az emberek elismerését nem vívja ki.

3. A jámborokat a becsületesség vezeti, a hűtlenek csalfasága tönkreteszi őket.

Aki megszokja hamisan mérlegelni, később az embereket meglopja, megrabolja. A gáncstalanság után való törekvés vezérli a jámborok gondolatait, aki nemes akarattal indul meg, azt felülről is vezetik míg a hamis irányban való elindulás a lelkiüket rongálja, sőt a gonoszok viselkedése a jólelkűeket is megrontja.

4. A harag napján mitsem használ a vagyon, de az erényesség megment a haláltól.

Az erőszakkal összeharácsolt vagyon akkor sem használ, ha jótékonytságot gyakorol vele, de az erényes uton szerzett vagyonnal eszközölt nemes cselekedetek még a haláltól is megmentenek. Ha az Istentől a megtorlás időpontja elérkezett, vagyonnal nem lehet a lelket megváltani, csak a nemes tettek lehetnek tolmácsaink Isten trónusánál, még a haláltól is megment, ha nem is fizikai, de lelki értelemben. Emléke nemes alkotásaiban fennmarad.

5. A gáncstalanok igazságossága egyenessé teszi utját, de a gonosz gonoszságába botlik bele.

A jótékonyság mint erény, mindig megtalálja az utat, melyen haladni kell az ő jó szimatjával: a gonosz önmaga készíti a veszedelmet, melybe belesodorja

magát, nincs semmi, ami fenntartsa. A jámbor, ha meg is botol valamely rossz cselekedetbe, erkölcsi erejével fel tudja magát újra támasztani, míg a gonosz egyetlen tétével néha bajba keveredhetik.

6. Az egyeneslelkűeket megmenti az ő erényük, míg a hűtlenek vágyaik rabjává lesznek.

Ugyanazon gondolat folytatódik, sőt, ha jámbor megfogatik a gonosz hálójában, jámborságával kiszabadítja magát.

7. A gonosz ember halálával odavesz reménysége és az erőszakosak várakozása elpusztul.

A jámbor reménysége a jövő életre minden körülmények között fennáll, míg a rossz részére ez nem áll fenn. Elvesz mindazoknak reménységük, kik benne bíztak és gyermekei — kik az ő lelkéből és testéből keletkeztek — sem várhatnak az ő érdemében valami üdvöset, míg a jámborok bizakodhatnak az ő érdemeikre. Ugy is magyarázható, hogy elvesz a reménysége a bűnbánásra, mert hirtelen éri a baj. Halál alatt itt a vagyon elvesztése is érthető, talmudi fel fogás szerint „a szegény halottnak tekinthető“.

8. Az igazságos kiszabadul a szorultságból és a gonosz jó helyére.

Gondolatbeli folytatása a fenti versnek. Ha az ítélete kimondatott felülről, az nem marad végrehajthatatlan és ha a jámbort érdemei megmentik, a gonosz belekerül. A halál után a jámbor nem részesül szenvedésben, míg a gonosznak akkor kezdődik.

9. A gyalázkodó szájjal rontja meg felebarátját, de tudás által erősödni az igazságok.

Most a gyalázkodó bűnéről beszél, mely hibába sokan beleesnek, mert a felebarátot nem figyelmeztetik őszintén fogadkozásaira, nem térnek meg soha míg a jámborok, felismerve a tulajdonságokat, őszintén bírálják azokat és erősítik az erényt. Aki elcsábítja barátját, szájjal rontja őt meg, az igazságos a tőrára támaszkodva, csak jobban erősödik erkölcsi erejében.

10. Az igazak jóléte felett örvend a város, de a gonoszok vesztén van ujongás.

Az ő lelkük ereje kiárad a város jobbérzésű lakosságára, tehát üdvöt terjeszt, míg a gonosz teljes életében csak kárt okoz.

11. A jámborok áldásán fejlődik a város, de a gonoszok szája által lerontatik.

Az őket ért áldással ők felemelni iparkodnak a város lakóit, míg ha a gonoszok hatalmától tétetik függővé, akkor bizonyára csak mások romlása jár nyomukban. Ezen vers mintegy megokolja a főntebbit.

12. Az értelmetlen megveti felebarátját, de az értelmes ember hallgat.

Óv a szerző attól, hogy felebarátainkat megszégyenítsük, szintén oly hiba, melyen könnyűszerrel túlteszik magukat az emberek; ha felebarátod olyan mint te, nem szabad megvetned, ha pedig becsülendő, annál kevésbé, az okos ember hallgat ítéletével, ami

gyakran jobban sujt, mint a beszéd. Az okos nem törődik a balga gúnyolódásával. Nincs ember fogyatkozás nélkül, de másrészt előny nélkül sincs senki, az egyiknek kiválósága elhomályosítja hátrányait, a balga saját hibáját is másra ruházza, természetesen az övét sem hallgatják el, az okos ember ennek nincs kitéve.

13. Aki mint rágalmozó járkál, feltár titkot, de a hírséges szellemű betakarja a közismert dolgot.

Nemcsak arcan nem szabad megszégyeníteni, hanem még oly dolgokat, melyek ártalmára lehetnek, feltárni sem szabad, aki ezt teszi rágalmozó, a hírséges még a már ismert dolgokat is eltakarni iparkodik. A lényegtelen dolgokat sem veri nagydobra.

14. Bölcs vezetés nélkül tönkremegy egy nép, de a sok tanácsadóban van segítség.

Ha baj éri a népet és nem iparkodik visszatérni Istenhez — elbukik. Háboruszkodáskor, ha nem gondolnak hadicselekre és minden bekövetkező eshetőségre. A sok okos tanács mindig csak előnyös helyzetet teremthet. A jámbor embernek is kell tanácskoznia, hogy el legyen készülve, ha a rossz hajlamok megtámadnák.

15. Idegenért kezeskedik, bajt von maga után, de aki a kézbe csapást gyűlöl, biztonságban van.

Ki állandóan vétkezik és kimondja, hogy im ez megengedett dolog — az idegen, — az a rossz

hajlam, mely beléd költözött, tehát ne támaszkodjál rá, ellenkezőleg gyűlölnöd kell. Aki bálványimádásra adja el lelkét, köti le szavát, a rosszal szegődik társul; pénzbelileg is, aki gyűlöli a kezeséget, mert nem ismerhet mindenkit, akiért kezeskedik, az biztosítva van az összeomlástól és elbukástól.

16. Bájos asszony megőrzi becsületét, a gazdagságot őrzi az erőszakosak.

A második tanács, hogy rossz tulajdonságokat távol tartsunk: vegyünk feleségül bájos asszonyt, ő távol tart sok rossz tulajdonságtól, sőt jórafordítja, hogy becsülést hozzon, de a hatalmas gonoszlevők, bizakodva gazdagságukban, minden rosszra csábítják. Csakis aki félti tiszteletét, melyben részesül, vigyáz minden cselekedet helyességére, a gazdagok a vagyonukra támaszkodnak, őrzi azt, hogy el ne vesszen, ebben találják meg legfőbb életcéljukat.

17. A jóságos férfi jót tesz önmagával, míg a kegyetlen önéletét sanyargatja meg.

A harmadik tanács a rossz tulajdonságuk elhárítására, a lelkünk fejlesztésére, hogy ne kinozzuk főlegesen testünket, csak annyira, hogy vágyainkat le tudjuk igázni, de kegyetlenkedni önmagunkkal sem szabad, nehogy Isten szolgálatára gyöngék legyünk. Ez a vers összefügg az előbbivel. Lelki vagyon — a kegy, amit találunk mások szemében, a tisztelet, becsülés. Szeretet — a testi tőkével aki akar gazdagodni, tehát fizikai jólétének eszközeit feltalálni az adjon szeretetadományokat, de aki megvonja testétől azt, ami annak ápolásához igényeltetik, az kegyetlen.

שארן alatt a közeli rokon is érthető, aki megvonja attól a támogatást, az megérdemli, hogy kegyetlennek nevezzék. Önmagának tesz jót, aki embertársán segít, mert talmudi felfogás szerint: „Több jót gyakorol az adományozóval a szegény, mint megfordítva“.

18. A gonosz hamis bért szerez, aki erényt ültet, igazság a jutalma.

A negyedik tanács, hogy minden dolog célját és eredményét tekintsük, akkor megtudjuk, hogy a gonosz cselekedet nem vezethet jóhoz, nem maradnak fenn, ellenkezője neki a becsületes törekvés, mely állandóan boldogít. Saját cselekedetei hazudtolják meg, azt hiszi, hogy boldogságát építi fel és épp az ellenkezője valósul meg.

19. Valóban, az igazságszolgáltatás az élethez vezet, de a rosszak hajhászása a halálhoz.

Helyes az a felfogás, hogy az erény életre nevel, de aki a jóval együtt a rosszat is hajhássza, hogy azzal félrevezesse az embereket, annak nem érdemeül tulajdoníttatik, hanem pusztulásra vezet. Aki jót tesz, azzal a célzattal, hogy rossz terveit végrehajtsa, bajt okoz magának.

20. Az Örökkévaló utálata az álnok szívek, de a gáncstalanul járók kedvére vannak.

Isten egyenesre, vagyis helyesre alkotja a szívet de az emberek irányítják a rossz, ferde, hamis irányba. Külsőleg mutat jámborságot, de a szíve, melyet Isten lát, gonosz terveket kohol, de akinek utja, vagyis, cselekvése ugyanolyan, mint rejtett gondolata, az

Isten kegyeltje, aki sem hozzá nem ad, sem el nem vesz a tóra szelleméből. Vagy pedig: aki alattomos, gonosz eszközökkel szerez vagyont és azt nemes célra akarja fordítani, nem találja meg Isten tetszését.

21. Rossz cselekedet kézről-kézre nem marad büntetlenül, míg a jámborok utódai megmenekülnek.

A kéz a hatalom kifejezője; az erőszakosnak hatalma áthat utódjára is és okozza, hogy utóda esetleg már bálványt imád. Vagy: Isten kezéből az ő kezébe jut a büntetése, nem marad büntetlenül, de a jámborok utóda néha az apák érdemében megmenekül a bajtól. Vagy: a kezét kinyújtja a másé után és ad jótékonyságot, ezért nem szabadul meg a bajtól, igenis igazsággal, jogossággal lehet a lelket megmenteni.

22. Aranygyűrű a disznó orrán — szép asszony, de elfordul az okosságtól.

A disznó, amint önmagát bepíszkolja, úgy a rajta lévő ékszert is, olyan az ember, ki jónak születik és önmaga rontja meg magát, a szép ékszer az az ellentétet gerjeszti fel. A tudós, ha nem vigyáz arra a szellemre, melyet pedig magába felvett, ilyen a szép asszony, ha eltér a tóra parancsától, ellentét testi és lelki szépsége között, nem őrzi meg szépségét a megengedett élvezet számára, mint aki okosságát embertársa megcsalására fordítja. Aki ösökkal dicsekszik, végre az előkelőség egy disznóra kerül, annál nagyobb az ellentét, vagyis elvesz az érdem, melyre az ősiesség hivatkozhatik.

23. Az igazságosak vágyódása csak a jóra, a gonoszok reménysege csak bosszúságot gerjesztő.

Óva int a szerző, hogy ne vágyódjunk anyagi kincsek után, mert az telhetetlenné tesz, míg a jámbor megelégedett a kevéssel is, mégis boldog. A gonoszság vége pusztulás, mert abban reménykedik, hogy másnak bajt okoz, ellentétben a jótékonyságot gyakorlók, kiknek fő törekvése a szeretet gondolatának terjesztése. A jámbor cselekedete, ha pillanatban károsnak is tűnik fel, előbb-utóbb beigazolódik, hogy jószándéka volt, míg a gonosztól nem remélhető más, mint gonoszság. Ez a gonoszok átka, ha jót is tesznek, telve van az gonoszsággal.

24. Némelyik pazarol és mégis gyarapodik, aki az illőből megvon, csak szükségre jut.

Aki a jótékonysághoz adakozik, gyarapszik vagyonában, de aki fukarkodik, az mégis hiányt fog szenvedni. Az ilyenmő pazar adakozás sokszoros jutalmazásban részesül Istentől. עשר בשביל שתעשר adjál tizedet, — bölcseink szójátéka szerint, — hogy meggazdagodjál. Szellemi téren is pazaroljunk, azaz minél szélesebb rétegekre szórjuk tudásunk kincseit. Van oly fukar, aki a legszükségesebbet is megvonja magától, mások pazarul iparkodnak kielégíteni vágyaikat — de azok megújulnak és gyarapodnak.

25. Áldott lélek bőségben részesül, ki másokat jóllakat, maga is jóllakik.

A jámbor kívánsága másokkal jót tenni. Anyagilag is gyarapodást jelent az áldás, aki másokat etet, sajátjából maga is jól fog lakni. Ugy is magyarázzák,

hogy aki csak magát táplálja, mást nem, az elátkoztatik. (Kis szójáték : יורר — יואר). „Aki jótékonysgot gyakorol, látja Isten színét“. A zsoltáros szerint:
אני בצדק אתה פינך

26. Aki visszatartja a gabonát, azt elátkozta a nép, míg áldás jó az eladónak fejére.

A gonosz prototypusa a gabonát visszatartani a lakosságtól, kiéheztetni, vagy legalább kiuzsorázni, átok száll reájuk. Átvitt értelemben sze'emi táplálékra is vonatkozik, aki nem juttat másnak, mikép Mózes is ingyen kapta a tórát, ugy nekünk is minél szélesebb rétegekre kell azt eljuttatnunk.

27. Aki a jót keresi, az tetszést szerez, aki gonoszat tervez, őt éri.

Ha azt kérdeznéd: „Mit bánom, ha átkoznak az emberek, vagy áldanak, erre válasz: Aki jót akar tenni, azért az emberek imádkoznak és esetleg meghallgatásra talál — épp ugy az ellenkezője is. Isten tetszését találja az, ki sokakat a tudás utjaira terel, mert minél többeknek akarja, hogy részesei legyenek az üdvösségnek, de aki a rossz után kutat, abban találja fel élvezetét, azt baj éri utól, mert a másnak ásott verembe maga esik bele.

28. Aki gazdagságában bíz, elbukik, de az igazak lombkép virulnak.

A gazdagság nem használ, nem állandó, de akik Istenben bíznak virulnak, mint a tölgyfa levelei előbb fakadnak, mint a gyümölcsök, ugy Isten segítsége előbb ér hozzá, mint a baj. A levél őrzője a gyümölcsnek, a káros behatások ellen.

29. Ki házát rosszul vezeti, szelet hagy örökségül, az oktalan szolgája lesz a bölcs-szivűnek.

Folytatása a fentinek, mert utódait is csak a vagyon szerzésére nevelte, elmerülnek az élvezetekben és ha vagyonát elveszti, szolgává alacsonyodik le. A iusta, aki szelet ültet, azaz hiábavaló dolgokkal tölti idejét, pazarolja erejét, nem tanul, nem dolgozik, tönkreteszi házát, övéit, gyarapítja a gyűlöletet és végre is az okos ember szolgájává kell szegődnie, csak-hogy fenntarthassa magát. A fukarra is vonatkozhatik, aki életigényeit összehuzza, tehát szolgájává válik olyannak, aki a mértéket mindenben meg tudja találni.

30. Az igazságosnak gyümölcse életfa, aki a lelkeket megnyeri, az bölcs.

A jámbor élvezi gyümölcseit és másoknak is juttat tanításai által. A jámbor cselekedetek az életet fenntartják még azután is, ha már a földről távoztunk, **והקרן קיימת לעולם הבא** és aki lelkeket szerez azal, hogy tanítja őket, Istenhez vezeti őket, az bölcs. A jámbor tettek életet gerjesztenek.

31. Ime, a jámbornak a földön fizettek, mennyivel inkább a gonosznak és bűnösnek.

A jámbor a jutalmát, ha nem ezen, hát a jövő világban fogja kapni, esetleges vétkeiért itt szenved, mennyivel inkább biztos a gonosz abban, hogy tetteiért előbb-utóbb lakolni fog, akár már a földön, akár később, azon tetteiért, mikkel az emberek vagy Isten ellen vétkeztek.

XII. fejezet.

A különbség okos és buták között, azok az élethez, az áldáshoz, ezek a pusztuláshoz vezetnek. Mikép lehet szabadulni a velünk született rossz tulajdonságoktól.

1. Aki oktatást szeret, szereti a tudást, de aki gyűlöli a figyelmeztetést, az balga.

Csak aki az igazságot és a tudományt szereti, szeretheti az erkölcsi életelveket, mert e nélkül megmarad a korlátoltságában és erkölcsi elvadultságában, mint a zsoltáros mondja: „Az ember vad csikókép születik” — azt szelídíteni és nevelni kell. Istentől kapott büntetéseket, tehát a sorscsapásokat is ily javító eszközöknek kell tekintenünk. A tudás is visszatart minden bűntől, mint Sokrates mondja, hogy csodálkozik, mikép vétkezhet egy okos, tanult ember, belátva a következményeket. A talmud is: „Az ember nem vétkezik, hacsak nem szállja meg valamely balgasági szellem”. Továbbá szívünkre köti: „Tedd össze a vétekekkel járó hasznot, a vele járó kárral”.

2. A jó számára szeretet árad az Örökkévalótól, de a ravaszságok emberét kárhoztatja.

Az ily erkölcsös könyörgésével áldást hoz Istentől az emberiség számára, a gonosz bajt okoz sokak számára. A jóra való ember rámondja minden üdvösrre, hogy Istentől ered, a gonosz tagadja Isten létét, vagy a fennálló jogtalanságot is tőle eredettnak tünteti fel.

3. Gonoszság által nem áll szilárdan az ember, de az igazságosak gyökere nem ingadozik.

Az esetleg gyűjtött vagyon nem alapítja meg jövőjét, de a jámbor életének gyökere: a hit, erkölcs, komoly tudás sohasem engedi meg a felfordulást, azaz, ha a jámbor elkövet valamely valláselleneset, az csak mulandó, a gyökere egészséges, még ha egyes tette nem is felel meg erkölcsi szempontból. A jámbornak feladata távolmaradnia a gonoszság cselekedeteitől, ezek különben sem állandók, az egyén érdeke szerint változnak, míg a jámborok elvei szilárdak.

4. A derék asszony férjének disze s mint rohadás csontjaiban az elvetemedett.

A harmadik tanács a rossz hajlam legyőzésére: elvenni egy derék asszonyt. Mint a szű lassan, de biztosan rágja a bensőt, úgy tesz tönkre egy rossz asszonyt lassan, de teljesen, míg a jó asszonnyal a férfi büszkélkedik, mint koszorúval, mely minden oldalról veszi körül a fejet, másrészt a férjre is szégyen, ha az asszonynál találunk valami megvetendő dolgot.

5. Az igazak gondolatai a jogosság, a gonoszok tervei a csaltság.

A gondolatok a tettek szülőik, tehát ezekből ismerjük fel azokat. Hogy cselekedjék igazságot, ép így ellenkezőleg, szemfényvesztőleg beszél és akar félrevezetni. Ez a legjobb ismertető a jámbor és gonosz között. A gonosz látszólagos jámborsága is kegyetlenség.

6. A gonoszok szavai: vérre leselkedni, de az egyenes gondolkodók megmentik őket.

A másik jele a gonosznak a beszédmodora, még ha jámbor, derék emberről is beszél, rosszat tud róla

mondani, tehát, mert becsületétől akarja megfosztani, vérét ontja. Vagy hamis tanuskodással, vagy rossz tanáccsal rávesz az ember megrontására. A jámborok fedezik a hamis tanukat, vagy megmentik az üldözötteket. Különben is a jámbor, a talmud parancsának megfelelően: „mindenkit előnyös oldaláról ítél meg“.

7. Fordulat áll be és a gonoszok már nincsenek, míg az igazak háza fennmarad.

Egy pillanat műve és biztos létükből ki vannak forgatva, ezzel emléküik is kiirtatik, míg a jámbor emléke fennmarad, bármily körülmények közepette is. Ha a hazug emberek beszédeit kissé alaposabban kezdjük kutatni, kitűnik ürességük és tarthatatlanságuk, míg a jámborok beszédei megállják helyüket

8. Esze után dicsérik az embert, de a hamis-zivü gúny tárgyává lesz.

A negyedik jel az emberre nézve, hogy mit tartanak az emberek felőle, az erényest mindenki dicséri, de aki görbe utakon halad, azt mindenki megveti. Észbeli productuma szerint kap az ember kisebb vagy nagyobb mértékben jutalmat. De ha értelmes ember szívét elfordítja a jótól, az csak megvetést arat, még súlyosabb számítás alá kerül, mert az, hogy valaki okosabb vagy kevésbé okos, az nem egészen tőle függ, de igenis az, hogy hogyan használja fel az Istentől kapott lelki képességet.

9. Többet ér a kistekintélyű, ha van szolgálja, mint aki az előkelőt játsza és szükölködik kenyérben.

Eddig szellemi dolgokról szólott a szerző, most anyagiakról beszél. Az ember iparkodjék összes tagjait saját szolgálatába szegődtetni, hogy eltarthassa

magát, vagyis önönmagának legyen szolgája és ne szoruljon más emberekre, még ha ezáltal alacsonyabb rangnak is tekintik, inkább, mintha nagyzási hóbertből éheznek. A talmud szerint: „Húzd le a dögnék bőrét, de ne szorulj emberekre“. Inkább alacsonyítsa le magát, mégha ősei nem is végeztek ily munkát — a földolog, hogy eltartsa önmagát. Sokan tiszteletet adnak, de életlehetőségekhez nem járulnak hozzá.

10. Az igazságos ismeri állatjának lelkét, de a gonosznak irgalma is kegyetlenség.

Tudja, hogy mi illeti meg a családtagjait és mi háziállatait, melyekről gondoskodni vallásos kötelesség. A szentírás az irgalmasságot az állatvilággal szemben több parancsban köti szívünkre: „Adjál fűvet a mezőn barmainak, azután egyél te is és jól fogsz lakni“ — ezek mellőzése kegyetlenség. A gonoszok csak színleg gyakorolják az irgalmat, szívükben kegyetlenek. Aki állattal szemben érzéketlen, az emberrel szemben is. Mózes, Dávid pásztorok voltak és mert az állatokkal szemben irgalmasok voltak, érdemesítették magukat népek vezetői állására. Állat alatt esetleg az emberben levő állatias ösztönt is érthetjük, tudnunk kell, hogy mennyi illeti azt meg. A gonosz esetleg csak ezt a részt ápolja, a lelkét elhanyagolja, azért ezekben a kegyetlenség szenvedélye kerekedik felül.

11. Aki műveli földjét, jóllakik kenyérrel, de aki üres dolgokat hajhász, esztelen.

Szellemi táplálékra áttérve, aki visszatér tanulmányához, hogy ne felejtse el. Balga, ki annyi időt fáradságot szentel üres dolgoknak, amennyivel okosat végezhetne.

12. A gonosznak vágyódása rosszakat hálójába ejteni, de az igazak gyökerét megadja.

A gonosz vágyódása, hogy mások is az ő hálójába essenek és csak olyanban talál élvezetet, amit erőszakkal harácsol össze, míg a jámbor élet gyökere abban áll, amit Isten és becsületes törekvése számára nyújt, nem keresnek erőszakos módokat; úgy is értelmezhető, hogy a jámbor legfőbb ereje abban rejlik, hogy mások számára juttat

13. Az ajkak bűnében tör van a gonosznak, de a jámbor kiszabadul a szorongatásból.

Felsorolja az ellátásra vonatkozó szabályokat, ezt gátolja a rossz nyelv; aki ajkaival vétkez, tagadja Isten lényét, míg a jámbor rokonszenves beszédével megszabadul a bajtól.

14. Az ember élvezi a jó beszédének gyümölcsét és az ember kezeinek jó tette visszafizettetik benne.

Ha az emberekkel jót tesz, ővele is így járnak el. Szája tant terjeszt, élvezi hasznát ezen a földön és az eredmény fennmarad a későbbi nemzedéknek és mintha kezeivel megvalósítaná, amit szájával hirdet.

15. A balga helyesnek tartja saját útját, de az okos hallgat a tanácsra.

Nem elég a saját elvét követni és azt csálhatatlannak tartani, hanem más okos ember szavát kell megfigyelni.

16. A balga még aznap feltárja bosszúságát, de a jámbor eltakarja szégyenét.

A balga nemcsak, hogy nem hallgat másra, sőt még haragszik, ha figyelmeztetik, míg az okos, ha hibáira felhívjuk figyelmét, belátja szégyenét és nem zúgolódik ellene. A balga aznap, hogy őt bosszantották, hangosan kikürtöli haragját, míg az okos legyőzi haragját, hogy ne csináljon nyilvános veszekedést, botrányt. **ביום** annyit tesz, mint **מִיד** — mindjárt.

17. Az igazságot vallja, aki hűséget terjeszt, de a hazugságok tanuskodása csalárdság.

Csak az a méltó arra, hogy másokat figyelmeztessen, aki igazat terjeszt. A tanu, ha hűséges, az igazat terjeszti, hogy felmentse az ártatlant, míg aki megszokta a hamis beszédet, tanuskodáskor is csalfa.

18. Némelyiknek fecsegése tűrszűrások, de az okosak beszéde gyógyító hatása.

Még ha az igazsággal figyelmeztetünk is, tegyük azt szelíden, ne legyenek azok tűrszűrások, ezek csak elvadítják, míg a gyöngéd beszédek csak gyógyítólag hatnak. A rágalmak tűrszűrások, ellentétben a jámborok szelíd beszédeivel, melyek békét létesítenek, esetleges bántalom után is kiengesztelnek, a sebre gyógyírt adnak.

19. Az igaz szó fennmarad örökre, de a hamis nyelv csak pillanatokig.

Csak a szívből fakadó igaz szavak hatolnak a szívbe, míg a hamis szavak, ha gyöngéden is adatnak elő, nem állandó hatásuk. **אמת** szónál minden be-

tűnek két alapja van, míg שרר a hazugnak nincs biztos alapja, minden betűje csak egy lábon áll, jelkép, hogy egy betűje sem számíthat állandó fennmaradásra, kitűnik a lehetetlensége. Az igaz szó meggyőző, szívbé hatol. Mint a sötétség hátrál a világosság elől, úgy kénytelen a hazugság engedni az igazsággal szemben.

20. A gonoszat koholók szívében csalárd-ság honol, de a békét tanácsolóknak örö-mük van.

Onnan is felismerhető a jámbor, igaz tanácsadó, hogy még külsejében is mindig örvendező, ellenkezőleg áll a gonosznál. Ott van öröm, ahol mást boldogíthatunk, a ravasz tanácsadó nem tudja ezt az érzést átélni. A gonosz félve reszket, nehogy gonosz terveit felfedezzék, míg az igazak örvendenek, ha látják szándékait. Már annak is örvendhetünk, ha felebarátunknak jó tanácsot adhattunk, még ha nem is tudjuk, hogy sikerre vezetett-e.

21. Az igazságost nem éri semmi baj, míg a gonoszok megtelnek vésszel.

Ez is egyik különbség jámbor és gonosz között. A jámbor megnyugszik Isten végzésében, még a bajra is mondja: „ez is javamra válik“, míg a gonosz telve van állandóan panasszal. Vétek nem éri, mert tudatosan cselekszik s ha kezd is valami vétkeket, megtér, nem botlik bele a vétke okozta bajba, míg a gonosznál egyik bűn a másikat vonja maga után, ezek mind bajokat okoznak. Aki Istenben bizik, nem fél a véletlen bajtól, a gonosz a lelkében lévő gonosz indulatokról keletkező bajoktól is félhet.

22. Hazug ajkak az Örökkévaló undoka, de a hűséget terjesztők kedvesek neki.

Az orvos is úgy gyógyítja a beteget, ha a betegség gyökerét találja meg, úgy az összes lelki betegségek gyökere a hazugság. Akik Isten akaratát akarják elérni, azoknak mindent hűségesen kell teljesíteniök, nemcsak szavakkal ígérniök.

23. Az okos ember szerényen rejtegeti tudományát, míg a balgaszivű kikürtöli tudatlanságát.

Az orvoslás második jele, hogy szerényen viselkedik mindenben, még tudásának feltárásában is, mennyivel inkább elföd esetleges olyat, amit nem tud biztosan, míg a balga mindent kikürtöl, amit tud. Az okos csak olyannak terjeszti okos gondolatait, aki arra méltó.

24. A szorgalmasok keze uralkodik, de a tétlen leigázottá válik.

Továbbá jó a tudomány a szorgalmas életigények beszerzésére, ez is leigazza rossz hajlamainkat, a csalás eredménye folyton kisebbedik, alárendeltjévé válik a törekvőnek.

25. Az aggodalom a szivben leveri az embert, de örvendetes dolog felvidítja.

A bánat, a jövő miatt folyton aggódni, az is hozzájárul a rossz hajlam legyőzéséhez, míg a vallásos szeretet gyakorlása megörvendtet. A bánat tudásunkat is gyöngíti, míg a tanulásban is elősegít a jó hír, életkedvet nyújt minden megörvendtető mozzanat.

26. Az igazságos előnyben részesül embertársától, de a gonoszok utja félrevezeti őket.

Aki e tanokat megfigyeli, előnyben van embertársai fölött, mások tanulnak tőle, míg a gonosz sikerével félrevezeti a másik gonoszt, mert csak ritka eset, hogy a gonosz utja sikerrel jár.

27. A tétlenség nem süti meg ejtett zsákmányát, de a szorgalom drága kincs az embernek.

A gonosz a csalfaság után vadász, a vagyon azon háló, melybe ő beleesik, a jámbor óvakodik a hamis uton szerzett vagyontól. A gonosz, amit zsákmányul ejtett, nem ér el vele sikert, vadászatról beszél, mint mikor a lőtt vadat megsütik, — eltűnik, csak amit szorgalommal szereztek, bir állandó értékkel.

28. Az igazság ösvényén élet fakad és utjának pályáján nincs halál.

A gonosz, ha élni akar, állandóan kénytelen harcban állani a rossz hajlammal. A jámbor nem halált, hanem életet talál, melyben nincs halál örök időkre. A tulvilági életnek is örökösévé válik.

XIII. fejezet.

A szorgalom előnye, a gyermeknevelés fontossága az erény utján.

1. Az okos fiu hallgat az atya intelmeire, de a gúnyolódó nem hallgat a dorgálásra.

Az atya intelmei folytán válik okossá, azért balga, mert még a fenyték sem tudta jobb utra téríteni. E kifejezés, — hogy „hallgass apára” — kima-

radt. Az okos fiu még az apára is erkölcsfejlesztőleg hat, miként a fiu apját tiszteli, úgy az apa belátja, hogy neki Istent kell tisztelnie, akitől több jótekonyságot élvez.

2. A férfi beszédének gyümölcséből élvez jót-de a hűtlenkedők lelke erőszak.

Az apák a fa gyökerei, a gyermekek a gyümölcs, tehát a gyermekek érdemeiket juttatnak az apákra, míg a hűtlen fiuk szégyent hoznak rájuk. Tudásának eredményét már e földön élvezi, de a lényeg, az áldás eredménye megmarad a jövő nemzedéknek. Erőszak csak a pillanatban tud célt érni, ami után a gonoszok vágyódnak. A száj hasonló a fához, a beszéd a gyümölcshöz, ha a gonosz szája szava szerint cselekszik, egész lelke erőszakkal telik meg.

3. Aki vigyáz szájára megóvja életét, aki feltátja ajkait, veszély fenyegeti.

Legfontosabb, amire apa tanítsa gyermekét az, hogy szavára vigyázzon, aminek az egész életére van kihatása, de aki vigyázatlan, azzal félelmet okozhat, mert fia örökölheti ezen veszélyt hozó tulajdonosságát. A szó a lélek tolmácsa, ha a szó künn van, az uralkodik felettünk, azt vissza nem helyezhetjük régi állapotába, vigyázzunk, ne mondjunk olyant, ami tiltva van, jaj annak, aki mindent kimond, ami lelkét betölti, sok ember érdekkörébe ütközik, esetleg mások káromlására is felnyitja gonosz száját, akkor félnie kell a megtorlástól. Mindent csak helyén és idejében beszéljünk. Helyesen jegyzi meg a midrás: „A nyelv azért van körülbástyázva a fogak és ajkak várától, hogy legyen idő megfontolni a beszédet,” hogy „ami szádon kijő, azt őrizd meg“, ez fontos.

4. A lustának lelke vágyakozik, de nem ér el semmit, a szorgalmasnak lelki kincse gyarapodik.

A jót szeretné élvezni, de nem akarja azt a fáradságot kifejtetni, mely nélkül eredményhez nem juthatunk, a szorgalmas eléri, mert már maga a munka is boldogít, még ha nem is jár eredménnyel.

5. Az igazságos gyűlöl hazug beszédet, de a gonosz megszégyenít és gyalázkodik.

A gonosz örömmel fogadja a hazugságot, a rágalmat és hogy ezuton célját elérje, képes embertársát megbántani. A jámbor gyakran jó abba a helyzetbe, hogy kénytelen a gonoszt hazugsága miatt nyilvánosan megsérteni és lekicsinyelni, a gonosz is iparkodik erre, de nem sikerül neki.

6. Az erény megőrzi a jámbor erkölcsöt, a gonoszság félrevezeti a bűnöst.

A **הטאת** tulajdonkép vétket jelent, itt azonban vétkes helyett áll, a gonoszság félrevezeti a vétkest és bajba sodorja őt, míg maga az erény megőrzi a jámbort attól a csapástól, mellyel a gonosz el akarja tántorítani helyes irányától.

7. Némelyik gazdagnak mutatja magát, pedig nincs semmije, van aki szegénynek látszik, pedig nagy vagyona van

Ime, szól a szerző. lásd, ha telve van házad kincsekkel, mit használ, ha rossz fiaid vannak, kik elpazarolják azt és még rossz tetteikért fizetned kell értük, végtére semmije sem marad, ellenkezőleg a

szegénynek, ha jó gyermekei vannak, azok felérnek a vagyonnal. Gazdagnak akar látszani. Van olyan, ki előbb szegény volt, később lett gazdaggá, mást gazdaggá tett szegényeken elkövetett rablás, lelke elszegényedik; más, aki sokat pazarol szegényekre, ha vagyon nem is marad, de tisztelet, lelki gazdagság jut neki, ami legalább is annyira boldogít, mint az anyagi kincs. A talmud Monabez király esetét tárja elének, aki összes vagyonát szegények között osztotta fel és a kérdezőknek azzal válaszolt, hogy ő égi kincseket akar gyűjteni magának. A tulvilágon ezen földi kincsek mítsem használnak.

8. Némelyiknek lelki váltsága a gazdagsága, míg szegény az, ki nem hallja a dorgálást.

A gazdagság váltja meg az ember lelkét, mert az az eszköz a jótékonyság gyakorlására. A szegényt, ha ad is neki adományt, ne szégyenítse meg, mert ez esetben az erény megszűnik, nehogy szemrehányását hallassa. Vagy: a tóra, a tudomány gazdagsága váltja meg a lelket, szegénység a lélekre vonatkozik, mely hallgatott a buzdításra. Vagy: Nem elég, hogy nincs semmije, még nyugalma sincs, — folytatása a fentinek — mert csak akkép tudta azt megszerezni, ha adott, amikor kértek tőle, így pedig, ha nincs neki, civódnak vele, de aki mindig szegény volt, nem hall ilyesmit. A szegény nem hall szemrehányást, ha lelke megváltásáért nem tud oly összeget adni, mint a gazdag. A biblia elve: „Akár sokat, akár keveset ad, csak szíve legyen Istennek szentelve“.

9. Az igazak világossága megörvendeztet, a gonoszok lángja kialszik.

Fiára is vonatkozhatik, aki derék fiut hagy maga

után, az nem hal ki, fénye, neve, dicsősége utódaiban tovább él, gonoszoknál épp az ellenkezője áll fenn. A lélek, az isteni láng a jövő világban örömet fog élvezni, a gonoszé kialszik, megsemmisül. Mi hisszük a lélek továbbfennmaradását, de még a leghiteltlenebb is tudja, hogy a kiváló emberek szellemükkel továbbra is élnek, miután testük már elporladt. Ha Isten áldásával árasztja el a jámbort, mindenki gyönyörködik örömlángjában, míg a gonosz örömében más nem osztozik.

10. Dacossággal csak civódás keletkezik, de akik tanácskoznak, ott bölcsesség van.

Nevelési elvét folytatva, gyöngédséggel nevelje őket, csak ha makacsságot észlel, akkor fenytse, de itt jobb mások véleményét is meghallgatni. Akik megfontoltsággal végzik dolgaikat, minden esetben óvakodnak a civódástól. Szépen mondja Horatius: „Concordia res parvae crescunt discordia, maximae dilabuntur“.

11. Gyorsan harácsolt vagyon kisebbedik, de aki fáradsággal gyűjtöget, gyarapodik.

Nem ajánlatos gyermekeknek telt erszényt átadni, őt ezáltal a könnyelmű életmódra szoktatni, hanem, hogy értékelje a pénzt, munkával gyűjtsön. Szellemi kincsekre is vonatkozhatik, aki fölültesen tanul, csakhamar elfelejtheti, csak a lassu alapos tanulással gyarapodik a tudás. Anyagilag, vagyon, mely nem munkából, hanem rablásból erőszakból ered, nem gyarapodik, csakis a munkával szerzett marad meg és hoz áldást.

12. Hosszúra nyuló várakozás szivbántalom, de egy beteljesedett kívánság életfa.

Ha sokáig várunk az esetleges rossz gyermeknél, míg majd megokosodik és megváltoztatja gondolkodásmódját, cselekedeteit, az csak szivbántalmat okoz, az baj, alig van erre orvoslás, csak az életfa — a tóra az — ami gyógyíthat, ez a reményt megvalósítja. Aki emberben bíz, vagy bármely más dologban és nem következik be, szivfájdalmat okoz magának, aki a tudásban gyűjt, ámbár soká tart, míg célhoz jut, csak akkor okoz szivfájdalmat, ha kételkedik az eredményben, de aki Istenben bíz, az életfa számára, mely kigyógyítja minden bajában.

13. Aki megveti az igét, jaj neki, de aki teljesít minden parancsot, jutalmat nyer.

Aki vallásos dolgot megvet, azt nem elég csak figyelmeztetni civódással, hanem fenytse is meg (Kötél חבל), de ha látja, hogy valaki istenfélő, még jutalmakkal is halmozza el. Aki megvet egy dolgot, vagy valamely intézményt, esetleg szüksége lehet rá. Dávid király kérdezte Istent — a hagyomány szerint — miért alkotta a bolondokat, később szüksége volt rá, hogy örüllté tegye magát, midőn Achis király üldözése elől menekülnie kellett. De aki nagyrabecsül egy vallásos parancsot, külön részesül jutalomban.

14. A bölcsnek tanítása az életforrása, hogy elkerüljük a halál kötelékeit.

Mikép kell istenfélelemre nevelni a gyermekeket? A talmud szerint: mielőtt kezd a gyermek beszélni, meg kell kezdeni a vallástudományra oktatni, vagyis

amire kezdi oktatni, az életforrásává váljék, hogy tartózkodjék a bűnöktől, vagyis nem a meglevő baj kiirtására, a seb kimosására, hanem a tisztítással a bekövetkezhetőnek elejét kell venni.

15. A jónak eszessége kedvelté tesz, a hűtlenek utja erőszak.

Ha felismerjük a gyermekben a tanuláshoz az akaratot és kedvet, adassék neki tisztelet és szeretet, de ha makacsságot veszünk észre, akkor alkalmazzunk erőszakot. A gonosznál az értelme csak még veszélyesebbé teszi a gonosz terveit.

16. Az okos mindig tudatosan végez, míg a gonosz balgaságot terjeszt.

Honnan ismerhető fel az egyén, tetteiből, amit tesz értelemmel teszi azt és mert máshoz van kellő figyelve, tehát a tórához is, ellenkezőleg a balgánál. Feltételezhető, hogy ha még nem is értjük alaposan, de a balgánál felismerhető korlátoltsága minden cselekedetében.

17. A gonosznak küldöttje bajba esik, de a hűségesek követje üdvöt hoz.

Mindenben a tanítóra figyel a gyermek, ha ő istenfélő, a növendékére is áthárítja, ellenkezője is fennáll. A küldőnek intencióját követi ő is, tehát a baj őt is környezi, de a hűségesek követe, ha észreveszi, hogy nem tökéletesen megfelelő, önmaga is kijavítja. Vagy: mihelyt Isten küldi az angyalt, hogy a gonoszt elpusztítsa, már a baj be is köszöntött, ha ily szándékkal jó a jámborhoz, előbb figyelmezteti őt, esetleg meggyógyítja őt.

18. Szegénység és szégyen éri, aki megveti az erkölcsöt, aki megfigyeli az intelmet, tiszteletet arat.

A tanítónak kötelessége figyelmeztetni, hogy erköcstelenség esetén mi vár rá: szégyen és szegénység. Istennek két pusztító angyala van: szegénység a testnek, szégyen a léleknek.

19. Beteljesedett vágyódás kellemes a léleknek, a balgáknak undokság a rossztól való tartózkodás.

Az erkölcsi oktatás: győzze le a test vágyódását és akkor élvezet lesz odalépni a szentséghez, e kettő különben ellentét, ha az egyik győz, a másik bukik. A gonoszok vágyódása csak a rossz felé irányul, azért nekik undor az ettől való tartózkodás. תועבה és תאוה. Szójáték: vágyódásunk — undokság.

20. Ki bölcsekkel együtt jár bölcs lesz; ki balgákkal tart póru jár.

A mester arra is oktassa növendékét, hogy ki-vel társalogjon. Barátjáról ismerik meg az embert. A balgák társa lelkileg összetöretik. Barátunktól tanulhatunk jót vagy rosszat.

21. A bűn üldözi a vétkeket, a jámborokat az erény jutalmazza.

Maga a vétek üldöz, szemrehányólag lép fel lelkiismeretében, míg a jámborok érdeme hozza nekik a jutalmat. Vétek és átok együvé tartoznak, mint erény és jutalom.

22. A jó örökséget hagy az unokáknak, a bűnös vagyona fenntartatik a jámbor számára.

Nem magadnak feladata a mű teljes befejezése, hanem az utódaidat keli bevezetni a teljes vallásosságba, ezt adod nekik örökségbe, ez az ő hírneve, vagyona, erénye. A gonosz vagyona másnak juttatik, a jámbor fogja örökségbe venni, tőle elvétetik, az igaztalanul szerzett vagyon nem lehet maradandó.

23. Sok táplálékot ad a szegénynek a szántóföld, de némelyik tönkrejut a helytelen gazdálkodás miatt.

A szegények szántása nyomán sok áldás fakad, mert anélkül nem teremne a táplálék, a gazdag csak begyűjti a kész termést. Sokan mások bűne miatt halnak meg és nem saját okozta vétkek miatt. A talmud mondja: „Vigyázzatok a szegények gyermekeire, mert tőlük ered a tóra tanulmányozása“.

24. Ki megvonja a vesszőt, gyűlöli fiát, de ki szereti, felkeresi fenytéssel.

Néha kegyetlennek kell lenni a gyermekhez, mint a hollónak, mert ha nem bünteti idejében, az lesz, hogy meggyűlöli fiát, napról-napra kell őt nevelni. Ifjukorában még hajlítható, mint fiatal csemete, amerre akarja, kiméletet nem szabad ismernie, ez vezetheti a tökéletességhez. Bizonyíték a szegény, aki dolgoztatja, hozzászoktatja kemény munkához, ezért boldogulnak, sokan felneveltettek anélkül, hogy a jogos, őt megillető oktatásban részesültek volna.

25. A jólelkű eszik, míg jóllakik, de a gonoszok hasa üres marad.

Azáltal, hogy így nevelte fiát, élvezi gyümölcsét,

lelke jóllakik a benne való gyönyörködésben, míg a gonoszt még fiai is átkozzák. Vagy: a jámbor nem vágyódik ingyenc étkek után, eszik, hogy jóllakjék, míg a gonoszok egész napon át csak az evés élvezetét hajhásszák, mintha folyton éhesek volnának. A jámbor — bízva Istenben — nem fél, hogy holnap nem lesz ennivalója, bátran lakik jól, a gonosz vágya kielégíthetetlen, bármennyije is van, több után vágyódik.

XIV. fejezet.

Az okosság épít, a balgaság ront az élet különböző mozzanatainál, különösen alkalmazza az asszonyra.

1. Az asszonyok okossága felépíti a házát, de az oktalanság önkezeivel rontja azt le.

Felépítik házaikat — nemcsak anyagi értelemben, hanem erkölcsileg Isten házát megerősíti, férjét ily irányban vezeti, de ha nem haladna ez uton, van fegyvere hozzá, hogy megvesse őt. Megmentik férjeiket, mikép a hagyomány szerint On ben Pelest felesége tartotta vissza a Korach lázadásban való részvételtől; Nabolt is felesége, Abigájil okossága mentette meg a pusztulástól. Ház alatt a családi élet fenntartása értendő, a gyermekek okos nevelése. Amit egy okos felépít, azt utóda, egy balga ledönti.

2. Aki becsületességben halad az istenfélő, de aki görbe utakon halad, az megveti őt.

Lehetséges, hogy megveti a becsületet, őt korlátolttnak tartja, mikép egy görbe hüvelybe nem megy bele egy egyenes kard.

3. Az oktalannak szájában sarjadzik a gőgös-ség, az okosat megőrzik ajkai attól.

Első dolog, amire inti férjét, vagy házanépét az, hogy ne beszéljünk aljas dolgokról, mert ebből kitűnik balgaságuk. Például Phárao szól: „Kicsoda az Örökkévaló, hogy hallgassak szavára?” — az okosság visszatart ily felfuvalkodott beszédétől. A balga büszkélkedik őseivel.

4. Ahol nincsenek barmok, üres a jászol, de sok gabona rejlik az ökör erejében.

Ha a házban az asszony okos, betölti erejével az egész házat, miként egy ökör ereje termést hoz az egész háznak. Ökrök nélkül üres a jászol, még szalma sem taláztatik az egész házban. Átvitt értelemben tudás nélkül nincs tudományos ítélet vagy vitatkozás, vagyis aki a tóra erejét úgy viseli el, mint ökör az igát, ott sok tudás található.

5. Hűséges tanu, aki nem hazudik, de a hazug tanu hamisságot terjeszt.

Második hivatása az okos asszonynak, hogy övéit a hazugságtól tartsa vissza, mint a tanunál, ugy az asszonynál is ha látjuk, hogy szava igazságos, mindig hiszünk neki, az ellenkezője is fennáll. Aki hazudik, az a tanuskodásnál sem tesz különbséget, aki egyáltalán hazudik, mindenben hamis tanu.

6. A gúnyolódó keres oktalanságot, de nem talál, de az értelmesnek könnyű a tudomány.

Harmadik feladata: óvjon, nehogy gúnyolódásban akarja okosságát feltüntetni, mert ez nem okosság. Szíve mintegy el van dugulva az okosságtól,

ha szüksége volna okos tanácsra, elhatározásra, nem találja azt fel, míg az értelmesnek mindig rendelkezésére áll, megszokta. A felejtés a tanulásnál az, ami által a már megtalált okosságot elveszti. A csúfolódó arra okos, hogy kárt okozzon, de a valódi okosság az erény egyenes útján található.

7. Távolodjál a balga embertől, akinél nem tapasztalsz tudomány szavakat.

Aki mindig vele társalog, sohasem talál okosságot, tehát tartsuk távol tőle magunkat, nehogy mi is olyanokká váljunk. Ha kérdez valamit tőled, mondd hogy nem tudod, nehogy az ő butasága szellemében felelj neki te is.

8. Az előrelátónak okossága, hogy megérti életutját, a balgának oktalansága a csálárdság.

Megérti életutját, hogy az ittlétben az egyensúlyt feltalálja. Az okos megy saját útján és nem tördök dolgokkal, melyekhez semmi köze, a balga minden törekvése csak a hamisságon van.

9. A balgák között a bűn a tanácsadó, az őszinték között a jóakarat.

A vétkező pénzzel kénytelen kiengesztelni azt, aki ellen vétkezett, a jámboroknál kölcsönös jóakarat áll fenn, nem szorulnak engesztelődesre. Vagy pedig a bűn tolmácsa a balgáknak.

10. A sziv ismeri önmaga keservét, örömébe nem keveredik idegen.

Fáradozását a tudománnyal és jutalma zavarta-

lan boldogságot szerez neki. Ugy is magyarázható, a szív ismeri bánatát, amit esetleges vétkével követett el, örömében is megvan öntudata, nem férközhet oda az idegen: a rossz hajlam, a sátán, a kicsapongás. A jámbor magába zárja lelke fájdmát, örömet sem kürtöli világgá, nehogy az irigység megkeserítse életét. Akinek szíve van, ismeri a balga bánatát, az örömében idegen nem vesz részt, nem juttat másnak belőle, pedig ezáltal csak fokozódnék az öröm.

11. Gonoszok háza elpusztul, az igazak hajléka virul.

Még ha erős is a ház, összeomlik, míg a jámboré, hacsak szerény sátor is, mégis virul, fejlődik. E földön a gonoszok biztonságban vélik magukat, pedig csak rövid ideig tarthat boldogságuk, mint az egész földi élet, a tulvilág örökléte csak a jámborok számára boldogít. Régi megoldatlan ránk nézve — akik csak a külszint, a pillanatot látjuk — a jámborok szerencsétlensége és a gonoszok jóléte e földön, csakis a jövő élet gondolatában található fel a ki-egyenlítés.

12. Némelyik helyesnek véli utját, de a vége a halál felé vezet.

Vétkezik és azt gondolja, hogy az nem vétek, csak később ébred öntudatra, ha már a szorulás bekövetkezett. A végén tudódik csak ki a dolog.

13. Nevetés közben is kesereghet a szív, ha az öröm bánatban végződik.

Itt a földön Isten mosolyogtatja a gonoszt, de a végén küld reája bánatot. Sok oly öröm van, mely

csak pillanatokig tart, esetleg vétkes uton szerezhető, de bánat, lelkipurdalás jár nyomában, csakis az erkölcsi tett okozta élvezet szerez állandó, emelkedett lelki hangulatot. Figyelmeztet a szerző az asszony megismerésére, a sok nevetés nem jele az erkölcsös asszonynak, a férfi emiatt bánkódik.

14. Saját útjaiból telik meg a megtévelyedett szivü és öntetteiből a jó ember.

Arról is felismerhető a derék asszony, amint férjét becsüli és arcbán dorgálja őt; aki szivét Istentől elfordította, kénytelen elviselni büntetését, amit Isten juttat neki, méltón az ő cselekedeteihez, a jóra való ember elfordul tőle, nehogy vele együtt büntetessék. A מעלין kifejezés azt is jelenti, attól, aki föltöbb áll bölcsességben, iparkodik lélekben jóllakni.

15. A balga hisz minden dolgot, de az okos megvizsgálja helyességét.

A férjnek vizsgálnia kell az asszonyok dolgait és meg kell győződnie erényeiről. A buta hitelt ad a rágalmazónak is. Az okos mérlegeli az adatokat és a célt kutatja.

16. Az okos fél és tartózkodik a rossztól, de a balga megtelik rosszal és elbizakodik.

Ki az okos? Aki előre látja a bekövetkezendőket tehát látja, hogy a bűn mi y veszedelmes lejtőn vezet a pusztulás felé, tehát tartózkodik tőle. Ellenkezőleg a balga megtelik vele és hiszi, hogy megszádulhat a következményektől.

17. A hirtelen haragvó ostobaságot követ el, az alattomos gyűlöltetik.

Aki siet bosszút állani, aki gonosz terveket kóhol, azt Isten és ember egyaránt gyűlölöli.

18. A buták balgaságot szereznek, az okosok tudással koszorúzzák magukat.

Oly görcsösen ragaszkodnak az örökölt, átvett balga felfogásaikhoz, hiába iparkodnak őket meggyőzni jobb elvekről, mint más a szüleitől öröklött bírtokhoz. Az okosok végre a tudásukkal, mint koronával ékeskedhetnek, mely dicsőséggel övezi fejüket.

19. A rosszak meghajolnak a jók előtt, a gonoszok az igazságos kapuja előtt.

Mert a hirtelen haraguak feleségeik ösztönzésére bosszuállóak, azért utódaik is rossz emberek, az ily gonoszak egykoron meg fogják aláztatni a jámborok előtt. A jövőben be fogják ismerni bűneiket és meghódolnak azok előtt, kik rossz hajlandóságaikon uralkodni tudnak. Sőt az síncs kizárva, hogy bűneik miatt anyagilag tönkremennek és kénytelenek segélyért kopogtatni az igazak kapuinál.

20. Felebarátja is gyűlölöli a szegényt, a gazdagnak sok a barátja.

Folytatása az előbbinek, aki gonoszsága miatt lett szegénnyé, hanyagsága vagy korlátoltsága okozta, az ilyet előbbi barátja is meggyűlölöli; a gazdagnak szegény és gazdag egyaránt jóakarója s bár a barátság többnyire csak rokonérzésük között lehetséges,

séges, de gazdaggal szemben ezt nem figyelik meg, a gazdagot, ha irigylik is, barátsággal környezik,

21. Vétkezik, aki megveti barátját, aki megkönyörül a szegényeken üdv neki.

Az asszonyt is fel lehet ismerni, ki gőgjével mindent megvet. Vétkezik a vallás alapelve ellen, hogy: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat“. Esetleg önmaga ellen is vétkezik, mert szüksége lehet barátjára.

22. Valóban tévelyegnek, kik rosszat koholnak, de akik jót terveznek, kegy és hűség éri őket.

A más ellen tervezett gonosz szándék fejükre száll vissza, ellenkezőleg a jó gondolat megvalósításával szeretet és hűség terjed a földön. Tévednek a gonoszokat tervelők, nem kell tanulni utjaikból. Ha a jó nem is valósul meg, maga a gondolat már üdvös.

23. Minden fáradozás után bőség lesz, de az ajkak fecsegése csak hátrányos.

Minden munka, még ha keserves is, eredménnyel jár, de a sok beszéd, miben sok az alj is, csak hiányos és hátrányos. Az emiatt mutatkozó bánat, ha sokaknak elbeszéli, csak gúnymosolyt vonz maga után.

24. Az okosak koronája az ő gazdagságuk, a balgák ostobasága csak ostobaság.

Mert a tudományban gazdagok és ha anyagi vagyont szereztek, abból a szegényeknek is juttattak. A balga cselekedetből még jobban kirí a balgaság, mely eddig rejtetten élt bennük. A gazdagság is ko-

rona, abból is lehet dicsőséget szerezni. A balga, ha vagyont is szerez, megmarad balgaságában, folytatja szűkkeblű, vétkes életmódját.

25. Igazságos tanu embereket megment, de hazugságot terjeszt a ravaszság.

Mint az igaz tanu sokakat megment a bajból, úgy az okos asszony is családját sok bajtól őrzi meg, de ha az okos asszony hazug, sokakat törbe ejthet. Az igaz tanu igaz lelkeket megment, a hamis tanu a gonoszokat szabadítja fel. Vagyis mihelyt megment lelkeket, igaz tanu, de aki felebarátjáról hazugságot terjeszt, csak önmagát akarja kimenteni ravaszsággal.

26. Az istenfélelemben erős bizalom van, utódaiknak is oltalmul szolgál.

Az istenfélő asszony bizodalma férjének és gyermekeinek biztos támaszt nyújt. Például mikor Ábrahám fiait istenfélelemre nevelte, szólt Isten: „Ime, látom, hogy istenfélő vagy és meg foglak áldani“. Ez biztos vár, mely megőrzi a bűn ellen, gyermekei az ő érdemében sütkérezhetnek.

27. Istenfélelem az élet forrása, hogy távolmaradjunk a halál töreitől.

Mert az asszony vezeti a ház szellemét, életre nevel. Forrás, melyből életelv bugyog, mert tartózkodik oly bűnöktől, melyek halált okoznak, aki Istentől és nemcsak a büntetéstől fél, a jövő életben való elhalálózástól is biztosítva van.

28. A nép sokaságában van a király fensége, de a nemzet fogytában a fejedelem rettegése.

Összehasonlitja a gyermekeket a néphez és a

férjet fejedelemhez, szereti, ha sok gyermeke van, több tisztelet és éltehez több biztosítéka, támasza van. Isten dicsősége a nép erkölcsi tisztaságában van. Ha nem szeretik a fejedelmet, akkor csak a tőle való félelemben mutatkozik a tisztelet. A nép jólétének gyarapodása is emeli a király tekintélyét, ha nem tördül a nép figyelmével és látják, hogy szűkösen vannak élelemben, akkor ismerik fel nélkülözhetetlenségét, mert ő segített rajtuk.

29. A hosszantűrő sok értelmességet tanusít, a hirtelen haragvó feltárja balgaságát.

A harag által a higgadt megfontolás távozik az embertől. Már a türelem maga jelzi az értelmességet.

30 A testnek élete az egészséges szív, de a csontok rothadása az irigység.

Akinek irigységmentes szíve van, kiben nincs kapzsiság, tehát nem aggódik, bánkódik, az egészséges, de ahol szenvedély honol, ott a fizikai működés is gátolva van, tehát mint csontszú emésztőleg hat, csontot és húst egyaránt rothaszt lelkében és értelmében, ezek az **עצם** a csont, a kemény rész lényeges alkotórészei az embernek — hiány van.

31. Aki a szűkölködőt elnyomja, gyalázza alkotóját, de őt tiszteli, aki a szegényeken megkönyörül.

Gyöngesége miatt elnyomja őt, azt gondolja, hogy Isten nem tudná őt felszabadítani, tehát gúnyolja, de aki megkönyörül, az Istent tiszteli, tudja, hogy Isten lesújt és felemelhet.

32. A gonosz beletaszittatik a rosszasságába, a jámbor még halálában biztonságban van.

A jámbor biztos abban, hogy cselekedetei jutalomban részesülnek a jövő életben. A gonosz, ha baj éri, akkor is elfordul Istentől.

33. Az értelmes szívében bölcsesség honol, de ami a balgák bensejében rejlik, kitudódik.

A balga, a benne lévő kis okosságot csakhamar feltárja, a talmud szerint: „a szegény ember zsebében lévő pár fillérét csörgeti“ — míg az okos nem tárja fel tudását, csakis annak, aki arra méltó. A balgához nem is juthat az okosság.

34. Igazság felemel egy népet, de a nemzetek gyalázata a véték.

Izraelt az igazság gyakorlása nagygyá teszi, de sokszor egyes népeknél elvesznek, hogy a másíknak adhassanak. Véték, ha látszólag gyakorolunk szeretetművet, de az elfogadót megszégyenítjük.

35. Az értelmes szolga a király jóakarátának örvend, de a hanyag haragját vonja maga után.

Még ha rövid ideig haragszik is rá, de mert tudja, hogy okos, megbocsájt neki, de akinél valami aljas dolgot talált, arra állandóan neheztel. Ha a király neheztel népére, küld egy nem előkelő gondolkodásu szolgáját, aki hanyagul teljesíti kötelességét.

XV. fejezet.

Ezen fejezet szól a jótulajdonságokról az emberek közötti érintkezésben; az okos beszédnek hatalmában áll a vétkes szívet erény útjára terelni és juttatni a ólét örömeiből.

1. Engedékeny válasz lecsillapítja a haragot, de a bántó beszéd felgerjeszti az indulatot.

Az emberek közötti érintkezés első kelléke, hogy higgadtan beszéljünk, ezzel összekötjük a barátságot. A szóváltás izgatottsága közepette csakis békülékeny hangú beszéddel lehet a haragot csillapítani, de ha valakinek sértő, lekicsínylő választ adunk, csak szítjuk a bosszúságot. Mózes is enyhítette Isten haragját, mikor bálványt készítő népéért imádkozott. A harag parázshoz hasonló, vagy önmagától kialszik, ha nem szítják, de ha élesztik, erősebb tűz lángol fel.

2. Az okosak beszéde csak szebbé teszi a tudományt, de a balgák szája oktalanságot áraszt.

A másik feltétel az okos beszéd, ezzel megértetik magukat. A tudomány tételeit rendszerbe kell foglalni, csakis ily alakban élvezhetők, míg a balgák rendszertelenül, mint forrásból bugyogtatják a balgaságot, még az okos dolog is bolondsággá válik a balga szájában.

3. Isten szemei mindenütt jelen vannak, szemlélik a rosszakat és jókat.

Ez az Egyisten fogalom egyik alap gondolata, hogy Isten tekintete elől nem rejtőzhetünk el. A rosszak, a kétszínűek, kiket az emberek jóknak látnak, — Isten előtt a maguk valójukban ítéltetnek meg; Isten egyaránt tekint mindenkire, az egyéntől függ, hogy ezen gondolatot mikép értékesíti, kelt-e bizalmat benne, visszatartja-e a bűntől. Azért a büntetés és jutalom eszméje figyelmeztet, hogy az okosak élet-felfogásához és ne a balgákhoz csatlakozzunk, az élet különböző egyénekkal hoz össze.

4. Megnyugtató beszéd életfa, de a hamisság benne kedélyt ront.

Aki nem teljesíti akaratát, ellentétben az okosok beszédmodorával Istennel és emberrel szemben egyaránt. A nyelv hatalma képes elnyomni a lélek bajait, de ha nem kellően alkalmazza, akkor a hallgató lelkébe bánatot gerjeszt.

5. A balga megveti atyja intelmeit, de aki megfigyeli az oktatást, okos lesz.

Vonakodik elfogadni a figyelmeztetést, míg aki szívébe beveszi az intelem szellemét, bizonyára okos lesz. Aki hallgat apja intő szavaira, még ha addig balga is volt, okossá válik.

6. Az igazságosnak házában gyarapodik a vagyon, de a gonosznak jövedelme csökken.

Óva int a gonosszal egyesülni, mert a gonoszok elpusztítják a jámborságra alapított házat. A szentély Izrael számára nagy lelki kincses tárházat képezett. Erősség az, nem rombolható össze, de ha gonosz jó bele, tönkremegy a ház.

7. Az okosak ajkai terjesztik a tudást, helytelenséget a balgák szíve.

Ha egyszer gondolataid ferde irányba terelődnének, pl. a szegény zúgolódnék Isten ellen, az okos ember elűzi ezen gondolatot, de a gonoszok ezen hamis felfogásban megerősitenék. A balgák nem értenek semmit, tehát egyszerűen tagadnak mindent, önmagát elég okosnak tartja és semmiféle argumentum nem használ ellenében.

8. A gonoszok áldozata undokság az Örökkévaló előtt, de a jámborok imája kedves neki.

A gonoszoktól, kik nem hálálkodnak lakomáiknál Isten adományaiért, óvakodjál, azért is kellett az Egyisten imádóinak annyi korlát, mely őket távol tartja a pogány szokásoktól. Amíg nem tér meg gonosz életmódjától — undokság Isten előtt, ha bocsánatért esedezik, míg a jámbor imája — ha áldoz Istennek — kedvelt. Napjainkban az ima pótolja az áldozást. A gonosz áldozása, még ha fáradsággal és költsékezéssel jár, akkor is undokság Isten előtt, míg a jámbor azon imája, hogy Isten neki tiszta szívet adjon, hogy teljesíthesse akaratát, — neki mindig kedves.

9. Utálat Isten előtt a gonosznak életmódja, de az igazságra törekvőt szereti.

Aki csak halad azon irányban, hogy gonoszsgot kövessen el, ha nem is hajtotta végre szándékát: épügy, aki meggátoltatott a jócselekedetben, de már a szándék is jutalmazandó vagy büntetendő.

10. Az intés visszatetszik annak, ki az egyenes utat elhagyja és aki gyűlöli a figyelmeztetést, elpusztul.

Nagy és nehéz fájdalmakkal sujtja Isten azokat kik letérnek Isten útjáról. A halál, a pusztulás mindkettőre vonatkozik, a rossz társaság következménye.

11. Isten előtt van alvilág és pusztulás, mennyivel inkább az emberek szívei.

Az is tárva van előtte, ami ezekben rejlik, meny-

nyivel inkább, ami az ember szívében van. Seol és Abaddon a testnek, az anyagnak a jelzői, mely a lelket körülveszi és az érzéki vágyakat megrontja, ezek mintegy Isten ellen támadnak — mennyivel inkább a szív — az akkori felfogás szerint a gondolkodás és érzés forrása — ha megromlik, Istennek gyűlöletes.

12. Nem szereti a gúnyolódó, ha őt oktatják, a bölcsekhez nem jár ő.

Mert fél, hogy majd figyelmeztetik fogyatékaira, amit nem szeret, mintha egy beteg nem akarná az az orvos szavát meghallgatni, az gyógyíthatatlan.

13. Örvendő szív felderíti az arcot, de a szív bánatában a kedély lesujtatik.

Ha Istent megörvendezteted erkölcsös tetteiddel, ő halad veled, feléd irányítja orcáját, teljesíti szíved óhajait, de ha bosszantod őt, haragos arcát mutatja neked. Ragyog a vigadó arc, ha szív törött, önmaga előtt is megalázkodik az ember. Az elégedettnak az öröm sugárzik arcán, épugy a szomorúság is ott ismerhető fel. A vig arcról következtethetünk lelkiismeretének tisztaságára is, épugy ellenkezőleg is.

14. Az értelmes szív keres tudást, a balgák szája oktalanságban enyeleg.

Abból ismerheted fel embertársadat, hogy mi után vágyódik. Szinte keresi a tudományt, hogy megtanulja, barátjává teszi azt, hogy mindig együtt legyen vele, a balga — balgasággal.

15. A szegénynek egész élete nyomorúság, de a vig kedély állandó mulatozás.

Ha a gonoszt kérded, mivel foglalkozik, mindig

panasszal válaszol, mert lelkileg szegény, elégedetlen sorsával, míg a jámbor, mert van mindennapi kenyere, elégedett. Még az ünnepnapok is a szegénynél szomorúak, míg aki elégedett, annak élete minden napján lakomához hasonlít, még ha egyre-másra szüksége is volna, de aki irigylí a vagyonosokat, örökké szenved alatta.

16. Többet ér a kevés, istenfélelem közepette mint sok kincs lelki nyugtalansággal.

Az emberek kiabálnak, mondják, hogy a sok kincset csak erőszakkal, zsarolással lehet szerezni. Sok vagyon, sok gondot is okoz, nagy a kísértés, hogy Isten törvényét megszegje, azért jobb a kevés, mely istenfélelemmel van összekötve. A tudomány terén is jobb a vallás elveivel megegyező, mint a kételyekkel, zavaros fogalmakkal telt fantáziaképek, vagy hipotézisek.

17. Többet ér egy adag zöldfőzelék, ha szeretet van ott, mint a hízlalt marha civódás közepette.

Jobb egy maroknyi szeretettel, mint a gonosz áldozatától egy ökönyi nagyságu. Szeretettől környezetten jobb egy legszerényebb eledel, mint gyűlöletes körben a legzsírosabb falat. A kikölcsönzésre is vonatkozik; egyél bármily szerényen, csak senki se gyűlöljön, mert tartozol neki. Még a fizikai emésztést is zavarja a bosszankodás, az izgalom.

18. A haragos ember civódást gerjeszt, de a türelmes lecsendesíti a viszályt.

Eddig óvott a szerző a gonosztól, most a hir-

telen fellobbanótól, ellenkezője a gyöngéd lelkületűnek, aki folyton szereti a viszályt. Ha a civódást nem szítják, önmagátót elcsendesedik, de a civakodó béke helyett veszekedést teremt.

19. A lustának utja, mintha tövissel volna kerítve, de a jámborok pályája egyengetett.

A haragos ember mindenben talál tövist, azért lustává lesz, nem megy sehová, olyan mint a tövis, — felszakít, mindig talál kifogást, fél az akadályoktól, míg a becsületes, törekvő a fennálló akadályokat is elgördíti. A becsületesség utat mutat még az eddig áratlan ösvényeken is.

20. Az okos fiu megörvendezetteti atyját, de a balga ember megveti anyját.

Ki adott okot arra, hogy haragos ember legyen, a szülei, kik nevelték a balgaságban, engedtek minden vágyának, később szüleire is dühösködik, az anya többet van vele együtt. אדם kifejezést használ, kezdőbetűi: מרה, דם, ארמי föld, vér, epe, ezek okozói a haragnak. Okot ad az anyának, hogy megvessek. Az apa örül, ha fiát a kiválók gyülekezetében látja. Ezen vers sokszor ismétlődik a könyvben, hogy figyelmünket felhívja annak fontosságára, hisz az ötödik parancs erről szól.

21. A lustaság öröm a korlátolt felfogásának, de az értelmesség embere helyes uton jár.

A haragvót esztelennek, korlátoltnak nevezi, „a

haragvón a pokol összes rossz szellemei vesznek erőt". A talmud szerint három dologban ismerik fel az embert: **בכסו, בפעמו, בכיסו** – pénzügyleteiben haragjában és ivásközbén, haragjában nem tudja titkát megőrizni és ezért terve sokszor dugába dől, de ha tanácskozik, akkor fennállhat. Öröm a butának, ha balgaságot művelhet, az okos, ha helyesen cselekedhetik, mindenki azt szereti, ami után vonzódik.

22. Tanácskozás nélkül meghiusulnak tervezetek, míg sok tanácsadó által megvalósulnak.

Tanácskozás nélkül, vagyis anélkül, hogy sokak ellentétes véleményét alaposan meg nem fontoltuk, nem létesülhet helyes tervezet.

23. Örömet lel az ember szájának helyes feleletében és egy idejében kiejtett szó mily üdvös.

A mérges nem szereti a szelid választ, akkor nem adhat vad indulatának szabad folyást, várni kell, míg lecsillapodik. Szelid, talpraesett feleletekkel kedvessé válunk az emberek szemében. Mint mindent kellő idejében kell tennünk, úgy a szónak is idejében kell elhangzania, hogy hatással lehessen. A balga azonban mindig újabb rágalmakat, titkot szeretne feltálni.

24. Az élet utja felfelé vezet az értelmestől, hogy távozzék a mélységtől alant.

A jámbor uralkodik hajlamain, vagy szenvedélyén, a gonoszt hajlamai korlátozzák, azt érzelme fel-

felé emeli, ezt mind mélyebbre süllyeszti le. A bölcs előtt egyengetve van az élet útja, hogy képességeit tökéletesítve, Istent iparkodjék megközelíteni, ezzel tehát távolodik a föld okozta pusztulástól.

25. Isten összedönti a hengegők házát, de az özvegy határkövét megszilárdítja.

Itt a szerző feltárja a haragnál még aljasabb szenvedélyt, a büszkeséget, az döllyében magát mindenki fölé képzelet és irgalma még egy özvegygel szemben sem mutatkozik, büntetésül háza elsodortatik.

26. Undokság Isten előtt a gonosznak gondolatai, de a tiszták kedves beszédek.

A harag következménye a bosszu, rossz tettek szülőoka, azért másképp beszél, másképp érez és ez undokság Isten előtt. A beszéd kellemesen hangzik, de rossz gondolat rejlik mögötte, csak akkor tiszták, ha nincsenek keverve aljas szándékkal, mert az ilyen tagadja Isten mindentudását.

27. Házát megrontja a nyerészkedő, de a megvesztegetést gyűlölő élni fog.

Aki gyűlöl a megvesztegetést, mennyivel inkább rablást, az erőszakot, az ilyen eszközökkel épített ház elpusztul, de aki a megvesztegetést, az adományt is gyűlöl, tehát bízik Istenben, annak Isten életet ad, amit ember nem adhat.

28. Az igazságos szíve meggondolja, hogy mit feleljen, de a gonoszok szája terjeszt rosszaságot.

Higgadtan beszél, szavait megfontolva, keveset

beszél, de a rossznak beszéde, hogy másoknak ártson, mint forrás bugyog.

29. Távol van Isten a gonoszoktól, míg a jámborok imáját meghallgatja.

Nem hallgatja meg imáját, ezért mondja, hiába szolgálja Istent, de a jámbor felismeri, hogy imája meghallgatásra talált.

30. Világosság a szemnek az, ami megörvendezteti a szívet, egy jó hír megerősíti velővel a csontot.

A tóra — a szemek fénye — megörvendeztet, örül, ha kérdeznek tőle és tud rá felelni. Valami új magyarázat bizonyára életető hatással van. Fizikai és lelki szemmel látunk, mindkettő örömet szerez.

31. Fül, mely hallgat az életető intelmekre, bölcssek között fog tartózkodni.

Arra tanít, mikép lehet a harag szenvedélyétől megszabadulni, figyelni az intelmekre, társalkodjék az okosokkal, hogy ezektől megismerje a jócselekedeteket. Törekszik a bölcsesség után, eredmény nem maradhat el. A hagyományra is hallgat.

32. Aki megveti az erkölcsöt, önlelkét teszi utálatossá, de aki hallgat az intelmekre, mások szívét nyeri meg.

Az erkölcs által új, értelmes felfogást szerez magának.

33. Istenfélelem tanítás a bölcsességhez, tiszteletet megelőzi a szerénység.

Istenfélelem bölcsességre vezet, épügy, mint a szerénység tiszteletet hoz.

XVI. fejezet.

Isten figyelme az emberekre, akik benne bíznak örök nevet biztosítanak maguknak, kik nem bíznak benne elpusztulnak, mint szél a pelyvát szétszórja.

1. Az emberé a sziv rendelkezése, de Istentől jó a nyelv kifejezése.

Az ember rendezi a gondolatait, de Isten adja az alkalmat és módot, hogy azokat szép alakban feltárhassa. Bármennyire is rendelkezik az ember szabad akarattal, de terveinek végrehajtásához isteni segély kell.

2. Az ember összes vállalkozásait önszemeiben tisztáknak véli, de Isten mérlegeli a szándékot.

יהוה többesszámban van. Ha ellentétes erkölcsi felfogások jutnak érvényre, Isten mérlegeli azokat, az a fontos és nem, hogy az embernek tetszetősek-e. Önmaga mindig tisztának találja utjait, ha más nem is találja annak.

3. Hárítsd Istenre tetteid kivitelét és gondolataid megállanak.

Arra tanít a bölcs, hogy mikép jut hozzá az ember csak a jót választani, mert a legfontosabb, hogy a rossz gondolatokat távolítsa el, ne gondold, hogy anyagi igényeid kielégítéséért minden tilalmat szabad

áthágnod, azért kérd Isten segélyét életfenntartásodhoz, ő meg fogja adni, megmaradnak mindig gondolataid őhozzá, Isten megőríz bennünket.

4. Mindent a maga céljára teremtett az Örökkévaló, a gonoszt is a szerencsétlenség napjára.

Összes tetteid legyenek לשם שמים Isten dicsőítésére, még a gonoszon is az ő dicsősége tükröződik, ha rajta érezteti hatását, látják az ő igazságszolgálatát. Még a látszólag fölösleges alkotások: szunygók, egerek is bizonyos célt szolgálnak, Isten akaratát hajtják végre. Titusról szóló legendában egy szunyog szerepel.

5. Az Örökkévaló előtt utálatos minden gőgös szivű, erőszak-erőszakra nem marad büntetlenül.

Tartózkodjunk a büszkeségtől, ez csak rosszra irányíthatja az embert, még ha jót is tesz, Istennek nem lehet kedves, mert nem fakadhat tiszta érzésből, a lüktető szándék, a hajtó erő, a יך nem önzetlen. Kéz-től-kézre jó a büntetése a gonosznak, Isten küldi rá, nincs öröme egyetlen gőgöstől sem.

6. Szeretettel és hűséggel engeszteltetik ki a vétek és istenfélelem által tartózkodunk a rossztól.

Iparkodjék csak érényesen cselekedni Isten kedvére, akkor ha előbb vétkezett is, megbocsájtatik neki, ezáltal jut az igazsághoz és többet nem követ el olyat, bűnbánást eszközöl. A szeretet és hűség csak akkor használ a vétek engesztelésére, ha Istentől fél és nem az emberektől, mert csak akkor fog igazán tartózkodni a bűntől.

7. Ha Istennek tetszenek az ember utjai, még ellenségeit is kibékíti.

Legjobb bizonyíték utjaink egyenessége mellett ha ellenségeink sem találnak gáncsolni valót bennük, akkor Isten előtt is kedvesek. Akkor új ellenségeink bizonyára nem támadnak.

8. Többet ér a kevés igazsággal, mint a sok jövedelem jogtalansággal.

Mindent csak becsületes uton kell szerezni, mert ha olyannal táplálkozik, amit erőszakkal szerez, nagyon odairányít a rossz hajlamhoz, azért elégedjék meg inkább a kevésse, de rendes eszközzel.

9. Az ember szíve tervezi utját, de az Örökkévaló irányítja lépteit.

Az ember gondoljon a halál utáni életre, akkor csak a jó irányt fogja követni, mert Isten előtt kell számot adnia. Aki jámbor szándékkal közeledik, azt Isten megsegíti.

10. Varázserő van a király ajkain, kinek szája nem lesz hűtlen az igazsághoz.

Az egyes embernek csak önügyeire kell vigyáznia, míg a király az összességgel szemben felelős, tehát az igazsága oly erény, mely mindenkit boldogít. A király szavai határozottak, van elég tanácsadója, hogy biztos lehessen ítélkezésében, kell is, hogy az legyen, hisz szavai után igazodnak sokan.

11. Az igazság mérlegelése és megbecsülése az Örökkévaló ügye, az ő alkotása minden súlykő.

A király szavai olyanok, mintha mérlegsúlyok

volnának előtte, neki kell tudni a nép jogos ügyeit kifürkészni, mérlegelni, bár Isten fogja az ítéletet végrehajtani. Mikép vannak kisebb és nagyobb mérleg-súlyok, úgy az emberek tettei is azonkép mérlegeltetnek és az érdemek szerint a jutalmak.

12. Undokság a király előtt rosszat cselekedni, mert csak igazság által szilárdul meg a trón.

Undokság, ha a király gonoszat cselekszik, mert trónusa csak igazságos cselekedetekkel szilárdulhat meg.

13. Kedves a királyoknak az igazság ajkai és szeretik az egyenes szavukat.

Nem elég, hogy ő maga gyakorol igazságot, hanem alattvalói is ily szellemben éljenek és csakis az ilyenek álljanak kegyeiben. Szereti az igazságos beszédek és az egyenes szavakat mindenki tiszteli, szereti.

14. Királynak haragja a halálnak hirnökei, de a bölcs férfi kiengeszteli őt.

Az okos király lecsillapítja haragját, bár nagy hatalom rejlik ép ebben, hisz meg tud büntetni népeket, ha ellene fellázadnak, mégis egy okos fejedelem kegyelmet gyakorol a nép vétke miatt és szeretet kötelékével vonza magához a testeket és lelkeket egyaránt. Legyőzni haragját, bosszuállás szenvedélyét, nagy lelkiuralomnak, bölcsességnek a jele.

15. A király arcának derűjében élet rejlik és jóakarata, mint a tavaszi eső felhője.

Akinek arcát Isten kedvelté teszi a király előtt, — annak életet jelent — természetesen az ókor csak

zsarnoki önkényü királyokat ismert és jóakarata, mint tavaszi felhő, mely meghozza a termékenyítő esőt. Akire a király mosolyogva tekint, arra sok kellemeset háríthat; mint az eső, a király is sok áldásnak a forrása, Izrael fejedelmeinek példát kellett adniok az Istenfélő életből.

16. Mennyivel jobb a szinaranynál bölcsességet szerezni és értelmet szerezni kívánatosabb az ezüsthöz.

Ez az aranynak legbecsessebb faja, még csekély bölcsesség is értékesebb, mert ezt nem lehet elvesztetni, a vele való foglalkozás, az utána való vágyódás adja meg az életnek a valódi értéket.

17. Az egyeneslelkűek pályája távolmaradni a rossztól, lelkét óvja meg, aki megőrzi utját.

Szükség van az értelmességre, hogy a rossztól tartózkodjunk. Mert megértik, hogy életmódjukkal nem jutnak a bűn lejtőjére, megőrzi életét, ha távol tartja magát és nem cselekszik rosszat másnak, csak jót tesz és nem törődik másnak dolgával.

18. Az összeomlás előtt jár a gőg, a bukást megelőzi a dőlyf.

A kincsek gyűjtése által büszkévé lesz szíve és ez okozója a bajnak, mert általa sodortatik veszedelme. Haman is Eszter részéről a legnagyobb megtiszteltetésben részesült — gőgös lett ezáltal — de akkor érte el bukása. Ép ezzel nagybodlik a baja, hogy legfőbb hatalomra tett szert, mielőtt a bukása bekövetkezik. A sok élvezett jóért felfuvalkodottsággal hálálkodik Istennek.

19. Jobb alázatosnak lenni szerények között, mint zsákmánnyal osztzkodni büszkéssel.

Ha nem iparkodik kincseket gyűjteni, szerény marad, azok erényeit sajátítja el. Az erőszakoskodóktól eltanulhatja módszerüket.

20. Aki gondolkodik egy dolog fölött, megtalálja a helyesét, aki Istenben bíz, üdv neki.

Bár az okosságra való támasz üdvös, mégis mindenben nem lehet rá bízakodni, csak Istenbe helyezett bizalom üdvözt, még ha anyagi kárral is jár cselekedete, mert nemcsak a pillanatra, hanem Istenre is gondol.

21. Az okos szívűt értelmesnek hívják és az ajkák édessége gyarapítja a tudást.

Ha csak okosnak, értelmesnek hívják, tanul bölcsesektől és maga is azzá válik, szavait tanítványaival is megérteti, magát megkedvelteti és terjeszt tudást

22. Az élet forrása az ész tulajdonosának és a balgák büntetése az ő tulajdonosának.

Nem mindenben, mert nem lehet az ész mindenhatóságában megbízni, hisz a butával szemben hiába lép fel észokokkal. Az ész olyan mint a forrás, melyből élet fakad, a bajok, melyek a balgát utólérik, a balgaság következménye.

23. Az okosnak szive értelmessé teszi száját és ajkai által terjed a tudás.

Az okos beszédével új gondolatokat ébreszt, tanít, azért van יסיה műveltető alakban. Szive irányítja száját tiszta érzelmek kifejezésére és ily érzelmeket mint folyam visz tovább.

24. Szinméz a kellemes beszédek, édes a léleknek és gyógyulása a testnek.

Az okossal szemben lehet szépen beszélni, a a balgával szemben a hallgatás okosabb. A tóra szavai kellemesek, a szép beszéd a legalkalmasabb médium a lélek emelésére és e test egészségének fenntartására a megfelelő ismeretek terjesztése által és csakis akkor van élvezet a szép beszédekben, ha azok üdvösségünkre vezetnek.

25. Van ut, mely az ember előtt egyenesnek látszik, pedig a vége a halálnak utjai.

Óv attól, amit az ember helyesnek tart, pedig valójában nem üdvhozó. Az emberek helyeslik, látszólag helyes, de mélyebbről tekintve rosszat tartalmaz, a rossznak csiráját hordozza magában.

26. A bajlódónak élete önmagáért bajlódik, szája kényszeríti rá.

Aki rabszolgailag fárad önmagáért és csakis szája kényszeríti vágyainak kielégítésére, hogy éhen ne haljon s ha már megvan a hajlam saját céljaiért, esetleg akkor más igényekért is fárad, bár nem dicsérik érte.

27. A gonosz ember áskálódik baj után, ajkain emésztő tűz van.

Ha a gonosz lát valakit, aki nem olyan, mint ő, csellel és fondorkodással kutat eszközök után, hogy neki gonosztságot okozzon, legalább is szóval bántsa meg. Ajkairól, mint tűz lobog a baj, terjed messzire, kutat baj után, hozzátesz bajt okozó dolgokat, mintha gyulékony anyaghoz a tüzet juttatná hozzá.

28. Az álnok ember civódást terjeszt és az alattomos barátokat választ szét.

Ha lát embereket, kik nem konzekvens jelleműek, egyszer szorgalmasok, máskor hanyagok, civódik velük, szól, amig úgy cselekszel, mint én, barátod vagyok, ellenkező esetben vége a barátságnak. Elválasztja a világ hatalmasát az emberektől. Aki a dolgot kiforgatja valódi állásaikból, tehát civódást éleszt és lázadásra bírja az eddigi hű alattvalókat.

29. Az erőszakos ember elcsábítja felebarátját és vezeti őt nem jó uton.

Elcsábítja, esetleg a végső pusztulásig, hogy ő is vegyen részt az erőszakosságban, fizikai és szellemi értelemben.

30. Behunyja szemeit, ravaszságra gondol, fintorgatja arcvonásait, rosszat határozott el.

Aki nem tud szemünk közé nézni, az vagy már tett, vagy fog tenni valami rosszat, a hebegés a rossz hajlam sugallta beszéd kifejezője itt.

31. Diszes koszoru a vénség, az erény útján található fel.

A jótékonyság meghosszabbítja az életet és pedig tisztelttől környezetten.

32. Jobb a türelmes, mint a hős, aki indulatát legyőzi, mint aki várost hódít meg.

Aki legyőzi szenvedélyét, melyek ellene mind feltámadhatnak. Itt befejezi a bölcs szavait és mint

általános szabályt állítja fel, hogy válassza az ember az erényt és jótékonytságot, mert ha a korona erőszakos uton szereztetik be, akkor nem dicsőség.

33. Ölbe vettetik a sors, de az Örökkévalótól a döntés.

Önmaga számára a sorsot maga kovácsolja az ember, de a végzetet Isten választja meg az embernek. Ezért kell imánkkal hozzá fordulni. Csak az erőből fakadó türelem érdem, mert a gyenge nem állhat bosszút. Akit a körülmények lesujtanak, nem érdem, ha uralkodik önmagán, érdem a vígkedélyünél, ha fékentartja indulatait.

XVII. fejezet.

Az elégedettnék boldogsága a béke, anélkül semmi sincs, ha Istenben bízunk, az erény napfényre jó.

1. Többet ér száraz kenyér békességben, mint viszálykodásban a telt ház lakmározással.

A kenyér is csak fáradság útján szerezhető be; a veszekedésnél nincs élvezet, még legédesebb falatnál sincs. A Szentföldre is vonatkozhatik, Isten jobban szereti, ha Izrael az elpusztult szent városban lelki békében él, semmint ha a vétek áldozatait mutatja be a fennálló oltárokon. Telt ház — jó falatokkal.

2. Az értelmes szolgál kormányoz a nem sikerült házi fiun és osztokodik a testvérekkel az örökségen.

Az isteni szellem, mely testünkön van — fiunak

neveztetik és a test, mely akaratát végrehajtja szolgának; ha tehát ez uralkodik, akkor a viszony fordított, veszekedés áll elő, de ha kellő harmónia van közöttük, akkor mindegyik élvezi az őt megillető örökséget, béke honol közöttük. A hagyomány Nebukadnezárra vonatkoztatja, aki uralkodott Jerusalemban, Isten elsőszülött fia fölött. A derék szolga is gyermekszámba vétetik. Többet ér a szorgalmas munkálkodás a kapott örökségnél. A hanyag tulajdonos kénytelen a birtokból juttatni a szolga bérét és fordított helyzet állhat elő.

3. Tégely az ezüstnek, olvasztókályha az aranynak, de a szívek megvizsgálója az Örökévaló.

Sokan a házukban dúló egyenetlenség okául a szegénységet hozzák fel, pedig az ezüst és arany is salakkal van együttesen, azt tudni kell kiválasztani — de nem felel meg a tényeknek, mert Isten látja a szíveket, ismeri a gondolatokat és megtisztítja a vétkektől szeretet vagy büntetésbeli fájdalmakkal. Ne ítélkezzünk felebarátaink felett, mert nem ismerjük szívbeli érzéseiket, csak Isten ismeri azokat.

4. A gonosztevő figyel a vétkes beszédre, a hazug hallgat a veszedelem szavára.

Nemcsak maga figyel a rosszra, de mást is annak meghallgatására buzdít, — ezért a hifil alak — ezeknél is rosszabb ő, מרע szája, ahelyett, hogy szent beszédet hallatna, házugságot terjeszt, üres szavakat. Örömmel hallgat a rágalmazókra, hogy rosszat tessen embertársának, egymáshoz illenek jellemüknél fogva. A cselekedet tanuskodik az érzelmekről, mint a veszedelmes legyek a bűzhödő tárgyakkal táplálkoznak.

5. Aki gúnyolódik a szegényen, káromolja Alkotóját, a kárörvendő nem marad büntetlenül.

Aki más bajának örvend, civódik vele és ezáltal saját életét is megkeseríti. Mintha nem Isten teremtette volna az egyént olyannak, aminő. A kárörvendő is részesülhet ugyanolyan sorsban, Isten felemel és lesujthat.

6. Az öregek disze az unokák és a gyermekek büszkesége a szüleik.

Ha látják, hogy jó uton haladnak, ha a szülők jámborok, a gyermekek díszei. Az apát jobban kell tisztelni, mint a nagyapát, azért velük büszkélkednek.

7. Nem illik az alacsonyrangúnak a büszke beszéd, annál kevésbé egy nemesnek a hazug.

יִתְרִי fölöslegeset jelent, nem illik a jámbor beszéd neki, mert az szerinte fölösleges, nem szereti Istent, nem az ő tanait. Büszkélkedés, mert ő csak aljasat beszél, még kevésbé illik a nemeslelkűhöz a hazudozás, mert kell, hogy lelkében undorodjék tőle, mert ellenesetben a hazugság terjed és mások is elhiszik.

8. Bűvös kő az ajándék az elfogadó szemében, bármerre fordul, szerencsét csinál.

Ha egy ember jó Isten elé, megvesztegeti szavaival és visszatér hozzá, akkor amit kér, megkapja Istentől. Aki elfogadja, az mint kiváló ékkövet viseli és bármerre fordul, hirdeti az adományozónak érdemeit. A bírónak szemét elhomályosítja és bármerről

nézi a jogesetet, az előnyös oldaláról mutatkozik neki a megvesztegetés folytán és folytatása a megelőző sorban kifejtett gondolatoknak. Bár maga a megvesztegetés jogtalan dolog, de aki elfogadja, annak szemében kegyet találunk, mennyivel inkább, ha igazat művelünk Isten szemében, kegyet találunk nála, hogy tekint reánk.

9. Aki eltakarja a hibát szeretetet keres, de aki szavait ismételteti szétválaszt barátokat.

Lehetetlen, hogy a legjobb barátok között is ne forduljon elő kis különbözet néha, de el kell nyomni a civódás üszkét, mert ha nem, szétválnak. Ha már valaki vétkezett ellenünk, ha azt nem említjük fel, nem teszünk többé szemrehányást, akkor őt szeretni fogja, de ha sokszor felhányja neki, akkor eltávolítja magától a világ hatalmas urát, Istent, aki megtiltotta: „Ne légy bosszuálló és haragtartó!”

10. Hatásosabb a figyelmeztetés az értelmesnél, mint száz csapás a balgának.

Az a tudat, hogy baráttól, jóakarótól jó a figyelmeztetés, mély nyomot kelt lelkében. A dorgálási megaláztatás jobban megteszi hatását az okosnál, mint száz ütés a balgánál.

11. A gonosz csak makacsságot hajhász, tehát kegyetlen követet küldenek ellene.

A civódó nem tekinti barátot, hanem makacs ságában veszekedést szít és a szeretet kegyetlenséggé változik. Belészáll a kegyetlenség küldöttje. Akinek

minden gondolata és tette makacskodás Istennel szemben, az rosszat hajhász önmaga számára e földön és a jövőben kegyetlen angyal ítélkezik felette.

12. Inkább egy kölykétől megfosztott medvével találkozni, mint az oktalannak az ő dőreségével.

Miután a civódó emberrel való találkozás csak kellemetlenségeket okoz, ha az okos ember, annak tulajdonítja, hogy rossz kedvében volt, de ha buta, akkor vele szemben nincs kibuvó. A medve a testet sérti meg, a balga a lelket, a medve a szív vérének akarja kiszívni, a balga a lélekből az egészséges életet, hogy belecsepegtesse az ő buta életfelfogását és el akarja őt Istentől csábítani, így biztos veszedelembé sodorja s míg a medvétől talán megszabadulhat, mert a vadállat ösztönszerűen csak akkor pusztít, ha éhes vagy dühös. ha egyet széttépett, lelohad a haragja és az állatok nem bántanak olyant, aki jót tett velük; a balga nem elégszik meg, hogy áldozatot szedett, nem bírálhatja, hogy javára van vagy nincs, csak mindent a maga gondolkodáskörébe akar sodorni.

13. Aki a jót rosszal viszonozza, annak házából a baj nem fog elmaradni.

Ez is ok a civódásra, mert ilyet nem szoktak megbocsátani. Aki ilyet tesz, hogy jót rosszal viszonoz, annak senki sem jó segítségére, ezt is csak balga cselekszi, hogy hálátlanul viselkedik, — folytatása a balgáról szóló gondolatoknak.

14. A civódás kezdete olyan, mint vízforrás fakadása, hagyd el, mielőtt megárad.

A kövek között ás gödröt, a víz keresztülhatol azokon és folyton nagyobbodik. Mielőtt megárad azaz mielőtt feltárul a te szégyened, jogtalanságod, hagyd abba. Az elmérgesedett civódást nem egykönnyen lehet csillapítani. Kezdetben hagyd abba, ne mélyítsd el a vitatkozás árját.

15. Aki igazságosnak tartja a gonoszt és gonosznak az igazságot, mindkettő undokság Isten előtt.

Bármily fontos a béke, de nem mindenki érdekes arra, hogy békében éljünk vele, a gonosztól el kell fordulni, mert Isten undorodik olyantól, aki ilyenekkel szövetkezik. Kötelesség a gonoszt szóval is ócsárolni és az igazságot dicsérni, ellenkezője büntetendő cselekmény.

16. Mit használ a vételár a balga kezében, hogy szerezzen bölcsességet, hisz nincs esze.

Miért ad Isten vagyont olyannak, aki nem tudja azt helyesen felhasználni, másrészt mert nincs szive bölcsességet szerezni, kapja az eszközöket hozzá, de minden hiába, szív nélkül mitsem ér. Bölcsesség alatt itt a tóra értendő, hisz ha tud is valamit, de nem tartja meg, hisz csak hírnévszerzés miatt történik a tanulás, nem magáért a tudásért. Mit használ a tanulásdíj, amit kiad, hisz nincs szive felfogni a valódi bölcsességet — és folytatva a fenti gondolatot, ugyis fordítva itéli meg a dolgokat.

17. Minden időben szeress barátkozni és testvérnek születik a baj idejére.

A bajban nemcsak barátnak, hanem testvérnek kell mutatkoznunk, aki buzgólkodik, hogy a bajból kiszabadítson. Örömben és búban szerezzünk barátokat, de különösen a bajban mutatkozik annak boldogító hatása. Lehet úgy is magyarázni, hogy a balga mináron iparkodik mindenkivel barátkozni — vonatkozva a főttebbi gondolatra — és gyakran, akit ő testvérnek gondol, bajt okoz neki. Sok kell ahhoz, hogy valakit barátnak tekinthessünk.

18. Az esztelen ember kézbe csap, kezeséget vállal felebarátjáért.

A barátságban is kell bizonyos észszerű szabályt megőrizni, nehogy jótállásával önmagát bajba sodorja, még mielőtt maga a barát kívánná. Részint pénzre vonatkozik, vagy pedig, hogy haladjon velük a gonoszság utjain. Egy balga emberrel való társalgás csak bánatot okoz, ha a balga látja, hogy barátja akar valamit venni, butaságában odasiet és megadja az árat, azaz kézbe csap, még mielőtt társa megteheti.

19. Aki szereti a bűnt, szereti a civakodást, ki szája ajtaját magasba helyezi (dölyfös) romlást keres.

Jellemzi a civódás keletkezését. Aki szereti a jogtalanságot, szereti a civódást, mert megszokta, hisz minden gonosztetténél küzdelme van a jó hajlamával, mindjárt a civódás kezdetén nagy garral beszél, sértőleg, bántólag, elriasztja embertársát, bajt okoz.

20. Hamis szívű nem talál jót és aki beszédével ferdit bajba sodortatik

Az ilyen ember sohasem találhat őszinte barátot, mert mindig másképpen beszél, szavaira nem lehet támaszkodni, tehát elfordulnak tőle, bár beszédével magát jámbornak szeretné feltüntetni, de szívében gonoszat érez, önmagát sodorja bele a másnak ázott verembe. Nem talál jóakaróra, hisz ő a közfelfogás és közérdek ellen cselekszik, tehát vele szemben is úgy viselkednek. Ha pedig megfordítja beszédét, hogy szeretetet találjon, besodortatik a bajba, hisz a szó e szívnek tolla.

21. Aki balgának szülője, önmagának van bánatára és nem örvend a gonosznak atyja.

Az apa efölötti bánatában mindig torzsalkodóvá válik, mert csak örömrzét szülhet barátságos békét. Minden tetteivel bánatot szül. A balga fiu még a gonosznál is rosszabb, hisz nincs kilátás a megjavulásra, annak csak nem örvend, de efölött bánkódik.

22. Örvendező szív egészséges külszint ad, a nyomott kedély kiaszalja a csontvelőt.

Az kigyógyít minden civódási hajlamot, a levert kedély mindenkivel szemben izgatott, veszekedő. Aki sorsával elégedett, arca sugárzik, az öröm a testnek is jót tesz, ellenkezőleg a bánat összetöri a lelket is és a testet, epéje működése nem szabályos, összehúzza a véredényeket, nem engedi a vért, a meleget szétáradni az egész testbe.

23. A gonosz zsebeiből veszi elő a megvesztegetést, hogy elferditse a jogosság útjait.

A megvesztegetés civódást okoz a bírónál, mert tudjuk, hogy elferdíti az igazságot, mégis javára ítél és miből is ismerjük fel, hogy elfogad megvesztegetést?

24. Az értelmesnek szeme előtt van a bölcsesség, de a buta szemei a föld szélén keresik.

Az értelmes az arcról felismeri, mert a balga szeme kalandoz messze, míg az okos nyíltan tekint felfelé, ez pedig lefelé irányítja tekintetét. Az okos nem tartja soknak a megtanulandó anyagot, mert napenként végez egy-egy részt, míg a balga számlálgatja a szakaszokat, önmaga elé nehézségeket tornyosít, végtelennek, elérhetetlennek tartja azt. A tóra is kifejezi: „Nem az elérhetetlen határok között található, hanem a szádban és szivedben, hogy teljesítsd azt“.

25. A balga fiu bosszúság az atyának és keserűség az anyjának.

Leirja a civódó lelkületét, hogy még szüleivel is összevesz és ezzel bajt, bánatot okoz nekik. Bánat az apának, mert csak bosszúságot okoz, szerencsétlenség az anyára, mert a gyümölcs ize olyan, mint a fáé, tehát a szülőnél baj van, sőt az ilyen gyermek képes a szülők természetét teljesen átalakítani.

26. Az igazságos is lakoljon a nemjóért és nemeseket büntetni a jogosság miatt.

A civódó ember, ha különben jámbor is, ha baj éri, nem bűneinek büntetéseképp fogja fel azt, hanem a jámborokat érni szokott csapásoknak. Isten nem

akarja kiirtani egész Izráelt, mert nem megfelelő szemekben mindannyit sújtani, még a köztük levő kiváltképeket is. Vagy: aki nem jó, az még a jámborságot és egyenességet is képes volna büntetni.

27. Aki ismer tudást, visszatartja szavait, az értelmes ritkán hangoztatja véleményét.

Befejezi a bölcs tanításait arranézve, hogy a békét terjesszük: tudja visszatartani szavait, ne válasszon veszekedőnek, hidegvérrel ne izgassa a veszekedni akarót. Az igazi tudás nem használ sok beszédet, az okos sokat mond kevés beszéddel. Aki szépen, előkelően beszél, nem sokat, de jól beszél.

28. A balga is okosnak tartatik ha hallgat, visszafojtja beszédét az értelmes.

Ha különben balga, de ha hallgat, okosnak mutatkozik, de azért néha-néha kitör veszekedő természetűe, jobb ennél, aki ajkait elzárja mindentől. Aki el tud hallgattatni egy fecsegőt, nagyon okosat tudott művelni — azért hangoztatja kétszer.

XVIII. fejezet.

A szenvedély káros hatása az emberek közötti érintkezésben és az erkölcsi élet megrontására.

1. Élvezet után törekszik a különcködő, minden üdvös ellen tör.

Öregkorában a vágyódás vagy a szenvedély kihív önmagától — szól a bölcs — csak az olyan gerjeszti a szenvedélyt, aki eltávolodik Istentől és törájától és feltűnik az ő székelye minden üdvösnél. Az

ember társaslénykép van alkotva, aki ellenkező viselkedést tanusít, az külön, csak önmagát ismeri, saját előnyét és minden üdvössel szemben utálatos természetét.

2. A balgának nincs élvezete az értelmességben, hanem csak szíve gondolatainak feltárásában

Elég, ha csak feltárja szívét, melyben az aljas vágyak honolnak. A magáénál nagyobb dicsőséget nem akar, míg az ő kevés okosságát szeretné az egész világgal közölni. Szemében senki sem kiváló.

3. A gonosz megjelenésével beköszönt a megvetés és a becsmérlésével a szégyen.

A szenvedélyes ember mintegy ikertestvére a gonosznak, együtt jár mindkettejével a szégyen tettei nyomában. A gonosz mindenkit megvet. A becsületes, ha már elkövetett valami illetlent, szégyeli magát. Ha valaki észreveszi, hogy embertársa nem adja meg neki az őt megillető tiszteletet, távoltartja magát tőle, mert bizonyára még több meggyalázást várhat tőle.

4. Mély vizek a férfi ajkainak beszédei, gyógyó patak a bölcsesség forrása.

Fáradozni kell az okos beszédnél, mint a forrásnál, ha belőle meríteni akarunk, mert mély, gondolkodnunk kell, amíg megértjük azokat.

5. Nem jó a gonosznak a tekintélyét emelni, hogy elferdítsék az igazságot az ítélkezésben.

Aki a tekintélyét emeli, társalog vele, elsajátítja tetteit, elferdíti az igazságot és ha azt egyszer megteszi, akkor a többi szenvedély is urrá lesz fölötte.

6. A balgának beszédei civódásba keverednek és szája verekedésre izgat.

Aki összekeveredik balgákkal, eltanulja cselekedeteit és bajt okoz magának, nem beszél csendesen, békésen, hanem hangosan, szinte veszekedő hangon, sőt lármája sokszor verést hoz számára.

7. A balgának szája félelmetes ránézve és beszéde életének a megrontója.

Az életben sötétlen tárja fel a dolgokat, rettegést okoz felebarátjának. Vagy pedig: a balga gyalázatos beszédeket hallat, önmagának pusztulást okoz. Önmaga hozza a veszélyt önmagára. Nem tanácsos vele társalogni, mert ajkait csak civódásra nyitja fel, nem jó vele vitatkozni. Önszája az a csapda, melybe beleesik.

8. A civakodónak szavai mérgezett csemegék, behatolnak a test belsejébe.

A balgának beszédei előbb a testet, később a lelkünket törik össze. Mint kalapácsütések, melyek amíg csak külsőleg ütnek, könnyen gyógyíthatók, de ha belseinkbe hatolnak, sokkal veszélyesebbek.

9. A munkájában tétlenkedő testvére a pusztító embernek.

A tétlenség is sok szenvedélynek okozója. Aki tartózkodik a törával való foglalkozástól, ámbár tanult ember, mégis romboló, a sátán, a gonosz szellem, a rossz hajlam a törában pusztítást okoz, elfelelti a tanokat, ferde irányt követ.

10. Erős vártorony az Örökkévaló neve, odafut az igazságos és meg van mentve.

Az Istenbe helyezett bizalom erősíti az embert

hogy fokról-fokra legyőzze szenvedélyét. Megerősíti erkölcsi elhatározásában. Még a szorgalmasnak sem használnak törekvései, ha nem bízik Istenben.

11. A gazdagok vagyona erejének biztonsága és mint magas fal alatt van a disztermében

Iparkodik vagyona tenni szert, ez képezi bizalmát. Gazdagsága összes termeiben van felhalmozva, ezért fal gyanánt szolgál nekik. Gyakran a gazdagság megváltója a haláltól. A valódi kincs az istenfélelem, nem kell senkitől sem félni.

12. A bukás előtt büszke az ember szive, de a tiszteletet szerénység előzi meg.

A büszkélkedés egyik okozója a szenvedélyességnek, mert csak a megtört, alázatos szív tudja azt fékentartani, ha nem, akkor következik be bukása. Felemeli Isten, hogy bukásával nagyobb legyen a büntetése, a szerénységért tisztelet a jutalmazás.

13. Ki válaszol, mielőtt megértené a dolgot, annak balgasága és szégyene.

Az elhamarkodottság, a meggondoltság hiánya is egyik okozója annak, hogy szégyent arat, mert nem gondolja meg szenvedélyeinek következményeit. Nem érti kellőleg a kérdést, tehát lehetetlenség helyesen válaszolni.

14. Férfias lélek elvisel betegséget, de megtört kedélyt ő állítja helyre.

Aki nyugodtan elvisel mindent, amit Isten reá küld, annak ereje nem távozik tőle. Az értelem vezeti a testet is, ha beteg, az egészség felé, de ha az érte-

lem beteg, akkor a test nem viheti a lelket az egészség felé. A szellem élteti az embert, kigyógyítja minden testi és értelmi bajból, de ha az nem tökéletes, honnan remélhető felgyógyulás. Nem ejt ki szót, míg az értelme mérlegén nem vitte át.

15. Értelmes szív gyarapít tudást és a bölcssek füle kutatja a tudást.

Bár nagy dolog a betegséget önmagának gyógyítani ki, de az értelmes másoktól is tanul, mikép kell haladni az erkölcsiség útján. Önmagából is merit tudást, míg olyan is van, aki csak azt tudja, amit mástól hall, kölcsönösen keresik egymást: tudomány és értelmesség.

16. Az ajándék széles kört biztosít és hatalmasok elé vezet.

Ha felismerik az ember nemes szívét, készséggel veszik őt a kiválók maguk közé, erényes művek létesítéséhez. Akiknek nagy emberekkel van dolguk, az eléjük küldött adomány csak jobban megnyitja számukra a közeledhetést — a bölcsesség azon adomány Istentől, mellyel a nagyok és hatalmasok elé juthat.

17. Igazsága van az elsőnek a pereskedésben, de jó a társa és megvizsgálják.

Ha támad a rossz hajlam, nem engedjük át magunkat az első benyomásnak, hanem hagyjuk a jó hajlamot is szóhoz juttatni. Az első igazságosnak tekintetik, amikép ő adja elő ügyét, társa esetleg őt megcáfolhatja és a kutatás megindul.

18. Cívódásokat megszüntet a sors és szétválaszt hatalmasokat.

Ha a rossz hajlamra hallgatunk, civódás keletkezhetik közte és a jó hajlam között — a véletlen megszünteti vagy erősíti az ellentéteket. E kifejezés — hatalmasok — elrejtetteknek is felelhet meg, vagyis ami az ítélkezésben nem volt felderíthető, azt a véletlen feltárja. A sorsdöntéssel megszűnik az egyesek követelése és akik erősen perlekedtek, most szétválnak, azaz megszüntetik pereiket.

19. Egy elpártolt testvér erősebb, mint megerősített város és civódások a palota záró reteszei.

Ha a rossz hajlam már távozott tőle, az jobb rá nézve, mint egy erős vár, de ha még küzdeni kell vele, akkor is távoltarthatja magától, mintegy retesszel elzárhatja a palotát. Veszélyes és engesztelhetetlen a testvérek közötti harc, bevehetetlen és elzárt az érintkezés egy várnál. Esetleg a gyűlölet baj, idejében megszűnik, mint retesz eltolható, mert a szeretet köztük, mint erős vár, oly hatalmas.

20. A férfi szájának gyömolcséből lakik jól a teste, ajkai szerzeményéből telik meg.

Minden áron üdvös a kiválókra hallgatni, ha vágyódása az anyagi táplálékra irányul, ezek a lehetőséget is nyújtják számára, ha lelkiekre istenfélelemre és szeretetre, akkor is meríthet belőlük, jó és rossz onnan ered.

21. Halál és élet van a nyelv hatalmában és barátai élvezik gyümölcsét.

Nem magában a nyelvben, hanem a nyelv erejében, hatásában másokat is életre buzdíthat, vagy bajba sodorhat, minden attól függ, hogy mikép élünk vele. Aki a tórával foglalkozik, már ezen a földön élvezi gyümölcsét. A tóra ad életet, ellenben halál jár nyomában. Aki sokat szaporítja a szót, úgy jót vagy rosszat eredményez.

22. Aki asszonyt talált jót talált és kegyet kapott az Örökkévalótól.

Az erkölcstelenség ellen a legjobb szer a jóra való asszony, derék utódokat hozni neki. Az talált kegyet Isten részéről, aki jó asszonyt talált, az kísérfője és a bűnös élettől visszatartja.

23. A szűkölködő könyörgő hangon beszél, de a gazdag szemtelenül válaszol.

Aki kéri Istent, hogy segítse a rossz hajlam elleni küzdelemben, az szerény, aki vallásos tettekben gazdag, az öntudatosan néz szembe a szenvedélynek. Mert a gazdag dölyfös, a szegény nyomott kedélyű.

24. Némelyik társakat szerez önönkárára, de van barát, hűségesebb a testvérnél.

Keressük a derék emberek barátságát, akkor győzedelmeskedünk a szenvedélyeken, előttük szégyenkezünk, hogy azoknak hatalmába kerülnénk. Szerezz barátokat, valamikor szükség lehet rájuk. Az utóbbi versek összefüggnek: legjobb barát a jó nyelv, legnagyobb ellenség a rossznyelvű ember — tehát

aszerint élvezi gyümölcsét. A jó feleség Isten adománya, a rossz Isten átka, rosszabb a halálnál és ha nincs felesége szerényen beszéljen, ha oly szerencsétlen iparkodják barátokat szerezni, azok fognak érte beszélni, ezek ragaszkodásukkal többet érnek egy testvérnél. A barát közül sok csak látszólag az, esetleg kárunkra vannak, csak az az igazi, aki oly ragaszkodó, mint egy testvér.

XIX. fejezet.

A lényeges nem keletkezhetik a mellékesből, az ész mérlegel és egyenlít ki. A szegénység miatt sokan zúgolódnak.

1. Boldogabb a becsületes egyszerűségében haladó szegény, mint az álnok, aki balga.

Nem akar hamis utakon vagyonhoz jutni és a tömeg balgának tekinti ezért, pedig ép a fordítottja az igaz, mert az ilykép szerzett vagyon ugysem marad meg és ez a ferdeség csak gyarapítja az ostobaságot. Aki vitatkozik vagy zúgolódik Isten végzése ellen, az balga, mert nem fogja fel, hogy mi válik a maga javára, csak szeme látása után ítélkezik, tehát hamis beszédet hallat.

2. Tudás nélkül nem jó a lélek és aki lábával siet, vétkes.

Aki hordja az élet igáját, mint a tudatlan szamárr, az sem az igazi feladatot oldja meg, mert iparkodni kell a helyzeten javítani, de ha csellel és ravaszsággal akarja magát kiszabadítani, az vétkes, nem

ér el vele semmit. A vétkes lábaival tapossa a vallás törvényeit, mindegyiket nem fontosnak nyilvánítja. Még az sem mentség, ha valaki tudatlanságból szegi meg a törvényt. A lábak oda viszik az embert, ahova a szív vágyódik, pedig ennek meg kellene gondolnia, hogy nem keletkezik-e baj belőle, tehát nem kell sietnie, mert akkor nem tud gondolkodni.

3. Az ember balgasága elferdíti útját és az Örökkévaló ellen zajong szive.

Önhibája okozza neki a szegénységet és Istennek tulajdonítja a bajt. Vétkei nem látja be, Isten ellen lázong, végzet ellen zúgolódik, mint József testvérei, mikor a büntetés utólérte őket.

4. A vagyon sok barátot szerez, míg a szegény még egyetlen barátjától is elválasztatik.

Amíg szegények, addig egymásközött szépen összetartanak, míg ha egyik közülök meggazdagodik, többé nem társalog velük, a szép kapocs meglazul, csak a nálánál gazdagabbakkal érintkezik. A szegénytől még a vele egyenrangú is elválk, ismerős és testvér egyaránt.

5. A hamis tanu nem marad büntetlenül és aki terjeszt hazugságokat, nem menekül meg.

A hamis tanu is anyagilag károkat okozhat, büntetése nem marad el. Ha a bíróság bizonyíték hiánya miatt nem ítélheti el, de Istentől megkapja büntetését, aki hazudni szokott, később hamisan is tanuskodik és szándékolt gonoszsága ellene zúdítatik.

6. Sokan rajongják körül a kiválónak személyét és mindenki iparkodik barátjául a bőkezűnek.

A gazdagságot Isten azért adja, hogy legyen bőkezű, adakozó, míg a rosszlelkű sérteget, ezért elveszik tőle és szegény lesz, sokan szégyent vallanak vele és sokan csatlakoznak beune.

7. A szegényt összes testvérei gyűlölik őt, mennyivel inkább távolodnak tőle társai, ha nem hozzátartoznak.

Az ily fukar, nemcsak, hogy jót nem tesz, hanem még árt szegény testvéreinek, mert azt mondják, hogy van gazdag testvére, tehát nem szorul másnak segítségére, ezért gyűlölik. Testvérei alatt hozzátartozói értendők, idegeneknek tekinti őket, mennyivel inkább barátai távolodnak tőle. Ha szavakkal felsorolják őket, nem használ, letagadja. Még szóval sem szeretnek vele társalogni.

8. Ki értelmes szívet szerez, szereti önlelkét, ki megőrzi az értelmet, az jót fog feltalálni.

Lehet valaki fukar csak önmagára, a másik magára, nemcsak másra, ez nem menthető semmiképpen, amit szíve kíván, beszerzi magának értelmével. A tudás székhelye — régi felfogás szerint — a szív volt és aki a gyűjtött tudományt szívében megőrzi, hogy ne felejtse el, jót talált ezáltal.

9. A hazugságok tanyája nem marad büntetlenül és aki terjeszt hamisságokat, elpusztul.

Ha kérdik, házad szegénység szerint van berendezve, miért nem vonsz meg magadtól semmi jót, ő

tagadja fukarságot és hirdeti, hogy ő valójában jót tesz, ez a hazugsága a szegényeknél hibát keres, hogy méltatlanok a segítségre, ez új hazugság nem marad büntetlenül. Feltárja a hamis tanu, hogy a testvérek és barátok megbízhatatlanok gyakran és az ezekbe helyezett bizalom elvesz.

10. Nem jól áll a balgának a gyönyörködés, még kevésbé a szolgának uralkodni fejedelmeken.

Isten a gazdagságot csak olyannak adja ki, aki azt méltóan tudja visetni, így a szolgálék se uralkodjék előkelőkön. Nem megfelelő egy ilyen társadalmi rend. És ha a balga jólétnek örvend, csak gyarapszik balgasága. A szolga pedig a szolgaságában szerzett rossz tulajdonságait ráerőszakolja azokra, kik előkelőbb gondolkodásuak voltak. Hasonlít ez a test és lélek viszonyára.

11. Az embert esze teszi hosszantűrővé és dicsősége sértést elnézi.

Ha a szegény azt hiszi, hogy semmivel sem lehet elviselhetővé tenni sorsát, ime legyen türelmes, mert szenvedése által bűneiért lakol. Ha így viselkedik okosságra vall, diszére válik, ha állítják, hogy megbocsájt ellenfelének, tehát nem bosszuálló.

12. A király haragja olyan, mint az oroszlán ordítása, de mint a harmat a mezőre az ő jóakarata.

Ha Isten ellen zúgolódik szegénysége miatt, semmit sem ér el vele, csak a király haragját vonja

magára. Isten bizonyára áldást akar adni, csak mi legyünk fogékonyak annak elfogadására, mint a harmat is csak termékeny talajon használ. Mint az orosz-lán bőgése megijeszt, Istentől is rettegni kell. Mint a harmat fejleszt, úgy van a király hatalmában is jólétet fejleszteni állandóan. Az orosz-lán bőgésével figyelmeztet, hogy aki fél, meneküljön, a király is akarja, hogy féljenek tőle.

13. Baj az apára a balga fiu és mint csurogó ereszt a veszekedő asszony.

Ha a gazdag embernek korlátolt fia van, az vagyonában kárt okoz, vagy a szegénység abból is fakadhat, mert civódó felesége van valakinek, hisz az áldás csak békés otthonban található fel, a veszekedő asszony előbb-utóbb elpusztitná a házát, — ha fiaival civódnék, azokon tudna uralkodni, feleségén bajos. Az ereszről csurog a házra kellemetlen: úgy az asszonyi civódás sem akkor szűnik meg, mikor más szeretné, — az eresztől eltávolítjuk a gyermeket, úgy az ily asszonytól is távolodnak. Az állandó csepegés mindent elpusztít.

14. Ház és vagyon atyák öröksége lehet, de egy okos asszony Isten ajándéka.

Gyakran látunk gazdagokat a legundokabb környezetben, míg házuk tele van anyagi javakkal, lehet, hogy apjuk, vagy derék feleségük érdemét élvezik. Az nem függ a szülöktől, hogy milyen feleséget kapjon a fiuk.

15. Lustaság álmosságba ejt és a hanyag lélek éhez.

Isten mindenkinek ad fegyvert kezébe, hogy tö-

kéleletesítse lelkét, egyiknek okosságot, hogy tórát tanulhasson, másiknak erőt, szépséget vagy munkakedvet, hogy leigázhassa rossz hajlamait, de akiben egyik sincs ezek közül, annak Isten gazdagságot ad, hogy lelkét tökéletesítse. A tudásra is vonatkozhatik, aki nem ismétel, végre elfelejt mindent. רמיה csalfaságot is jelent, néha sikerül ezuton nyereséghez jutni, de legtöbbször a végén rajtavesz és éheznek, ez mindkettőre vonatkozik.

16. Önlelkét óvja meg, aki megőrzi a vallásparancsot, aki megveti utjait, meghal.

Sokan megvetik Isten tóráját, de egy parancsot hatalmasan gyakorolnak, ez megmenti lelkét; van, aki egy órában szerzi meg a halhatatlanságát, megveti eddigi rossz tetteit, meghal Isten nevének megszentelésére. Mert nem adja szívét a vallásra, meghal ideje előtt, vagy elhal erkölcsi erejében.

17. Istennek kölcsönöz, aki szegényeknek juttat és jótettét megjutalmazza neki.

Csupa rosszat cselekszik, de egy jó tulajdonsága van, hogy juttat a szegénynek, ezért jutalmat kap. Amikor megbetegszik, lelke a halálhoz közeledik, jámborsága tolmácsakép szól érte Istennél, mert ő egy szegénynek lelkét, azaz életét mentette meg, ám most őt mentsük meg, Isten visszaadja neki, amit ő adott a szegénynek és még megjutalmazza őt. מלוח annyit is tesz, hogy csatlakozik, tehát aki Istenhez csatlakozik, abban mutatja, hogy szegénynek juttat, vagyis nyilvánvalóvá teszi, hogy amiye van, Isten tulajdonának tekinti, ezt Isten megjutalmazza.

18. Fegyelmezd fiadat, akkor van reménység és nem fogsz vágyódni őt megölni.

Távolíts el minden akadályt, ami a szegénységbe sodor. Ne könyörülj rajta, ha fenyítése miatt jajgat. Ne üsd nagyon, nehogy belepusztuljon. Ha nem is látsz eredményt a fenyítésben, azért ne hagyd abba hátha mégis megjavul majd, de ne akard romlását. Addig nevelj, amíg várhatsz javulást, tehát fiatalokrában, ne várd, amíg ellened fellázad.

19. A szertelen haragvó megkapja büntetését és ha elveszik tőle haragja tárgyát, még nagyobbá teszed azt.

Ha bünteted, ne gyilkos módra törj reá, ha korlát nélkül szabad folyást enged haragjának, esetleg agyonüthetné fiát, a sok ütés elfásulttá teszi, elvadijtja a fiút, tehát csak a nevelés és ne a bosszúság gondolata vezéreljen. Ha ellenségét kiragadod kezei közül, jót teszel vele és meghosszabbítod éveit. Aki hirtelen haragu, bizonyára rosszat tesz azzal, akire haragszik, tehát, ha kiragadjuk kezeiből, megszabadítjuk a büntetéstől, de ő haragjában megmarad, bosszút forral és még nagyobb büntetésre érdemesíti magát. Folytatása a fenti nevelésről szóló gondolatoknak.

20. Hallgass a tanácsra és fogadj el oktatást, hogy okosabb légy jövődben.

Mindig csak szelíd modorban kell tanácsot adni, inkább hatnak lelkére, mint szigorú fenyítések. Ha már ifjukorban nem lettél okos, később azzá válsz,

ezek a közvetítők hozzá, ezek irányítják el a rossz hajlamot.

21. Sok terv van az ember szívében, de Isten végzete áll fenn.

A szegény tervezget, hogy ha gazdag lenne, sok parancsot teljesítene, ami a gazdagsággal függ össze, de ha meggazdagodik, megváltoztatja nézeteit s mert Isten ismeri lelkét, meghagyja őt szegénységében, hogy ne legyen alkalma a bűnbe esni, másrészt, ha szegénységében is vannak jó szándékai, Isten azokat is tetteknek veszi és megjutalmazza. Az emberben különböző tervek fakadoznak, de amit Isten sugallt, az létrejő.

22. Az ember kívánsága az ő öröme, többet ér a szegény a hazug embernél.

Ne gondoljuk, hogy a gazdag vágyódik a szegényen segíteni, ő csak saját vágyát iparkodik kielégíteni, ezzel mutatja szíve ocsmányságát, többet ér a szegény, mint az ilyen hamis ember. Az ember különösen azért vágyódik a másik ember után, hogy kegyét megnyerje, de ha a gazdag, akiben bízunk hazug és nem cselekszik jót, akkor jobb nálánál a szegény, aki legalább szóval megvigasztal. A szegény, aki gazdagnak akar mutatkozni, szemfényvesztést űz.

23. Az Istentől való félelem az élet-hez vezet, jóllakottan tölti éjjeleit és nem éri baj.

Az istenfélő nem áhitozik javak után, melyeket, ha nem ér el, szerencsétlennek érzi magát, nem zú-

golódik Isten végzése ellen. Van, aki fél Istentől, hogy ne érje semmi baj. Annyiban szerencsés, hogy nincsenek vágyai bűnös dolgok iránt.

24. Bedugta a lusta kezét a zsebébe, még a szájához sem veszi vissza.

De nem elég maga az istenfélelem, hanem tevékenykedni is kell, ne lesse, hogy szájába röpülnek a sült galambok, mert különben nem lesz mit szájába tenni. Mindig csak az evésen jár az esze és kezét csak a zsebe felé irányítja, vége az, hogy lustasága miatt nem talál ennivalót, még a szájához sem viheti.

25. A gúnyolódót ütöd és a balga okul rajta, de ha oktatják az értelmet, megérti a tudást.

Ne gondold, hogy mihelyt dolgozol, már találsz biztos, megelégedett eltartást, mert sok dolog van amire gondolnod kell, ha gúnyolódol mások felett, ők is majd nevetnek te feletted és keresetedet megnehezítik, vagy ne bízzál önokosságodban: azért tartsd magad szellemileg is kicsinynek és bízzál Isten irgalmában, tekints másokat okosabbaknak és tanulj tőlük. Pharao és Amalék leveretése okossá tette Jetrót és áttért Izrael hivei közé. Az okos e példa nélkül is megtalálja a helyeset és buzdítja a további fejlődésre.

26. Elűzi az apját, megfuttatja az anyját a szégyenthozó gyalázatos fiu.

Az apa esetleg erőszakos, elűzi, bosszantja az anyát, büntetéskép a fiu nyomorog, rászorul az emberekre, szégyen rá és szüleire. Szégyen miatt elrejtőznek. Az apa haragszik az anyára, hogy így nevelte a fiát, zavart és bajt okoz köztük. Ha addig,

míg kicsiny, nem nevelték erkölcsösen, később szégyent hoz rájuk.

27. Hagyjál fel fiam hallgatni oly oktatásra, mely eltévelyegtet a tudomány tanaitól.

Ha az ember bele akar mélyedni Isten terveibe, hamis tanokra hallgat, mert nem figyel a világ erkölcsi rendjére, mert csak az gyakorol mély benyomást. Gyakran a látszat a tan ellen van, ezért óvakodjunk a tévtanoktól, pl. a jót elfogadjuk, de a rosszat nem akarjuk megnyugvással vállalni, ez is hamis elv.

28. Alávaló tanu kicsúfolja a törvényt és a gonoszok szája eltakarja az igazságtalanságot.

Amint gúnyolódik a bíró igazsága felett, úgy nem fogadja el Isten ítélkezését sem igazsággép és beszéde a rossz tettekben benfoglaltatik, azt hiszi, hogy örökké jó dolga lesz. A hamis tanu hoz bizonyosságot a jámborokat ért szenvedésekről. A bűn elnyeli őket. A gonosz a jog látszatát adja tetteinek, szavainak, hogy jobban elhiggyék neki és ne ismerjék fel a valódi szándékot.

29. El vannak készítve a csúfolódóknak a büntetések és az ütlegek a balgák hátára.

Megjő büntetése, ami rosszabb a szegénységénél. Nem marad Isten részéről büntetlenül, betegségeket küld rájuk, melyek megtörik, mint ütések a testet. Vannak bírák, kik felderítik gazságát.

XX. fejezet.

Vigyázzunk értelmünk ítéletére és óvakodjunk minden rossz dologtól, a szeszés italoktól, melyek minden rossznak kutforrásai.

1. Gúnyolódó a bor, zajongó a részegítő ital és aki megmámorosodik benne, nem lesz okossá.

A kevés bor üdítőleg hat, bátorrá, okossá tesz, de a sok elferdíti a felfogását, gúnyolódik, a szesz ital erősebb hatása, felforr az emberben és lelkét is lázongóvá alakítja, aki emiatt tévelyeg, bizonyára nem válik okossá. Őva int, hogy ne haladjunk a nem nyíltan megtiltott élvezek után, a bor az érzéket elkábitja, az ítélőképességet is elferdíti. A kifejezés **איש** hiányzik, hogy a bor embere. A bor megismerteti az embert, **לי** gúnyolódó annyit is jelent **מליי** tolmács, a bor ivásánál felismerik az embert jellemében, **יין** számértéke **סוד** titoknak **נכנם יין** a bor bemegy, a titok kijő. **שונה** tévelygő jelenti az érzéki kéjelgőt is.

2. Mint oroszlán orditása a királytól való félelem, aki magára zuditja, önlelke ellen vét.

Részegségében ordít, mint oroszlán, félnek tőle az emberek, mint királytól, senki sem mer közeledni hozzá és aki kezd vele, önmagának árt, ha magára zuditja haragját, azért üdvösebb menekülni haragja elől.

3. Dicsőség a férfiura tartózkodni a perlekedéstől és minden balga feltárja ezt.

Az emberre nagyobb tisztelet, ha tartózkodik és nem perlekedik vele és csak butaságot tanusít az, ki nem hagyja abba, minél tovább folytatja a sok beszédet a civódás közepette, annál jobban feltárja balgaságát mindenki előtt. Kell tudni kiegyenlíteni az elmentéteket.

4. A hideg levegőben nem szánt a lusta, aratáskor azután keres, de nem talál semmit.

A bor élvezése lustává is tesz, nem szeret dolgozni, nem foglalkozik a tórával — az időre is figyelmeztet, mert a tudást is idejében kell megszerezni, fiatal korban, mikor agyunk fogékony, szívünkbe nem hatoltak be a vad indulatok, melyek elterelnek a tanulástól. A tél az esőzés ideje, akkor vetnek.

5. A meggondoltság mély vízkép fekszik az ember szívében, az értelmes ember merit belőle.

Ha bármily rejtettek benne a tervek, gondolatok, részegségében feltárja azokat, az okos kihozza belőle. Előbb meritünk a felső vizekből, azaz gondolatokból és fokenként hatol lejjebb az eszmék birodalmába, értelemmel kell azokat felhozni.

6. Sok ember hirdeti jóakaróját, de kitalál egy hűségese embert.

Sokan bíznak az emberekben, kikkel szeretettel érintkeztek és szorult helyzetükben mily kevesen tesznek is valamit hűséggel. Sokan kikürtölik a szeretetet, amit másokkal gyakorolnak, pedig a legtöbb csak csalfa szívű. Így is értelmezhető: sok ember csak olyant hív asztalához, akinek társasága neki kedves, pedig minden éhezőt kellene megvendégszolgálni. Így is: sok ember kedves, jótékony embernek hivatik a חסד-ban a ך felesleges, többször fordul elő ily esetben pl.: בני בעיר helyett בן, de a valódi nemes ritkán található fel.

7. Gáncstalanságában halad az igazságos boldogok fiai utána.

Aki mértékletesen él az itallal, csakhogy egész-

ségét őrizze meg, boldogok utódai is élvezik az ő jó-hirneve nimbuszát. A „halad“ kifejezés az erények összességét tárja fel, a helyes életmód többet ér minden tervnél, tanácsnál, ha gyermekei ezen az uton haladnak, örök lelki biztonságban élnek.

8. Az a király, aki az ítélkezés trónusán ül, szemeivel szór szét minden rosszat.

Isten szét tud szórni mindent, ami rossz az ő szemében és bár az ember tud vigyázni magára, hogy ne igyék sokat,

9. Ki mondhatja: megtisztítottam szívemet, megszabadultam a bűnöktől.

de kicsoda tud annyira vigyázni a mérték betartására, hogy ne kövessen el bűnöket. Isten az embernek titokban elkövetett tetteit is szétszórja, vele szemben ki vallhatja, hogy szívét tisztázta, hisz ő lát és tud mindent, még az okos ember sem tudja mindig legyőzni szenvedélyeit, mert minél nagyobb az ember, annál hatalmasabbak a szenvedélyei.

10. Kétféle súlykő, kétféle ürmérték, utálatos az Örökkévaló előtt mindkettő.

Minden dologból lehet csinálni jó vagy rossz dolgot, az ital is egyike azoknak, kismértékben a bor megörvendezteti az ember szívét, nagyméretben káros, a hamis mérték azonban a vevőt és eladót egyaránt károsítja. — Látszólag a nagyot használja, valójában a kicsinyt, ez csalás, undokság Isten szemében. Isten ezt a kétféle mértéket elűzi, még ha nem is mér vele. Nem lehet egy parancsból elvenni és a másikat gyarapítani, hanem a helyes uton kell haladni.

11. Már a gyermek cselekedeteiben felismerhető, vajjon tiszta és egyenes lesz-e alkotása.

Ne gondold, hogy az iszákossága vezeti az embert rossz tettekre, hanem a benne lévő rossz hajlam vezeti őt az iszákossághoz, kora ifjúságában mutatkozik már. Ifjúságában inkább ösztönszerűen végzi dolgát, kevés benne az öntudat, de azért már akkor is jobbnak akar föltűnni, ha szándéka nem is a legtisztább. De már ekkor is felismerhető, vajjon cselekedetei tiszták lesznek-e, ha a megkezdett uton halad.

12. A halló fület, a látó szemet, az Örökkévaló alkotta mindkettőt.

Szem és fül sok rosszat alkothat, azaz okoznak, de Isten utjaira kell irányítani. Mindkettőt Isten teremtetten, mert ő szereti a szemet, amely meglátja a jövőndőt, ami az okosság követelménye és meghallja az isteni szót, tehát az érzékeknek is, melyeket Isten alkotott, Isten szolgálatára kell magukat szentelniök. Jutalom a bírának, hogy ítéletet e kettővel együtt hozza meg, a füllel meghallgatja a tényálladékokat és a szem vizsgálja meg az egyesek lelkiállapotát.

13. Ne szeresd az alvást, nehogy elszegényedjél, legyenek ébren szemeid, jóllakol kenyérrel.

Ne gondoljuk, hogy a sok alvással a bűnöktől tartózkodunk, nem, mert a nyomor karjaiba esünk nyisd fel okosan פקח szemeidet és lásd, hogy mi válik előnyödre, munkálkodjál és tanulj, tehát a szegénységtől való félelem győzze le a bennünk levő vis inertiae-t.

14. Rossz, rossz, szól a vevő, de ha elmegy, akkor dicsekszik.

Aki a tórával kezd foglalkozni, jajgat a sok nél-

külözés és az esetleges erőlködés, szenvedés miatt, de mikor telve van tudással, akkor örömtelten büszkélkedik vele. Egyszerű értelemben: a vevő ócsárolja az árut, hogy olcsóbban vehesse meg, de azután büszkélkedik, hogy milyen olcsón tudott vásárolni. Ne a kezdetet nézzük, hanem a célt minden dolognál

15 Van arany és sok gyöngy, a tudás ajkai ritka ékszer.

Amint sok ezüst és arany, sokak szívét elcsábítva bajokat okoznak, tehát ne alkotta volna Isten az aranyat? A bölcs ép ezzel tökéletesíti lelkét és ajkai-val terjeszt tudományt. Az aranyat előbb fel kell dolgozni, esetleg elrontható, de a tudós ajkai már kész munkát szállítanak, elég ritkák az ily értelmes beszédek, tehát mintha igen értékes anyagból készülnének.

16. Vedd el ruháját, mert kezeskedett másért és idegen miatt vesznek tőle zálogot.

Ismét beszél a bölcs az iszákosság következményével, mámoros fejjel kezeskedik idegenért is, végén elveszik ruháját. Ha zálogba veszi a ruhát, ezzel nem vétkezik, hisz ő maga hozta magát ebbe a helyzetbe, az ő kezessége által. Ha tiszta nyelven beszél, hogy Isten akaratját teljesítse, óvakodjék, hogy keverjen közé oly beszédet, mely idegenszerű **בבגדו** a ruha, annyit jelent **בבגדו** hűtlen hozzá, a tiszta, értelmes beszédhez, Isten szemében megvetendő, ha az idegen gondolatért száll síkra.

17. Izlik az embernek a hamissága által szerzett kenyere, de azután megtelik a szája kavicssal.

Idegennel való társulás bajt okoz neki **הצני**

— felében — csak kellemes, de a másik fele keserű. Egyik felét elemésztí az erkölcstelenség, a másikat a bor. A bálványimádással való kacérkodás, az az erkölcstelenség. Édes a lopott falat, de később élvezhetetlenné válik, mert megtörik teste és lelke. A rendes kenyér táplál, de nem édes. Gyakran látatlanul keveredik a kis kavics a kenyér közé és a fogat sérti, így van az a hamissággal szerzett kenyérnél is, a lelkifurdolás keserűvé teszi a falatot.

18. Tanácskozással sikerülnek a tervek, de háborút okos megfontolással indíts.

Ha látjuk, hogy tervünk megvalósul, akkor állandósítani akarjuk, de ha nem, akkor viaskodunk gondolatainkkal. Ha hadat üzenünk a sátán támadásainak, jöjjön az okosság segítségűt, — vagy amely gondolatok alaposan megtárgyaltatnak — azok megmaradnak, mert élteképesek. Még a legokosabb is rászorul a tanácsadásra, mert a rossz hajlamot csakis megfontolt gondolatokkal lehet legyőzni.

19. Aki mint rágalmazó járkál feltárja a titkot, azért ne keverédjél fecsegővel.

Ha látja az illető, hogy okossággal, terveivel nem megy sokra, akkor rágalmazásra fogja a dolgot és rászedi az embereket csábító beszédeivel — de ne hallgass rá. Nem okos és kellemes dolog olyanal társalogni, aki minden titkot feltár, mitssem tud magában megőrizni balgaságánál fogva, tehát járkál, mint hirhordó rágalmazó. Az ilyen beszédével félrevezet bennünket, mézédes, bár üröm lesz belőle.

20. Aki atyját vagy anyját átkozza, annak fénye kialszik a sötétség homályában.

Ha kifogyott minden eszköze, elátkozza szüleit, hogy miért él a világon és ismeretlenül hal el, senki sem siratja meg. A sötétség itt a bajt jelenti, ép akkor alszik ki a szerencse fénye, mikor megjött a megtorlás napja. A lélek a világossághoz hasonlított. Vonatkozhatik a szellemi téren, aki az átvett tradíciót megveti és csak önértelme erejében bizakodik, ez ki-alszik és im sötétségben marad meg.

21. Birtok, melyet kezdetben gyorsan szereztek, végre nem lesz áldásthozó.

Azért gondoljon meg az ember minden lépést higgadtsággal, hogy ne legyen elhamarkodott, az iszákos is, ha meggondolná a végét, nem hódolna ezen káros szenvedélynek. Az örökségnek azért örülünk, mert gyorsan, szinte váratlanul szállott ránk nem marad meg, mert nem bajlódott érte, áldás nincs benne. Soha a kezdetre, hanem a végére tekintünk. Ami ki van próbálva elődeink által, az bír maradandó értékkel.

22. Ne szólj, vissza akarom fizetni a rosszat, bízzál Istenben és ő megsegít téged.

Ne akard magadat teljesen visszatartani a bortól, ami esetleg árthat természetednek. Annak, aki vétett ellenem, Ő majd megsegít azok ellen, kik ellened támadnak, mert ember sohasem tudja méltóan viszonzni az elkövetett cselekedetet.

23. Undokság Istennek a kétféle súlykő és a hamis mérleg nem jó.

Miért tart kétféle mérőeszközt, ha becsületesen akar eljárni. A test és lélek viszonyát is jelképezi, amit esetleg a bor mértékletes élvezete tart egyensúlyban. Mutatja a nagyot és mér a kicsinnyel, az ilyen csalás undokság Isten szemében, összefügg a felső mondattal, mert tudja teljesen jogosan mérlegelni az ellenünk elkövetett jogtalanságot.

24. Istentől meg vannak állapítva az ember léptei és az ember, mikép tudja, hova vezetnek utjai.

Minek kell az embernek lépteit mérlegelni, hisz Isten állapítja meg azokat, de mint az ivásnál, a korlátot, a mértéket az embernek kell megadni, önrendelkezési jognak és szabadságnak megadatott. Isten irányítja lépteinket és az ember mit tud a jövőjéről, kell hinnünk, hogy végzetünket Isten irányítja az ember iparkodik Isten útján haladni, ne legyünk boszszuállók, haragtartók, mert ha ő segít, ember mit tehet ellene.

25. Tör az embernek hirtelenkedve fogadalmat tenni a szentélynek és az ígélet után fontolgatni.

Ha látod, hogy tör számodra és általa megrontod a szentséggel szemben tett fogadalmadat, akkor tégy ígéletet és tartózkodjál teljesen a bor élvezetétől. Ha az ember vétkezik, megrontja a szentségét. Iparkodni kell fogadalmakat tenni, áldozni Istennek, hogy életéért esedezzen, vigyázni kell, nehogy elhamarkodjuk a fogadalmakat és ne tudjuk teljesíteni.

26. A bölcs király szétszórja a gonoszokat, miután az igazság kerekét rájuk fordította.

A teljesen tartózkodó — a názir — aki egyáltalán bort nem iszik, távoltartja magától, hogy ne árthasson neki hogy fogadalmát ne szeghesse meg. Szétszórja a gonoszokat, hogy ne egyesülhessenek valami veszedelmes vállalkozásra, s mint kerek, szabályos mozdulatokat tesz, oly szabályosan, rendszeresen viszonozza nekik rossz tetteiket. Szétszórják, mint a gabonát szórják, hogy a szél a pelyvát eltávolítsa, úgy Isten is tisztítja az embereket, hogy távoltartsa tőlük a bajokat, azért ne legyünk felebarátunkkal szemben vétkes gondolatokkal.

27. Az ember lelke Isten világossága, mellyel átkutatja a sziv bensejét.

Lelkünk olyan, mint láng, vagy lobog, ragyog állandóan, nem szorul több olajra, vagy gyöngre, mely erősítésre, szításra szorul, ez tanuskodik mellettünk ítélethozáskor. Ezek tanuskodnak mellettünk vagy ellenünk. Mint lánggal kutatunk a sötétségben, úgy Isten fürkész a mi lelkünkben, ott ismerjük fel a bennünk lévő Istent, ez hatja át egész lényünket, gondolatainkat, terveinket. Isten próbára tesz szenvedésekkel, vajjon megálljuk-e a kísértéseket.

28. Szeretet és hűség őrzik a királyt, szeretet támasztja trónját.

Mint királyt, úgy a lelket is ezen erények támogatják, gyarapszanak jóakarói, ezek őrzik meg és szeretetművei szilárdítják trónusát.

29. Az ifjak ékessége az erejük, az öregek disze őszejük.

Az ifjuság büszkesége az erejükkel hűséget és szeretetet gyakorolni és az öregekre annál inkább hallgatnak, mert tekintélyük van. Az öregek disze a megállapodott életelveik, szellemi ítéleteik.

30. Sebek fájdalma gyógyír a rosszra és verések behatolnak a bensőkbe.

Ha nem cselekszünk hűséget és szeretetet, akkor a sebek tisztítanak bennünket az elkövetett rossz tettekért, ha gondolatban vétkeztünk, jönnek bensőkbe bajok. Mint a sebek által a vér tisztul, úgy a büntetések is tisztítják a lelket, visszatérünk Istenhez.

XXI. fejezet.

Isteni gondviselés uralkodik a földön, az ő kiválasztottjai által intézi, hinnünk kell benne, a jutalom nem marad el.

1. A király szive, mint vizerek Isten kezében, amerre akarja irányítja.

Az emberek is irányíthatják a forrást ásatással, ahová akarják, amíg kicsiny a nyílás, ahol ered, később már nem lehet, úgy a király gondolatai is Istentől erednek, de később odairányulnak, ahova a király akarja.

2. Önszemében mindenki egyenesnek tartja útját, de az Örökkévaló mérlegeli a szívet.

A szíve irányítja az embert, ott székel az isteni

gondolat. תִּכַּן — számlálja, mérlegeli, önmagában senki sem lát hibát, elnéző a saját gyöngéi iránt, míg Isten látja, hogy helyes-e utja, vagy sem.

3. Tégy igazságot és jogosat, az kedvesebb Istennek az áldozatnál.

Erényt és szeretetet gyakorolni az is Istentől van, amint áldozatot bemutatnak az is Isten ajándéka és aki tiszta szándékkal közeledik Istenhez, annak ő segít. Többet ér az erkölcsi cselekedet, mint az áldozat bemutatása, mert ez külső, az pedig belső istenítélet.

4. Büszke szemek és gőgös szív a gonoszok vétéktermő talaja.

Aki gőgösen tekint Isten felé, szinte követeli összes kívánságainak teljesedését, olyan, mint a szántás a vétkekhez, mely talajból rosszlelkűség ered. Ki szelet vert, vihart arat. הִרְחַבַּת — a szabad, gondtalan csak a rosszra, a bűnre vezető életfelfogás az a talaj, melyből a vétkek fakad.

5. A szorgalmasnak megfontoltsága csak előnyt hozhat, de minden elhamarkodó csak hátrányos.

Az ember gondolatai is Istentől erednek, a szorgalom okozza, hogy háza megtelik minden jóval, de a tetteiben sietős, gyakran kárára van, mert higgadtan tegyen mindent, az időt erőszakkal kitolni nem lehet, ne elhamarkodott felületességgel járjon el, hisz minden Istentől van meghatározva.

6. Hazug beszéddel szerzett vagyon tovaröppenő lehetet halálveszedelembe futóknak.

A gonoszok, kik egész vagyonukat gazsággal

harácsolták össze, nem tartják azt meg, olyan, mint a lehelet, mely tovaröppen, csak a bűn marad meg, mely a pusztulást okozza. Háló az, melyben megfogatik. Mint tovaröppenő levél, ha kiszárad, úgy nem marad meg az ilymódon szerzett vagyon, ezek okozák az ő pusztulását **מות** itt szegénységet, nyomort jelent. (A **מורשי מבקשי** szerint **באור** olvasandó.)

7. A gonoszok erőszakossága tovaragadja őket, mert vonakodtak igazságot gyakorolni.

A gonoszok rablása őket fojtja meg, hasonlót hasonlóval viszonzoznak. S bár látják a gonoszok, hogy az erőszakosság mintegy elsodorja őket, mégis vonakodnak helyesen cselekedni.

8. A vétkekkel telt embernek útja görbe irányzatú, a tisztalelkű egyenes cselekedeteiben.

Aki állandóan gonoszul cselekszik, attól nem tanulnak, de aki néha helyesen, néha helytelenül, attól különböző elveket lehet tanulni. A jellemes ember állandó a meggyőződésében, azért az ingadozót idegennek tekintik.

9. Jobb lakni egy háztető sarkában, mint egy civódó asszonnyal tágas házban.

חבר alatt a tudós értendő, ha az ilyennél látnak civakodást, rossz példával hat a kevésbé kíváncsiakra. **חבר** társat is jelent, aki elmegy a társa házába civódni feleségével. A háztető sarka oly hely, hol nincs védelem eső, vihar ellen, azaz egyedül emberek társasága nélkül inkább, mint lakni veszekedő asszonnyal férfiak társaságában, mert még ott is botrányt csinál.

10. A gonosz lélek csak rosszat óhajt, még társa sem talál kegyet szemeiben.

A gonosz tanulhatna a kiválótól nemes cselekedetet, de ő csak a rossz iránt mutat fogékonyságot, az nem talál tetszést az ő szemében. A gonosz csak félre akar vezetni, hogy cselekedetei jónak látszassék, bár ő jól ismeri azok rossz voltát, azért nem becsüli az ővele rokon gondolkodásut.

11. Ha büntetik a gúnyoló lát, okul az együgyű, ha a bölcsök tanítják, gyarapítja tudását.

Csak abból merit tanuságot, ha látja, hogy hozzá hasonló büntetésben részesül, az okostól csak akkor, ha abban csupa értelmességet ismer fel. A buta csak a félelem miatt okul és lesz tartózkodóbb a büntőtől, az okos önmaga merit hasznot az értelmes megfigyelés által.

12. Ha az igazságos tekint a gonosz házára, belesodorja a gonoszokat a bajba.

Figyeljen a jámbor ha a gonosz házában van, ne-hogy valami illetlent eltanuljon tőle és az még jobban ragaszkodjék a rosszságához. A világ igazságosa — Isten — figyel, hogy vétkeinek betéltakor kiirtsa. A jámbor érdekében megőriztetik a gonosz háza is, ez okozza, hogy a gonosz önérdemének tekintti, folytatja rossz tetteit és bajba sodorja és azt is látja, hogy a jámbor sem él mindig jámborsága érdemében.

13. Aki bedugja fülét hogy ne hallja a a szegény jajkiáltását, ő is fog kiáltozni, de nem fogják meghallgatni.

Itt beszél a bölcs az isteni gondviselésről, bár

mindenki imáját meghallgatja, de aki szívtelen, azzal szemben ő sem gyakorol irgalmat. Hasonlót hasonlóval viszonzoznak,

14. Az adomány titokban lecsillapít haragot és megvesztegetés ölbe dobva az erős felindulást.

A jótékonysággal mintegy Istent megvesztegetjük, fordítva van bűnös tettnél, ahol a bírót akarja megvesztegetni, hogy elferdítse a jogot, amit szintén titokban ad, az is felgerjeszt haragot, félnie kell, hogy felderítik az igazságot, Már az is jótékonyság, hogy lecsillapítja a hatalmasan felgerjedt haragot. A megvesztegetés a bíró lelkében erős haragot ébreszt fel. Általában, aki haragudott, a jótékony adomány által lecsillapul.

15. Öröm az igazságosnak jogosan cselekedni, de félelem a gonosztevőknek.

Folytatása az előbbi gondolatnak, — ahol megvesztegetés van, ott a bíró és a gonosz haragja lecsillapodik, de a valódi igazság az, aminek az igazságos örvend és amitől a gonosz retteg. Isten is örül, ha a jámborokat megjutalmazhatja, még ha Isten bajt is hoz a jámborokra, mert megjavulnak, míg a gonoszoknak nem használnak a büntetések, nem okulnak tőle. Ha Istent nem is tudjuk megérteni teljesen, de isteni érzés lakozik szívünkben, ha nemes cselekedetet végzünk, de lelkifurdalása van a gonosznak a bűnös cselekedetért.

16. Aki az értelmesség útjáról letévelyeg, az elátkozottak gyülekezetébe van felvéve.

Aki letér az erkölcsiség útjáról, támolyog, mint

egy eszeveszett, örökös bizonytalan rettegésben. A gonoszok gyülekezete nevezetik halottaknak, csak halála után hagy fel gonoszat cselekedni. Az ember nagyságával nőnek egyszersmint szenvedélyei is. Ha az okos elhagyja a helyes utat, a pusztulás karjába dobja magát.

17. Szegény ember lesz, aki szereti a vígságot, aki bort és olajat szeret nem dagszik meg.

Azt hinnők, hogy a jól táplált test a lelket is arányosan fejleszti, ellenkezőleg, látunk szegényeket, mint okosak, gazdagokat elhanyagoltan és aki szeret sokat mulatozni, az lelkileg szegény, mert nem ennek fejlesztésére fordítja figyelmét és még az élvezet is undorrá válik, ha azt folyton hajhásszák. Bor és olaj szimbólumok meg nem tiltott élvezekre, de csak kellő mértékben, különben belesüllyedünk az elzüllés örvényébe.

18. A gonosz váltsága lesz a jámbornak, a hűtlen jó az őszinte helyett.

Az is Isten gondviselésének egyik tünete, hogy a jámbor a bajból megmenekül és a gonosz vétetik helyébe, esetleg, ahogyan a gonosz győtri a jámbort ez lelki megtisztulást eredményez, ilyen szenvedés számára a rossz feleség. A bibliában látjuk, hogy Mordecháj felváltotta a gonosz Hámánt. Nem tudjuk megérteni a gondviselés útjait, mikép van az elítélt lélek helyett a váltságot szolgáló egyén bevonása.

19. Jobb lakni a sivatag földön, mint egy haragvó, civódó asszonnyal.

Folytatja, hogy mily csapás az ilyen asszony,

inkább lakják a vadállatok között, mert az ilyen asszony szünetlenül bosszantja. Ott lakjunk, ahol nincs emberekkel érintkezés, ami bizonyára nem kellemes és lelki életünkre hátrányos, a magány inkább hátrányos, mint az együttlét a veszekedő asszonnyal.

20. Értékes kincs és olaj van az okosnak házában, míg az oktalan ember felfalja.

A bölcs lelkében olaj — hasonlítható a tórához — a balga alatt az ilyen rossz asszony érthető, megutáltatja az életet és bölcsessége elenyészik. Az emberben levő balgaság tesz tönkre minden jólétet. Az ember természetében rejlik a vágy, hogy gyűjtsön kincseket, az olaj a konzerválás eszköze, a balga erre képtelen és ha szükség volna rá, akkor már nincsen. Intés arra, hogy az Isten adta kincseket ne pazaroljuk el, hanem őrizzük meg akkorra, ha szükség lehet rá.

21. Ki igazságra és szeretetre törekszik, az talál életet, igazságot és tiszteletet.

A rossz asszony büntetésül adatik olyannak, aki bár okos, de tettei nem felelnek meg, mert ha ezek tökéletesek, akkor olyan méltó hitvest is kap, aki tiszteletet szerez neki és hosszú életet. Aki mással szeretetteljesen bánik, azzal mások is úgy bántanak. Magában az ily cselekedetben találja meg az élet gyönyörét, mert ennél boldogítóbb érzés nincsen.

22. Egy bölcs felér a város hatalmasával és ledönti az ő legerősebb várait.

Aki nősült nem a szent szándékból, hanem mert előkelő a család, vagy hős a vagyonban, azért, mert ebben bizakodott, eltűnik hatalma vagyis okos-

sága. עֵיר tartalom, a benne előforduló dolgok helyett עֵיר וְבוֹרִים יֵצֵר הַתְּאוּה a vágyódás kifejezője. A hagyomány Mózesre vonatkoztatja, ki felment az angyalok körébe lehozni a tórát. Kiemeli az okosság fontosságát, értékét és fensőbbiségét az erők felett, de aki csak az erőben bizakodik, nem áll szilárd alapon. Az erő, mely legjobban látszik a szemekkel, talán legkevésbé hatalmas. Erős az, ki vágyain uralkodik és ezt az értelem eszközli.

23. Aki vigyáz ajkaira és beszédére, megőrzi életét a bajoktól.

Ha a tudós kiváló ember, de néha eljár a szája, ezért büntetik rossz asszonnyal. Vigyáz, hogy nem beszél sokat, feleslegeset, ártalmasat, sok szónak sok az alja. A beszéd a szív tolmácsa.

24. A hetyke kevélynek gúnyolódó a neve, cselekszik önkénykedésének túlsapongásával.

Ha a büszke ember gúnyolódik mindenki felett, annak küld Isten civódó asszonyt, aki őt gyalázza, hogy ő haragjában rossz dolgokat cselekszik. Gúnyolódó az, ki nem hallgat az erkölcs szavaira, erőszakos, szentelen ember sok büszkeségből, önteltségből, mert senkivel sem törődik, követi el a gazságot, civódást szít az emberek között.

25. A restet megöli az ő kívánsága, kezei vannak dolgozni.

A lustánál — ha felesége őt kiméli — egyik sem dolgozik, de a civódó asszony felébreszti őt tétlenségéből. A tétlenség öli meg bennne az életerőt, nem dolgozik semmit.

26. Az egész nap csak élvezni akar a vágyódás, de az igaz ad és nem tart vissza.

Nem elég, hogy a lusta egész nap nem dolgozik, de folyton vágyai is vannak és ha kérdik, hogy miért nem tesz semmit, válaszol: Isten ugyanis megadhat mindent, צדיקן של עולם Isten. A jámbornak Isten megad mindent, de a lusta csak óhajt, sóhajt, azért a jámbor juttat számára nemcsak egyszer, hanem bárhányszor. A lusta vágyódása csak önszemélyére vonatkozik, míg az igazságos másért is kívánczik.

27. A gonoszok áldozata undokság, mert erkölcstelen szándékkal mutatja be.

Isten gondviselésére a bemutatott áldozatok befolyást gyakorolnak, bár a gonosz, ha a legdúsabb áldozatot is mutatja be, csak undokságot követ el Isten szemében, annál is inkább, ha erkölcstelen uton szerezte be azt. A gonoszok rossz szándékkal mutatnak be áldozatot, mint Bileám és ezek az embereket félrevezetik.

28. A hazugságok tanuja el fog veszni, de egy engedelmes férfi győztesen beszél.

Igazolja Isten gondviselését, a bíróság nem tekinthet be a hamisnak veséjébe, de Isten idővel megbünteti őt, — de aki meghallotta a tilalmat, hogy „ne vallj felebarátod ellen hamis tanúságot“, annak szava fennáll.

29. A gonosz dacoskodik szemtelen arccal, de az egyeneslelkű megállapítja utját.

A gonosz szemtelenül cselekszik, nem fél, ha hamisan vall, nem fél a bosszútól, míg a derék em-

ber egyenes úton, nyíltan hangoztatja, amit látott. A gonosz haragjában tárja fel szíve rosszaságát, míg az igazságos készséggel hallgatja a bírálatot életmenetére vonatkozólag.

30. Nem létezhetik okosság, nincs értelmesség, nincs tervezet Isten ellen.

Röviden beszél Isten hatalmáról, övé az uralom mindenünk felett, eszünk véges, testünk törékeny. Istennel szemben semmiféle földi bölcsesség nem jöhet tekintetbe, ahol istenkáromlás fordul elő, ott nem létezik tisztelet a mesternek. Isten végzete ellen sincs emberi okosság, ami használhatna.

31. A ló készen áll a csatára, de a győzelem Istentől ered.

Az ellenség felett anyagi erővel nem lehet diadalmaskodni, Isten segíthet igazán. A ló alkalmas a szökésre, ha üldöznek, de ha Isten nem segít, akkor az sem használ. Az embernek minden lehető meg kell tenni önön megmentésére, de csak ha Isten segít, használ valamit, egyebekben anyagi hatalom mit sem segíthet.

XXII. fejezet.

Isten utjai tökéletesek, kik gáncstalanok utjaikban, belátják azt, fel kell ismerni a rossz hajlamok okozta bajokat.

1. Jó hirnév többet ér, mint nagy vagyon, kedveltség értékesebb ezüstmél és aranyból.

Többet érnek a lelki kincsek az anyagiaknál, ezek elveszhetnek, azok örök tartamuk.

2. Gazdag és szegény érintkeznek, mindkettőt Isten alkotta.

A gazdag nem dicsekedhetik vagyonával, a szegény ne alázkodjék meg szegénységével, hisz ennek nem okossága, annak nem butasága miatt adatott így, hanem Isten gondviselése okozza, tehát a gazdagnak nincs semmi előnye, a jövőre nézve lehet előnye, ha jó hírnevet szerez magának. Mindegyiknek gondolnia kell arra, hogy Isten teremtette őket ilyenné és hogy Ő megváltoztathatja végzetüket, a kedvességet igenis önmaga szerezheti magának.

3. Az okos látja a bajt és védekezik előre; de a könnyelműek tovahaladnak és megbűnhődnek.

Abban rejlik az okossága, hogy előre mérlegeli a bekövetkezendőket, a gazdag, mert tele van háza minden bőséggel, mint a balga, nem akar gondolni a jövőndővel. Látja előre a bűnt követő büntetést, vigyáz magára, hogy ne kövesse el, míg a balga nem vigyáz és utóléri makacsságáért és bűnéért a büntetés

4. A szerénységnek, istenfélelemnek nyomában jár gazdagság, tisztelet és élet.

Esetleg csak a jövőben nyerik jutalmukat. A szerénység legfőbb követelménye az istenfélelemnek, mert felismeri öngyengeségét és ebből születik az Istentől való félelem és ez meghozza a jutalmat már e földön.

5. Tövisek és csapdák vannak a görbe utakon, aki lelkét megóvjá, távol marad tőlük.

A gazdag csak ezen világra tekint, pedig az tele van akadályokkal, ha nem jár egyenes utakon. Ezek a bajok, melyek számára az életben veszélyt hozhat.

nak, de aki utjait egyenessé, azaz cselekedeteit becsületessé teszi, megszabadul tőlük. Összehasonlítja a gazdagságot és szegénységet a tövisekhez és csapdákhoz, egyik azért vallástalan, mert gazdag, másik mert szegény, nem állja meg a próbát, tehát óvakodni kell attól, hogy e hibába essünk. A nem egyenes uton csupa akadály tárul elénk.

6. Vezesd a fiut az ő felfogása szerint, még ha megöregszik sem tér el attól.

Mily módon jut az egyenes utakhoz. Első, hogy oktasd, neveld ifju korában, mert ha később be is látja utjai ferdeségét, már megrögzött benne, nem tud szabadulni. A vallásos életbe is be kell vezetni már fiatal korában az ő szellemi és testi felfogásához mérten, hogy beleszokják azok gyakorlásába. De ne legyen teher ránézve a gyermekkorban, mert később iparkodik lerázni magáról.

7. Aki jogtalanságot vet, bünt fog aratni és büntető vesszője elpusztítja őt.

A gazdag, ha egyszer segített a szegényen, szeretné ha az örökké lekötöztetné maradna, gondolja meg, hogy Istentől minden csak kölcsönkép adatott az embernek. Szellemi értelemben: a tudatlan rászorul a tudós támogatására, az okosság követelményeit csak őtőle kaphatja kielégítve, mint anyagiakban a kölcsönvevő a hitelezőtől.

8 Aki jogtalanságot vet, bünt fog aratni és büntető vesszője elpusztítja őt.

Ha a szándékok rosszak, a belőle keletkező tetek is olyanok lesznek és csak szigorú fájdalmas

csapások tudják azokat elterelni. Amint cselekszik, olyan a jutalmazása. A büntetés ártalmatlanná teszi képességét és uralmát tönkreteszi.

9. A bőkezű megáldatik, mert kenyeréből adott a szükölködőnek.

A jó hirnév megszerzéséhez szükséges a szegények támogatása, ezek áldják őt és Isten is megáldja több vagyont ad neki.

10. Űzd el a gúnyolódót és vele megy a viszálykodás és megszűnik a veszekedés és botrány.

Ha nem adunk senkinek alkalmat a legkisebb gúnyolódásra, nem civódhatik velünk. A gúnyolódó -- lehet a rossz hajlam -- szítja a civódást, a felek kölcsönösen gúnyolódnak, mint fa nélkül a tűz, úgy civódás nélkül kialszik a perlekedés.

11. Aki a szív tisztaságát szereti, kedves beszédű, annak barátja a király.

Mindenki barátjává szegődik az ily egyénnek, mert önzetlenül tud szeretni. Isten szereti és számon tartja őt. A földi király is szokta szeretni az ily kellemes embereket, ahol a száj és szív együtt harmonizál, méltók, hogy a király barátjai legyenek.

12. Isten gondviselése megőrzi az értelmetlenséget és elferdíti a hűtlennek szavait.

Aki tiszta szándékkal kezd valamihez, azt Isten segíti, aki rosszal jó, felnyitnak számára nagy kaput, behatol és nem tud visszatérni. Isten megőrzi az ér-

telmes embereket, hogy sikerüljenek utjai a gonoszok tervei ellen, a gonoszokat kiirtja, hogy ne áshassák alá a komoly, tudományos eszmék diadálát.

13. Szól a lusta, oroszlán van az úton a terek közepén megölnének.

Mint a lusta a fantáziájában kigondol lehetetlen dolgokat, úgy a bűnös is, ha meg akarna térni, rémképeket alkot magának. Hogyan menjek tanulni, mikor életem forog veszélyben, hazugsághoz folyamodott, kifogásokat gondolt ki.

14. Elvetemedett nők szája egy mélységes örvény, az Örökkévaló elátkozottja esik bele.

A mély gödörből nem tud feljönni, úgy belepusztul. Akinek pusztulását Isten elhatározta, — belesik a mély gödörbe, eleinte fel sem fogja a veszély nagyságát, mert nem bízott Istenben.

15. Ha a balgaság hozzáfűződött a fiu szívéhez, a fenyítés pálcája távolíttassa el onnan.

Ne mondjuk, hogy természetével forrott össze elválaszthatatlanul a balgaság, a neveléssel ki lehet azt onnan űzni. Ahol az értelmes beszéd nem használ, ott a botnak kell jönnie.

16. Aki elnyomja a szegényt, hogy gyarapítsa önönmagáét, ad a gazdagnak, csak saját kárára vezet.

Aki kegyetlen, mindenkivel szemben, vagy fukar,

vagy aki ezzel kegyetlen, azzal nem, oly hiba, amit nem tehet jóvá. Gyarapítja gazdagságát, végre adóban, vagy más alakban a hatalomnak kell átadnia, neki hiányozni fog. Elvenni a szegénytől és odaadni a gazdagnak, mindkettő Isten akarata ellen van, tehát megfosztja őket áldásától.

17. Irányítsd füledet és figyeld meg a bölcsek szavait és fordítsd szivedet tanításaimra.

Ha értelmed arra buzdítana, hogy itt kegyetlenkedjél, ott irgalmazz, ne hallgass rá, hanem figyelj a bölcsségre, az vezet az erényhez és az igazságossághoz.

18. Hisz kedvesek azok, ha bensőben megőrzöd őket, megszilárdulnak egyaránt ajkaidon.

Sok gondolatot és érzést nem szabad kifejezésre juttatni, mert sok akadály is gördülhet eléje csak ha már tetté vált, akkor kell közzé tenni. Hogy tanuljon egy okostól, de ha látod, hogy mestered gonosz, ne tanuld el tőle tetteit, ne csak hallásból tanulj, hanem szived irányuljon a tudomány felé, hogy átérezhesd annak boldogító hatását. Kedveltek maradnak idők után is — fentínek folytatása — és akkor maradnak lelken, ajkaidon voltak, folyékonyan betanultad, mert aki nem érti át, csakhamar elfelejti.

19. Hogy legyen bizalmad az Istenben, ma is figyelmeztetek arra.

Ha figyelsz is a bölcsekre, az nem elég biztosíték a sikerre, kell Isten segítsége, hogy gondolataid

tetté váljanak Ne mondd, hogyan hagyjam félben napi teendőmet hogyan lássam el magamat, ha Isten iránt kell kötelezettséget teljesíteni, arra figyelmeztellek, hogy mélyedjél bele teljes szíveddei az okosok szavaiba és ha nem is vagy oly kiváló a tudásban, mint más, bízzál Istenben, hogy majd te is sokra viheted.

20. Valóban irtam számodra kiváló tanokat, tanácsokat és tudományt.

Bár a népeknél is vannak bölcs tanok, de az életelveket csak a Szentírás adja meg valójában. A három tan: שלשים a tóra, a próféták és a hagiografok, ezekben meg van írva, Isten tanácsokat ad, mikép kell a tudománnyal való foglalkozást egybe-kötni az önfentartás követelményeivel.

21. Hogy tudassak veled igaz elveket, valóság szavait, hogy az igazság tanait válaszold azoknak, kik téged küldöttek.

A Szentírás szavai után következnek a bölcseink hagyományai, hogy tudjál válaszolni azoknak, kik kérdést intéznek hozzád arra vonatkozóan, hogy a tóra szavai tanítsanak meg különbséget tenni igaz és hamis között és visszatartsanak azoktól, kik el akarnak terelni az igazság útjáról. Tekintsd mindennap kötelességednek vele foglalkozni, hagyd el saját felfogásodat, ha szembekerülsz Isten tanításával, bízzál benne, hogy ő adhatott erőt és képességet azt felfoghatni.

22. Ne foszd ki a szegényt, hisz ugyanis szegény ő és ne nyomd el a nyomorgót a bíróságnál.

Kezdi a szerző az értelem által vezéreltek téve-

déseit: rabolni tilos, de azt hiheti, hogy csak a szegénytől, a gazdagnak elég marad, ez így nem helyes, épp így az ítélkezésnél sem szabad különbséget tenni, és mert szegény, nem szabad miatta sem elferdíteni az igazságot. Ne nézd le őt szegénysége miatt, hogy a kis erkölcsi erejét is megvonjad tőle. Miután felsorolta a tudománnyal való foglalkozás előnyeit, megkezdte az embereknek egymásközötti kötelezettségeik felsorolását és a szegényt elnyomni még nagyobb bűn, mert senki sem veszi pártfogásába.

23. Mert Isten intézi peres ügyeiket és elnyomja az elnyomókat életükkel.

A gazdaggal szemben is elkövetett bűnért lelkével lakolhat. Isten megöli és elpusztítja az ily lelkét, ő viszi peres ügyeiket és büntetést szab reájuk.

24. Ne barátkozzál egy haragvó emberrel és heveskedővel ne jöjj össze.

A hirtelen fellobbanó, haragvó emberekkel se társalogj, olyan, mint a gonosz, ne haladj egy úton vele.

25. Nehogy eltanuld utjait és önéletedre csapdát helyeznél.

Még ha vannak is egyes jótulajdonságai, lelkednek veszélyes lehet, nehogy eltanuld gondolkodásmódját, különösen tetteit, miket haragjában elkövet, mert veszélyt tartalmaz önmagában és a szokás természeté válik, kegyetlen leszel.

26. Ne csapj kézbe és ne kezeskedjél az adósságért.

Másik példa: a kezeskedésnél nagyobb felelősséget vállalsz magadra és bajba keveredhetsz.

27. Ha nincs módodban fizetni, miért vegye el fekhelyedet alólad.

Ha ő nem fizet, neked kell helyette fizetned, még a legnélkülönözhetlenebbet is elviszik fejed alól, régente ez volt a szokás, a mai intézmények sokkal humánusabbak.

28. Ne told el az ősi határt, mit még apáid állítottak fel.

Őseink még igaz dologra sem esküsznek, nagyon üdvös, így tehát nem juthatnak a hamis eskühöz. Ne térj el a régiek tradíciójától, amit ők hasznosnak tüntettek fel, maradjunk meg mellette mi is.

29. Ha láttál valakit, ki járatos munkájában, az királyok előtt megállhatja helyét és ne álljon sötétségbeliek előtt.

Láttál-e már tökéletes ügyességű embert ki nem szeretné, hogy műve a király elé kerülne? Igaz, hogy az alacsonyabb rangúak sem szeretik a tökéletlen munkát, azért kell hallgatni a bölcsekre, hogy a tórárt is alaposan sajátítsuk el, mert a gyorsan megtanult elvek nem elég mélyen hatják át a lelket. Aki óvatos és komoly a feladata teljesítésével, biztos lehet benne, hogy idővel királyok — hatalmasok előtt is megállhatja helyét, nem kell alacsonyrangúakat kiszolgálnia.

XXIII. fejezet.

Isten a világot szépnek teremtetten, de amiképp méreghajtásokat nem szabad élvezni, úgy a vágyak okozta élveztektől is kell tartózkodni, csak a tiszta érzésekből fakadó élvezet kell élvezni. Az étkezésnél is fel kell emelkedni a magasabb szempontra.

1. Ha leülsz egy hatalmassal lakmározni, jól figyeld meg, hogy ki van előtted.

Az étkezésnél ne csak testi étvágy kielégítése lebegjen szemed előtt, hanem arra is figyelj, hogy ki az, ki adja az életet, áldd Istenedet, ne veszítsd szemed elől, hogy ki az, akivel szemben ülsz, ne tartsd magad vele egyenrangúnak, ellenkezőleg alkalmazkodjál szeszélyei után is. Ha gazdag hív lakomájához, gondold meg, hogy mi szándéka lehet veled. Ha megkezdted a harcot לליתם a rossz hajlam ellen, mely uralkodik minden fölött, gondold meg, hogy mily hatalmas célért küzdesz. Továbbá int, hogy a lakoma közben a bor ne oldozza fel a nyelvét és olyant beszéljen, ami

2. Késd teszel torkod elé ha túlérzékeny lennél.

csapda lehet számára, veszélybe sodorhatja önmagát, ha nagyon érzékeny természetű, hamar megsértődhetik, esetleg kellemetlenségek keletkezhetnek belőle. Bölcsseink tanítják: „Tartózkodj oly lakomától, melyben sokat élvezhetsz“. Figyelj a késre, vajjon a vallástörvényeknek megfelelően lesz-e levágva.

3. Ne vágyódjál az ő csemegéi után, mert csalékony étek az.

Az maga, hogy izlik, nem elég a célhoz, amit az étkezéssel el kell érni. Tartózkodásra int, a rossz lelkű tápláléka nem előnyös a testnek.

4. Ne törekedjél akkép meggazdagodni, mitől értelmednél fogva távolodnod kell.

Ha megfigyeled szavaimat, hogy az étkezés nem életcél, hanem csak eszköz, — „edimus ut vivamus sed non vivimus ut edamus“ — akkor nem fogsz vagyon után áhitozni, már értelmességed visszatart, hogy anyagi gondot ne végy magadra, az időd legnagyobb részét ne töltsd anyagi gyarapodásra, mert az mulandó.

5. Amint szemeidet ráírányítod, már nincs meg, szárnyakat készített magának, mint sas röpül ég felé.

A vagyonnal nincs meg a végeredmény, ha elértünk egy részt, akarunk többet és szárnyat kap, tovaröppen, sohasem lehet vágyainkat teljesen kielégíteni, mikor akarunk benne gyönyörködni, hirtelen eltűnik a vagyon, mintha szárnyakat készített volna magának, elillan, mint sas, mely leggyorsabban legtávolabbra röpül. Ha a szegény hozzáfordul, gyorsan elillan, mert a szegényt csak addig szívleli, míg belőle élvezetet tud meríteni. Sokszor a vagyonban nincs más élvezet, csak a szemmel való megtekintés.

6. Ne egyél az irigylelkűnek étkéből, ne csábítsanak az ő nyalánkságai.

Amint óva ínt, hogy ne étkezzék nagy mohósággal, úgy óv attól, hogy ne étkezzék egy szűkkeblűnél se. „Kenyér“ alatt az egyszerű lakomát jelzi, — ellentétet jelzi, hogy egy fukar lelkületű „lakomára“ hív meg.

7. Mert mint aki számítgatja költségeit lelkével olyan ő, mondja egyél, igyál, de szíve nincs veled.

Amily áldásthozó a bőkezű lakomája, oly káros a rosszlelkűnél, mert bár kínálgat, de nem úgy gondolja, az érzése nem őszinte.

8. Kenyeredet, amit ettél kihányod, kelemes beszéded kárba veszett.

Amivel áldást mondtál reá kárba veszett, mert nem volt élvezete nála, az érzése nem javult.

9. Balga füle hallatára ne beszélj, mert kigúnyolja szavaid okosságát.

A balga nem törődik vele, hogy jó szívvvel adták, vagy nem, ő csak enni akar, az okos szóra nem hallgat. A balga nem tudja felfogni az okosnak beszédét, tehát csak gúnyolódni tud felette, a szavak nem tudnak oda behatolni.

10. Ne told el a régi határt és az árvák földjébe ne hatolj be.

Eddig az étkezésről beszélt, most az illendőség többi feltételeiről szól, ne tégy olyat, hogy rossz véleménye lehet csak rólad, ha bemégysz az árvák mezejére, azt hiszik, hogy bízva gyöngeségükben, kárt okozol nekik, megfosztod őket az őket megillető káláshulladékoktól és a szélek beszédésétől. Amig régóta megjelöltek, ne akarjuk kitolni a határokat.

11. Mert védelmezőjük erős, ő fogja pörüket ellened folytatni.

Isten veled fog pörbe szállni és megbüntetni,

mert megbünteted őket minden oly dolognál, mely a szívre van bízva, írva van: „félj Istentől“.

12. Irányítsd szivedet az erkölcsi oktatáshoz és füledet a tudomány szavaihoz.

Ne mondd, hogy aki engem figyelmeztetni akar, jöjjön hozzám és különben is én kiválóbb vagyok nálánál, magad keresd fel azt, akitől belátást lehet szerezni. Irányítsd oda a forráshoz, tartsd távol a vágyaktól lelkedet.

13. Ne vond meg az ifjutól az erkölcsi oktatást, ha ütöd is bottal, nem hal meg tőle.

Fiatalkorában neveld a gyermeket, ne várj addig, míg idősebb lesz, hogy akkor fenyítsd, mert akkor még belátja, hogy javára válik, tehát életére üdvös, később öntudata megbántódik, rossz hatást kelt benne. Ha nem használ a szép szó, a fenyítésnek keményebbnek kell lennie, természetesen addig a határig, míg az élete vagy az egészsége nincs veszélyeztetve.

14. Mig te őt bottal fenyited, lelkét a pusztulástól mented meg.

Sokkal kevésbé fáj neki az apai fenyíték, mintha mások bántanák meg, lelkét megmented. A testi fájdalom kisebb, mintha a lelkét dobnák a pusztulásba.

15. Fiam, ha bölcs lett szived, az én szívem is örvendez.

Ha később okos lesz a fiu, ne akarja az apával éreztetni fölényét, hanem iparkodik őt megörvendez-

tetni. Az apa örvend, ha szavai és oktatásai okossá tették e fiút, hisz érdeme van benne.

16. Bensőm ujong, ha ajkaid erényeset beszélnék.

Veséim adták a tanácsot nekem, hogy téged neveljelek, — a talmud szerint a vesék a tanácsadó alkatrész — hogy ajkaid helyeset beszéljenek. vagyis egész lényed korrekt viselkedésű.

17. Szived ne irigykedjék a vétkezekre, csakis a folyton istenfélelemben élőkre.

Az irigység általában tilos, de ha már felgerjed benned, akkor a nemes iránti versenyre buzdítson. Ha sikert látsz a gonosznál, azért ne irigykedjél rá, mert az istenfélők szerencséje állandóbb értékesebb, וְנִתְחַנֵּן buzgalmat is jelent, וְנִתְחַנֵּן iparkodjál megközelíteni az istenfélőt.

18. Mert valóban van jövő és reménységed nem szűnik meg.

Ez igazolja, hogy lelked tüze nem aludt ki, azért jogosult a reménységed, ha istenfélő vagy, az érdemünk előnyödre válik, ez nem szűnik meg, a jó tulajdonságok apáról-fiura szállnak örökségbe.

19. Azért figyelj fiam és légy okos és boldoguljon szived az utadon.

A nevelésnél ne kezdjük mindjárt bottal, hanem előbb szívhez kell szólunk, keltsük fel nemes ambícióját és jövő boldogságát tárjuk eléje. Miután okos felfogásod van, biztosan haladhatsz szived utjain, nem kell félned, hogy szived elcsábít, hiszen szokássá vált életmódod.

20. Ne légy azok között, kik borban dőzsölnek és húsban kéjelegnek.

A dőzsölő társaságtól tartózkodjál, olyanoktól, akik magáért a borért dőzsölnek. esztelen ünnepeiket erre használják.

21. Mert a dőzsölők és kéjelgők elszegényednek és a sok alvás rongyokba öltöztet.

Az iszákosság támolgyóvá tesz, eldőlsz, elalszol kirabolnak, ruhádat ráncigálják, letépik rólad, elszegényedsz- נומה szónál hiányzik a ת — amely az utolsó betű — szimbólikusan jelzi: nem tudod mi lesz a véged. Az ily életmódnál még a nagy vagyon tönkremegy, mint a tétlenségnél, tulajdonkép a sok evés és ivás következménye a sok alvás és rongycs ruházkodás.

22. Figyelj apádra, ki születésedet okozta és ne vesd meg, ha megöregedett anyád.

Az apa javadat akarja, ha tudná, hogy nem veszélyes a társalgás ilyenekkel, nem óvna tőle, anyád pedig bánatában megöregszik, ráncos lesz orcája, tehát ezért ne vesd meg. Ha anyád megöregedett is, jótanácsait fogadd meg — apád bizonyára akarja, hogy tökéletes légy, ne mondd, hogy anyád csak fecseg, mint öregasszony. Apa alatt a tanítót is szokták érteni. Az ifjúság nem szeret olyát hallani, ami nem valami újat tartalmaz, míg a szülők a tapasztalat alapján felismert igazságokat szokták hirdetni.

23. Igazságot szerezz és ne adj túl rajta, bölcsességet, tudást és értelmességet.

Csak az igazságot szerezd meg és ne a hazug-

ságot és csak bölcsesség és erkölcs révén juthatsz hozzá, még költségekbe is kell magadat verved, hogy hozzájárulhassál az igazság kutatásának eredményéhez, de másokat lehetőleg ingyen kell tanítanod, hogy minél szélesebb körökben terjedjenek ezen eszmék. Mi is ingyen kaptuk a tradíciót, tehát a tudományt tovább kell terjesztenünk.

24. Örvendve örvend a jámboroknak apja és aki egy bölcsnek apja, ujong vele.

Aki tudományt terjeszt másoknak, mintha szülője volna, mert lelkét fejleszti. Amint gyarapszik években, úgy okosságokban is, az igazságosság által válik jámborrá.

25. Örvendjen apád és anyád és ujongjanak szülőid.

Lelki örömet szerez a szülőknek, nevelőknek, akik az okosságot szívedbe plántálták, azok öröme folyton szaporodik.

26. Fiam, szenteld nekem szívedet és szemeid óvják meg utjaimat.

Ezen helyes ut fog megőrizni תרצנה ha a כרי és תנצרה כתיב akkor kedvedre lesz. Ha szívedet oda irányítod, akkor szemeid oda fordulnak, mert belátják, hogy az az egyenes út.

27. Egy mélységes verem az erkölestelen nő, és egy idegen nő szük kut.

Folytatja, a részegeskedés, az erkölcstelenség karjaiba volt, nem lehet tőle szabadulni, a vágyódás folyton erősödik, aki egy szük forrásba, kutba beleesik, nem tud kimenekülni belőle, összetöri csontjait.

Az ily nőtől sem lehet elválni egykönnyen, az erkölcsi bukásból nehéz feltámadni, példakép van felhozva a hitetlenségre, ebből sem lehet erkölcsileg sértetlenül kiszabadulni.

28. Mint rabló leselkedik gyarapítja az emberek között a hűtleneket.

Nem kell neked utánajárni, az hajszol te utánad, hogy hálójába sodorjon. Gyarapítja a hűtleneket, a vallástól eltérőket, azt gyorsan végzi, csak az okos beszéd tereli az erkölcsiség utjaira.

29. Kinek van jaj, kinek baj, kinek viszálykodása, kinek panasza, kinek oknélküli sebek, kinek vörösek a szemei?

A bor nemcsak lelkileg, hanem testileg is tönkreteszi. Az civódik, aki a bor miatt sokat beszél, aminek sok az alja, vörös a szeme a bortól, ami szégyen ránézve. A részeg értelem nélkül beszél, társát ütésekkel illeti, hamar megfedkeznek, öntudatlanul, a bor okozta mámorában tette.

30. Azokat, akik sokat időznek a bor mellett, kik jönnek vizsgálgatni az italokat.

Akik fürkésznek az után, hogy hol kapható a jó bor, még az álmod is elűzik szemükből, a bor utáni nagy vágyódásukban.

31. Ne szemléld kéjérettel a bort, ha gyöngyözik a serlegben, színét adja és simán lefolyik.

Aki gyönyörködik a borban, annak minden görbe út egyenessé válik, elveszti ítélőképességét. Kellemes látvány nekik a bor pezsgése, a színek gyöngyözése. כוס pohár némely olvasás szerint כים

erszény. Ő benéz a borospohárba, hitelezője az erszénybe, joggal féltheti kölcsönadott pénzét, hogy nem kapja meg.

32. Végre már mint kigyó mardos és mint bazilisk sebez meg.

A halálos véget nem érzi azonnal a sebzés után, mint iváskor is kellemes érzés hatja át, jól esik inyének, az eredmény később jó, elkülöníti méreggel az ember életétől.

33. Szemeid látják a csalfa képeket és szived ferdeséget beszél.

A szemek csalfa képeket látnak és a szív hamis gondolatokat tervez. A bor felizgatja a fantáziát és vágyódik betekinteni az erkölcstelenségbe.

34. Olyan lesz, mint aki a tenger közepén fekszik, vagy aki dől az árbóc csúcsán.

A hullámok keresztüljárnak rajta. Ingadoznak mint a szélvihartól hányatott emberek, hiányzik a kellő higgadt ítélőképesség.

35. Vernek engem, nem fájdalom, ütöttek, nem veszek tudomást róla, mikor ébredek fel? Továbbra is keresem.

Lélekben érzed az összetörtséget. Ha felébred boros állapotából, nem érzi, hogy mit tett, mit vétett, elfeled mindent és újra kezdi műveit.

XXIV. fejezet.

Óvakodjunk a rossz emberektől, ne irigyeljük pillanatnyi szerencsájukat, csak a jókhoz csatlakozunk, mert Isten akaratját valósítjuk meg.

1. Ne irigyeld a rossz embereket és ne vágyakozzál együtt lenni velük.

Ne akarj hozzájuk csatlakozni, az ő tetteik szerint cselekedni, hátha ezáltal neked is sikered lesz.

2. Mert erőszakra gondol szívük és ajkuk jogtalanságot beszélnek.

Gondolataik csak rablás, beszédük hamis, tehát cselekedeteik undokak. Amint ajkaikkal beszélnek róla, már meg is tették a gonoszat, mert a nyelv a szívnek a tolla, mellyel a tetteiket megírják az események közé, ez bizonyítja szívük rossz szándékát.

3. A ház okossággal épül fel és értelmességgel tartatik rendben.

Aki velük egyesül házépítésre, akkor az nem épül fel, vagy ha igen, nem marad fenn állandóan, mert az csak okossággal tartható fenn, ez a hatalom, a tisztelet kifejezése, melyeket ha elértünk, nem veszünk el soha.

4. Tudás által telnek meg a szobák, minden legértékesebb és drága kincsekkel.

Ami rossz alapon nyugszik, nem szilárdulhat meg, csakis az értelmesség, a tudás lehet az igazi alap, ez telíti meg jóléttel a házat, az okos életfelfogás következményeképp.

5. Az okos ember hatalommal rendelkezik és tudás embere kifeszíti erejét.

Az okos sohasem fog akarni ilyen emberekkel való érintkezésből erőt meríteni, az ő ereje a tudás és Isten sikerültté teszi útjait, gyarapodik szellemi

hatalmában, folyton terjeszti a tudást. Az okos erősebb a fizikai erővel rendelkező egyénnél, többet észszel, mint erővel.

6. Mert megfontoltsággal kell háborút viselni és győzelem van a sok tanácskozásnál.

Ha gondolod, hogy sok furfanggal keresheted meg kenyeredet a rosszakkal való társalkodással, háboruba kevered magadat, ellened törnek, jó hajlamod fellázad ellene és sikered egyáltalán nem biztos, bármily sokszor tanácsolják a velük való cimborálást. A rossz hajlam ellen csak tervszerű megfontoltsággal lehet sikerrel felvenni a harcot és okosságával, ha jól meghányta-vetette a terveket, arathat diadalt.

7. Utóléphetetlenül magas a bölcsesség a balga számára, a tanácskozásban nem nyitja fel száját.

Továbbá azért se irigyeljük a gonoszt, mert nincs velük a józan ész és okosság, okosságuk vagyunkban rejlik, de ha az okosak gyülekezetében kellene nekik részt venniök, ott nem nyitják fel szájukat, nehogy gyöngéjüket feltárják.

8. Aki tervezget rosszat cselekedni, sokszor a megfontolás emberének nevezik őt.

Összes okosságuk csak a rossz tervek koholásában nyilvánul. Ha még nem is tett rosszat, csak szándékában volt, később felfedezik terveit és szégyen jó rá. Balga és gonosz hasonló gondolkodásuak, azért barátkozik a balgával, hogy hasznot merítsen tőle.

9. A balgaság gondolata a véték és a gúnyolódónak az, ami mindenkinek undokság.

A balgák tervei kicsapongást és erkölcstelensé-

get vonnak maguk után és gúnyolódást, akitől mindenki undorodik. A butaság tanácsa vétket hoz arra, aki meghallgatja, a gúnyolódó el akar terelni Istentől és az emberektől, már a gonosz és balga gondolatok is vétkeknek tekintetnek.

10. Ha a baj napján elgyöngültél, korlátolt az erőd.

Ha a gonoszra baj jó, elgyöngülnek, mert nincs erkölcsi erejük, amire támaszkodhatnának a bajban. Könnyű erősszívűnek lenni az örömben, de a bajban elcsüggedni jele, hogy gyenge volt erőd.

11. Mentsd meg azokat, kik a halálhoz vezetnek és kik a megöletéshez irányítatnak, ha vonakodol.

A bajban levőtől mindenki húzódik, kiki csak önmagára gondol. Folytatása ezen gondolatnak, ha vonakodol megszabadítani az elítélteket, akkor is gyöngye a szívérzésed. Nemcsak a saját ügyedet, hanem felebarátodét is fel kell karolnod, minden lehető meg kell tenned.

12. Ha azt mondod, ime, nem ismerjük ezt, valóban, aki a szivedet mérlegeli, az ügyel rá és aki a lelkedet megóvja, ő megtorol az embereknek tetteik szerint.

Isten hasonlóval fogja viszonzni gondolataidat. Istent, ki a sziveket vizsgálja nem lehet félrevezetni, ha te úgy teszel, mintha nem tudnál róla, érdemed szerint fogja megtorolni cselekedetedet és meg fog hallgatni a jajveszéklés idejében.

13. Egyél fiam mézet, mert jó, a szín-méz édes az inyednek.

Ha azt mondanád, mi hasznom van a lelkem bölcsességéből, ha bajban vagyok, szól, ettél mézet, jó az ajkaknak, azaz az édes íze megmarad, a tudományt is szeretettel kell tudni élvezni.

14. De tudd meg, kellemesebb az okosság lelkednek, ha megtaláltad van jövőd és reménységed nem szűnik.

Ha megtaláltad az okosságot, feltalálod benne a méz édességét és még az az előnye is van, hogy a jövő számára nyújt biztosítékot, boldogító gyümölcsöt, lelkednek ad élvezetet, míg a méz néha ártalmas is lehet.

15. Te gonosz, ne leselkedjél az igazságos hajlékára és ne pusztítsd el fekhelyét.

Ne leselkedjél az igazságosra, ne gondold, hogy ha valami baj éri, hogy teljesen elbukik már,

16. Mert ha hétszer esik el az igazságos, újra felkerekedik, míg a gonoszok megbotlanak a bajban.

mert ha egyszer el is bukik, újra feltámadhat, hisz olyan mint orozlán, az ő istenfélelme őt újra feltámasztja, mert az אמת igazság minden betűjével két lábon áll, tehát megdönthetetlenül szilárd, míg a שרר minden betűje egy lábon van, ingadozó, könnyen felborítható, saját gonoszsága örvényébe esik bele.

17. Ha elesik ellenséged ne örvendj rajta és ha megbotlik, ne ujongjon szived.

A káröröm rut szenvedély, óvakodni kell tőle, még ha külszín azt is jelezné, hogy igazságos bosszút is vettünk ellenségünkön, akivel szemben is kell az igazságnak érvényesülnie.

18. Nehogy — látja ezt az Örökkévaló — és nem tetszenék szemeiben és elfordítaná tőle haragját.

Isten látja a szívek gondolatait és viszonozza rajtad rossz indulatodat, eltereli ellenségedtől haragját és reád irányítja.

19. Ne gerjedj fel a gonoszok miatt és irigyeld a rosszakat.

Még egy okot hoz fel, hogy ne társalogjunk a gonoszokkal és ne utánozzuk tetteiket.

20. Mert a rossznak nem lesz jövődje és a gonoszok lángja kialszik.

Ha nem is rossz a végük, de emlékük fénye elhomályosodik, senki sem gondol rájuk, ezt önmaguk okozzák.

21. Fiam félj Istentől és a királytól, kik elveket változtatnak, azokkal ne keveredjél.

Olyanokkal se társalogj, kik folyton változtatják nézetüket. Te fiam — szól bölcs Salamon — a király se támaszkodjék olyanokra, kiknek nincs állandó elv-

szilárdságuk, — azért Istentől félj — az életelv biztos. Félj Istentől és tiszteld a földi királyt, amíg nem akar elterelni a világ királyát megillető tiszteletadáستól, mert ez a legfontosabb, de akik a sorrendet megváltoztatják, azokkal ne társalogj, különben olyanokkal sem, kik fellázadnak a király ellen.

22. Mert hirtelen köszönt be szerencsétlenség tőlük és ki ismeri mindkettőjük büntetését.

Ki képes belátni az a károkat, melyeket ilyen ingadozó jelleműek okozhatnak. Ki ismeri a bálványimádásra bekövetkező büntetéseket, vagy azokét, kik Istentől eltérnek, csak hogy a földi hatalmasok tetszését nyerhessék meg, vagy ki ismeri a földi hatalmaságtól eredhető büntetést, ha lázongunk ellene. Egyaránt kell megőrizni isteni és társadalmi törvényeket.

23. Ezek is a bölcsek számára vannak: nem üdvös személyi tekintettel lenni az ítélkezésnél.

A bíróság is ügyeljen, bármennyire is ítélkeznek törvények alapján, hogy kikkel érintkezzenek. Bár maguktól értetendő tanácsok ezek, mégis megfigyelendő, hogy gyarapítsuk életbölcsségünket, még ha igazságot is hirdetünk, mégsem szabad a tekintélyt említeni, mert a másik félre ez bántólag hat. Vagy még a bölcsek legbölcsebbje is csak a tanuk vallo-mása alapján és ne a személy tekintélye szerint hirdesse az igazságot.

24. Aki a gonosznak mondja, te igazságos vagy, azt elátkozzák népek, szidják nemzetek.

Aki hizeleg a gonosznak, mondván: igazságos vagy, csak azért, hogy kibéküljön vele, vagy átkozza a feleket, mert nem tudja visszatartani magát, látván a rosszat, amit vele el akar követni, ez nem zsidó jellem, ezt pogányok teszik. A gonosz — ha hizelegnek neki, még jobban fog iparkodni az egész nép ellen gonoszságát éreztetni és ezért mindannyian elátkozzák.

25. De akik igazságosan feddenek, azoknak kellemes lesz és rájuk száll a jók áldása.

Tehát nem a hízélgés, hanem az igazság erkölcsi komolysága hoz üdvöt. Akik figyelmeztetnek egyes hibákra, azzal javítgatnak, de ha általánosságban rosszalják az ember tettét, elvadítják az illetőt, de aki szépszóval figyelmeztet, áldást hoz reá.

26. Csókot kapnak oly ajkak, melyek érvekkel válaszolnak.

A bíróság ajkai csókot érdemelnek, mindenki kész örömmel fogadja azokat, még a gonoszok is illendően viselkednek velük szemben, írva van: az igazság és béke ölelkezik.

27. Rendezd el künn munkádat és a mérőséged ellátva, akkor építsd fel házádat.

Általánosságban említette eddig a dolgokat, melyek sikerre vezethetnek a gonosszal való szövetke-

zésben — ellenben az oly szerencse állandó, ami lassan, fokról-fokra érhető el, előbb a külső ügyek rendezendőik, akkor a házalapítás. Előbb szerezz vagyont, akkor végy feleséget, ház alatt annak lelke: az asszony értendő; előbb rendezd az életfenntartást, addig nem tud otthont alapítani, otthon rendesen tartózkodni, szép butorzattal ellátni. A tanulásnál is előbb azon tételeket és tanokat kell elsajátítanod, melyek alapvetők, a tóra, a gemoro, azután lehet szép nyelvezettel a tudomány továbbfejlesztését eszközölni.

28. Ne légy szivességből tanu felebaráton ellen, hogy fecsegy ajkaiddal.

Ne tanuskodjál hiábavaló dolgokra vonatkozólag, nehogy a rossz hajlamnak tápot nyujtsanak. Ha szavaiddal barátodnak csak hizelegni akarsz, ha nincs is benne kár fölösleges; hacsak szivességből teszed is, ha nem kell, ne tanuskodjál.

29. Ne mondd, amit ő tett nekem, azt teszem én őneki, viszonzom az embernek tette szerint.

Amint ő én ellenem tanuskodott, akarok én ő ellene is, így ne szólj, mert az emberek érzékenysége különböző, van, aki már egy sértő szó miatt magát nagyon megbántva érzi.

30. Elvonultam egy lusta ember földje előtt és egy balgának szőlője előtt.

A szőlőkert külsőjéről felismertem, hogy lusta ember a tulajdonosa. Szellemi térre átvive, aki sohasem ismétli, amit már tanult,

31. És ime benőtte mindenütt tövis, elborította felületét a kóró és a kőkerítés lerombolva.

eleinte elfelejti, amit a bölcsektől tanult, később elveszti helyes ítélőkéességét, ezzel sok bajt okoz. Tehát ha a töviseket nem távolítja el, nem termelhet szőlője rendes hajtásokat, tehát eredmény nem lehetséges. Nemcsak egy rész, hanem az egész volt tele kórokkal és mert nem adta oda bérbe másoknak, hiszik, hogy balga.

32. Láttam ezt, szivemre vettem, néztem és tanuságot merittem belőle.

Minden tünet káros voltát beláttam és levontam a tanuságot belőle, hogy mi következménnyel jár a lustaság.

33. Kevés alvás, kevés szendergés, kevés kézösszekulcsolás a fekvéshez.

Lustasága onnan ered, mert sokat alszik, a reggeli alvás — bölcseink szerint — kihoz a világból, vagyis az ifjuság, legszebb munkák idejének áthenyélése a jövőre nézve káros. El kell hagyni a lustasággal járó fizikai mozdulatokat és szokásokat, el kell hagyni a kezeket tétlenül ölbe tenni, egybefűzni hogy még nyugodtabban alhassunk,

34. Mert rohanva jó szegénységed és nyomorgásod, mint egy felfegyverzett férfi.

Butaságában remél valami hirtelen meggazdagodást. Aki felfegyverkezik, az már harcolni is akar, az az ember is fel van fegyverkezve a munka kellékei-

vel, tehát használja fel a dologhoz. Már fent mondtotta ezt a gondolatot. (6 fej. 11 v.) Elszegényedel a lustaságod, ezen magatartásod következtében, akár anyagi, akár erkölcsi szempontból tekintve a dolgot. Mint a felfegyverzett embert sohasem szokták meggátolni útjában, úgy halad biztos rohamban a szegénység, mint a tétlenség eredménye.

(A második rész vége.)

XXV. fejezet.

Az okosnak kötelessége kutatni a természet törvényei után, melyek Isten művei, hogy megnyissa a szellemi vakok szemét, hogy meghallják az isteni szót, mely a hit tűzéből fakad.

1. Ezek is Salamon példabeszédei, melyeket összegyűjtöttek Chiskijának, Juda királyának emberei.

A talmud szerint Chiskijohu király szétküldött minden városba összegyűjteni a bölcs Salamontól eredő szájhagyományban fennálló tanításokat. Sok a természettudományból átvett példázat, talán elűt a többi hasonlattól, azért hangsúlyozza, hogy igenis őtöle valók ezek is. Lehetséges, hogy idegen nyelven voltak ezek megírva, hisz ő érinkezett görög és egyéb idegen nemzetbeli tudósokkal is. Állítólag Pythagoras is volt Salamon királynál.

2. Isten dicsősége elrejtteni terveit, de a királyok dicsősége kifürkészni a dolgokat.

Oly gondolatok, melyek az emberi értelem és

tudás határát felülmulják, maguk hirdetik Isten dicsőségét. A tudósok tisztelete és dicsősége abban áll, hogy kutatnak abban a törában, melyet Isten kihirdetett. Oly törvényt, melyet nem értünk teljesen, tekintsük, mint a király parancsát. Vagy pedig : a földi király kötelessége a világi törvények okait, céljait, eszközeit feltárni.

3. Mint az ég magassága, a föld mélysége, úgy a királyok szive kifürkészhetetlen.

Kell, hogy legyen a király szívében istenfélelem, erkölcsi okosság, hogy azt a sok esetet, mely elébe vitetik döntés, vagy megítélés céljából, ha mindannyit teljes igazsággal akarná eldönteni, oly szívvvel kellene rendelkeznie, mely oly magas, mint az ég és oly mély, mint a föld.

4. Távolítsd el a salakot az ezüstartól és az olvasztó számára kész az edény.

Mint a kézműves nem használhatja az ezüstöt, míg meg nem tisztította az idegen anyagtól : úgy nem állhat fenn a királyság, míg a rossz elem el nem távolíttatik onnan. A király szívének első kelléke, hogy igazságérzet hassa át, ezüst fémhez hasonlítja, נכסה-נכסה mindenki vágyakozik utána.

5. Távolítsd el a gonoszt a királytól és megszilárdul trónusa az igazság által.

A hasonlat keresztülvitele.

6 Ne dicsekedjél a király előtt és a nagyok helyén ne tartózkodjál.

Ne akard a te nagyságodat fitogtatni olyan előtt aki társadalmilag magasabban áll náladnál. A népnek kötelessége a királlyal szemben, ne tűntessenek szép öltönyökkel, felszerelésekkel, mert neki akkor még nagyon fényt kell kifejtenie.

7. Jobb, ha mondják neked, jöjj felfelé közelebb, mintha visszataszítanak a fejedelemtől, amit láttak szemeid.

Ha méltatlan vagy arra a helyre, miért mondják mások távolodj innen, kiválóbbak helye ez, magadnak is el kell ismerned, inkább buzdítsanak a felfelé haladáshoz, mintsem visszaszorítsanak lefelé.

8. Ne hamarkodd el a perlekedést megkezdeni, mert nem tudod mit teszel majd azután, ha barátod megszegyenített.

Egyik embernek a másikkal szemben követendő eljárásáról szól. Minden csekélység miatt ne pörösködjék, mert mit csinál majd, ha tényleg lesz oka rá, megszegyenítés vagy ütés esetén. Ne kezdj perlekedni, míg nem bizonyos, hogy sértés ért téged, mert mit teszel akkor, ha az üldözött bebizonyítja, hogy nem vétett ellened.

9. Intézd el peres ügyedet felebarátoddal, de mások titkait ne áruld el.

Ha már mindenáron kell pereskedned, sohasem vonjál bele idegeneket, apját vagy rokonságát, miért vessék meg őket, kik téged nem bántanak, kik nem tehetnek róla, tehát ne akard meggyanúsítani őket.

10. Nehogy gyalázzon téged, aki hallja és szavadat nem vonhatod vissza.

Kiki rágalmazónak csúfol és szavadat nem tudod másképp magyarázni, nem vonhatod vissza, az elkövetett jogtalanságot nem lehet jóvátenni.

11. Aranyalmák ezüst foglalatban, olyan a helyesen alkalmazott kifejezés.

Kivülről csak az ezüst látható és tartalma még értékeesebb, úgy a beszédnél is csak a külalak hallatszik, a rejtett gondolat nem látszik ki belőle. A díszműnek jelképezője, nagy művészet kell ahhoz, valamit idejében, helyén, szépen kifejezésre juttatni, mint kerék, mely forog és mindig helyére illeszkedik. Ha a beltartalom megfelel a szép rendezésnek.

12. Aranygyűrű és drága ékszer: okos oktató egy figyelő fülnek.

Aki szívesen fogadja az okos figyelemztetést, az értékes tárgyakhoz, ékszerekhez hasonló. Van az aranynek önmagában értéke, azonkívül a díszműre-mek a munkabecsét is foglalja magában, mert mit használ az értékes kő kavicsok között, nem jut érvényre, úgy csakis ahol az intő szó kedvező talajra talál, bir mindkettő szempontjából beccsel az okos szó. Ne intsük felebarátunkat mások előtt, csak az illető füle hallja azt.

13. Mint havazási lehűtés aratás napján, olyan a hű követ, küldőjének és urának lelkét felüdíti.

Ne haragjában feddjük a barátunkat, hanem hűljön le a harag, a hideg kellemesen érintené az aratási munkást, úgy érinti kellemesen a hű megbi-

zott megbízóját, jóváteszi a megsértett jogrendet. Csak a havazással járó hideget óhajtanók a forróság idejében, az izzadó munkásokat felüdíti, maga a hó nem kívánatos aratáskor, természetellenes dolog volna: úgy a hű küldönc képes a rossz dolgot megváltoztatni és a küldőnek lelkét felüdíti, megfigyeli az alkalmas időt és körülményeket és kedvére jár.

14. Mint felhő és szél, melyet nem követ eső, olyan a dicsekedő a hamis adománnyal.

Ha valakit haragunkban kemény szavakkal megfenyítünk, de nincs hatalmunkban semmit sem tenni olyan, mintha felhők jönnek, de a szél előzi őket tehát nincs eső. Ha valaki ígér jótékony adományt de hiába várnak rá, nem érkezik meg, még keserűbbé teszi a várakozó lelkét, mert reménysége meghiusult, ellenkezője a fenti hű küldöncnek. Ilyen hiábavalók, akik tanultak, de tudományuk rendszertelen, akik elveket állítanak fel az istenfélelem nélkül, tehát csalékonyak, ártalmasak.

15. Hosszantűréssel lecsendesítik a hatalmasat és a szelid beszéd széttöri a csontot.

Még a gazdagra is, aki pedig elbizakodott a vagyonára, a szelid beszéd hatással van, a csonttörést külsőleg is meglátjuk, úgy ennek a hatása is felismerhető. Isten hosszantűrése folytán a vétkezők nem sietnek a bűnbánást és imát gyakorolni, pedig csak ezzel lehet a kemény végzetet megtörni. Vagy: aki csendben tűri el a gazdagnak gőgös beszédjét, akkor haragja lecsendesedik. Jelképesen: **תשבר** a kezdő-

betűi: תינוקות של בית רבן — a gyermekek, akik megdönthetik a szigorú ítéletet.

16. Mézet találtál, egyél, míg elegend van, nehogy túl jóllakjál vele és kihányjad.

Ha túlenyhe hangon dorgálsz társadat, émelgőssé válik, megutálja, semmit sem végeztél vele.

17. Ritkán tedd be a lábadat barátod házába, nehogy megunjanak és meggyűlöljenek.

A sok mézevésnél elveszted az élvezetet, amit a kevésssel szereztél, úgy ha mindennap látják arcodat, elveszti kedvességét, melyet a ritkán való meglátás okozott. Az érintkezést szabályozó tanács, bármily kedves barátodhoz is csak ritkán járj, nehogy megunjon és gyűlöljön.

18. Mint buzogány, kard és élesített nyíl az oly ember, ki felebarátja ellen hamisan tanuskodik.

Háborus eszközök; aki hamisan tanuskodik, mintha nyelve egy öldöklő eszköz volna. Három eszközről említ, ami szétfűz, mint a kalapács zúzzák szét az igazságot, szerteszóródnak a rágalmazók közé; a kard, éles és orvul támadó fegyver, úgy a hamis tanu is ott támadja meg az embert, ahol nem tudunk védekezni. Ha kellemetlenné válik, okozod, hogy meggyűlöl és a hamis tanuskodás ölő eszközeivel akar megszabadulni tőled.

**19. Mint romlott fog és ingadozó láb —
olyan a hűtlenbe helyezett bizalom a baj
idejében**

Bíztál benne, mert sokat voltál vele együtt, de
im csalódtál. Mint fog, mely nem tud rágni, láb nem
tud járni, olyan a hűtlen ép akkor, mikor szükség
van rá.

**20. Rongyolódott ruha a hideg időben,
ecet a salétromra : olyan, aki énekel dalokat
a rosszkedvű szivre.**

מַעֲדָה — felölt, tehát aki hidegben, amikor
mindenki siet — ölt fel szép ruhát, hogy csodálják
meg, — nem alkalmas mozzanatok az itt felsorolt
dolgok, mint salétromra ecet, mely szétmarja, olyan,
aki tanít növendéket, akinek szívében nem marad
meg, ezek csak külsőleg hatnak, tartalma nincs sem-
mi; olyan a szomorú kedélyű, ha kívülről mosolyog,
de kedélye szomorú marad.

**21. Ha éhezik ellenséged, etesd őt ke-
nyérrel, ha szomjazik, itasd őt vízzel.**

Felebarátunknak akkor is adjunk enni, ha gyű-
löljük is, esetleg mások által, mert szégyeli magát,
hogy a rosszat jóval viszonzzuk. A rossz hajlamra
vonatkozhatik, ha akarja, hogy tápláljuk, engedjünk
vágyainak; szálljunk vele szemben, etessük a tóra
tanaival és ez hozza meg az elégedettséget. De szó-
szerint véve: ha szenved, ne a gyűlölet hangja szól-
jon és ha nem akarunk vele szemtől találkozni, ám
juttassuk a segílyt más által.

22. Mert ezáltal mintha parazsat gyűjtenél fejére, de Isten megjutalmazza neked.

Ha saját asztalodnál adsz neki enni azon célzattal, hogy megszegyenítsd és így állj bosszut rajta, ekkor, mert bosszut akartál rajta állani, Isten megbüntet. A rossz tulajdonságok olyanok, mint a paraszak, megégetjük magukat általuk, Isten megjutalmaz, ha nem diadalmaskodnak fölötted. Intelem a kegyetlenség elűzésére és az irgalom gyakorlására, még az ellenséggel szemben is.

23. Éjszaki szél esőt hoz és bosszankodó arcot a titkos beszélgetés.

Mint a szél rejtve van, nem látható, de esőt hoz, úgy, ha adsz enni neki, de nem szólsz semmit sem hozzá, haragos arcodból megérti szándékoadat. A rossz nyelv okozza Istennek tőlünk való elfordulását, ez hozza a szomorúságot és ebből tudjuk meg, hogy rossz nyelv működött.

24. Jobb lakni a háztető sarkában, mint civódó asszonnyal tágas lakosztályban.

Sokszor óv a civódás elkerülésére, inkább egyedül lenni, ami szintén nem kellemes. Összefügg a felső verssel: inkább elviselni az északi hideg szelet, mint egy civódó asszony társaságát. Ingerelték Istent, — a bálványimádáshoz hasonló a rossz asszony.

25. Mint hideg víz az elalélt lélekre, olyan a jó hír távoli országból.

Hirtelen ne térjünk be felebarátunk házába, még egy jó hírrel sem, mint a kimerült testnek a hideg

víz bajt okozhat, úgy a nagy öröm is bajba keverhet, mint Jákob, mikor megtudta, hogy József még él.

26. Zavaros forrás és elrontott kut olyan, ha az igazságos meginog a gonosz előtt.

Érintkezési modort ad itt, de csakis a magához hasonlóval, míg a jámbor a gonosszal nem köthet békés együttélést, olyan, mint mocsár és tiszta forrás, az megrontja ezt, mert a gonosztól mindenki távozik. Mocsár által a forrás megrongálódik, ha a jámbor segédkezet nyújt a gonosznak, hogy Istentől elpártojjon.

27. Sok mézet enni nem jó és a dicsőségvágnak határt szabni — dicsőség.

Azért hizeleg a gonosznak, mert tőle akar élvezni, de aki fürkészkedik a gonosznál, vajjon érdemes-e a tiszteletre, ez az illetőnek tiszteletére válik. A szerfölötti mézélvezés bajt okoz, úgy a tudatlan, aki oly dolgok után érdeklődik, mely a tudás határán tul esik. A bölcs megmagyarázza, hogy miért van elrejtve előlünk, kell mester, aki példát ad az életirányra ötlük ered tanítás, ők vigyáznak tekintélyükre.

28. Fal nélküli nyitott város, olyan az ember, ki szenvedélyét nem tudja fékezni.

Aki nem ismer korlátot, egyaránt tisztel érdeemet és gonoszt, olyan, mint város, hová bárki beléphet és ezáltal kitolatnak a benne lakók, semmi különbség a benntlakó és idegen között — a gonosz tisztelése által háttérbe szorítja a jámbor erkölcsös tetteit, nem becsülik, egy színvonalra állítják a gonoszt vele. Mint a koriátok lebontása veszélyezteti a

város biztonságát, úgy van az, ki szavaira nem tud vigyázni, ellentétbe jó gondolataival, a bölcsek tanáival.

XXVI. fejezet.

Hasonlatokban a tóra értéke jut kifejezésre. Isten dicsőítése a rossztól való távolodás, hamis beszéd — ezektől távolodni kell.

1. Mint a hó nyáron és mint eső aratáskor, úgy nem kívánatos a tiszteletadás a balgának.

Amily szükséges a hó, hogy a talajt áztassa a téli fagy ellen a termés megóvására, vagy az eső mily hasznos, — de alkalmatlan időben csak káros, — úgy van mindennel, ami nincs helyén és idejében, az — piszok — káros, mert a nép nem lát különbséget az okos és balga között, a tiszteletet ez nem érdemli meg, sőt ártalmára van.

2. Mint madár tovaröppen, mint fecske, ha költözik: úgy nem száll az átok arra, kit ok nélkül illetünk vele.

Azért, mert nem kell tisztelni, nem kell átkozni, az ily átok, mint fecske visszatér régi fészkébe, csak arra száll vissza, akitől ered. Vagy: aki balgát tanít tórára, oly gyorsan kiröppül belőle a tudomány, mint madár fészkéből, sőt még átkozza mesterét.

3. A lónak ostor, a számárnak zabola, bot a balga hátára.

Felesleges az átkozódás, mert nem szóval lehet őt nevelni, mint lovat vagy szamarat, bottal kell ír-

nyítani helyes utra. E versek összefüggnek, nem illik a balgának tiszteletadás, nem kell törődni átkozódásával, esetleg a botot kell elővenni.

4. Ne válaszolj a balgának az ő butasága szerint, nehogy te is hasonlónvá légy hozzá.

Ne felelj neki kérdéseire, miért ütsz, hisz nem érti meg, nem fogja fel értelmével, ne perlekedjél, ne vitátkozzál vele, nehogy hozzá hasonlitsanak a hallgatók.

5. De cáfold meg a balgát az ő korlátoltságában, nehogy okosnak tartsa magát önszemében.

Ha már nem érzi a verés fájdalmát, megértetheted vele eljárásod okát, nehogy saját véleményét tartsa helyesnek. Ha a bálványimádásra akar csábítani, ne szállj vele szembe és tedd előtte érthetővé tévedéseit, mert ha nem cáfolják meg kézzelfogható érvekkel, elbizakodottá lesz és nem lehet vele bírni.

6. Tönkretesz lábakat, iszik bosszuságot, aki egy balgával üzen dolgokat.

Az átkozónál, csúfolódónál rosszabbul jár az, aki rábíz valami elintézendőt egy balgára, sok küldöncnek lába kopik, amíg jóváteszik, amit ő elrontott és társa haragszik, miért bízik ilyen emberben.

7. A bénán lötyögnek a combok, — olyanok a hasonlatok a balga szájában.

Mint a béna lábai nem egyenletesek, úgy aki üzenetet küld általa, vagy elfelejt, vagy hozzátesz valamit ahhoz, amivel megbízták. A béna előtt mindenkinek a combjai hatalmasoknak tűnnek fel, a bal-

gára nézve minden tudomány utólérhetetlenül magas, nehéz, Mint a bénánál egyik láb hosszabb a másikonál, úgy a hasonlatok is sántítanak, nem illenek az, alkalmazottakra. A balga a hasonlatra támaszkodik ha ezt elveszik tőle, mintha mankójától fosztanók meg, ami az ő lábát helyettesíti, nem talál semmi okosat a példászónál, melyet neki mondottál.

8. Mint aki drágakövet dob kőhalomra, olyan, aki a balgának tiszteletet ad.

Mint a drágakő oda nem illeszthető bele, olyan a tiszteletadás a balgának. ezen ellentétek nem férnek össze. Mint a kő a parittyában rövid ideig marad benne, úgy a tiszteletet is önmaga mocskolja be undok tetteivel. Vagy : a drágakövet nem egy halom kő között keressük, hanem a helyén, úgy nem szoktak tiszteletet adni beszédben a balgának, nem ismeri fel az értékét.

9. Mintha tövis akad a részeg szemébe, olyan a példabeszéd a balgák szájában.

A hasonlat a balgának olyan, mint a tövis, oda ragad a részeg emberhez, szúrja önmagát, szúr másokat is vele, nem tud értelmet belemagyarázni, bántja őt és káros lesz más számára is. Ha egy hasonlat tetszik a balgának, de nem érti meg, ha kiadja a szájából olyan lesz, mint aki rózsát meggy szedni a mezőre és tövisre akad, megszurja kezét és mert a részeg nem lát tisztán, homályos a fizikai és lelki szeme, nem képes a hasonlatot felfogni, helyesen megítélni. Régente szokás volt a költők fejére koszorut tenni virágokból szedve, a részeg tövist szed rózsá helyett, a rossz verseket, énekeket nem tudja megkülönböztetni egymástól.

10. A hatalmas mindent megremegettet, bérel balgákat, bérel csavargókat.

A balgával nem tudsz semmit sem elérni, csak a civakodó hívja segítségül, hogy pártolja. A gazdag mesternek sok foglalkoztatottja van és ha balgák is vannak közte, olyanok ezek, mint a csavargók, mitsem törődnek vele, ha tönkremegy a munka. Vagy : רַב־וְרַב־nek olvasva : a civódó sokakat pusztít el, ha nem csatlakoznak hozzája, "akkor a balgákat és csavargókat veszi magához, hogy célját megvalósíthassa és másokat bánthasson.

11. Mint kutya visszatér köpetéhez, úgy ismétli a balga butaságait.

Bármennyire is feltűntették érveinek helytelenségét, ő visszatér hozzájuk és újra rágódik rajtuk. A balga is látja a kárt, amit terve neki okozott, de az okos szavai nem tesznek rá benyomást, visszatér az ő balga véleményéhez.

12. Ha látsz valakit, ki önszemeiben okos, a balgának több reménye van nálánál.

Aki senkitől sem fogad el tanácsokat, megmarad a saját véleménye mellett, esetleg a balga még tanul és megokosodhatik. Aki magát okosnak tartja, valójában nem az, mástól nem akar tanulni, okulni, csak a saját beképzelt véleménye dönt.

13. Szól a lusta : sakál van az uton, oroszlán az uccák között.

Mi gátolja őt, hogy ne tanuljon senkitől, a benne levő lustaság, de nem annak tulajdonítja, hanem azt mondja, hogy a tanulással hamis tanokhoz juthat az ember és az olyan veszélythozó, mint az oroszlán az

uton. A lustaság létrehoz olyan gondolatokat, melyeket fantáziájában lát és ezek okozzák pusztulását.

14. Az ajtó forog sarka körül, a lusta ágyában.

Továbbá szól az ily önmagától eltelt ember, mi célja van a másoktól való tanulásomnak, inkább megmarad ágyában, egyhelyen, mintsem öntengelye körül forogjon, mint az ajtósarka, nem halad sem jobbra, sem balra, sem előre, a lusta megmarad egy helyen, körülötte haladhatnak az emberek, mint az ajtón ki-be.

15. Ha a lusta bedugta kezét a zsebébe, még szájához emelni is tétlen.

Kezét az üzlet után nyújtja ki, több haszon leselkedik rá, mint az okosságtól, példaszó arra, akinek kenyérben van hiánya. Zseb is lehet, ahova a hideg elől kezét dugja. Tál is lehet, a lusta csak az evés iránt érdeklődik, ami benne marad, azt szeretné kikotorni, de végre már inkább éhezik, semmint dolgozzék, bármily keveset is.

16. A lusta önszemeiben okosabbnak tartja magát, mint heten, kik ésszel felelnek.

Az okos, ha lusta, hogy nem akar másoktól tanulni, hétfélekép is tudja eljárását igazolni. Nem szégyeli magát a gúnyolódóktól, elég okosnak tartja magát. A hét szám egy általánosan használt kifejezés.

17. Kutyát fülénél ragad meg, ki arramenve beleavatkozik egy pörbe, melyhez semmi köze.

Téged megharap a kutya, fájdalmat okoz, de neki nem történik baja, úgy leszel azzal az okossal, aki talpraesetten válaszol, téged meggyaláz azzal, hogy nem hallgat rád. Okozza, hogy megharapja a

kutya, ha fülénél rángatják, pedig ezt elkerülhette volna, úgy van a civódással, melybe szükségesek nélkül avatkozik valaki.

18. Aki szórakozásból dobál égű üszköt, nyilakat és balált.

Van esze másoknak rosszat okozni és tört dobni hatalmasok elé. Aki ilyen veszélyes dolgokkal foglalkozik, el lehet készülve a bekövetkezendő bajokra, mindenestre távol kell magát tartania magát mindenkinék.

19. Olyan, aki megcsalta barátját és szól : csak tréfáltam.

Ha azután nem sikerül, tréfára fogja a dolgot mintha nem tudná, hogy mit cselekszik, adja az ártatlant, aki megcsalja felebarátját és tréfára akarja fogni a dolgot, mikor látja, hogy észreveszik, azt mondja, ugyis feltártam volna, pedig nem úgy mutatkozott.

20. Fa hiányában kialszik a tűz és ha nincs veszekedő, elnémul a civódás.

Legjobb az ilyennel nem jönni érintkezésbe, ellenkezésbe. Ha nincsenek rosszlelkű, rágalmazó emberek, megszűnnek a perlekedések, akik szájuk lehelletével szítják a tüzet.

21. Szén a parázsnak, fa a tűznek és a viszálykodás embere a perlekedés szítására.

Nem szabad vitát kezdeményezni az ilyennel, mert az már kezdete a civódásnak. Ezzel gyújtják

meg, hogy parázs keletkezzék: úgy a civódás lángját is szítják veszekedni szerető emberek.

22. A perlekedő szavai, mint mérges csemegék, behatolnak a test belsejébe.

A veszekedők szavai, mint mérges anyagok, csak a testet sértik meg, míg az ily önmaguktól betelt okos emberek bensőnkbe hatolnak be, nehezebben gyógyíthatók. Tartsuk távol az ily gyűlékony anyagokat, a veszekedést szítókat.

23. Mint cserépedény bevonva salakos ezüsttel — szeretettől égő ajkak, de rossz szív.

Az okos megmondja, hogy mikép ismerhető fel az, akitől óvakodnod kell: mint amikor látod a salakot, keresed a benső tartalmát és ha látod, hogy ott csak cserép van, úgy ha valaki akárkiről beszélnek, talál benne valami megvetni valót, fogatkozást keres benne és semmi előnyt sem talál senkiben, íme ez rossz szívét árulja el, tehát ajkai hirdetik rosszságát. A salak az ezüsthöz tapad, bár nincs semmi haszna úgy az édesbeszédűek is szegődnek emberhez, de mert rosszszívűek, nincs haszon bennük, bárátnak látszanak, valójában ellenségek. Ha látunk salakkal megrakott fémet, keressük a bensőt, úgy a szép beszédnél keressük a lényegét.

24. Ajkaival tetteti magát az ellenség, de bensejében hamisságot tervez.

A másik jel, hogyha felismered, hogy másképp beszél és másképp cselekszik, simán beszél, de gono-

szat tervez. Ilyen az ellenség is, szelid beszédével takargatja lelke gyűlöletét.

25. Bármily kedves a hangja, ne figyel neki, mert hétszeres undokság van szívében.

Aki nagyon alázatos és hízeltő hangon beszél, annak szíve telve van hamissággal, ilyenre ne hallgass, még ha könyörög is.

26. Gyűlölködése elrejtőzik ámitó hangok közé, de nyilvánvalóvá lesz rosszassága a gyülekezet előtt.

Akkor is ismerjük fel az embernek valódi lényét, ha azt hiszik, hogy mások nem látják, befődi gyűlölködését, hogy az illetőt jobban elpusztíthassa, hogy ne védekezhessék ellene, hogy könnyebben tönkretelhesse. Aki tetteit homályban végzi, Isten feltárja azt, hogy ismerjék meg az ő gonosszágát.

27. Ki másnak ás vermet, maga esik bele és aki követ görđit, őnmagára gurul vissza.

Aki hizeleg egy gonossznak, végre ő is kezei közé esik, vagyis aki kutba esik, bizonyára maga ásta, azaz őnmaga volt okozója a bekövetkezett bajnak. Bileam Izraelt akarta elpusztítani, őnmaga bukott el, aki egyik követ megmozgat, hogy megindítsa, őnmagát sérti meg.

28. A hamis nyelv gyűlöli azokat, kiket elnyomott és sima ajak romlást okoz.

A hamis nem tesz különbséget szegény és gaz-

dag között, édesen beszél mindenkivel, de némely híz-
zelgő gyűlöli a szegényt, csak a gazdaghoz intézi
szavait és édes beszédével elhárítja a gyűlöletet ma-
gától. Aki elfogadja a rágalmakat, az elnyomja azo-
kat, kikre vonatkozik — a csalfa beszéd elnyomja
azt, amit kapott Istentől, a sima beszéddel el lehet
távolítani a gyűlöletet.

XXVII. fejezet.

Emberek büszkélkednek bölcsességükkel, éré-
nyeikkel és jövő terveikkel. Kell tudni legyőzni hajla-
mainkat, értelmünk uralkodjék fölöttünk.

1. Ne tarts sokat a holnapi naptól, mert nem tudod mit szül a ma.

Ne akarjunk örvideni annak, amit a holnap, a
jövő hoz, mert a jelen esélyeit sem ismerjük, nem
számíthatunk a holnap végzendő dologra, mert még
ma is jöhet valami közbe, valóban minden napnak meg-
van a maga szenzációja, hisz Isten is minden nap
megújítja alkotását.

2. Dicsérjen idegen, de ne önszád, távol- álló, de ne saját ajkaid.

A más részéről jövő dicséretből ismerheted a
jót, amit tettél magad azt hiheted, hogy jól tettél,
míg más rosszat lát benne. Már befejezett ügynél is
más és ne önmagad hangoztasd érdemeidet, bármily
nagyot is alkottunk, csak kötelességünket teljesi-
tettük.

3. A kőnek nehézsége és a homoknak súlya: de a balgának bosszantása nehezebb mindkettőnél.

Kétféle okból dicsérnek, vagy nagy adományt adtál, vagy sokaknak kicsiny adagokat, esetleg olykép, hogy megszegyenited őket általa, ilyenkor vétkeed nehezebb, mint jótekonyságod érdeme. A balgának haragja nehezebben viselhető el, mert szellemi erejének fogyatékossága okoz bosszúságot, a kő és homok a testre nehezednek, — ez a lélekre.

4. A haragnak kegyetlensége és a bosszúságnak tombolása — és ki tud fennállani az irigységgel szemben.

Mit használ egyesek dicsérete, ha később az emberek haragja, irigysége támad ellened, mely emésztőleg hat, a lelket talán szépszóval teszik tönkre. A gyűlölködés ellen nincs orvosság, míg a haragot talán szépszóval lehet lecsendesíteni. Fokozatosan említi a veszélyesebb szenvedélyeket.

5. Többet ér a nyílt feddés, mint a titkolt szeretet.

A dicséret, mellyel az emberek dicsekednek mitsem ér, ami jót teszünk, titokban végezzük, csak az hoz üdvösséget, csak a dorgálásnál nem válik be az a mód, ott nyilvánosan kell végezni és nem kell titokban. A cél az egyénnek javítása és ez még akkor is jól esik, ha a pillanatban megszegyenítőleg hat.

6. Hüségnek jelei a baráti sebek, de elviselhetetlenek az ellenség csókjai.

A baráttól bármit, az ellenségtől semmit sem fo-

gadunk el szívesen. Az ütések eszközök a cél elérésére, hogy javítsa útját, ellenkezője áll az ellenségnek, terhünkre válnak, mitsem használnak.

7. A jóllakot megvet csemegéket, míg az éhesnek minden keserű édes.

Aki betelt a földi élvezekkel, azt akárhogyan dorgáld, nem hallgat rád, míg akinek nincs élvezete a földön, az kemény szavakat is meghallgat. Az édes-ség gyakran csak keserű bajlódás árán jut az emberhez, vonatkozik a tudományszomjas emberre is. Miután az élvezet betelt, vagyis kielégítettett, ellenséggé válik, szeretet gyűlöletté.

8. Mint madár ha kirepül fészkéből, olyan a férfi, aki menekül otthonából.

Aki eddig istenfélő volt és felhagy vele, ahhoz kell közeledned szavaiddal, intelmeiddel, mint madár, mely el akarja hagyni fészkét és még nem tud jól repülni, támaszra, segítségére szorul. Mint ha a madár a megszokott fészkéből repül ki, úgy van az a tudós, aki esetleg tudományos foglalkozását hagyja el és nem tér vissza régi hivatásához. Intellem, hogy az idegeken, kik kénytelenek elhagyni megszokott helyeiket, könnyörüljünk.

9. Olaj és illatos szer megörvendezteti a szívet és a barát édes beszéde jobban, mint a saját tanácsa.

Ha barátja közeledik hozzá és megédesíti életét azon szavakkal, melyek lelkéből fakadoznak, sem hizelegni, sem rászedni nem akar, az jobb, mintha önvágyát elégíti ki, vagy ha tettei tetszenek Istennek, az

jobb, mintha kielégíti vágyait. Az illat a lélekhez vezet, azért veszi innen a hasonlatát, ha a barát lelke bensejéből veszi tanácsát, akkor kedvesen hat. Távol akarja tartani a versengési buzgalmat, vagy irigységet az emberektől. Az illatszerek akkor is kedvesen hatnak, ha már az anyag elégett, ép illatuk által: úgy a barát is, ha már csak az emléke van meg, jó benyomást ébreszt bennünk, azért mondjuk: „A jámbor emléke áldásthozó“. Amily kellemes az illatszer, olyan a társalgás oly körben, ahol a lélek korlátot vet a szájnak, vagy nincs rossz beszéd.

10. Barátodat és atyád barátját el ne hagyd és nem kell testvéred házába lépned szerencsétlenséged napján, jobb egy közeli szomszéd, mint egy távoli testvér.

Ha iparkodol okos lenni, gyönyörködhetem benned, nem kell félnem, hogy gyalázatos dolgokat tárnak fel elébem, melyek miatt szégyenkeznem kellene.

12. Az okos látja a lappangó bajt, a balgák tovább haladnak és meglakoltak.

Elmarad a baj az okostól, mert bűnbánólag visszatér Istenhez. Az okosak erkölcsös életmódjukkal elkerülik azt a veszélyt, amely az erköcstelenséget fenyegeti, a balgák haladnak ezen uton és büntetés lesz részük.

13. Vedd el a ruháját, mert kezeskedett idegenért, zálogot vesznek tőle ilyen tartozás miatt.

Egyik zsidó kezeskedik másikért és más bűnéért

lakolnak, tehát önmagunkat mentjük meg, ha felebarátunkat javítjuk. Aki kezeskedik, önmagának tulajdonítsa, ha zálogot vesznek tőle, bármit másért, nincs különbség, akár idegen férfiért vagy nőért kezeskedett.

14. Ki fennhangon üdvözli barátját kora reggel, átokkép tudatik be neki.

Aki barátját nap nap után dicséri, átokká válik az illetőre, kikürtöli gazdagságát, jönnek hozzá kölcsönkérni, nagy adót vetnek ki rá és vagyonát megrovidítik, különösen, ha vagyonosodásának hajnalhasadtakor — azaz kezdetekor — kürtölik világgá, még mielőtt tényleg megerősödhetett. Lehet negatív értelemben is venni, hogy ברכה-מגרה מחרה aki átkozza barátját nyilvánosan, minden nap megújítva, az átkozóra száll vissza.

15. Csurogó eresz fagyos napon, civódó asszony egymáshoz hasonlók.

Ha nagyon dicsérjük valakinek jótékonyságát és az asszony is meghallja, hogy ő adakozik, pedig ellenzi azt, csak civódás követi, elkeseríti életét, az ily asszony kényszeríti férjét egyedül lakni. Cseppek, melyek a tetőről hullanak a házban lakókra, nagyon kellemetlenek, mikor mindannyian a házban keresnek menedéket, ilyen a civódó asszony, ki elől nincs menekvés, kényszerít kimenni a házból, ha a nap kissé fel is süt, a párák összegyülemlelenek és uj eső következik, amíg a csurgás tart, úgy a civódó asszonynál is, ha kicsit mosolyog is a jókedv napja, de a bosszuság és civódás fellege annál terhesebben tör utat magának a veszekedésre.

16. Aki elrejt, vihart rejteget, vagy olajat jobbában. mely elárulja magát.

Ha távozik tőle, összes titkait szélnek ereszt, rossz asszony nem tart meg titkot, mint az aki olajjal van megkenve, nem rejtheti el, az illata elárulja. Amint szelet nem lehet őrizni, úgy az erkölcstelen asszonyt sem lehet eléggé megóvni, rossz tulajdonságai kitérnek. A jobbkez az erő kifejezője, annak erejével üti, csakis az olaj, a velő, a bot az, mellyel lecsendesítheti.

17. Vasat vason élesítenek és az ember barátja tekintetén élesedik.

A tudósok egymást erősítve szeretetükkal, azért nem hizelegnek egymásnak. Egymást élesítik, mint köszörűkő vasat, elméjüket csiszolják az érvek és ellenérvek felvetésével. A haragot lecsillapítani is a barát tudja a legjobban. A jó társaság barátokkal a legjobb iskola önfejlesztésünkre, ez teszi a jó társalgót, a csiszolt embert, ki modorában nem félszeg és szögletes.

18. Aki megőrzi a fügefát, az élvezi gyümölcsét és aki vigyáz az urára, azt tisztelik.

Aki vigyáz barátjára, hogy ne érje semmi baj, a dícséret által csak a szeretet kapcsa szilárdul, az tiszteli önmagát. Akinek van türelme, élvezni fogja gyümölcsét, épügy, mint aki másnak tiszteletet ad, megkapja előbb-utóbb az érte járó elismerést, a fizikai gyümölcs és a lelki jutalom, a tiszteletadás is megjő, példa rá a füge, mely idő előtt nem érik és ha az elvirult, gyorsan rothad, tehát vigyázzunk a pon-

tos időre, Urunk Istenünk szavaira, hogy idejében végezzük azokat.

19. Mint a víz tükre az arcot tisztán tükrözi, úgy mutatja a szív egyik embert a másiknak.

Az igaz barátot kétféleképp tesszük próbára, vagy szívét sziveddel, hogy egyféleképp érzesz-e vele, vagy külső kifejezésével, arcában önmagadat ismered fel, szándékát átlátod. A víz pontosan tükrözi alakunkat, sem nagyobbít, sem nem kicsinyít, a barát is ismerje igaz érdemeinket, nyíltan feltárva hibáinkat, együtt örüljön vele, együtt szomorkodjék. Önszívéből is megérzi az ember, hogy mit érez barátja iránta, hisz alig mentes valaki az irigységtől, a gyűlöletől.

20. Az alvilág és az enyészet nem telnek meg, úgy az emberek szemei nem laknak jól.

A rossz szív telhetetlen, tehát arról ismered fel, hogy barátod-e, ha nem azért dicsér, mert szeret, hanem önző célból, az alvilág is mindenkit befogad, tekintet nélkül barátira vagy ellenségre úgy a szem sem telik meg, bárkire is néz, az meglátja, az ajkak beszélnek, a rossz hajlam vágyódik a rossz után, hogy azt kielégítse. A gazdagság is telhetetlen. Az anyag mindig új alakot ölt, sohasem szűnik meg ezen folyamat.

21. Tégely az ezüstnek, tisztítókályha az aranynak, de az emberek próbája a dicsérő száj.

Abból, hogy miképp dicsér mást, ismerjük fel az

embert. A dicséretből tudják meg, hogy helyesen vagy helytelenül cselekszünk-e? Minden ember cselekedete szerint מהללו כמו מעללו vizsgálják, mint a fémeket is más-más eszközökkel tisztítják.

22. Ha megtöröd mozsárban a balgát, vagy dara között törőben, akkor sem távolítod el tőle a balgaságát.

Okossága vagy butasága is felismerhető a dicséretben, ha az örömök feltárják fogatkozásait, nem dicsekedik többé, a balga azért folytatja. A balgának sem használ semmi külső behatás, hogy bolondságaival felhagyjon. A külső héj lehámozódik a magról, úgy a rossz tulajdonságok az a héj, mely lelkünket körülveszi, ezt kellene eltávolítani, amire a balga képtelen.

23 Ismerd meg jól juhaid állapotát, vigyázz sziveddel a nyájra.

Ha nem dicséri sem önmaga, sem mások, honnan ismerjük fel értékét, hogy vele üzleteket kössünk vagy érintkezzünk, ám nézd meg tanítványaidat, amilyen a nyáj, olyan a pásztor. Még az állatok szükségleteit is fel kell ismerni, ez a humanizmus követelménye, tudd meg a juh melyik nyájából való, vagyis minden dolog eredetét fürkészd ki.

24. Mert nem örökké tart a birtok, vajjon a korona az összes nemzedékek számára van.

Kutasd, hogy nem pénzhajhász-e, mert a vagyon nem marad örökké nála, a nemzedéket felismerheted a vezetőik után. Ha sok aranyad és ezüstöd is

ván, hátha nem marad örökre, azért ne vesd meg a kisebb dolgokat sem, csak a kiválóság koronája — egyszer megszerezted — tart örökre.

25. Kinyillott a fű, mutatkozik az érett növény, betakarítandók a hegyek termései.

Emberek felismerhetők, ha nem buták-e munkájukban, ha a tavasz beköszönt, akkor a birkák gyapjút már lehet nyírni ruha számára, akkor kell elkészülnie, mikor található valami azon időszak számára, mikor nem található. Ime, feltárja a fizikai élet kelleit.

26. Juhok adják a ruházatot és a bakok a mezők vételárát.

Nem büszkélkednek-e ruhájukkal, hanem állásukhoz méltón öltözködnek, pénzükért földet vesznek. A kosok húsát és gyapjút élvezzük, tehát értékesek az emberi létfenntartáshoz. Gyarapodnak és adományaikat nyújtják nekünk.

27. Van elég kecsketej táplálkozásodhoz és házbeliak eledelélül és élelmiszerek szolgaszemélyzetednek.

Szerénység élelmezésben is mutatja lényüket, nem áhítoznak királyi falatok után és ha önmagukra fukarok, de tanítványokat tartanak, kik törával foglalkoznak, ha ily tulajdonságokkal rendelkeznek valaki, nem szorul mások dicséretére. Legyünk szerények anyagiakban, elégedjünk meg kenyérrel, tejjel, nem mindig hússal, borral kell táplálkozni.

XXVIII. fejezet.

A vezetők után indul a tömeg, ha ők romlottak, elpusztul az ország. Az Istenbe helyezett bizalom előnye.

1. A gonoszok futnak, ha nincs is üldöző, az igazságosak bizalmukban erősek, mint oroszlánok.

A lelkifurdalás jellemzése. Nincs kire támaszkodniok, mert nem bíznak Istenben. Oroszlán még az üldözővel is szembeszáll. Ha bekövetkezik a szerencsétlenség napja, elhullanak egy egyszerű dologban, üldöző nélkül is menekülnek, mert a lelkiismeretük nem tiszta.

2. Ha egy ország fellázad, sok a főnök és csak a képzett ember tudja, mi-kép kell helyreállítani.

Ha az emberek nem félnek Istentől, akkor fellázadnak a kormányzó földi hatalmak ellen is, aki okos, az a király uralmát is meghosszabbítja, nem akar minden percben mást. Ez a büntetés az ország lakósságára, nem törődnek a néppel, az értelmes ember távol tudja tartani a veszélyt és ne jöjjenek mások, kik különböző tervek szerint kormányoznak és kárt okoznak.

3. Szegény férfi, aki elnyomja a szűkölködőket, ömlő eső, de nem hoz kenyeret.

Leírja, hogy ha a szegény és elnyomott, ki nem tud magán segíteni bíz, az nem az ideális kifejezése

a bízalomnak, tehát fölösleges, mint a felhozott példa esete. Vonatkozhatik a szellemileg szegény bíróra, ki semmi hasznot, de annál több kárt okozhat. A hirtelen zuhanó eső is kimossa a talajból a magot és kárt okoz. Ne helyezzenek szegény embert a nép fölé, nehogy rászoruljon arra, hogy mindent önhasznára akarjon kiaknázni.

4. Akik elhagyják a tórát, dicsérik a gonoszt, de akik megőrzik, felgerjednek ellenük.

Aki bízik Istenben, de azt hiszi, hogy segítsége egy gonosz által jó, az gyalázza Istent, így gondolkodik, aki a tórát elhagyja, mert a tórát elhagyja, mert a hithűek ellenük buzgólkodnak. A gonosz még megvetendőbb annál, aki a tórát elhagyja, tehát dicséri őt, a tórát megőrzők ismerik gonoszságaikat, szembe szállanak velük a közös érdekében.

5. Gonosz emberek nem értik meg az igazságot, de akik Istent keresik, mindent belátnak.

A jámborok megértik az isteni igazságszolgáltatást, azért üdvös hozzájuk csatlakozni és általuk keresni az üdvöt. Nem törődnek a bekövetkezendő büntetésekkel, hogy megtérnének gonosz utjairól, lelki utjairól, lelki szemei elvakultak, de akik az isteni szellemen kutatnak, felismerik a jót és rosszat. Ha már érte is a gonoszt baj, azt véletlennek tekinti, nem úgy a jámbor, az mindet Isten kormányzásának tudja be.

6. Jobb a szegénynek, ki gáncstalanságában halad, mint a gazdagnak, ha a görbe utakon jár.

Ha azt gondolnád, hogy a szegény nyomorá-

ban kénytelen csatlakozni a gonoszhoz, nem, inkább becsületes, még ha szegénységben is. Még ha a tudományban is szegény — bár ez a zsidóságban igen megvetendőnek tartatott — hacsak tetteiben kifogástalan, nemcsak szájával, hogy vagyont szerezzen, mint gazdag, ki ilykép gyűjtötte vagyonát. A becsületes szegény minden esetben boldogítóbb lelki állapotban él, mint a nem becsületes gazdag.

7. Megőrzi a tórát az értelmes fiu, de aki társalog a mulatozókkal, szégyent hoz az apjára.

Nem elég, hogy nem segít magának a gonosz által, hanem szégyent hoz apjára is. Aki megőrzi a tórát, arra mondják, hogy derék ember fia ő, mert buzdította fiát a vallás gyakorlására, ellenkezőjét is az apának rovására írják.

8. Aki kamattal és uzsorával gyarapítja vagyonát, gyűjti annak, aki a szegényeken megkönyörül.

Még ha szegények gyámolítására is akarná fordítani a kamatot, nem használ olyan vallásos ügy, mely vétkes uton szereztetett. A hatóságok megtudják, hogy sok a vagyona, elszedik tőle adó alakjában és esetleg szegények gyámolítására fordítják. Minden jogtalansággal szerzett vagyon csak bajt okozhat.

9. Ki elfordítja fülét, hogy ne hallja a tórát, annak imája is undokság.

Aki csak azért nem tanul, hogy inkább imádkozzék azon hitelembe, hogy Isten megsegíti dacára, hogy nem tanul, az ilyen imától Isten elfordul, mert csak önző célból fordul Istenhez, Ő is akkép bánt

vele, elfordul imájától is, valószínűleg tettei is a tóra szellemével ellentétes módon mutatkoznak, tehát nincs semmi lehetőség az ő megjavítására.

10. Aki megtéveszti az igazakat rossz utra, az beleesik a saját vermébe, de a gáncstalanok sok jót örökölnék.

Sok bűnt követ el az ember bizalom hiányának kifolyásaképp, aki valami hasznosat sejt másnak félrevezetéséből beleesik a romlásba. Vonatkozhatik a tórát elhagyókra, kik a népeket félrevezetik, a jámborok a későbbi nemzedékekre is csak jót hoznak.

11. A gazdag ember önszemeiben okos, de az értelmes szegény kifürkészi őt.

A gazdag nem Istennek, hanem önokosságának tulajdonítja vagyonát, a szegény, ki ép úgy dolgozik, tudja, hogy Isten segínye nélkül nem lehet vagyonhoz jutni. Vonatkozhatik a szellemi gazdagságra, a tanítvány, ki még tudásban szegény, kutató kérdéseivel még tudósabbá teszi mesterét. Vagy : az okos magát gazdagnak tartja, de a szegény, ha okos átlát rajta, mert a vagyon nem függ össze az okossággal. A szegénység ne tegye tulszerénnyé a tudóst. A gazdag szeretné, ha a szegény az ő vagyona előtt leborulna, mert tudott pénzt szerezni, önszemeiben okosnak tetszeleg.

12. Ha az igazak örvidenek nagy a dicsőség, de ha a gonoszok felülkerednek, keresni kell az embert.

A jámbor boldogsága öröm, mert látják Isten jutalmazását, az összesség öröme, de ha a gonoszok uralkodnak elbujnak az emberek, mert azok keresik őket, hogy vagyonukat elvegyék, hogy népet sujsák.

13. Aki elrejtí fogvatkozásait, nem lesz sikerdús, aki bevallja és elbagyja, azon megkönyörülnek.

Aki nem vallja be bűnét és mégis pillanatnyi boldogságban él, a kétség gondolatait gerjeszti fel. Aki többet nem teszi bűnös tettét, azon a földi és égi földi bírák megkönyörülnek, de aki mondja, ezen tettemmel nem cselekedtem rosszat, tehát takargatja bűnét, az nem ér el sikert.

14. Boldog az ember, aki folyton aggódik, aki szívét megkeményíti, bajba esik.

Kell félni a bekövetkezendő bajtól, ezáltal bizodalma Istenhez erősbül, tartózkodik a vétectől. De aki nem fél még akkor sem Istentől, ha már érte baj, nem fél a nyilvánosságtól, ki szól: „Ki lát engem, ki tud róla“, az előbb-utóbb bajba esik.

15. Ordító oroszlán és vágyódó medve, olyan a gonosz fejedelem a szegény nép fölött.

A szívtelen gonosz félelmet gerjeszt magától, mint egy vadállat, bajt okoz a szegény, elnyomott népeknek.

16. Belátás nélküli fejedelem hatalmas az elnyomatásban, aki gyűlöli a haszonlesést, soká fog élni.

A korlátolt eszü azt hiszi, hogy a szegénység elnyomásával biztosítja hosszú életét, pedig csak a megvesztegetés gyűlöletével biztosítja hosszú fennmaradását. Ép korlátoltsága okozza zsarnoki hajlamainak tultengését, rablását, életét is megrövidíti az uralkodásában, mert a megvesztegetés gyűlölete okozza az élet meghosszabbítását. Tehát nem annyira a kiváló észtehetség, hanem a jócselekedetek fontosak.

17. Ember, ki vérontással van terhelve, ha gödörig bolyong, senki sem tartja vissza.

Aki ártatlan vért ont, azon senki sem segít. Aki vétékbe süllyesztí felebarátját és általa vért ontat, halála órájáig keres segítséget, hogy bocsássonak meg neki, de az égből nem segítenek neki, hogy megtérhessen. Fél az ilyen vérbűnös az üldözőktől és nincs senki, aki segítene neki, vonatkozhatik a gonosz uralkodóra.

18. Ki gáncstalanságában halad üdvözül, de ki utjait elgörbíti, egyikben elbukik.

De aki soha senkit sem nyomott el, ha bajba is esik, megsegítik mindenki által. Meg lesz óva a sok bajtól, melyek környezik, míg a gonosz, ha egy baj köszönt be rá, menthetetlenül belepusztul. Aki egyszer helyes, máskor helytelen uton halad, belebukik az egyikbe.

19. Aki feldolgozza földjét, jóllakik kenyérrel, aki hiu dolgozat hajhász, megtelik szegénységgel.

Az Istenbe helyezett bizalom nem kívánja, hogy földünket ne dolgozzuk fel, igenis, az ember tegye meg a magáét, Isten majd áldásával koronázza munkásságát, — a tétlenség szegénységet eredményez. A szorgalom jutalmaz, ki idejében szánt-vet és vagyónának arányában nagyobbítja szorgalmát és távozik az urhatnámságtól, mely szegénnyé tesz.

20. A hűség emberének sok az áldása, de aki hirtelen akar meggazdagodni, nem marad büntetlenül.

Mennél mélyebb a bizodalma, annál több áldás éri, de ha ezután meggazdagodva nem cselekszik Isten akarata szerint, nem marad büntetlenül. Hűség, kitartás áldást hoz, aki vallásos tizedét beszolgáltatja, Isten megáldja, de aki elhamarkodja az eszközök

megválogatását, esetleg a szegényeken akar meggazdagodni, vagy nem kitártó a szorgalmában, az kárt okoz önmagának.

21. Egy személynek tekintélyére vigyázni nem jó, hát még ha egy darab kenyérért vétkezik az ember.

Az ítéletet elferditni embernek sem illik, mennyivel kevésbé lehetséges ez Istennél, aki az egész világ bírása és ne gondold, hogy csak nagy dolgoknál ítélkezik, még ha egy darab kenyeret is megvon a szegénytől. Az ítéletet gyakran egy csekélységért elferditik. Nem tanácsos semmiképpen az egyiket a másik fölé helyezni az ítélkezésnél, mert hisz a bíró a kegyeltnek, esetleg az igazság rovására.

22. A vagyonra áhitozó és az irigykedő ember senki sem vesz, hogy hiány éri őket.

Az irigykedők és kapzsik, ha vagyont is szereznek, nem adnak jótékonytságot és ezáltal okozzák, hogy fogy a vagyon, mert a talmud szerint: „A szeretetmű a vagyonnak sója“. A fukar siet vagyont szerezni, még a szent ügy rovására is, pedig kára van, mert átok száll keze művére, miután nem gyakorol jótékonytságot.

23. Aki az embert figyelmezteti, később több kegyet fog találni, mint a hizelgő.

Folytatja, hogy akiben nincs istenfélelem, nem figyelmeztetheti felebarátját, fél, hogy megharagszik rá, nem lesz haszna tőle, pedig üdvösebb, mintha hizeleg neki. Bűneit ostromozza és ha pillanatban kelle-

metlenül érinti, később hálás érte, jobban, mint annak, ki tetteit folyton helyeselte.

24. Aki megrabolja apját és anyját és mondja: az nem bűn, társa ő a romboló embernek.

Eleinte szüleit rabolja meg, később másokat. Istenre vonatkozhatik, ki másokat vallástalanságra csábít. Vagy: aki szól, halála után ugyis minden az enyém lesz, de azért hozzászokik a rabláshoz és csakhamar máséhoz is nyul.

25. A telhetetlen mindig szítja a civódást, de aki Istenben bízik bőségben tartatik.

Nemcsak lelkének árt a hitetlenség, hanem testét is megrongálja, nem tudja kielégíteni összes vágyait, idegessé válik, míg a hívő szerény és elégedett mindenkor. Aki minden vágyát el akarja érni, az ilyen nagyon izgatott, civódást szít, lesóványodik, míg a bizalom kövérré teszi, a lelki nyugalomnak a jelképezője.

26. Aki önszívében megbízik — oktalan, de aki okossága elvei szerint halad, megmenekül.

Mert micsoda a mi erőnk, gyöngye a mi képességünk, de aki Istenben bízik, minden bajtól megszabadul. Aki bajban van és bizakodik szíve cselfogásaiban, hogy őt nem érheti több baj, az balga, de aki okos, az oly elvekkel él, melyek megszabadítják a veszélytől és bízik Istenben.

27. Ki a szegénynek ad, nem szenved hiányt, de aki szemeit elfordítja, sok átkot kap.

Aki ad a szegénynek, abban a tudatban, hogy azért nem lesz kevesebb a vagyona, az megáldatik, mert bízik Istenben, de aki nem bízik Istenben, fél, hogy elfogy a vagyona, ezért sok átok száll reá szűkkeblősége miatt. Aki tudományából ad másoknak, azáltal ő nem lesz kevésbé tudós, aki ezt nem akarja tenni, átokkal illetik.

28. Mikor a gonoszok felülkerekednek, elrejtőznek az emberek, de ha elpusztulnak, gyarapodnak az igazságosak.

Aki nem érez embertársa bajával, nem érdemli az ember nevet, de ha elpusztulnak, felismerjük az igazságosztó gondviselő kezét. Félnek a gonosztól, elrejtőznek szeme elől, de ha elpusztulnak, előjönnek a városokba az ő rejtekhelyeikről és az erény ujra uralmába lép.

XXIX. fejezet.

A király igazsága vagy igazságtalansága fölött Isten gondviselése öröklik. Vigyázat a bűn okozta bajoktól. A felebarát dorgálása.

1. Aki figyelmeztetés dacára makacs marad, hirtelen megtöretik menthetetlenül.

Nem szabad megelégedni az egyszeri feddéssel, — a bibliában írva van: feddve-fedd — tehát többször is, esetleg százszor is embertársadat, ha azonban

nem hallgat rá, önmagának tulajdonítsa a beköszöntött bajt, de még akkor sem gyógyul ki lelkileg.

2. Ha a jámborok előtérbe jutnak, örvend a nép, de ha a gonosz uralkodik, nyöszörög a tömeg.

Akik a dorgálásra hallgatnak jámborok lesznek, jól bánnak az emberekkel, a gonosz mindenkít hagy szabadon garázdálkodni, ezzel csak gyarapszanak olyanok, kik elnyomják az embereket. A jámborok buzgólkodnak az erény terjesztésében, szép szóval iparkodnak rábeszélni és ezzel hatalomra jutnak, míg a gonosznál áll e kifejezés „uralkodni“ — esetleg erőszakkal.

3. Aki szereti az okosságot, megörvendezteti atyját, de aki erkölcstelenek után hájász, elpazarol vagyont.

Aki szereti a bölcsességet, de amellett kicsapongó, nem örvendezteti meg apját, mit ér az értelem ereje, ha a jellem gyöngé, de ha hallgat az intelemre, akkor örül atyja, mert nem veszti el kincseit az erkölastelenséghez való csatlakozással, ezzel Istennek, a világ Atyjának is bántalmat okoz.

4. A király igazsággal tartja fenn az országot, de aki adókat halmoz, lerontja.

A király nem az egyest, hanem az egész népet javíthatja, a rossz elemet kiírthatja, ha ezt nem teszi, ezek túlsúlyba jöhetnek. Ha a bíró igazságos, a társadalmi rend biztosítva van, aki nem törődik az igazsággal, elpusztítja a fennálló rendet; aki meg-

vesztegetést követel, vagy túlnagy adókat, az igazság rovására teszi azt. תרומות lehet lázongás is a közrend ellen.

5. Férfi, ki hizeleg barátainak, lábai elé hálót feszt.

Aki hizelegessel akar javítani, az nem ér célt, sőt ellenkezőleg hálót vet lábai elé. Aki simává, azaz csúszóssá teszi embertársai útját, hogy elessék, önmagának okoz bajt, aki másnak bajt okoz.

6. A rossz ember bűncselekményében rejlik a tör; de az okosok lecsillapítják az izgalmat.

Nemcsak önmagát csapja bajba a gonosz, hanem mászt is. Maga a bűn okozza a csapdát és a jámbor, ki nem jár ezúton, ujong, hogy őt nem fenyegeti ezen veszély. Az ember diadalmaskodhatik vágyai fölött.

7. Az igazságos méltányolja a szegénynek jogát, de a gonosz nem akarja felfogni annak megismerését.

Nem látja be, mint esik be a szegény a gonosz hálójába nyomora folytán, a gonosz nem akarja észrevenni a kényszerhelyzetet, azt hiszi, hogy iránta való szeretetből csatlakozik hozzá. A jámbor felismeri a szegénynek baját, iparkodik segíteni rajta.

8. Gúnyolódó emberek lázongást gerjesztenek városszerte, de az okosok lecsillapítják az izgalmat.

Ha egyenetlenség keletkezik, a jámbor azt lecsil-

lapitni igyekszik, a gúnyolódók szítják azt. Mint tüzet levegővel szítanak, úgy leheletükkel terjesztik a káros gondolatokkal nem tévén különbséget igaz és hazug között, civódást emberek között, míg az okosak lecsendesítik az izgalmakat és békét alkotnak.

9. Ha az okos ember pörösködik a balgával, haragszik vagy tréfál, de nem marad nyugodtan.

Bajos a béke helyreállítása két olyan ellentétes életfelfogású ember között, mint okos és balga, ha az egyik belenyugszik, a másik forrong. Vitatkozik a balgával az okos, akár mutat neki víg vagy szomorú arcot, semmi sem tetszik neki, úgy van Istennel, akár mosolyogtatja rá a jólét, akár a harag arculatát, nem hozza meg számára a lelki nyugalmat. A balga minden érzést túlhajt, azért tanácsos távolmaradni tőle. Vagy: az okos ítéltetik a balga által, vagy haragszik az okos, vagy mulat fölötte, de nem nyugszik meg itéletében.

10. Vérszomjas emberek gyűlölik a gáncstalan és a becsületesek élete után áhitoznak.

A jámborok szeretnek jót tenni a gáncstalan embernek.

11. A balga szabadjára engedi egész lelkületét, az okos tartózkodva visszafojtja.

Balga az, ki feltárja lelke egész bosszuanyagát, mit az értelmes megcáfol, semmivé teszi, lehűti nagyszavu beszédének hatását.

12. Uralkodó, hallgat hamis szóra, összes szolgálói gonoszok.

Feltárja, hogy milyen irányban történjék a figyelmeztetés, ha a hatalom tulajdonosa fogékony a rágalmak iránt, alattvalói kegyét hajhászandók rágalmaznak, hazudnak.

13. Szegény és elnyomott egymással találkoznak, az Örökkévaló felvilágosítja mindkettő szemét.

Ha a szegény zúgolódik a végzete ellen, ám mutatnak neki egy lelkileg megtört embert, kinek sorsa még szánandóbb, tehát megörülhet, hogy lelkileg egészséges, bár a szegénység is nagy csapás, tehát a kettő egymás miatt kiengesztelődik, bizalmukkal Istenhez fordulva, akár a kezdettől fogva volt szegény, vagy gazdagból lett azzá, betegség vagy egyéb sorscsapás által, nem véletlen az, hanem Isten végzése, ezt fel kell ismernie és bizalmát helyezze aki megkönyörül az elnyomottakon.

14. Király, aki igazságosan ítélkezik a szegények fölött, trónusa mindenkorra megszilárdul.

Célszerű politika a király számára a szegény néppel való igazságos ítélkezés, hisz a nép között több a szegény, mint a gazdag. Nem tesz kivételt ítélkezésében a gazdaggal a szegény rovására.

15. Bot és figyelmeztetés okossá tesz, de a szabadjára bocsájtott fiu szégyent hoz az anyjára.

Gyakran nem használ maga a fegyelmezés szó-

val, hanem erősebb eszközt is kell igénybevenni, de hogy a házból kiűzzék gyermekkori csínyjei miatt, az nem okosság, mert elzüllik és szégyent hoz az anyjára. A bot is nevelő eszköz, hogy a balgaságot kiűzze, mert az anyák buzdítják gyermekeiket, ki vannak téve a gúnyolódásnak, elküldi magától, számúzi és önmagára bízza, előbb-utóbb szégyent hoz rá.

16. Ha a gonoszok gyarapodnak, sokasodik a gonosztett, míg a jámborok látják bukásukat.

Ha gyarapodnak a gonoszok, sokasodnak rossz tetteik, de a jámborok tudják, hogy szerencsájük csak mulandó, iparkodnak őket letiporni. Ők áhítoznak a gonosztettek után, különösen ha szerencse kíséri tetteiket, példájuk többeket ragad magával, a jámborok nem bíznak sikereikben és meglátják pusztulásukat, mert a pillanatban Isten jutalmazza őket, hogy bukásuk annál hatalmasabb legyen.

17. Fenyítsd fiadat és nyugodtságot szerezz neked és gyönyört fog hozni lelkednek.

A nevelés következménye a sikerült gyermek — akkor lesz nyugodalmas életed, nem kell bosszankodnod miatta, sőt gyönyört találsz tetteiben, aminél nagyobb élvezet nem létezik. Addig neveljük gyermekeinket, míg hallgatnak szavunkra.

18. Ha nincsen felügyelő, elvadul a nép, de ha megőrzi a tórát, boldogul.

A figyelmeztetés, olyan, mint a prófétaság, előre jelzi a bekövetkezendő büntetéseket, ha csak szóval

dorgálunk elvadul a nép, nem hallgatják meg, ha egy tórát megfigyelőt intünk, az csak hálás lesz irántunk. Vezető nélkül beáll az anarchia, hol kiki kénye-kedve szerint jár el törvénytisztelet hiányában. A tóra egyaránt rendezi anyagi és lelki követeléseinket, aki megőrzi, lelke boldogul. Vonatkozhatik a tényleg működött prófétai iskolákra, melyeket Sámuel próféta rendezett be, ahol az isteni szellem terjed.

19. Szavak által nem nevelhető a szolga, ha meg is érti, nem engedelmeskedik.

A szolgálélek nem hajol meg az okosság előtt, nem fékezi szenvedélyét, fenytékkal kell javítani, megváltoztatni eddigi cselekvési módját. Mindenkivel a maga módja szerint és intelligenciájához mérten kell elbánni.

20. Ha látsz embert, ki elhamarkodott tetteiben, a balgának több reménye van nálánál.

Akinél kevés kilátás van, hogy a figyelmeztetés eredménnyel jár, bedugja fülét, hogy ne hallja az okos szót. Aki meggondolatlanul válaszol, még a balga is több reménnyel telhet el nála a kivívandó eredményt illetőleg. Tehát legyünk óvatosak beszédeinkben, mert a szó, ha egyszer kimondatott, többé már nem vonható vissza.

21. Ha ifjúkortól kezdve elkényezteteti szolgáját, később feljebbvaló akar lenni.

A szolgák többnyire kisebb erkölcsi öntudattal

rendelkeznek, szeretné a munkát lerázni magáról, nem hallgat a figyelmeztetésre. Vonatkozhatik a rossz hajlamra, melyet ha nem igáznak le, fejünk fölé nő, urrá lesz fölöttünk, a szokás rabbá tesz bennünket. Ha a szolga nem szokik hozzá ifjúságában a munka kötelességszerű teljesítéséhez, később már mitsem akar tudni róla.

22. A haragos ember szítja a civódást és az indulatos embernél sok a büntett.

Az ilyennek sem használ az intő szó, nem tud uralkodni magán. Még az isteni gondolat sem tudja visszatartani vad tombolásától. Aki tud uralkodni haragvó indulata felett, az egyszersmind bűnös hajlamai felett is tud uralkodni.

23. Az embert gőgje lealacsonyítja, de a szerény tiszteletet szerez.

A gőgösnek sem használ a figyelmeztetés, hisz senkit sem tart méltónak arra, hogy őt rendreutasíthassa, csak ha megalázzák, épugy a tulszerény, kit emiatt tisztelnek, nem inthető meg, mert a látszat mellette szól, a gőg maga ok arra, hogy lealacsonyítsák. Aki gőggel akarna tiszteletet szerezni, ép ellenkezőjét éri el annak, ellenkezőleg a szerény mindig tiszteletre támaszkodhatik.

24. Aki tolvajjal osztzkodik, gyűlöli önlelkét, hallja az átkot és nem jelentheti fel.

Tagadni, hazudni, ez pedig a legromlottabb lélek tulajdonsága. A bűnrészes elhallgatja a tolvaj cselekedeteit, hisz nem fog önmaga ellen vallani, még

ha esküre készítetik, ebben rejlik bűne, vele együtt akar meggazdagodni, igaztalan utakon.

25. A félelem csapdát állít az embernek, de aki Istenben bíz, biztonságban van.

Amivel meg lehet ijeszteni az embert, hogy bajnak okozója lesz, az használ, mert fél, de az istenfélő boldog lesz, ha figyelmeztetik esetleges ballépésére. A vétek mintegy csapda, melytől félnek az emberek, mert tudják, hogy a bajt ez okozza, míg az istenfélő bizalma szilárd a gondviselés kegyelme iránt.

26. Sokan keresik az Uralkodó orcáját, mégis Istentől ered az embernek jutaléka.

A földi bíró csak földi életünket tudja meg hosszabbítani vagy megrövidíteni, kellemessé vagy kellemetlenné tenni, Isten általa hozza rá a büntetést e földön. Hogy peres ügyüket elébe hozzák, bár Isten kezében van, vajjon mi valóban ártatlanságunk vagy bűnösségünk szerint leszük-e megítélve, mert csak ő látja gondolatainkat, szándékainkat és csak nála van az igazság. A földi bíró eszköz Isten kezében, végrehajtja az ő terveit.

27. Utálat az igazságosnak a jogtalanság embere és a gonosznak undoka az igaz uton haladó.

Egymást utálják, nem járulnak hozzá egymás boldogításához, távol vannak egymástól lelkileg, távol maradnak az érintkezésben is.

XXX. fejezet.

A példabeszédek végén a gyűjtés célját hangsúlyozza. A természetből merített példákkal akar erkölcsi tanokat hirdetni és Isten megismerésére tanítani.

1. Águr, Jáké fiának szavai. Előadás. Úgymond a férfi Istennek és Ukkalnak.

משא beszédet, de terhet is jelent, vagyis magunkra vesszük az égi iga terhét, tanuljunk belőle, mit, hogyan, mikor kell beszélni, hogy Isten kegyét megnyerjük és hogy el ne veszítsük, ha már elértük. **אגור** tő: gyűjtő, bölcs Salamon, aki gyűjtötte és kiadta a mondásokat. Prófétai jellegű a benne rejlő igazság. A férfi — az Salamon — önmagára vonatkozik, ki önerejére bizakodik. **אני** velem van **אל** Isten önbölcsességére és tartott sok asszonyt, gyűjtött sok kincset a tóra rendeltetése ellenére, gondolván, hogy tudok ellentállani a bűnös csábításoknak és nem fogom visszavezetni a népet Egyiptomba, az egyiptomi bálványimádásba. Isiel Isielhez, mint Izrael fiaihoz Izrael fiairól. Joke — törzs **יקהת עמים** népek gyülekezete. Itiél és Ukol okos emberek nevei. Salamon neve gyűjtő, mint kohelet. Lehetnek ezek képzelt nevek, akik gyűjtik a szellemi kincseket. Isielt kétszer említi, hogy jelezze kiválóságát Ukolnál.

2. Tudatlanabb vagyok bárkinél és nincs is emberi felfogásom.

Mégis balga voltam, hogy Isten szava ellenére bíztam önerőmben.

3. Nem tanultam bölcsességet, honnan tudjam szent dolgok ismeretét.

Önmagamat okosnak gondoltam, pedig belátom, hogy bölcsességhez nem jutottam, hát még mikép juthatok e szent dolgok megértéséhez. Nem tudok sem hozzáadni, sem elvenni a szent tanokból, Mózes tanával szemben nem juthat érvényre semmiféle okosság, vagy bölcsesség

4. Ki szállott ég felé és jött vissza onnan? Ki gyűjtött szelet markával? Ki gyűjtött vizet ruhájában? Ki állapította meg a föld összes végeit? Mi az ő neve és fiának neve, hogy ha tudod?

Ha nem ismerjük a földi élet titkait, az emberek és a többi teremtmények belső életrendszerét, mikép akarjuk megérteni a tórában az isteni gondviselés rejtett utjait, melyek értelmünk határait túlhaladják? nem érthetjük meg Istent és tulajdonságait, melyek tőle erednek, mint fiú az apától. Csak Mózes szállott fel lehozni az isteni tant, átvéve az angyaloktól. Az ő imája hatolt ég és föld közé és hozott kegyelmet, ám ki volt, aki Mózeshez hasonlót tudott alkotni. A vizet megállítá a tengeren való átvonuláskor, tehát ki támaszkodhatik a bölcsességére és mellőzheti az isteni tanokat. Mind a négy elem kiállotta a próbát, csodát mutattak mindegyikkel, mikor Isten hatalmát feltárta az emberiség számára

5. Isten minden szava meg van tisztítva, pajzs azoknak, kik benne bíznak.

Az isteni szavak minden mély kutatás nélkül,

védbástyák a bűnök támadásai ellen. A tórában minden tiszta, nyílt, határozott, semmi sem fölösleges, tehát kellett volna őrizkednem, mert csak azok a korlátok a bűnök ellen, kik lelkiismeretesen bíznak benne, azokat megóvjá. Ez az előnye a tóra tanainak a bölcséleti elméletekkel szemben.

6. Szavaihoz semmit se adj hozzá, ne-hogy rádcáfoljon és te hazugnak mutakozol.

Még ha a tórához isteni szent szándékkal akarsz hozzácsatolni valamit, meggyőződöl, hogy hamis uton jársz. Bűnt követsz el, ha a tórához valamit hozzá akarsz adni, mert azt szent mérleggel kell mérlegelni.

7. Két dolgot kérek tőled, ne vond meg tőlem halálom előtt.

Az emberi értelem feladata kutatni, tehát az értelmi és testi dolgokra vonatkozólag kért Istentől, ezek okozzák az Istentől való elfordulást, azért akar ő felvilágosítást még halála előtt. Istenhez szól a szerző, életemben ezt ne tagadd meg tőlem.

8. Hamisságot és hazug szót tarts távol tőlem, ne adj nekem szegénységet és gazdagságot, add meg nekem a kiszabott kenyeret.

A szegénység az anyagi szükségletek hiányát okozza, szellemi hiány az erkölcsiség fogyatékosága, hazugság, az igazság hiánya, csak a legszükségesebbet add meg. A hamisság megkeseríti az életet, tehát add, hogy szeressem az igazat és távollarthassam magamat a hamisságtól.

**9. Nehogy jóllakva tagadnék és szólnék :
ki az Örökkévaló? vagy elszegényedve lop-
nék és megsérteném Isten nevét.**

Talán szegénységemben kételkedem az isteni gondviselésben, annak igazságában, látván az ellentéteket és megbecstelenítvén Isten szentségét. A gazdagság elbizakodottá tehet, megfedekzném, hogy kinek köszönhetem, hamis elveket követnék, megtagadva Istent. A szegénység nyomorúságában talán a tiltott után nyulnék, ami elviselhetetlen büntudatot adna a lelkemnek, hamis esküre vetemednék, hogy kiszabaduljak a lopás vádja alól. E három vers úgy tűnteti fel, mintha sz ember bizonyos véletlennek volna kitéve, azért kéri Istent, hogy tartsa ezt tőle távol és végzetében ezen kísértéstől óvja meg. A szellemi baj: babonáság, hitetlenség, anyagi gazdagság, szegénység.

**10. Ne rágalmazd a szolgát urával, ne-
hogy átkozzon téged és te bűnhődsz.**

Mi okozhatja, hogy akivel Isten eleinte volt, de később elpártol tőle, ha egy szolga menekül kegyetlen urától és te visszaszolgáltatod őt hatalmába és átka esetleg bekövetkezik. A szolga nem találhat más védőt gazdájával szemben egyedül Istennél, aki megvizsgálja a benső szándékot. Az átoknál nem tudjuk, mily hatással van, a talmud szerint ne becsméreld még a legigénytelenebb embernek átkát sem és bűnt halmozol magadra.

**11. Nemzedéket, mely átkozza apját és
anyját, nem áldja meg.**

Isten nem lakozik olyanok között, kik szüleiket

átkozzák. Még olyan erkölcstelen nemzedékban, ahol az apa iránti tiszteletet sem figyelik meg, sem szabad a rágalmazásnak helyt adni, hogy egyik-másik ellen küzdjön. Az anyját nem áldásképp, hanem átokképp említi. Az ellentétek egymás mellé vannak állítva.

12. Nemzedék tiszta önszemében, ámbár szennyjétől nem tisztult meg.

Az ilyenről is távozik az isteni szellem, mert ha önmagát büntetlennek tartja, azért nem biztos, hogy megszabadult a vétek salakjától, még rosszabb, hiszen még kilátás sincsen a javulásra, az ilyenek hajlandók másnak tulajdonítani a bűn okát.

13. Nemzedék szemei fenhéjázók és fel- emeli tekintetét

Az ily gögösről mondja Isten a talmud szerint: „Mi ketten nem tartózkodhatunk egy térségben“. Az ilyenek azt mondják, hogy Isten szemei sokkal magasabban vannak, semhogy törődnének az emberekkel, tehát kétségbevonják a gondviselést.

14. Nemzedék, fogaik fegyverek, rágó fogai kések, hogy felemésszék a szegényeket az országból és a szükölködőket az emberek közül.

Akik nem törődnek a szegényekkel, ilyenektől is távozik Isten szelleme. Még az ilyenekkel szemben se élj a rágalom fegyverével, bár ők szólnak: „Kizárólag nekünk adatott a föld“, a szegényeket nem is veszik emberszámba, elnyomják őket, özvegyet és árvát, szólván, Isten ugysem látja.

15. Alukától: Két lány mondja: adj, adj; hárman vannak, kik sohasem laknak jól; négyen sohasem mondják: elég.

Ha a lelkét akarja megmenteni, magáveszi az égi törvények ígáját, hogy megmeneküljön a három lelki ellenségtől, legfőbb a halál angyala, mely kiszívja a vért, a többi segít neki, a sátán, a rossz hajlam, ezek szívják az ember szent érzéséből, ezek az elemekből vannak összeállítva. Az alvilág egyik elnevezése — két leánya van: az édenkertje szól, adj nekem jámborokat; a pokoi szól, adj nekem gonoszokat, sohasem telnek meg, sohasem mondják: elegem van. Aluka — a rossz hajlam neve — egy nagy vízi pióca, mely vért szív fel mindaddig, míg teljesen megtelik. Mindenki eljut az őt megillető helyre, sohasem laknak jól, azaz nem fáradnak ki az igazságos sors kiosztásával. A rossz hajlamnak két eredete van: 1) a kéjvágy, az élvezethajhászás, 2) a vagyongyaráptás vágya, ez még inkább kielégíthetetlen, ilyen három tulajdonság van, esetleg négy. Mint a próféta felsorol három nagy bűnt, esetleg négyet.

16. Az alvilág elzárt anyaméh; a föld nem lakik jól vízzel és a tűz nem szól: elég.

A rossz hajlam a földi elemekből van összerakva, mint a föld a vízzel nem telik meg soha, a tűz a vágyódás jelképe. A sírhelyek és a nemi érintkezés soha sem telnek meg, folyton halnak meg emberek és folyton születnek, az esőt is a föld magába szívja, néha kevés az eső, néha szomjazik és nincs termékenység; a pokol a tüztételnek a színhelye, és a tűz

mig kap tápot, sohasem szűnik meg lángolni. Ezek mind a vágyódások szimbólumai, kielégíthetetlenek, örökké pusztítanak.

17. Szemet, mely csúfolja az apát és megveti az anya iránti engedelmességet, kivájják a völgy varjai és falják a sas fiókái.

Oly vétkek után is áhitoznak, melyekből nincs élvezete, természetellenes dolgokat, tehát szükséges a tóra tanulása, hogy ezen szenvedélyektől megszabaduljon. Jöjjön a varju, mely kegyetlen a fiókáihoz és vájják ki szemeit és jöjjön a sas, mely könyörületes övéihez és élvezze hulláját. Megérdemli az ilyen, hogy a kegyetlenség áldozata legyen. Ha az alap meginog, összedől az épület, ha már a szülő iránt tisztelet sem szent, akkor Isten iránt sem viseltetnek tiszteleteljes félelemmel, megérdemlik a kegyetlen sorst, hogy a hullájuk függjön a szabadban és a madarak egyék husukat.

18. Három dolog csodálatos előtttem és négy, amit nem értek.

Más uton magyarázza, hogy az emberi szenvedély elveszi az ember higgadt megfontolókéességét és nem ért meg három, esetleg négy dolgot. Mennek szemeink előtt, de nem ismerjük irányukat, utjukat, gyorsan eltűnnek szemeink elől, nem ismerjük a négy dolgot, miután megtörtént, nem tudjuk felfogni a bennük rejlő erkölcsi hatalmat.

19. A sas utját a levegőben, a kígyó utját a sziklákon, a hajó utját a tenger közepén és a férfi utját a leányhoz.

Nem tudjuk, miért röpül oly magasra, hisz alacsonyabb röptével is elérné célját, nem ismerhető fel, hogy merre röpült, semmi nyoma sem marad vissza; a kígyóét sem értjük, ha oldalt másznék, semmi nyom sem jelzi utját; a hajóét, hisz a felkavart hullámok azonnal visszatérnek régi helyükre; a nőnél, miért éppen ez és miért nem más nő talál kegyet a férfi szemében, a parázna nőnél sem látható meg az emlék, kivévn a hajadonnál. A régiek előszeretettel hasonlították össze az emberek tulajdonságait az állatokéval. A férfi nem tudhatja, hogy a lány kedvet talál-e benne vagy nem, sőt, ha már eljegyezte, akkor sem tudhatja, hogy jó vagy rossz nőt kap-e.

20. Épugy a házasságtörő asszony utját; evett, megtörli a száját és szól: nem követtem el bűnt.

Nem bánja meg tettét, hűtlenségét, tehát belátjuk, mily szükség van isteni hitre és törvényekre. Az élvezés szépitő kifejezése, nincs nyoma cselekedetének, emberek nem ismerik fel, csak Isten előtt nincs semmi sem elrejtve.

21. Három alatt meginog a föld és négyet nem tud elviselni.

Az erkölcsi korlátok teljes szétbontása a következőknél áll be. Az erkölcsi világrend meginog, az emberek bosszankodnak és nem tudják elviselni az ilyen furcsa állapotot, a negyedik eset pedig súlyosabb a háromnál.

22. Szolga alatt, ha uralomra jut, egy gonosz, ha jóllakott kenyérrel.

Mert szolga korában nem teljesíthette összes vágyait, most csak arra törekszik, hogy azokat kielégítse és a közjával nem törődik, nem ismeri az uralkodás fontosságát és horderejét, hamisan irányítaná, csak a visszafojtott bosszuérzet eddigi szenvedéseiért vezérelné őt. A gonosz nem ismer ilyenkor korlátokat, rossz példát ad, hogy gonoszsága nem büntette meg, tehát majd mások is utánozzák tetteit, még büszkébbé és elbizakodottabbá válik.

23. Egy gyűlöletreméltó, ha férjhez megy és egy szolganő, ha úrnőjének örökébe lép.

Folytatja házassága alatt erkölcstelen életmódját, szolgálnő bosszút áll előbbi urnőjén, ezért mindenki utálja. most férjhezmegy és ezzel erkölcstelen életmódja hivatalos köpenyt vesz fel, ez csak gyarapítja bosszuságát a világnak. A szolgáló, ha öröklő urnőjét az uralomban és az urnője neki áll szolgálatára, lelkének alacsony gondolkodásmódja és korlátolt tudása miatt nem adja meg azt a tiszteletet, mely őt megillette és ez nagy bosszuságot okoz. Alkalmazható azon felfogásra is, mely az ókorban általános volt, hogy „philosophia est ancilla theologiae“, a tudományok a tóra szolgálatában állanak és ezeknek nem szabad lekicsinyelni a tórát.

24. Négyen vannak a földön a legkisebbek, mégis kiválóan okosak.

Régi felfogás, hogy ha a tóra nem adatott volna

az emberek az állatoktól tanultak volna egyes követendő példákat. Legkisebb alkotásai Istennek és mégis bizonyos irányban nagy okosságot árulnak el, különösen önfentartásuk körül, amivel például szolgálnak másoknak,

25. A hangyák bizonyára nem erős nép és nyáron gyűjtik be takarmányukat.

még önmaguknál nagyobb súlyt is összehordanak, példa a lusta számára, minden gyöngeségük dacára is erőlködnek táplálékukat akkor szerezni be, mikor könnyen jutnak hozzá,

26. A hegyi nyulak tehetetlen nép, a sziklákba helyezik lakásukat.

Kifúrnak maguk számára lyukakat a sziklákban, példa, hogy kitartó szorgalommal nagy eredményt lehet elérni. A tóra tudománya végtelen, de lassan-lassan sokat lehet elérni.

27. A sáskáknak nincs királyuk és mindannyian rendezetten vonulnak ki.

A sáskák között egyetértés uralkodik közös utjukban. Nem vezérli senki és mégis együttesen lépnek fel, nem válnak el egymástól, mintha egy valaki irányítaná őket, pedig önmaguktól teszik azt és mert együttesen jelennek meg, mindenütt hasznukra van, mert egyenként könnyebben irthatnák ki, tanúság azon erőre, mely az összetartásban nyilvánul.

28. A pókot kézzel megfoghatod és mégis a királyi palotában is van.

A pók mintaképe a munkásságnak, az ember is

keze művéből éljen s bár a királyi palotában találna sok ennivalót, mégis dolgozik, sző hálót, hogy azt élvezze, ami hálójába beleesik. Lábaival kapaszkodik a falra, ügyesen sző, mint a művészet alkotása, a legyek táplálékát képezik, hálójában fogja meg. E négy példa: az idő, a hely, a rend, az okosság gondolatát tárja el.

29. Hárman szilárdan lépnek és négyen biztosan járnak,

A bizalmat tanuljuk tőlük, a negyedik helyes rányban vezérel. Akik erejükkel érnek el sikert, bizalmukban, önerejükben, viselkedésükben.

30. Az oroszlán az állatok legerősebbje, nem tér ki senki elől.

Bízik önerejében, bízzék az ember is Istenben, aki neki az erőt megadja. Ha valamit üldözőbe vesz, nem tér előbb vissza, míg zsákmányát el nem érte.

31. A csípőben erős vadászkutya, a bakkecske és a király, akit népe körülvesz.

A vadászkutya, bármily vékonylábu, nem törődik vele, hogyha üldöz egy nálánál nagyobb állatot, az ember is bízzék Istenben, ha nagyobb, hatalmasabb ellenséggel is áll szemben, úgy dőf a bakkecske is, nekimegy erősebbnek, — némelyek szerint légy is rászáll erősekre — úgy a király is bízzék Istenben, ne féljen a számra nézve hatalmasabb ellenségtől, azért mondják a hitetlenek, miért tanuljunk mi a tórától, mikor a természetből is tanulhatunk. Vadászkutya gyorsan fut, mintha szárnya volna övé, vagy

a légy szemtelen, diadalmaskodik a többi fölött. Isten olyanná teszi, mint hatalmas királyt, kinek senki sem tud ellentállani.

32. Ha elvetemedtél emelkedésed folytán, ha okos vagy, tedd kezedet a szájra.

De az ember magasabbnak érzi magát, sem-hogy az állattól tanuljon, azért vegye szívére a vál-lástanokat. Ha társad akar meggyalázni abban a do-logban, melyben felemelkedtél, ne alacsonyítsd le magadat hasonló beszédmodorral, tedd kezedet ajkadra, vigyázz magadra.

33. A tejnek süritése vaját ad, az orr szorítása vért buggyant és a harag szítása: civódást termel.

Megmutatja tehát a bölcs, mikép kell ugy élni hogy Isten vele legyen, általábanvéve, hogy tudjon szája fölött uralkodni, nehogy Isten ellen vétsen, a hallgatnitudás, vagyis az ajkak összeszorítása ez az óvszer, akkor nem jó harag, civódás, ami téged le-alacsonyíthatna, az ajkadra, uralkodjál érzelmeiden, hogy emberi tekintélyedet fenntarthassad.

XXXI. fejezet.

Bölcs Salamon szerénysége, melyben édesany-jának tulajdonítja tudásának forrását, a derék nő dicséretét tartalmazza, mily boldogság a férjre nézve.

1. Lemuel király szavai, előadás, mellyel édesanyja őt oktatta.

A király szavai nem gyakorolnak oly hatást mint az anyáé és dacára, hogy ő király volt, azért az édesanyja oktatta őt. Lemuel מלכותו מאללמו אל — uralma Istentől van, hisz fivére idősebb volt és talán őt illette volna, Istenhez tekint és az ő felkent-jéhez. Isten szavakép tekintette anyja oktatását, ami ellen nemcsak, hogy nem lázadt fel, sőt mások számára példakép állította oda.

2. Mit mondjak, óh fiam, mit szivem magzatja, mit fogadalmam fia ?

Mi élvezetem van tőled, hogy fiam vagy, ha nem teljesülhet fogadalmam, hogy Istennek szentelt életet folytatsz. Miért nem emlited apád nevét, kiről tudják, hogy jámbor ember és ha bűnt követnél el, majd az anyát okozzák. Te fiam, kit felneveltelek, mit jelentsen ez a tett? Az is neveztetik anyának, ki mást felnevel ha nem is szülte őt. Összes fogadalmaim szeretetem tárgyával hozatnak összeköttetésbe. Szépitgető, becézgető kifejezések, hogy annál kedvesebben hallgasson rá.

3. Ne add erődöt az asszonyoknak, és ne irányítasd magadat azoktól, kik királyokat gyöngitenek.

Az asszonyok által nemcsak testi, lelki és életfenntartási erőt veszítesz, trónusod is veszélyeztetik, megszűnik az átöröklés, ne pazarold erődöt azokra, kik a királyok uralkodásának akadályokat gördítenek utjukba.

4. Nem illik a királyoknak — Lemuel — nem a királyoknak a borivás és a fejedelmeknek a szeszes ital.

Mert a királyoknak példát kell adni a nép számára és ezáltal sokakat bűnre csábít. Nem illik a részegeskedés a fejedelemhez, int az érzékiség ellen, elrettent attól, ami azt okozza, azaz maga után vonja. Aki lát egy szótát, tartózkodjék a borivástól. Ha ilyesmi nem méltó más királyhoz, mennyivel kevésbé Lemuelhez

5. Nehogy igyék és megfeledkezzék a törvényhozási hivatásáról és elferdítené minden elnyomottnak jogát.

Elfelejtene azt, ami a törásban van megörökítve, a fejedelemre vonatkozólag és a hagyományban szállott reánk és ennek következménye az ítélkezés ferdítése, minek szomorú következményeit a szegények sínylik meg és Isten büntetése nem marad el.

6. Adjatok kábitó italt a bolyongónak és bort az elkeseredett lelkűnek.

Azt kérdenéd, hogy miért teremtette Isten a bort, ha senkinek sem szabad innia. Ime, aki bűne miatt pusztulófélben van, vagy az elkeseredettnek, kik bánkódnak a szegénység miatt, vagy a gyász vagy a nagy bajlódása miatt.

7. Hogy igyék és feledkezzék meg szegénységéről és ne gondoljon többé szenvedéseire.

Hogy megnyugtassa a feldúlt kedélyt megörvendeztesse, tehát nem a kiváló Lemuel számára adatott,

hanem a bű elűzésére, mert elkábitja és mámorában megfeledkezik a bajról.

8. Tárd fel szádat a néma helyett és minden mulandó ember jogáért.

Kötelességed a néppel szemben jogot gyakorolni, különösen a szegények és megszorultak számára, az árváknak, kiknek segítőjük eltűnt. Védelmezd a tudatlant, aki maga nem tud beszélni önértékében.

9. Nyisd fel szádat, hogy igazságosan ítélj a szegény és szűkölködő jogáért.

A királynak és bírónak tiszta öntudattal kell rendelkezniök, hogy a védtelenek jogait is megvédjék azokkal szemben. kik kiforgatnak mindent valójukból és áligazságokkal akarnak célt érni. Óvakodni kell a szegénynek és szűkölködőnek elnyomásától, mert azt Isten szigorúan ítéli meg. A királynak nem illik visszavonnia ítéletét, azért kell megfontolnia beszédét.

10. Derék asszonyt aki talált, drágagyöngynél is értékesebb e szerzemény.

Ha a derék anya fel is nevelte gyermekét, kell egy derék feleség, nehogy egy rossz asszony elcsábítsa. Felsorolja az ily asszony ismertetőjeleit. Ha távoltartja magát a gyöngyöktől, azaz a hiúságtól, akkor vedd el, ha eladó. Emléket akar állítani édesanyjának, mint derék feleségnek, ritkán található a gyöngy, azért oly értékes. Ha el akarják adni, akkor értékét sokkal nagyobbra becsülik, úgy van az asszonnyal, amíg birtokoljuk, nem tudjuk annyira értékelni, mint ha nélkülöznünk kell. Szemben a po-

gány nőkkel, akik Salamon udvarában tartózkodtak, kiemeli az anya, az istenfélő asszony erényeit, kiben lelkileg is gyönyörét találhatta fel, míg azok elferdítették szívét az isteni tantól, szembeállítja az oly férfit, kinek csak egy derék felesége van, ki szerencsét és sikert hoz neki mindenben.

11. Bízhatik benne férje szive és a nyeresége nem csökken.

A férj bízik az asszony szívében, de nem, hogy megbízik munkájában, hogy majd ő dolgozik és a férj lustálkodik, a kereset nem szenved hiányt. Ha a férj nincs odahaza, biztos lehet benne, hogy vigyáz mindenre, tehát nyugodtan nézhet dolga után nem kell hazasietnie.

12. Jót tanusít irányában és soha rosszat életének összes napjaiban.

Van jó, ami rosszal van keverve, de az asszony oly jót tesz vele, amiben nincs rossz ő élhet örömben, békében, szolgálhatja Istent, ő csak arra törekszik, hogy életében élhessen boldogan, halála utánra nem gondol. Mikép a férj vele szemben jól bánt, olykép viszonzza a nő is, sőt még az esetleges rosszat sem torolja meg.

13. Gondoskodik gyapjuról és lenről és kedvvel dolgoztatja kezeit.

Mindent olcsón iparkodik beszerezni, nem készen vásárol, hanem maga készíti, megtakarítván a munkadíjat, vigyáz, hogy ne szövődjék össze pamut és len, mert az vallásilag tilos שומן. Szinte

kezei is vágyódnak munka után, nemcsak szájával tud parancsolni.

14. Olyan, mint a kereskedő hajója, mely távolról szerzi be kenyerét.

Mint a kereskedő hajója, melyen a távol tengerentúlról gyűjti össze áruját, nem akarja, hogy lássák áruját, nehogy megirigyeljék. Ő intézi a ház ügyeit, hogy a férfi Isten szolgálatát teljesíthesse, bár a férfi kötelessége a nő ellátásáról gondoskodni.

15. Még éjszaka kel fel, szétosztja a táplálékot háza népének és az illetményt cselédségének.

Nem alszik reggelig, hanem még hajnalhasadta előtt felkel és az összes háziállatoknak és házbelieknek elkészíti az ő illetményüket, ekkor több idő marad neki a saját feladata teljesítéséhez és ha a házi személyzet látja az úrnő példáját, ők is követik azt. Allegóriai hasonlat szerint a test oly viszonyban van a lélekhez, mint szolgálónő az úrnőjéhez.

16. Gondolata a szántóföld felé irányul és megveszi és kezének gyümölcséből ültet szőlőkertet.

Az asszony szerzi a pénzt, de a férfi vásárolja azt meg. ותקדו — hímnemű alak — igazolja, hogy ne szegyenítse meg férjét, a kert feldolgozása kedves foglalkozás a háziasszonynak. Egy nép jóléte a föld termésétől függ, tehát annak művelése igen fontos. Keze fáradozásának gyümölcséből szőlőkertet is szerez be.

17. Erővel körülövezi lágyékát és megfeszíti karjait.

Ahelyett, hogy övét dísztárgyakkal ékesítené, erővel, erénnyel és cselekedettel, ahelyett, hogy karsattok volnának kezén, izmosítja azt munkához, elmentében az elpuhult asszonyokkal, kik puha ágyaikon lustálkodnak.

18. Érzi, hogy jó az ő keresete, nem aluszik ki éjjel mécsese.

Ha egyszer felismerte vállalkozása sikerét, akkor éjjeleit is nappallá teszi, hogy azt folytassa.

19. Kezeit kinyújtja a rokkára és ujjjaival fogja az orsót.

Azért dolgozik éjjel a szövőszéknél, mert nappal üzleti dolgaival van elfoglalva. Megragadja mindazt, ami a szövészethez tartozik, hogy elvégezze az asszonyt megillető dolgot, bár a kereskedelem és földművelés is foglalkoztatja, hogy szerényen eltarthassa háza népét.

20. Kezével kenyeret tör a szegénynek és segítségét felajánlja a szűkölködőnek.

Bár nehéz munkával szerzi vagyonát, mégsem vonja meg a szegényt megillető adományokat, sőt a szégyenlősnek utánaküldi, nem huzza össze tenyerét, mikép a tóra a szűkkeblűséget jellemzi.

21. Nem félti házát a hótól, mert egész háza népe felöltözve az évszak szerint.

Háza népét illetőleg nem fél a téli évszak zord-

ságától, mert minden családtag meleg ruhával van felruházva, sőt minden évszaknak megfelelő ruházattal.

22. Készített magának takarókat, öltözete bis-sus és bíbor.

Ágytakarók vagy szőnyegek, önkezelével készített dísz tárgyak.

23. Férje közismert a gyülekezetekben, midőn együtt ül az ország vénjeivel.

A férj tiszta ruházódásából amelyben megjelenik a város előkelői között is, itélik meg az asszonyt, hisz az ő számára készíti azokat. Vén alatt a szentírás azokat is érti, kik bölcsességet is szereztek maguknak, ezek a bírák, a vezetők, a mesterek.

24. Gyolcsot készített és eladta és övet adott a Kánaanitának.

Amit nem használ saját maga vagy házbélije vagy nem ad el, azt odaadja a cselédségnek, hogy több kedve legyen a szolgálathoz, dacára, hogy férje az előkelők között foglal helyet, nem röstelli a házimunkát, nem döllyfös.

25. Erő és méltóság öltözéke és mosolyogva tekint a jövő nap elé.

Ruházatát nem dísznek, hanem úgy készíti, hogy jó erős legyen, tartós. Kötelezettségének teljesítése tudatában nem fél a végítélettől, bátran tekint a jövő elébe. Tulajdonságai, azaz lelkének ruházatai erősek és diszesek, tiszteletnek örvend itt a töldön és a jövő életben.

26. Ajkait okosságra nyitja fel és szeretetnek tanítása van a nyelvén.

Ellentéte a fecsegő asszonyoknak, csak okosságra hallatja szavát és iparkodik az emberekkel való érintkezésben szeretetteljes bánásmódot juttatni érvényre.

27. Felülvizsgálja házának vezetését, hogy senki se egye a lustaság kenyerét.

Példájával a szorgalmasságban vezeti a ház rendjét és gyermekeit irányítja a becsületesség utjaira és istenfélelemre oktatja őket, a lakmározásnál sem időzik soká, nehogy ellustuljon.

28. Felkerekednek fiai és dicsérik őt, férje magasztalja őt.

Férje és gyermekei dicsérete a legjobb bizonyítéka az ő erényességének és hogy nem uralkodó-vágyu. A jámborok élettörténete a jótettei.

29. Sok leány derekasat művelt, de te felülmultad valamennyit.

Igaz, hogy a sok leány is gyarapítja a vagyont, de az okos asszony a házban példájával sokakat az erény útjára terel, ez képezi a dicséret tárgyát.

30. Hiu a báj, a mulandó a szépség, de az istenfélő asszony méltó a dicséretre.

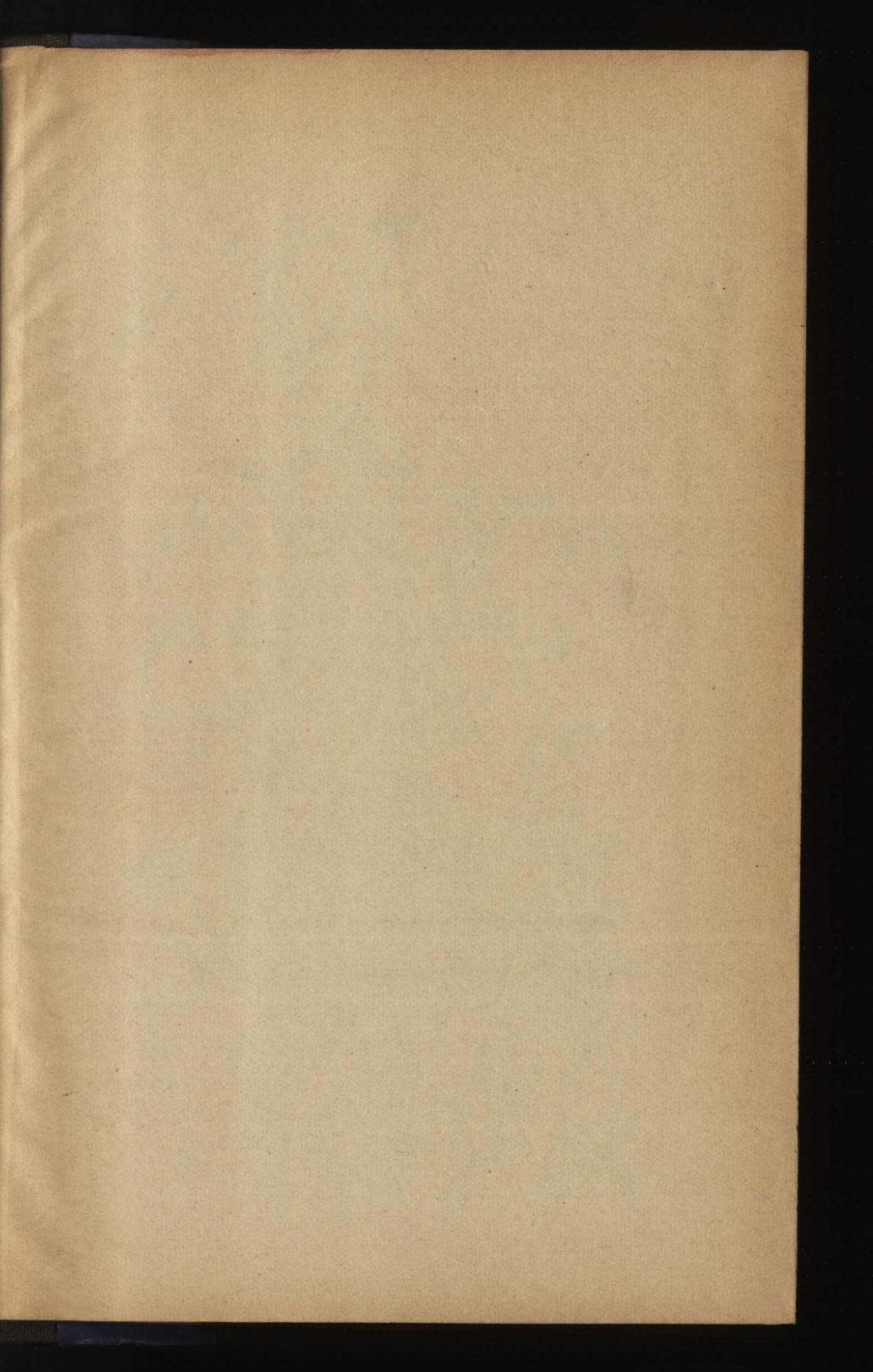
Bármennyire óhajtják a nők ezen külső díszet, de csak a lelki képességgel szerez magának dicséretet, mert azok elenyésznek, ez pedig állandóan megmarad.

31. Adjatok neki keze gyümölcséből és dicsérik őt tettei a gyülekezetekben.

Ezzel viszonozzák erényeit, dicsérik, hogy mások is hallják és okuljanak belőle. Összes tettei érdekesülnek őt azzá, hogy nyilvánosan magasztalják. A szépség Isten adománya, míg a szorgalom önérdeme, tehát Isten ezzel jutalmazza meg.

(VÉGE)

40

17107/96

